

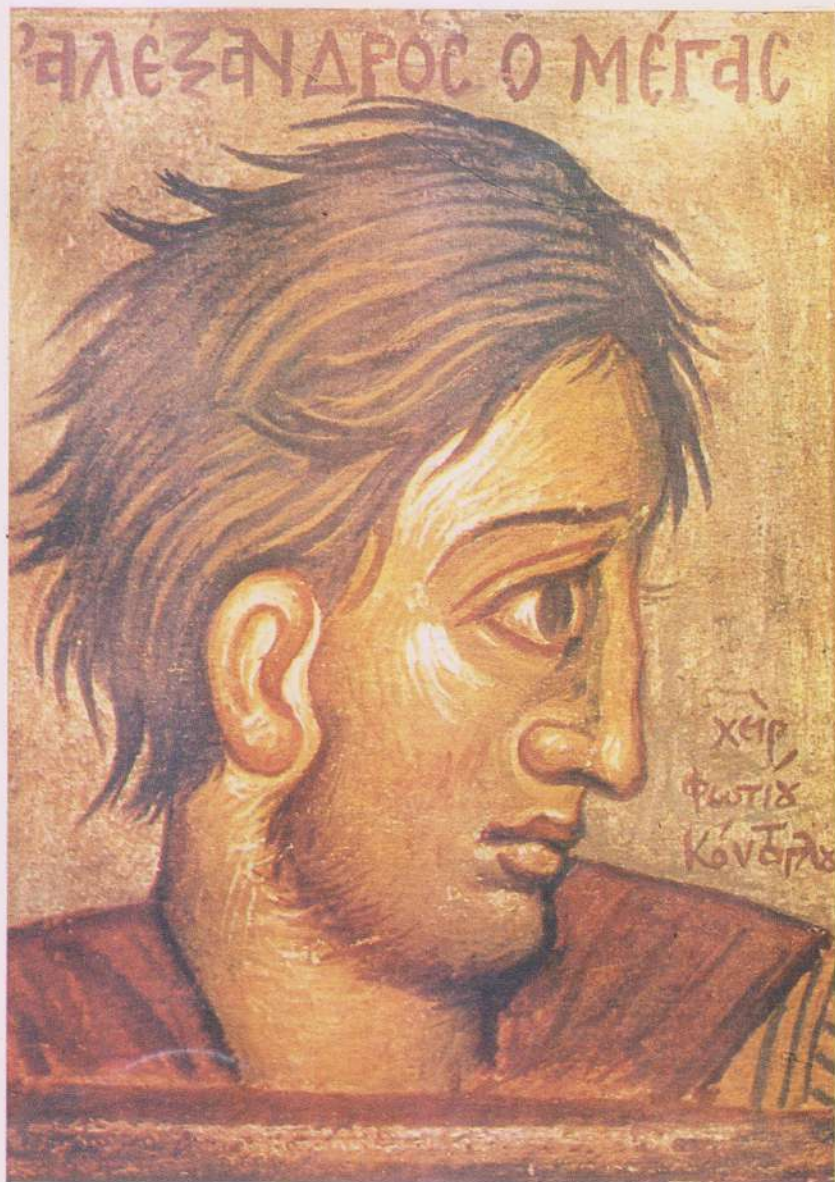

Έλλοπία

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΑ ΕΘΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Ἐάν σέ ἐγκαταλείψωμεν, ὦ
ιερά πατρίς τοῦ Ἀλεξάνδρου,
τό ἐθνικόν σάβανόν σου θά κα-
λύψη καί τό πτώμα τῆς Ἑλλά-
δος!...

Ρήγας Φεραῖος

«Υπάρχει κάποια (χώρα) Έλλοπια... με ωραία λιβάδια... γιατί εδώ κατοικούσαν οι Σελλοί, αυτοί που τότε λέγονταν Γραικοί - και τώρα Έλληνες».

(Στράβων. Ζ', 7, 9 C 328 —
—Αριστοτέλους Μετεωρικά 14)

Ελλοπία

Έκδοση

για τα εθνικά θέματα
Ιούνιος - Ιούλιος - Αύγουστος '92

ISSN 1105 - 6959

Ιδιοκτησία: «ΕΛΛΟΠΙΑ»,
μη κερδοσκοπική εταιρεία,
Χαβρίου 3,
105 62 ΑΘΗΝΑ
Αθήνα, τηλ. 3241.039

Υπεύθυνος σύμφωνα με το νόμο:
Γιώργος Θ. Ζερβίδης

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού
για 6 τεύχη 3.000 δρχ.
για 12 τεύχη 6.000 δρχ.
Υπηρεσιών: για 12 τεύχη 7.500 δρχ.
— Κύπρος

για 6 τεύχη 8€
για 12 τεύχη 16€
Υπηρεσιών για 12 τεύχη 20€
Εξωτερικού:

— Ευρώπη
για 6 τεύχη 21 δολ. Η.Π.Α.
για 12 τεύχη 42 δολ. Η.Π.Α.
— Άλλες χώρες
για 6 τεύχη 22 δολ. Η.Π.Α.
για 12 τεύχη 44 δολ. Η.Π.Α.
— Μαθητών - Φοιτητών
έκπτωση 30%
Αλληλογραφία -
Εμβάσματα - Επιταγές:
Περιοδικό Ελλοπία
Χαβρίου 3
105 62 ΑΘΗΝΑ

Εξώφυλλο 11ου τεύχους: ο Μεγαλέξανδρος του Φ. Κόντογλου. Για την Ελλοπία σκιτσάρει ο **Γιώργος Κωφόπουλος**

Μερικές μόνο από τις διαφημίσεις σ' αυτό το τεύχος έχουν εμπορικό χαρακτήρα.

Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται

Φωτοστοιχειοθεσία:
«Φοινίκη», Κωλέττη 15,
τηλ. 3612.649

Αναπαραγωγές φιλμ
«Υψιλον», Εμμ. Μπενάκη 35
Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία:
ΑΘΗΝΑ Α.Ε., Κουμπούρη Ευγενία
Ευριπίδου 87

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αγτζίδης Βλάσης
τηλ. 9331.194
Βουρδουμπάκης Βαγγέλης
τηλ. 9919.714
Ζερβίδης Θ. Γιώργος
Καλουδιώτης Δημήτρης
τηλ. 7644.658
Κοροβίνης Βαγγέλης
τηλ. 8223.623
Μανίκας Νίκος
τηλ. 6715.251
Ορφανουδάκη Νίκη
Τελεγάδας Νίκος
τηλ. 6920.850

ΜΟΝΙΜΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

ΑΘΗΝΑ

Αλεξάνδρου Γιώργος
Ανδρεάδης Γιάγκος
Αξελός Λουκάς
Βεργέτη Μαρία
Βρανόπουλος Α. Επαμ.
Γεώργιος Κώστας
Δάλκος Χρίστος
Δανίκας Μιχαήλ
Δεληγιαννάκης-Χυτήρογλου Μανώλης
Δημόπουλος Δημήτρης
Ιωάννου Χρήστος
Κ. Αλή
Κακουριώτης Σπύρος
Καραγεωργίου Τασούλα
Καραμπελιάς Γιώργος
Κόρπας Παναγιώτης
Κυριακίδης Γιάννης
Κωφόπουλος Γιώργος
Λαζαριδής Διαμαντής
Λαζάρου Αχιλλέας
Λάζος Χρήστος
Λέζος Νίκος
(Βορειοηπειρώτης πρόσφυγας)
Λιάρος Διονύσιος
Λιολιούσης Κώστας
Λουκέρης Κώστας
Μαστραππάς Σάββας
π. Γεώργιος Μεταλληνός
Ξυδιάς Βασίλης
Πάνου Δημήτρης
Παπαγιαννόπουλος Γιώργος
Παπαθανάκης Σταύρος
Παπασταματέλλος Σταμάτης
Πιρπυρής Γιάννης
Πολυχρονίδης Νικόλαος
Πράσος Γιώργος
(Βορειοηπειρώτης πρόσφυγας)

Ραπτόπουλος Θεόδωρος
Ραπτόπουλος Σωτήρης
Ρηγοπούλου Πέπη
Ροδάκης Περικλής
Σαρρής Νεοκλής
Στοφορόπουλος Θέμος
Σχιζας Γιάννης
Τσουκάτου Στέλλα
Φίλης Δημήτρης
Χατζηναντινού Κώστας
Χολέβας Κώστας
Μπινιχάκης Θεόδωρος
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
Βακαλόπουλος Κωνσταντίνος
Ζιάκας Θεόδωρος
τηλ. 943403
Τζιοιούμης Θανάσης
Φιλανιώτης Τάσος

ΚΑΤΕΡΙΝΗ

Παπαγεωργίου Γιάννης

ΛΕΜΕΣΟΣ

Μακρίδης Ανδρέας
Μακρίδης Κώστας
Μελκή Άντρη
Παστελλάς Ανδρέας
Χρηστίδης Νίκος (ο Κρητικός)

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Αντωνιάδου Μύρια
Βιολάρης Μάριος
Γεωργιάδης Θεόφιλος
Δημητρίου Μαρίνα
Ευθυμίου Ντίνος
Καλλένος Λάμπρος
Καραλιώτας Γιάννης
Κυθραιώτης Γιώργος
Κύρρης Κώστας
Λαζάρου Πέτρος
Μαύρος Λάζαρος
Οικονομίδου Φλωρίτα
Παναγιώτου Αλέκος
Παύλου Σάββας
Πίγγουρας Λάκης
Προδρόμου Πρόδρομος
Σογκιούρογλου Σίμης
Τζίβας Γιώργος
Χατζηχριστοδούλου Πέτρος

ΧΑΝΙΑ

Μαχαριδής Χρήστος

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

Τσίρκας Χρήστος (Μελβούρνη)

ΓΕΩΡΓΙΑ

Καρυπίδης Γιάννης (Τιφλίδα)
Πολιτίδης Χαράλαμπος (Σοχούμι)
Χιονίδης Ηρακλής (Βατούμι)

ΡΩΣΙΑ

Κεσσιδής Θεοχάρης (Μόσχα)

Εισαγωγικό Σημείωμα

Ο εμφύλιος πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία, που συνεχίζεται άγριος, δεν ήταν αναπόφευκτος. Είναι προϊόν βεβαίως της καταπίεσης, απομόνωσης και βαρβαρότητας του καθεστώτος του υπαρκτού σοσιαλισμού. Της έλλειψης στοιχειωδών ικανοτήτων των νέων ηγεσιών, που προέκυψαν ως επικεφαλής των διάφορων εθνοτήτων. Της ανικανότητας του ηγέτη του μεγαλύτερου έθνους της Γιουγκοσλαβίας, Μιλόσεβιτς, να έχει μια γραμμή διάσωσης αυτού του έθνους, της Σερβίας.

Είναι επίσης προϊόν των σχεδιασμών των ηγεσιών της ΕΟΚ και των ΗΠΑ, που χρησιμοποίησαν ξεπερασμένες θεωρίες περί «ζωνών επιρροής» και χωρών «αναχωμάτων». Επιδιώκοντας τη «λεηλασία» σε κοινωνίες στα όρια της ύπαρξης· προωθώντας την Τουρκία στο ρόλο του επιτηρητή των Βαλκανίων (Βουλγαρία, Σκόπια, Αλβανία και ακόμα στη Βοσνία), για να την «αναδείξουν», ιδιαίτερα οι ΗΠΑ, σαν ανάχωμα προς τον τρίτο κόσμο (Κούρδους, Ισλαμικός κόσμος γενικότερα).

Απ' ό,τι φαίνεται πια, θα αργήσουν πολύ να δημιουργηθούν νέες ηγετικές ομάδες στις γειτονικές μας χώρες, ικανές να διαλεχθούν με ψυχραιμία για τα συμφέροντα των εθνών και των λαών της Βαλκανικής. Το σημαντικότερο, η διάλυση της κοινωνικής συνοχής (που σ' όλη την Ανατολική Ευρώπη έφτασε ως την ηθική διάλυση του πολίτη) δεν επιτρέπει αισιοδοξία για αυθεντικές λαϊκές πρωτοβουλίες στο άμεσο μέλλον. (Ήδη οι τάσεις διαχωρισμών και ανάδειξης νέων κρατικών μορφωμάτων επεκτείνονται και στις Βόρειες χώρες της πρώην Ανατολικής Ευρώπης, π.χ. Τσεχοσλοβακία.)

Ενώ λοιπόν οι πρωτοβουλίες αυτές χρειάζονται χρόνο, οι αιματηρές αναμετρήσεις δυστυχώς θα συνεχιστούν, ενώ ταυτόχρονα θα αναζητούνται πολιτικές αποκατάστασης σταθερότητας στα Βαλκάνια. Σήμερα η Βοσνία - Ερζεγοβίνη, αύριο το Κόσσοβο, τα Σκόπια και τις οίδη ποιά η συνέχεια.

Με ένα όχι και τόσο παράξενο τρόπο, η αιματηρή αυτή διαπλοκή στα Βαλκάνια οξύνει τον ελληνοτουρκικό ανταγωνισμό, παρά την επιδιωκόμενη συγκάλυψη από την πολιτική ηγεσία και ιδιαίτερα τον κ. Μητσοτάκη. Με τον νέο Νταβός, με τις συνεχείς συναντήσεις με τον τούρκο πρωθυπουργό που προγραμματίζονται από την Αθήνα.

Δύο είναι οι πολιτικές που μπορούν να επιδιωχθούν σήμερα στην παραγμένη βόρεια περιοχή μας:

Η μία που θα θέσει την περιοχή, αφού εξαντλήσει όλα τα... αποθέματα αίματος (με άδηλες προοπτικές που δεν αφορούν μόνο τη χώρα μας) υπό επιτήρηση και με «εντεταλμένο» επιτηρητή την Τουρκία.

Η δεύτερη πρέπει να έχει στόχο το σταμάτημα των συγκρούσεων, τη συνύπαρξη και συνεργασία των Βαλκανικών εθνών. Η πολιτική αυτή έπρεπε να ήταν ήδη στο προσκήνιο, με την Ελλάδα να την εισηγείται και να την προωθεί. (Αν λάβουμε υπ' όψιν τον ειρηνικό, στο μεγαλύτερο του μέρος, διαχωρισμό της Σοβιετικής Ένωσης, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι υπήρχαν και υπάρχουν διάδρομοι για ανάλογες εξελίξεις και στην πρώην Γιουγκοσλαβία.)

Η πρώτη πολιτική θα συνεχίσει να κρατά υπό ομηρία τους βαλκανικούς λαούς και βέβαια θα δορυφοροποιήσει ακόμα περισσότερο τη χώρα μας στην Τουρκία. Η πολιτική αυτή, που έχει τον πρώτο λόγο στις ΗΠΑ και την ΕΟΚ (η πολιτική των αναγνωρίσεων χωρίς να εξασφαλίζονται προϋποθέσεις ισότιμης αντιμετώπισης των εθνοτήτων που παραμένουν ως μειονότητες στα νέα κράτη, αλλά αντίθετα να επιδιώκονται ομοιογενείς φυλετικά κρατικές οντότητες) θα αντιμετωπίσει δυσκολίες, γιατί η επέκταση του πολέμου προς νότον τον καθιστά ανεξέλεγκτο για όλους.

Η δεύτερη πολιτική απαιτούσε μια διαφορετική Ελλάδα, κυρίως νέες πολιτικές και ηγεσίες, ικανές να τις εφαρμόσουν. Απαιτεί (γιατί ακόμα και σήμερα δεν είναι αργά) ηγεσίες που να κατανοούν ότι οι συνθήκες σήμερα επιτρέπουν να επαναλειτούργησει ο ιστορικός χώρος των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου σε ομαλές σχέσεις αμοιβαίας συνεργασίας με τον Ευρωπαϊκό χώρο. Αυτή η δυνατότητα επιβάλλει έναν ιδιαίτερο, τον πρώτο, πολιτιστικό και πολιτικό ρόλο της χώρας μας στα Βαλκάνια, στην Ανατολική Μεσόγειο. Ο ρόλος αυτός σχετίζεται με την Δημοκρατία, την ειρήνη και τις συνθήκες ανοικτής επικοινωνίας με όλους τους βαλκανικούς λαούς. Σχετίζεται με πολιτικές αρχών, με την επιδίωξη συνθηκών επανενοποίησης του βαλκανικού χώρου, με παράλληλο σεβασμό της αυτοδιάθεσης των εθνών και των δικαιωμάτων των μειονοτήτων.

Μια τέτοια πολιτική, όσο βαθιάει η διάλυση, θα βρίσκει ακροατές και στη Δυτική Ευρώπη. Θα δίνει διέξοδο σ' εκείνες τις δυνάμεις που δεν επιδιώκουν τον πόλεμο, αλλά τη σταθερότητα και τις δημοκρατικές εξελίξεις στα Βαλκάνια και τη συνεργασία με τον τρίτο κόσμο. Ήδη τα εγκυρότερα μέσα μαζικής ενημέρωσης αρχίζουν να αμφισβητούν την, ακόμα κυρίαρχη, δαιμονολογική αντί-σερβική πολιτική.

Οι πολιτικές ηγεσίες που διαθέτει ο Ελληνισμός δεν έχουν ορίζοντες. Στην καλλίτερη περίπτωση (σχετικά με τα Σκόπια) μπορούν να δείξουν μια στοιχειώδη αμυντική στάση.

Αντίθετα:

Η Ελληνική κοινωνία φαίνεται να διαθέτει ακόμα ισχυρά ανακλαστικά. Χωρίς να υπάρχουν ευνοϊκές προϋποθέσεις, βρίσκει, βαθμιαία, τη δύναμη και το κουράγιο να αντιληφθεί ότι κινδυνεύει. Οι προβληματισμοί που ακούγονται υποδηλώνουν κατευθύνσεις κατανόησης, όχι μόνο των κινδύνων, αλλά και των δυνατοτήτων για ένα νέο ρόλο του Ελληνισμού στην περιοχή μας. Αφορμή αποτέλεσε η στάση της νομενκλατούρας των Σκοπίων και η κατανόηση από τους Έλληνες της Βόρειας Ελλάδας των κινδύνων που, με αφορμή αυτή την πολιτική, διατρέχει η χώρα μας.

Στη συνέχεια, ο «εξελλαδικός» Ελληνισμός πήρε πρωτοβουλίες που έδωσαν μια νέα δυναμική στα γεγονότα. Είναι ο Ελληνισμός των ΗΠΑ, του Καναδά, της Αυστραλίας. Οι μετανάστες στην Ευρώπη. Είναι το παγκόσμιο Ποντιακό συνέδριο της Θεσσαλονίκης. Είναι η Κύπρος, που με μια αναπάντεχη ψυχική δύναμη, ξαναβρίσκει το κουράγιο να δείξει την χρησιμότητά της και την ανιδιοτέλεια στην αντιμετώπιση των προβλημάτων του Ελληνισμού. Τέτοιες πρωτοβουλίες, που δείχνουν ότι το «σώμα» του Ελληνισμού είναι ενιαίο, εμπλουτίζουν και δυναμώνουν την κοινή προσπάθεια.

Από την άλλη μεριά, ιδιαίτερα στο Λεκανοπέδιο, η κοινωνία δυσκολεύεται να παρακολουθήσει τα νέα δεδομένα. Σημαντική μερίδα της επιμένει να θεωρεί ότι η, έστω και παρασιτική, προσκόλληση στις Βρυξέλλες είναι η μόνη λύση. Από τα εγκυρότερα μαζικά μέσα ενημέρωσης επιχειρηματολογείται ότι ο μόνος ρόλος που έχει η χώρα μας στην ΕΟΚ είναι... παρασιτικός και γι' αυτό το καλλίτερο που έχουμε να κάνουμε είναι να «δουλεύουμε» σκληρότερα και να αποδεχόμαστε κάθε επιλογή της. Πρόκειται βέβαια για το... δικό τους ρόλο και όχι για τις δυνατότητες της χώρας μας, του Ελληνισμού, που δικαιούται μια ισοτιμη σχέση με τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Την άρση πλέον αυτής της, ιδιαίτερα στο ιδεολογικό επίπεδο, αποικιακής σχέσης ΕΟΚ - Ελλάδας. Μιας σχέσης που μας ανάγκαζε για χρόνια να αποσιωπούμε τα ιδιαίτερα πολιτισμικά και θρησκευτικά, χαρακτηριστικά (μόνον εμείς). Να μην θέτουμε καν στο τραπέζι την κατοχή της Κύπρου και τους κινδύνους που διατρέχουμε εξ αιτίας του διαρκούς τουρκικού επεκτατισμού.

Βέβαια, συμπληρωματική, στην απλοϊκότητά της, είναι η επιβίωση (με τις υπογραφές ακαδημαϊκών δασκάλων) εκείνης της αυτόχρημα συνδικαλιστικής θέσης του... αποπροσανατολισμού του λαού από τα οικονομικά και κοινωνικά του προβλήματα με την απασχόλησή του με τα εθνικά... (και να μας έλειπε η όποια ποινικοποίηση αυτού του «προβληματισμού»).

Το κλίμα παρά ταύτα και στη νότιο Ελλάδα δεν είναι αυτό που εμφανίζεται σαν κυρίαρχο. Οι Έλληνες πολίτες παρακολουθούν με αγωνία και θάρρος τα νέα δεδομένα.

Μια μεγάλη συγκέντρωση στην Αθήνα θα είχε τη συμβολική της σημασία. Η είσοδος του πολίτη, η συμμετοχή του στα μεγάλα προβλήματα, δεν πιστοποιεί δύναμη και μόνο. Κυρίως η λαϊκή συμμετοχή εμπλουτίζει τον προβληματισμό, δίνει νέο ήθος στα γεγονότα. Απομονώνει τους άσκοπους φανατισμούς, τις υπερβολές που εκτρέφουν ρατσιστικές συμπεριφορές, και γελοιοποιεί εκείνους που στο όνομα της «καταπολέμησης» του σωβινισμού κατοχυρώνουν την ανευθυνότητα.

Αναφερόμαστε σε μια πάνδημη εκδήλωση, που θα είχε σαν αιχμή το «Μακεδονικό», αλλά θα έθετε το σύνολο των εθνικών θεμάτων, με την συμβολική πρωτοκαθεδρία των Κυπρίων, που τον τελευταίο καιρό δείχνουν ότι θέλουν και (με τη βοήθεια του Ελληνισμού) μπορούν. Όταν το Κυπριακό είναι πράγματι το κέντρο άμυνας του Ελληνισμού, απέναντι στον τούρκικο επεκτατισμό. Όταν το Κυπριακό διέρχεται μια ακόμη κρίσιμη δοκιμασία.

Η πραγματοποίηση μιας τέτοιας σημασίας ενέργειας δεν θα ήταν παρά η συμβολική αρχή της ενεργού οικοδόμησης μιας νέας εθνικής στρατηγικής για την αντιμετώπιση των εθνικών προβλημάτων, αλλά και για τη δημιουργία συνθηκών σταθερότητας και δημοκρατικών εξελίξεων στα Βαλκάνια και τον ευρύτερο ιστορικό μας χώρο.

Δημήτρης Καλουδιώτης

έλλοπία

ΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΤΕΥΧΟΣ (12)
ΤΟΥ ΔΙΜΗΝΟΥ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ '92
ΘΑ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕΙ
ΑΡΧΕΣ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

Θράκη, Θράκη!

Οι κινητοποιήσεις των φορέων της Ξάνθης για την αποτροπή του κλεισίματος των συνεταιριστικών επιχειρήσεων ήταν η δεύτερη σημαντική είδηση που μας ήρθε τον τελευταίο καιρό από το χώρο της Θράκης.

Η πρώτη είδηση ήταν ότι 150 μουσουλμάνοι πρόεδροι της Δυτικής Θράκης συγκεντρώθηκαν και εξέλεξαν «25μελές αντιπροσωπευτικό σώμα και 5μελή γραμματεία». Όπως επίσης ότι ο γνωστός Σαδίκ κινητοποιήθηκε προσπαθώντας να προσελκύσει την διεθνή προσοχή γιατί τάχα «Η Ελλάδα αλλάζει τη δημογραφία της Δυτικής Θράκης».

Και οι Τούρκοι καλά κινούνται! Δημιουργούν θεσμούς μουσουλμανικούς, οι οποίοι είναι το πρόπλασμα των μελλοντικών «τουρκικών κυβερνήσεων», όταν τεθεί ζήτημα αυτονομίας. Προσπαθούν επίσης να στρέψουν την κοινή γνώμη με το μέρος τους!

Και εμείς; Εμείς συντελούμε στην αποβιομηχάνιση της Θράκης! Ποιός ξέρει ότι σήμερα ισχύουν τα ίδια κίνητρα για επένδυση στη Θράκη και στην Καλαμάτα; Ποιός ξέρει ότι τα πραγματικά αναπτυξιακά προγράμματα υπάρχουν για τις ιδιαίτερες πατρίδες των εκάστοτε πρωθυπουργών, είτε αυτές λέγονται Κρήτη, είτε Αχαΐα!

Ως τότε η Ελλάδα, δυστυχώς το μόνο κατάλοιπο του ελληνομού, θα υπονομεύει το μέλλον των παιδιών της;

Να κινδυνεύουμε άραγε να ξεχάσουμε τη Δυτική Θράκη; Μήπως οι εσωτερικές δυνάμεις, που οδήγησαν στο να μη γνωρίζουμε ότι η Ανατολική Θράκη υπήρξε μέχρι το 1992 καθαρά Ελληνική περιοχή και οι 300.000 Έλληνες κάτοικοί της αναγκάστηκαν, με εντολή των συμμάχων μας, να την εγκαταλείψουν προς χάριν του Κεμάλ Ατατούρκ, εξακολουθούν να καθορίζουν τη μοίρα μας;

Μήπως η διαπίστωση του **Τζορτζ Χόρτον** στις αρχές του αιώνα μας, εξακολουθεί να είναι επίκαιρη;

«Ένα άλλο μεγάλο πρόβλημα για την ελληνική διοίκηση της Σμύρνης ήταν η ολέθρια και φαύλη πολιτική των Αθηνών. Είναι απίστευτο —αδιανόητο θα έλεγα— μέχρι που μπορούν να φτάσουν οι Έλληνες πολιτικοί για να διατηρήσουν το κόμμα τους στην εξουσία έστω και μια βδομάδα παραπάνω: μπορούν να θυσιάσουν την πατρίδα τους ή και ανθρώπινες ζωές προκειμένου να κρατηθούν στην κυβέρνηση».

Άραγε πόση σοφία απέκτησαν οι κυβερνήτες μας αυτά τα 70 χρόνια που μας χωρίζουν από τις εκτιμήσεις του Τ. Χόρτον;

B.A.

Το νερό, οι Άραβες και η Τουρκία

Ένα από τα μεγάλα προβλήματα της επόμενης περιόδου θα είναι αυτό της έλλειψης του νερού.

Ο ευαίσθητος χώρος της Μέσης Ανατολής θα πληγεί από αυτή την έλλειψη και είναι πολύ πιθανό ότι οι μελλοντικές σχέσεις των χωρών της περιοχής θα καθοριστούν από αυτόν τον παράγοντα.

Το περιοδικό «World Media» οργάνωσε διάλογο, «γραπτώς», με τα ενδιαφερόμενα μέρη, τον οποίο δημοσίευσε και «Το Βήμα».

Ο **Καμράν Ινάν** από την Τουρκία, πρώην σύμβουλος του προέδρου Οζάλ, όρισε πολύ παραστατικά το πρόβλημα:

«Το νερό αποτελεί θέμα που θα εκραγεί στα επόμενα 10 με 15 χρόνια. Αφορά όλα τα έθνη της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής, τόσο τους Ισραηλινούς όσο και τους Άραβες. Σε μια έκταση 1,8 εκατομ. τετραγωνικών μιλίων δεν υπάρχει ούτε σταγόνα επιφανειακού νερού. Το 90% των αραβόφωνων ανθρώπων παίρνουν το νερό τους από μη αραβόφωνα έθνη. Οι υδάτινοι πόροι της περιοχής μειώνονται συνεχώς, ενώ η ζήτηση εκτοξεύεται στα ύψη. Αποτέλεσμα; Την ερχόμενη δεκαετία, το νερό στη Μέση Ανατολή θα είναι πολυτιμότερο από το πετρέλαιο.

Η Τουρκία, έχοντας δει από χρόνια το στρατηγικό ρόλο του νερού, προσπάθησε να ελέγξει τη ροή των ποταμών με

γιγάντια φράγματα, ώστε να ασκήσει οικονομική και πολιτική πίεση στα γειτονικά αραβικά έθνη.

Τον φόβο των Αράβων περιγράφει ο **Χιτάμ Αουρτανί**, καθηγητής Οικονομίας στο Παν/μίο Αλ. Ναζάχ της Ναμπλούς:

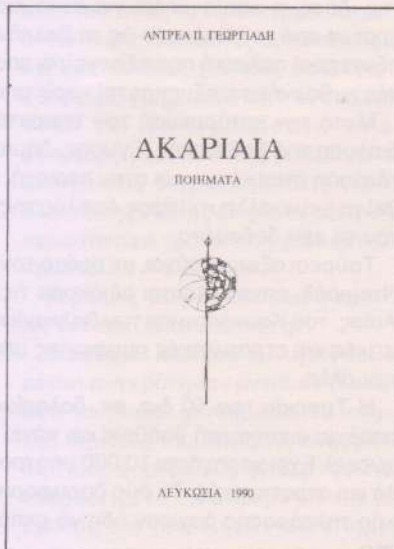
«Η Τουρκία δεν μπορεί να παίζει το ρόλο του ουδέτερου μεσολαβητή, ούτε του προμηθευτή νερού στην περιοχή... Οι τουρκικές σχέσεις με τις περισσότερες αραβικές χώρες χαρακτηρίζονται από τόσο εύθραυστη εμπιστοσύνη, που αυτές οι χώρες δεν θα διστάσουν να πάρουν μέρος σε κοινά ζωτικά σχέδια. Ο αραβικός κόσμος είναι πεπεισμένος ότι δεν εμποδίζει τίποτα τους Τούρκους ηγέτες από το να ελέγξουν το νερό, προκειμένου να εξασφαλίσουν διάφορα πολιτικά τους συμφέροντα στην περιοχή. Η πιθανότητα αυτή ξυπνά δυσάρεστες αναμνήσεις στους περισσότερους Άραβες και αποτρέπει τις αραβικές χώρες από το να εξαρτηθούν πλέον του δέοντος από την καλή θέληση της τουρκικής ηγεσίας».

Αυτό που μπορούμε να παρατηρήσουμε είναι ότι η φιλοδοξία της Τουρκίας να επανέλθει στον γεωγραφικό χώρο που έλεγχε κάποτε ως Οθωμανική Αυτοκρατορία και η χρήση σύγχρονων τεχνικών —η χρήση του νερού εντάσσεται σε μία από αυτές— συσπειρώνει

τους παλιούς υπόδουλους.

Δεν αποκλείεται στο μουσουλμανικό ή τουρκικό τόξο, όπως ονομάζεται η αλυσίδα των παλιών οθωμανικών πληθυσμών, στα Βαλκάνια και στον Καύκασο, που προσανατολίζονται προς την Τουρκία, να δούμε να διαμορφώνεται και το τόξο των νέων υποδούλων. Και μια τέτοια συσπείρωση δεν συμφέρει καθόλου τους νέους σουλτάνους της Άγκυρας.

B.A.

Ενιαία δράση των λαών ενάντια στον παντουρκισμό

Ο Κεμάλ Ατατούρκ και οι Νεότουρκοι κληρονόμοι 500 χρόνων Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ανέλαβαν την εξουσία υπό την επιρροή των Παντουρκιστικών και Τουρανικών ιδεών. Η εφαρμογή αυτών των ιδεών είχε ως αποτέλεσμα τον αφανισμό και την γενοκτονία των λαών της περιοχής. Οι Αρμένιοι σφαγιάστηκαν με τον πιο άγριο τρόπο. Οι Έλληνες έζησαν την Μικρασιατική καταστροφή. Οι Πόντιοι, Τσερκέζοι, Λαζοί, Γεωργιανοί, Άραβες, εκδιώχθηκαν και αφανίστηκαν. Τμήμα του Κουρδιστάν έγινε αποικία και οι σφαγές και οι εκτοπισμοί δεν σταμάτησαν ποτέ.

Η εφαρμογή της Κεμαλικής πολιτικής, στην αγριότητα και την κτηνωδία που επέδειξε κατά των λαών, μπορούμε να πούμε ότι ξεπέρασε ακόμη και αυτή την Οθωμανική αυτοκρατορία. Είναι χαρακτηριστικές οι δηλώσεις του Ισμέτ Πασά το 1930, κατά την διάρκεια των εγκαινίων του σιδηροδρομικού δικτύου στο Σίνας: «Σ' αυτή τη χώρα μόνο ο Τουρκικός λαός έχει δικαίωμα να απολαύσει τα εθνικά και φυλετικά δικαιώματά του. Κανένας άλλος δεν έχει αυτό το δικαίωμα».

Τον ίδιο χρόνο ο Υπ. Δικαιοσύνης Mahmut Esat Bozkurt έλεγε ότι: «Εμείς ζούμε στην πιο ελεύθερη χώρα του κόσμου, στην Τουρκία. Ένας βουλευτής δεν μπορεί να βρει πιο κατάλληλη ιστορική στιγμή από αυτή για να εκφράσει τις απόψεις του. Γι' αυτό δεν θα κρύψω τα συναισθήματά μου. Ο Τούρκος είναι μοναδικός αφέντης και ιδιοκτήτης αυτής της χώρας. Οι μη καθαρόαιμοι Τούρκοι έχουν μόνο ένα δικαίωμα. Το δικαίωμα να είναι υπηρέτες και δούλοι. Οι φίλοι και οι εχθροί και τα βουδιά ακόμη πρέπει να γνωρίζουν αυτή την αλήθεια».

Τα τελευταία χρόνια, ένα σύνθημα που έχει κυριαρχήσει στην Τουρκία και το οποίο προβάλλεται ακόμη και από τον πρόεδρο αυτής της χώρας είναι άκρως χαρακτηριστικό: «Ο 21ος αιώνας θα γίνει ο αιώνας της Τουρκίας». Αυτή η Τουρανική ιδέα συναντάται και στον νέο χάρτη της «Μεγάλης Τουρκίας» που πρόσφατα τυπώθηκε. Εδάφη των γειτονικών χωρών συμπεριλαμβάνονται στο γεωγραφικό χώρο της «Μεγάλης Τουρκίας». Οι δε Τούρκοι πολιτικοί, όχι μόνο αποδέχονται, αλλά και προβάλλουν την ιδέα αυτή ως ρεαλιστική.

Πολλούς επίσης οπαδούς συγκεντρώνει απόχρωση αυτής της ιδέας, η οποία μιλάει για συνομοσπονδία τουρκόφωνων κρατών από τον Καύκασο ως τα Βαλκάνια. Είναι γεγονός ότι η εξωτερική πολιτική που εξασκείται από τις εκάστοτε τουρκικές κυβερνήσεις εξυπηρετεί χωρίς αποκλίσεις αυτή την ιδέα.

Μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού και τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, δημιουργήθηκε μια νέα κατάσταση στον κόσμο και στην περιοχή. Η δε Τουρκία προσπαθεί να εκμεταλλευτεί προς όφελός της κατά το μέγιστο δυνατόν τα νέα δεδομένα.

Τούρκοι αξιωματούχοι, με πρώτο τον ίδιο τον πρωθυπουργό Ντεμιρέλ, επισκέπτονται αδιάκοπα τις χώρες της Κεντρικής Ασίας, του Καυκάσου και των Βαλκανίων. Οικονομικές, πολιτιστικές και στρατιωτικές συμφωνίες υπογράφονται η μία μετά την άλλη.

Η Τουρκία των 50 δισ. εκ. δολαρίων εξωτερικού χρέους, παρέχει οικονομική βοήθεια και κάνει πιστώσεις σ' αυτές τις χώρες! Έχει χορηγήσει 10.000 υποτροφίες, ακαδημαϊκές αλλά και στρατιωτικές. Τα δύο δορυφορικά κανάλια της τουρκικής τηλεόρασης άρχισαν ήδη να εκπέμπουν στις χώρες αυτές.

Η Τουρκία ακολουθεί μια διπρόσωπη εξωτερική πολιτική. Από την μία πλευρά υποκινεί μουσουλμανικές μειονότητες στη Θράκη και στα Βαλκάνια και τις χρησιμοποιεί για τα δικά της σχέδια. Δεν είναι τυχαία η γρήγορη αναγνώριση της «Μακεδονίας», καθώς και οι συμφωνίες που υπογράφηκαν με τη Βουλγαρία και την Αλβανία. Φαίνεται πως όλα αυτά εντάσσονται στα πλαίσια της τουρκικής επεκτατικής πολιτικής.

Παράλληλα όμως η Τουρκία προσπαθεί να δημιουργήσει και καλές εντυπώσεις όσον αφορά τα προβλήματα με τους δυτικούς γείτονές της. Προωθεί μονόπλευρη συμφωνία ειρήνης και φιλίας με την Ελλάδα και υπόσχεται την επίλυση του κυπριακού. Εμείς όμως θεωρούμε ότι αυτές οι πολιτικές манούβρες από πλευράς της Τουρκίας δεν μπορούν να πείσουν κανένα.

Διότι ανατολικά ακολουθεί μια άλλη, ανοιχτά σωβινιστική, πολιτική κατά του Κουρδιστάν και της Αρμενίας. Η Τουρκία δεν πρωτοπορεί μόνο στην αναγνώριση των νεοϊδρυθέντων κρατών, αλλά και στην **ωμή παραβίαση των ανθρωπίνων και δημοκρατικών δικαιωμάτων 18 εκ. Κούρδων**. Ο Ντεμιρέλ εξακολουθεί να αρνείται ακόμη και την τηλεοπτική παρουσίαση της κουρδικής γλώσσας, διότι συνεχίζεται ακατάπαυστα η 70χρονη αφομοιωτική πολιτική κατά των Κούρδων.

Προσπαθούν να επιλύσουν το κουρδικό ζήτημα με τη βία. Δεν εννοούν να σεβαστούν το δικαίωμα αυτοδιάθεσης αυτού του λαού.

Οι δυτικές δυνάμεις, μετά την Νέα Τάξη Πραγμάτων στην περιοχή, αναβαθμίζουν το ρόλο της Τουρκίας, διότι θεωρούν ότι θα εξυπηρετήσει τα συμφέροντά τους. Αν και υπάρχουν κάποιες ενοχλήσεις από τις δυτικές δυνάμεις, για τον τρόπο με τον οποίο χειρίζεται το Κουρδικό, κατά βάση υποστηρίζουν τις επιλογές της στην εξωτερική πολιτική.

Η αναβίωση των Τουρανικών ιδεών αποτελούν σοβαρό κίνδυνο για τους λαούς της περιοχής, και η υποστήριξη της Δύσης σ' αυτήν την πολιτική μπορεί να προκαλέσει την αστάθεια και να δημιουργήσει ένα ακόμη Σαντάμ για την περιοχή.

Οι λαοί που θα υποστούν τις συνέπειες αυτής της παντουρκικής σωβινιστικής πολιτικής έχουν τη δύναμη να σταματήσουν αυτή την επικίνδυνη πορεία. Το μόνο που απαιτείται είναι η ενότητα, η φιλία και η κοινή δράση των λαών ενάντια στον παντουρκισμό.

9 Ιουνίου 1992
Αντιπροσωπεία Ελλάδος
του Σοσιαλιστικού Κόμματος
Κουρδιστάν Τουρκίας

«ΕΛΛΗΝΙΖΕΙ ΝΥΝ Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ»

Στό περισοπούδαστο περιοδικό Les Cahiers de l' Analyse des Données που εκδίδει από δωδεκαετίας ο μεγάλος εκδοτικός οίκος του Παρισιού Dunod και διευθύνει ο διακεκριμένος Φιλέλλην καθηγητής του Πανεπιστημίου του Παρισιού Ίωάννης Μπενζέκρι και στο τεύχος 1 του 1990 δημοσιεύεται χαιρετισμός του Διευθυντού, προλογίζων τό δημοσιευόμενο στις επόμενες σελίδες του ίδιου τεύχους άρθρο των Έλλήνων καθηγητών Θ. Μπεχράκη και Ε. Νικολαΐδη ΟΥΜΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ.

Ο κύριος Μπενζέκρι δέν είναι φιλόλογος. Είναι μαθηματικός, κατάγεται από την Άλγερια και κατέχει έφτά γλώσσες. Γνώστης καλός τής αρχαίας ελληνικής, χρησιμοποιεί εύχερως τούς αρχαίους συγγραφείς. Τό σημαντικό, χάρις στό όποιο δημοσιεύεται τό παρόν, είναι ότι συνέταξε τόν, δημοσιευόμενο σ' αυτό τό γαλλόφωνο περιοδικό, χαιρετισμό του στην αρχαία ελληνική γλώσσα.

Δημοσιεύουμε κατωτέρω αύτούσιο τό κείμενο, γιά νά λάβουν γνώση όσοι έδω έπιμένουν νά κρατούν τήν αρχαία ελληνική γλώσσα έξω από τίς θύρες τής εκπαίδευσης.

ΤΩΙ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ ΤΩΙ ΦΙΛΕΛΛΗΝΙ ΧΑΙΡΕΙΝ

Φιλεπιστήμων μέν φύσει ό άνθρωπος και άειποτε και πανταχού, όμολογείται δέ ως πηγή τών μαθημάτων τά τών παλαιών Έλλήνων εύρήματα. Διδάσκαλος μέν έγένητο ό Άριστοτέλης του συλλογίζεσθαι και τοίς Ρωμαίοις και τοίς Άραβιν. Έλληνίζει δέ και νύν ή επιστήμη και άχρι τών τής ανατολής μεθορίων. Άδύνατον γάρ πεπαιδευμένω τινί βαρβάρω τό τεχνιτεύειν άνευ τριακοσίων τών τής Έλλάδος λέξεων.

Όσω παράδοξον τό ιδείν ότι, τή τών αιώνων δυστυχία, και εις τήν τών Έλλήνων γλώσσαν μεταφράζεται τά τών βαρβάρων εύρήματα. Άπό γάρ τής όκτώ και δεκάτου έκατονταετηρίδος, επανεληλύθησαν οι υιοί τής Έλλάδος εις τήν τής επιστήμης κοινωνίαν και ένδοξοτάτως πραγματεύονται. Έγκωμιάζειν ούν δεί τόν Μπεχράκη και τόν Νικολαΐδην υπέρ τής τών εις τάς μεταφράσεις προλόγων αναλύσεως.

Έπιχαίρεται και ό Μπενζέκρι ότι κα-

τά τήν ίδιαν μέθοδον έγένητο τό γράμμα. Έδιδάχθη γάρ τά τής παραγοντικής αναλύσεως στοιχεία παρά τών Σταγειρίτη λέγοντι:

«Ζηθήσειε δ' άν τις, τίνος ένεκα πλείους έχομεν αισθήσεις άλλ' ου μίαν μόνην' ή όπως μή λανθήνη τά άκολουθούντα και κοινά, οίον κίνησις, και μέγεθος, και αριθμός' ει γάρ ήν όπισ μόνη και αύτή λευκού, ελάνθανεν άν μάλλον, καν έδόκει ταυτό είναι πάντα, διά τό άκολουθείν άλλήλοις άμα χρώμα και μέγεθος' νύν δ' έπει έν έτέρω αισθητῶ τά κοινά ύπάρχει, δηλον ποιεί ότι άλλο τι έκαστον αύτῶν».

Ός αισθήσεις μία γάρ ή τών κειμένων ανάγνωσις, και άλλη ό τών λέξεων κατάλογος. Άλλά μόνη ή τών άμφοτέρων άντιστοιχία δήλην ποιεί τήν του σώματος ούσίαν.

Τανυν άξιον άν ει τοίς του διδασκάλου άπεκγόνοις, χρήσις τις ειή τών του μαθητου πόνων.

Jan Paul Benzécri

[Άπό τήν περιοδική έκδοση «Η Γλώσσα μας», Μάρτ. 1992].

Γελοιογραφία του Γ. Ίωάννου από τήν Κυριακάτικη Έλευθεροτυπία

Τάσος Φιλανιώτης - Χατζηναστασίου

ΤΟ ΗΦΑΙΣΤΕΙΟ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ

τα Βαλκάνια μετά τον Ψυχρό Πόλεμο

Εναλλακτικές Εκδόσεις / Άτροπος 1

Οι σύμμαχοι!

Στην παρέλαση των Τούρκων, στη Νέα Υόρκη, για την Άλωση της Κωνσταντινούπολης, συμμετείχαν και Σκοπιανοί ζητώντας: «αναγνώριση τώρα της Μακεδονίας», «ανθρώπινα δικαιώματα στους Μακεδόνες στην Ελλάδα» και «Έλευθερία στην Ελληνική Μακεδονία».

Ο ρόλος των Σκοπίων δεν θα μπορούσε να φανεί με καλύτερο τρόπο!

Μπορεί να γνωρίζαμε ότι οι τουρκικές μυστικές υπηρεσίες της ΜΙΤ βρίσκονταν σε αγαστή συνεργασία με τις αντίστοιχες σκοπιανές οργανώσεις και ότι εκατοντάδες χιλιάδες δολάρια εκ Τουρκίας χρηματοδοτούν τον αλτρωτισμό των ψευτο-μακεδόνων, αλλά η συνύπαρξη των παν-τουρκιστών με τους σκοπιανούς στις εκδηλώσεις για την άλωση της Πόλης δείχνουν με τον πιο παραστατικό τρόπο τους μελλοντικούς κινδύνους.

Βέβαια η τουρκο-σκοπιανή πρόκληση δεν έμεινε αναπάντητη!

Διακόσιοι περίπου Έλληνες και Αρμένιοι συγκρότησαν αντιδιαδήλωση με αντι-τουρκικά συνθήματα. Το κάψιμο της σημαίας του Μωάμεθ, που εμπνέει και τους σημερινούς ηγέτες της Τουρκίας, έδειξε το μόνο δρόμο για την απόκρουση του τούρκικου επεκτατισμού.

E.B.

ΝΑ ΕΠΙΣΤΡΑΦΟΥΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΤΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΡΟΓΟΝΩΝ ΜΑΣ!

Η Μαύρη Θάλασσα μίλησε ξανά για την ελληνικότητά της!

Στα ανοιχτά της Σινώπης, στον τουρκοκρατούμενο Πόντο, τα δίχτυα των ψαράδων έφεραν στο φως ένα μπρούντζινο άγαλμα του 5ου π.Χ. αιώνα. Ο διευθυντής του Μουσείου Σαμψούντας Μουσταφά Ακαγιά είπε: «Το άγαλμα αυτό έγινε τον 5ο αιώνα π.Χ. και χαρακτηρίζεται από λεπτή τέχνη. Λείπουν τα χέρια. Το ύψος του αγάλματος είναι 1.40 μέτρα και το βάρος 50 κιλά. Η τιμή του δεν μπορεί να υπολογισθεί. Αυτό το εκπληκτικό αποτέλεσμα έγινε με προσεκτική δουλειά».

Πουθενά στις ανακοινώσεις των υπευθύνων —των οποίων οι πρόγονοι στις μέρες του ναυαγίου βρισκόνταν κάπου μεταξύ Αλταίων Ορέων και Μογγολίας— δεν έγινε μνεία της ελληνικής προέλευσης του αγάλματος.

Επειδή είναι ορατός ο κίνδυνος να μετατραπεί το ελληνικό άγαλμα σε μέρος του «αρχαίου τουρκικού πολιτισμού» (sic!), πρέπει να βάλουμε άμεσα ένα τέλος στην οικειοποίηση του πολιτισμού που δημιουργήσαμε στη Μικρά Ασία.

Πρέπει να ζητήσουμε να παραδοθεί το αρχαιολογικό αυτό εύρημα στις οργανώσεις των προσφύγων από το Μικρασιατικό Πόντο.

Γιατί —δυστυχώς— οι απόγονοι των δημιουργών του αγάλματος ζουν στη Βόρεια Ελλάδα, στις συνοικίες της Αθήνας και του Πειραιά, ενώ συνεχώς καταφθάνουν νέοι Πόντιοι, πρόσφυγες από την ΕΣΣΔ.

Είναι αδιανόητο να μένει η αρχαία μας κληρονομιά στα χέρια αυτών που υποχρέωσαν τους νόμιμους κατοίκους του Πόντου να εκπατριστούν.

Ας τολμήσουμε να απαιτήσουμε την παράδοση του αγάλματος στους Πόντιους του Ελληνικού χώρου.

Το αίτημα για επιστροφή είναι στοιχειώδες ηθικό αίτημα απέναντι στην ιστορία του Ποντιακού ελληνισμού, ο οποίος επιμένει να θυμάται και να αγωνίζεται.

B.A.

Σχόλιο επίκαιρο και φτωχο-βαλκανικό

«Η Ελλάς δεν διεκδικεί τίποτα». Μόνο δανείζεται και καταναλώνει!

Bronz heykele paha biçilemiyor

Karadeniz'den çıkan hazine

Balıkçılar tarafından Sinop açıklarında bulunan ve M.Ö. 5'inci Yüzyıl'da yapıldığı belirlenen çipriak erkek heykelinin iki kolu yok.

Şenol ÇAKIR / SAMSUN, (DHA)

● SINOP açıklarında balıkçılar tarafından bulunup, Samsun Müzesi'nde sergilenmeye başlanan bronz erkek heykelinin paha biçilemeyecek değerde olduğu bildirildi. Müze Müdürü Mustafa Akkaya, "M.Ö 5'inci yüzyıla ait olduğu

belirlenen bu şaheseri teşhir ettikten sonra, özel bir bölümde saklıyoruz" dedi.

● Çok ince bir işçilik örneği olan çipriak heykelin iki kolunun bulunmadığı, boyunun bir metre 40 santimetreye, ağırlığının ise 50 kilogram olduğu bildirildi. Samsun Müze Müdürü Mustafa Akkaya, şunları söyledi:

● "Milattan Önce 5'inci yüzyılda yapılan erkek heykeli, gerçekten çok değerli. Fiyat biçmek mümkün değil. Bu sanat harikasının ince bir işçilik sonucu ortaya çıktığı anlaşılıyor. Müzemizde sergiliyoruz."

«Η Κωνσταντινούπολη εξακολουθεί μέχρι σήμερα (Σεπ. '22) να συμβολίζει ό,τι ακριβώς και την εποχή της πτώσης της. Ήταν και είναι ο προμαχώνας της Ευρώπης εναντίον των ασιατικών ορδών. Από τη στιγμή που θα κατοχυρωθεί στους Τούρκους, θα αρχίσουν αμέσως επιθετικοί πόλεμοι. Οι Τούρκοι θα στραφούν κατά των βαλκανικών κρατών - αν όχι σήμερα ή αύριο, σίγουρα κάποια στιγμή στο άμεσο μέλλον».

Τζορτζ Χόρτον
Σεπτέμβριος 1922

ΕΚΔΙ
100.4

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ

Anef sholion

Το Κυπριακό και η νέα κινητικότητα

Του Δημήτρη Καλουδιώτη

Γύρω από το Κυπριακό υπάρχει μια ολόκληρη συμβολική από λέξεις χωρίς νόημα. Η λέξη των ημερών είναι πάλι *κινητικότητα*. Ποιά είναι λοιπόν η περίφημη κινητικότητα;

Ανακοινώνεται συνεχώς η επιθυμία του προέδρου Μπους να γίνει κάτι ως το καλοκαίρι. Υπάρχει τώρα πια και η έκθεση Μπ. Γκάιλι (μετά τις ιδέες Βαλντχάιμ και τους δείκτες Γκουεγιάρ). Ο περιφερόμενος μεσολαβητής (ως συνήθως φιλότορκος) Ν. Λέτσκι υπόσχεται και ο κος Βασιλείου, αθεράπευτα αισιόδοξος, προσπαθεί να κρατηθεί από αυτήν την κινητικότητα.

Στην Αθήνα ο πρωθυπουργός Κ. Μητσοτάκης επανερωτοτροπεί με το Νταβός Νο 2, με την κινητικότητα και την ιδέα της επίλυσης του Κυπριακού μέσα στο καλοκαίρι.

Πού στηρίζεται αυτή η αισιοδοξία;

Είναι ιστορική ευκαιρία λένε οι κυνηγοί «χαμένων ευκαιριών», τώρα που στην Άγκυρα υπάρχει μια κυβέρνηση συνασπισμού με το Ντεμιρέλ και τους «σοσιαλδημοκράτες».

Ο πρόεδρος Μπους θα ήθελε να χρησιμοποιήσει μια «λύση» του Κυπριακού για την εκλογική του καμπάνια και πριν προλάβουν να γίνουν αντιληπτά τα αποτελέσματα αυτής της λύσης.

Τέλος, έχει «κατοχυρωθεί», με το ψήφισμα 750 και την έκθεση του νέου Γ.Γ. του ΟΗΕ, και η πολιτική ισότητα της Ελληνοκυπριακής πλειοψηφίας και της Τουρκοκυπριακής μειονότητας, ή των δύο Κοινοτήτων (όπως σε άλλη φάση κατοχύρωσε η Τουρκία να ονομάζεται και η Τουρκική μειονότητα).

Το μόνο προς διαπραγματέυσιν σημείο, λένε οι φήμες, είναι η εναλλαγή στην προεδρία της Δημοκρατίας Ελληνοκυπρίου και Τουρκοκυπρίου. Οι ίδιες φήμες δεν είναι διαφωτιστικές για το αν και κατά πόσο υπάρχει δέσμευση των Τούρκων στα άλλα υπό διαπραγματέυσιν σημεία. Λέγεται πως ο κ. Βασιλείου εξακολουθεί να αισιοδοξεί, ότι αυτή τη φορά οι Τούρκοι θα δώσουν τις δικές τους θέσεις και για το εδαφικό, τους πρόσφυγες, την αποχώρηση των στρατευμάτων κατοχής κ.λπ. που από... φήμες τις γνωρίζουν οι διπλωματικές μας υπηρεσίες (ας αφήσουμε τους πολίτες αυτής της χώρας). Μάλιστα οι Τούρκοι κάνουν χιούμορ λέγοντας ότι «... και η μη λύση είναι λύση», ή ότι ο ΟΗΕ θα προχωρήσει σε λύση ανεξάρτητα από την πρόοδο των συνομιλιών μεταξύ των δύο ηγετών Βασιλείου και Ντενκτάς.

Με τα δεδομένα αυτά πολλοί στη Λευκωσία και στην Αθήνα αναρωτιούνται για το πού τη βρίσκουν την αισιοδοξία το *μοιραίο δίδυμο* (κατά τον κ. Δούντα) Μητσοτάκη-Βασιλείου.

Σε κάθε φάση αυτής της πορείας προς τον κατήφορο θα υπάρχουν νέα Τουρκικά κεκτημένα και... νέα αισιοδοξία για τον κ. Βασιλείου. Ο χρόνος δεν είναι ουδέτερος. Τον χρησιμοποιεί η Τουρκία για να καταλαμβάνει θέσεις και να εξαρθρώνει την δική μας πλευρά. Και η μη λύση είναι λύση... Δεν υπάρχει τέλος σ' αυτόν τον κατήφορο των υποχωρήσεων εν ονόματι της αισιοδοξίας και της κινητικότητας...

Μια άλλη κινητικότητα

Μια άλλη κινητικότητα αναφέρεται στην κοινωνία της Κύπρου. Η προτεραιότητα που απέκτησε το Μακεδονικό στη συγκυρία και η ριζοσπαστικοποίηση της κοινής γνώμης στα εθνικά θέματα αρχίζει να ανεβάζει και το ενδιαφέρον των Ελλήνων για το Κυπριακό, το οποίο παραμένει ακόμα σε σχετικά

χαμηλά ποσοστά. Η αδυναμία σύνθεσης των εθνικών θεμάτων σε ενιαίο όλο από τις πολιτικές δυνάμεις δεν αναδειχνει το Κυπριακό στο μέγεθος που πρέπει και στην πρωτεύουσα σημασία του. Όμως στην Κύπρο κάτι κινείται.

Στην αρχή υπήρξε μια συγκέντρωση στην Λευκωσία για το Μακεδονικό με κύριο ομιλητή τον Αρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο. Η συγκέντρωση ήταν πολύ επιτυχημένη. Αντιλαμβάνεται κανείς το συμβολισμό της πρωτοβουλίας. Η Κύπρος επεμβαίνει στο εθνικό μέτωπο. Η απομονωμένη, απογοητευμένη Κύπρος, η διχοτομημένη Κύπρος παίρνει η ίδια την πρωτοβουλία να ξαναγίνει εθνικά χρήσιμη.

Το δεύτερο βήμα έγινε με την κοινή συγκέντρωση της αντιπολίτευσης, εναντίον της αποδοχής του ψηφίσματος 750 και της «ομοσπονδίας», του πρώην απορριπτικού μετώπου (ΔΗΚΟ του κ. Κυπριανού — ΕΔΕΚ του κ. Λυσαρίδη). Αλλά και τα μαχητικά και μαζικά προσφυγικά σωματεία και μέρος των στελεχών του κ. Κληρίδη πήραν μέρος. Με κύριο πάλι ομιλητή των αρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο. Στη συγκέντρωση μίλησαν επίσης οι δύο πρώην πρεσβευτές στην Κύπρο κ.κ. Θέμος Στοφορόπουλος και Μιχάλης Δούντας. Και δω να τονίσουμε το συμβολισμό της συμμετοχής, που δεν έχει να κάνει με τις τυπικές συμμετοχές των Ελλήνων πολιτικών και τους ξύλινους λόγους τους.

Να τονίσουμε επίσης το ότι η Εκκλησία της Κύπρου, η εκκλησία της μαχόμενης ορθοδοξίας, δείχνει με ένα νέο δυναμισμό το πρόσωπό της.

Η εκτίμηση πολλών φίλων στην Κύπρο είναι αισιόδοξη. Για την κατάσταση πνευμάτων στους απλούς πολίτες, λένε ότι **διαμορφώνεται μια νέα πλειοψηφία άρνησης των επιλογών που οδηγούν στην υποταγή της Κύπρου.**

Ας μην σπεύσουμε να υπεραισιοδοξούμε. Αυτή η υπαρκτή πλειοψηφία δεν σημαίνει πως έχει βρει και τα κανάλια θετικής της έκφρασης. Δεν είναι βέβαιο δηλαδή ότι θα εκφραστεί στις προεδρικές εκλογές, για παράδειγμα.

Εκείνο που είναι το πλέον παρήγορο, είναι η διάθεση των Κυπρίων να ενταχθούν σε μια κατεύθυνση, ένα κλίμα αγωνιστικώτερο, στα πλαίσια των προβλημάτων που αντιμετωπίζει σήμερα ο Ελληνισμός και που επίκεντρό τους είναι για μια ολόκληρη περίοδο η διχοτομημένη Λευκωσία.

Όμως η απελευθέρωση της Κύπρου δεν είναι έργο μόνο των Κυπρίων, έστω και αν ο φόρος των θυσιών θα είναι βαρύτερος γι' αυτούς. Την απελευθέρωση της Κύπρου θα μπορούσαμε να την επιδιώξουμε μόνο όταν οι Κυπριακοί επανενταχθεί στην εθνική συγκυρία. Μόνο όταν οι Έλληνες θεωρούν κατά 98% casus belli (όπως για το Μακεδονικό και το Αιγαίο, σύμφωνα με πρόσφατη δημοσκόπηση που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Καθημερινή», και όχι μόνο κατά 46% για το Κυπριακό, που παλιότερα ήταν πολύ μικρότερο) την εισβολή και κατοχή της Κύπρου.

Η σημερινή συγκυρία έχει σαν επίκεντρο ριζοσπαστικοποίησης, εξόδου από την περίοδο της εθνικής αφασίας, τον κίνδυνο για τη Μακεδονία. Αυτό δεν είναι κακό. Το σώμα του Ελληνισμού είναι ενιαίο. Μια τέτοια κατάσταση οδηγεί στη σύνδεση της Λευκωσίας με τη Θεσσαλονίκη. Οι συνέλληνες της Κύπρου θέλουν.

Η Ελληνική Τηλεόραση (ΕΤ-1) στην ημικατεχόμενη Κύπρο

του Γιώργου Τζίβα

Η σύνδεση της ΕΤ1 με την Κύπρο ήταν μια τηλεοπτική (κι όχι μόνο) απάντηση στον Τούρκο κατακτητή. Μέσα από χίλια δυο προβλήματα, σκόπιμα και μη, η φωνή της Αθήνας φτάνει στην Κύπρο, ανοίγοντας έτσι ένα παράθυρο στον εγκλωβισμένο πληθυσμό των Ελλήνων Κυπρίων. Τώρα ζούμε από κοντά τις αγωνίες και τα προβλήματα των Ελλαδιτών. Γίνεται έτσι πιο αντιληπτή η κοινή μοίρα, και ο κοινός αγώνας... Ας σημειωθεί ότι από τουρκικής πλευράς δεν υπήρξαν αντιδράσεις στη σύνδεση! Αντίθετα είναι στις ελεύθερες περιοχές που υπήρξαν κακοήθειες και πικρόχολες αντιδράσεις... Ο καθένας ας βγάλει τα συμπεράσματά του.

Από το 1974 και μετά, κάθε βράδυ στους τηλεοπτικούς δέκτες των Ελλήνων Κυπρίων, κυμάτιζε κρυφά (για όσους δεν γύριζαν στο κατοχικό κανάλι) η τουρκική σημαία συνοδευόμενη από τον Τουρκικό εθνικό ύμνο. Όσοι είχαν το κουράγιο να βλέπουν Τουρκική τηλεόραση, είχαν την ευκαιρία να πάνε για ύπνο μετά που θα «χαιρετούσαν» από την πολυθρόνα του σαλονιού τους την κόκκινη σημαία με την ημισέληνο.

Το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου (ΡΙΚ), έκλεινε πάντα πιο νωρίς και οι Έλληνες γύριζαν το κανάλι προς τα κατεχόμενα για να παρακολουθήσουν κάποια από τις ταινίες που πειρατικά πρόβαλλε ο κατοχικός ραδιοσταθμός, συνοδευόμενες συχνά από σχόλια στα ελληνικά, όπου υβριζέτο ο Ελληνισμός και με σαφέστερες απειλές μας προειδοποιούσαν για το πάθημα που δεν μας έγινε μάθημα.

Σκόρπιες φωνές άρχισαν τότε να καλούν το ΡΙΚ να αντιδράσει και όχι μόνο αυτό αλλά και το Κυπριακό κράτος. Το κυπριακό κράτος όμως δειλίαζε... Η αιχμάλωτη στην τουρκική απειλή ηγεσία του Κυπριακού κράτους άφηνε για χρόνια τον τηλεοπτικό Αττίλα ν' αλωνίζει κυριολεκτικά στα σπίτια της ημιελεύθερης Κύπρου.

Στις 15 Νοεμβρίου, επέτειο της ανακήρυξης του ψευδοκράτους του Ντεκτάς, πέντε μέλη της Ομάδας για την Αυτοδιάθεση της Κύπρου, λειτουργούν από διαμέρισμα στη Λευκωσία,

τον πρώτο μη κρατικό ραδιοσταθμό. Το «Ράδιο Αυτοδιάθεση» εξέπεμπε για μερικές ώρες, μέχρι που επέδραμε η αστυνομία της κυβέρνησης Κυπριανού και τους συνέλαβε. Ήταν μια εκπομπή ενάντια στην κατοχή.

Η αρχή είχε γίνει. Ακολούθησαν κι άλλοι, όπως το «Ράδιο Καραβάς», και το ράδιο «Επιστροφή». Συλλήψεις και ξανά συλλήψεις. Σε αντικατοχική εκδήλωση στο οδόφραγμα του αεροδρομίου Λευκωσίας, τα κυπριακά ΜΑΤ με υπερβάλλοντα ζήλο διέκοψαν εκπομπές συνασπισμένων «παρανόμων» ραδιοσταθμών, οι οποίοι καλούσαν το κοινό σε ξεσηκωμό και συμμετοχή στις αντικατοχικές εκδηλώσεις.

Το θέμα φτάνει στη Βουλή, όπου μετά από μακροχρόνιες συζητήσεις θεσπίζεται ο κανονισμός για τη λειτουργία ιδιωτικών ραδιοσταθμών.

Το μεγάλο όμως κενό ήταν η τηλεόραση. Από χρόνια συζητείτο η ανάγκη για σύνδεση της Κύπρου με την Ελληνική Τηλεόραση. Η μια αναβολή πάνω στην άλλη κι από δίπλα η επιθετική πολιτική του κομμουνιστικού ΑΚΕΛ ενάντια στη σύνδεση.

Παρόλες αυτές τις πιέσεις ο Πρόεδρος Βασιλείου, σε μια από τις επισκέψεις του στην Αθήνα, υπογράφει την διακρατική συμφωνία για τη σύνδεση. Ο Υπουργός Εσωτερικών κ. Βενιαμίν χειρίζεται πια προσωπικά την όλη υπόθεση.

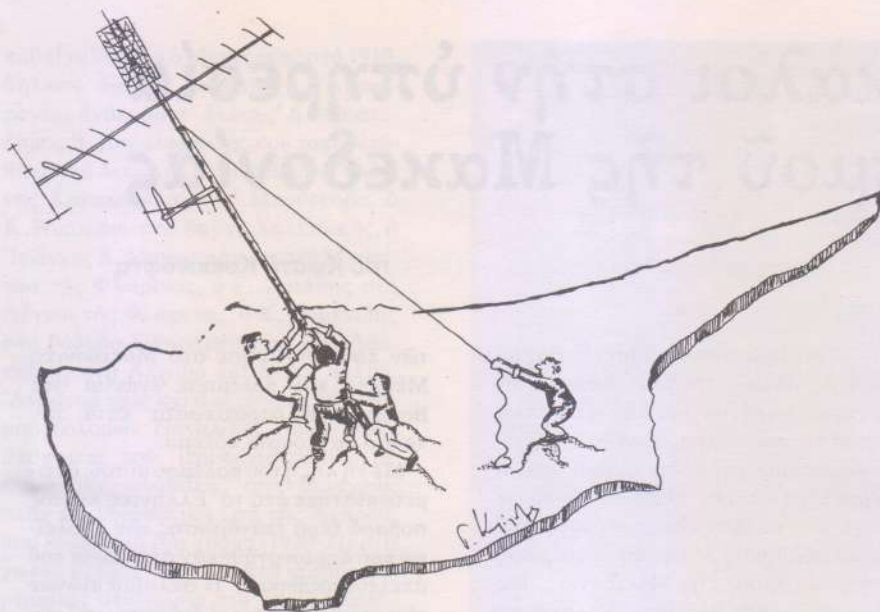
Κι όμως η ημερομηνία έναρξης της τηλεοπτικής σύνδεσης πετάει από το

ένα τρίμηνο στο άλλο... Το κρατικό ΡΙΚ είναι ολοφάνερο πως δεν βλέπει με καλό μάτι αυτή την προοπτική. Βγαίνουν στην επιφάνεια «προβλήματα» του τύπου πως οι διαφημίσεις αποτελούν εμπόδιο, κι ακόμα ότι δεν συμφέρει οικονομικά η σύνδεση... Στο φως της δημοσιότητας διάφορα έντυπα αναφέρουν πως μέσα στο ΡΙΚ μια ηγετική ομάδα επιδιώκει να ναυαγήσει το όλο εγχείρημα. Άρθρα γράφονται εναντίον της σύνδεσης...

Η κοινή γνώμη «μυρίζεται» τα αίτια της καθυστέρησης. Το γενικό παγκύπριο μουντουρητό ενάντια σ' αυτή την πολιτική της κωλυσιεργίας αναγκάζει τον Υπουργό Εσωτερικών να βγει και να δηλώσει: «Η σύνδεση με την ελληνική τηλεόραση είναι εθνική ανάγκη και θα γίνει οπωσδήποτε».

Ορίζεται επιτέλους, μια συγκεκριμένη ημερομηνία: 1 Νοεμβρίου 1990. Όσο πλησιάζει η ημερομηνία αυτή, τόσο κορυφώνεται το ενδιαφέρον (και η αγωνία) του κυπριακού ελληνισμού. Ψυχολογικά ο κάθε κύπριος οριοθετούσε την 1η Νοεμβρίου 1990 σαν την ημέρα όπου θα δινόταν επιτέλους μια απάντηση στους Τούρκους. Έστω και τηλεοπτική. Φτάνει που θα ήταν ελληνική.

Η τελευταία βδομάδα πριν την 1η Νοεμβρίου θα μείνει στην ιστορία σαν η «εβδομάδα της κεραίας». Ένα αμόκ καταλαμβάνει τους πάντες να προμηθευτούν κατάλληλη κεραία για καλή λήψη. Οι εισαγωγείς έτριβαν τα χέρια τους από ικανοποίηση... Η Χαραυγή, εφημερίδα του ΑΚΕΛ, συνεχίζει την ανθελληνική της προπαγάνδα υποστηρίζοντας ότι θα ήταν καλύτερα αν αντί της απευθείας σύνδεσης γίνονταν επιλογή προγραμμάτων της ΕΤ1. Η Κύπρος όμως ζει στο ρυθμό της Ελλάδας που φτάνει... Κάτι δηλώσεις πολιτικών

ότι «η Κύπρος είναι μακριά» αρχίζουν να εξανεμίζονται.

Ξημερώνει επιτέλους η 1η Νοεμβρίου 1990... Για πρώτη φορά στη ζωή τους τέτοια ώρα οι Έλληνες της Κύπρου στέκονται μπροστά στο χρωματικό σήμα της ΕΡΤ. Γύρω στις 8.10 το γαλάζιο σήμα της ΕΤ1 γεμίζει τις οθόνες... Πρώτη συγκίνηση... Ακούγεται μετά το μουσικό σήμα με το κλαρίνο. Δεύτερη συγκίνηση... Αμέσως μετά η γαλανόλευκη εμφανίζεται να κυματίζει και ο Εθνικός Ύμνος ακούγεται για πρώτη φορά ζωντανός τέτοια ώρα. Σε πολλών τα μάτια εμφανίζεται ένα δάκρυ που κυλά ελεύθερα στο μάγουλο... Η Ελλάδα δεν είναι πια μακριά. Η Ελλάδα είναι πια μέσα στα σπίτια μας... Ραδιοφωνικοί σταθμοί αναμεταδίδουν τα πρώτα λεπτά και επαναλαμβάνουν τον Εθνικό Ύμνο, όπως ακούστηκε από την ΕΤ1. Το ΡΙΚ ποτέ δεν έδειξε ελληνική σημαία...

Από τότε μέχρι σήμερα η ΕΤ1 είναι μια σοβαρή πραγματικότητα στη ζωή των Ελλήνων της Κύπρου· και με τα λάθη, με τις αδυναμίες, αλλά και με το ισχυρότερό της «ατού», ότι είναι η Ελληνική Τηλεόραση της μητέρας πατρίδας. Για τους Ελλαδίτες που διαβάζουν αυτές τις γραμμές, όλα αυτά ίσως να φαίνονται παράξενα και αδικαιολόγητα. Ίσως και νάχουν κάποιο δίκιο, αλλά ποτέ τους δεν ξύπνησαν βλέποντας τον Λυκαβητό Τουρκοπατημένο, για να καταλάβουν την εθνική μοναξιά κι απελπισία των Ελλήνων της Κύπρου.

Η «άφιξη» της ΕΤ1 στην Κύπρο ήταν το πρώτο γεγονός που μετά το 1974 επανασυνέδεε με τέτοιο τρόπο τους

Έλληνες της Κύπρου με την μητροπολιτική Ελλάδα.

Ο τηλεοπτικός Απίλλας αναχαιτίστηκε σε μεγάλο βαθμό. Ελάχιστοι κι αδιόρθωτοι Κύπριοι εξακολουθούν να γυρίζουν προς τα κατοχικά κανάλια... Η ΕΤ1 μπήκε στην καθημερινότητα των Κυπρίων. Άρχισαν οι συγκρίσεις με τη συντηρητική νοοτροπία που επικρατεί στο ΡΙΚ, κι αυτό έφερε και τις απαιτήσεις. Όσα προβλήματα κι αν έχει η ΕΤ1, σίγουρα δεν μπορεί να συγκριθεί με τον επαρχιωτισμό και την ανεπάρκεια που καθλώνει το ΡΙΚ.

Ξαφνικά ο Κύπριος της Εγκώμης, του Παραλιμνίου, της Δερύνειας, της Πάφου, μπορούσε να έχει άμεση επαφή με όσα συνέβαιναν στην Ελλάδα. Η Καβάλα, η Λάρισα, το Ηράκλειο ξεκόλλησαν από τους χάρτες και τη μνήμη μας και ζωντάνεψαν μπροστά μας. Οι 500 χιλιάδες Έλληνες ένοιωθαν πια ότι υπήρχαν, ζωντανοί, άλλα 10 εκατομμύρια Έλληνες! Με τα καλά και τα κακά τους. Με τα τρελλά και τ' ανάποδά τους...

Αξίζει εδώ να σημειώσω ότι είχαμε την ατυχία να συνδεθούμε με την ΕΤ1, όταν άρχισε η τηλεοπτική απευθείας μετάδοση της δίκης για το σκάνδαλο Κοσκωτά! Η εικόνα της Ελλάδας ήταν ό,τι χειρότερο μπορούσε να περιμένει να δει ο Έλληνας της Κύπρου...

Ακόμα και σήμερα υπάρχουν προβλήματα στη σύνδεση. Κάποιες ταινίες κόβονται, και πολλά λέγονται και γράφονται για κάποιες περίεργες κινήσεις του ΡΙΚ προς αυτή τη μεριά...

Η αγγλόφωνη νομενκλατούρα, που κυβερνά την Κύπρο, ποτέ δεν είδε με

καλό μάτι την σύνδεση. Η βασική της όμως προσπάθεια, ν' αφήσει δηλαδή απομονωμένο τον κυπριακό ελληνισμό από την υπόλοιπη Ελλάδα, απέτυχε παταγωδώς. Εξάγεται λοιπόν από αυτό το γεγονός το συμπέρασμα, ότι όταν το κοινό αίσθημα γίνει λαϊκή απαίτηση πολλά μπορούν να κερδηθούν.

Αξίζει πάντως να αναφέρουμε για όσους δεν γνωρίζουν πως:

- Το ΡΙΚ λειτούργησε και Β' κανάλι, τη στιγμή που το Α' έχει ένα σωρό αδυναμίες...

- Οι Τούρκοι διαθέτουν τέσσερα τηλεοπτικά κανάλια, το ένα μάλιστα είναι ιδιωτικό και λειτουργεί επί 24ώρου βάσεως.

- Από την Κυριακή του Πάσχα λειτουργεί στην Κύπρο και ο πρώτος ιδιωτικός τηλεοπτικός σταθμός, «Ο Λόγος», που ανήκει στην εκκλησία της Κύπρου.

Η εθνική σημασία της σύνδεσης της Κύπρου με την Ελληνική Τηλεόραση είναι εκ των πραγμάτων μεγάλη. Στον αγώνα του κυπριακού Ελλητισμού ενάντια στην τουρκική κατοχή η ΕΤ1 είναι ένα παράθυρο προς την Ελλάδα, μια Ελλάδα από την οποία πότε δεν θα πάψει ο Ελλητισμός της Κύπρου να αναμένει την κάθε βοήθεια και συμπαράστασή της.

Είναι η ΕΤ1 η φωνή της Αθήνας, που για τους Κύπριους ποτέ δεν έπαψε να είναι ο φάρος που αναμένουμε ν' ανάψει... Βλέποντας κι ακούγοντας καθημερινά την ελληνική Τηλεόραση γνώρισαμε και αντιληφθήκαμε τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το Ελληνικό Έθνος. Αν σήμερα στην Κύπρο ο Ελλητισμός διαισθάνεται πως εκτός από τον ίδιο απειλείται και ο αδελφός Ελληνικός λαός, αυτό οφείλεται σ' ένα μεγάλο μέρος στις εκπομπές της ΕΤ1...

Οι Ελλαδίτες που τάρχουν με την ΕΤ1, καλά θα κάνουν μετά την κριτική τους να βάζουν και την ανάγκη βελτίωσης της Ελληνικής Τηλεόρασης — όχι για καλύτερα μελό σήριαλ, αλλά για περισσότερη ευαισθησία και κάλυψη των εθνικών μας θεμάτων.

Η Κύπρος, θύμα του ίδιου επιβουλέα που απειλεί τον Ελλητισμό, βλέπει ΕΤ1 κι απαιτεί το Εθνικό μας κανάλι να μεταφέρει παντού την αγωνία αλλά και τον προβληματισμό που αναζητεί διεξόδους σ' όλα τα σύγχρονα προβλήματα των Ελλήνων.

Κύπριοι δάσκαλοι στην ύπηρεσία του Έλληνισμού τῆς Μακεδονίας

του Κωστή Κοκκινόφτα

Ἡ Κύπρος ἔχει νά ἐπιδείξει μιά ἀξιόλογη συμμετοχή στους ἀγώνες τῆς Μακεδονίας γιά ἐλευθερία καί ἐθνική οἰκαίωση. Κύπριοι ἐθελοντές συμμετείχαν στά ἔνοπλα ἐκστρατευτικά σώματα, πού τήν περίοδο τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα ἀγωνίστηκαν μαζί μέ τόν ντόπιο πληθυσμό ἐναντία στους Βούλγαρους κομιτατζήδες¹. Ἀναφέρονται κάποιοι Κύπριοι Μακεδονομάχοι, ὅπως ὁ Κώστας Λοῖζου ἢ Βραχίμης² πού πολέμησε στό ἐκστρατευτικό σώμα τοῦ Παύλου Μελά, ὁ Εὐάγγελος Περισιάνης³ πού ἐπέστρεψε τραυματίας στό νησί, ὁ Γεώργιος Ἀργυρίου⁴ πού συμμετείχε ἐπίσης στους Βαλκανικούς πολέμους καθώς καί στόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, ὁ δίοπος Μιλτιάδης Φίδης Κόκαρης⁵ πού σκοτώθηκε στη μάχη του Μορίχου, ὅπως καί πολλοί ἄλλοι. Παράλληλα, τό σύνολο τοῦ λαοῦ τοῦ νησιοῦ ἐκδήλωσε τή συμπαράστασή του στόν ἀγώ-

να τῶν ἀδελφῶν του τῆς Μακεδονίας μέ πολλούς ἄλλους τρόπους, ὅπως μέ τή διεξαγωγή ἐράνων καί τήν ἀποστολή σεβαστοῦ ποσοῦ χρημάτων⁶.

Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἀκόμη καί ἡ συμμετοχή πάρα πολλῶν Κυπρίων στους δύο Βαλκανικούς πολέμους, πού ὀλοκληρώθηκαν μέ τήν ἀπελευθέρωση μεγάλου μέρους τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης καί τῆς Ἡπείρου. Χαρακτηριστικό εἶναι τό παράδειγμα τῆς κατεχόμενης ἀπό τοῦς Τούρκους σήμερα κωμόπολης τοῦ Καραβά, πού συμμετείχε μέ 46 νέους τῆς σέ ὅλα τά πεδία τῶν μαχῶν⁷. Δύο ἀπό αὐτούς ἔπασαν πολέμοντας καί οἱ τάφοι τους στά Μακεδονικά βουνά ἀποτελοῦν μία μοναδική μαρτυρία τῆς συνεκτικότητας τῶν δεσμῶν Κύπρου-Ἑλλάδας. Παρόμοια βέβαια ἦταν καί ἡ συμμετοχή τῶν ἄλλων χωριῶν τοῦ νησιοῦ. Ἴδιος καί μεγαλύτερος ἀκόμη ὑπῆρξε ὁ ἀριθμός τῶν Κυπρίων ἐθελον-

τῶν πού ἀνεχώρησε στό Μακεδονικό Μέτωπο καί πολέμησε ἐναντία στά Βουλγαρικά στρατεύματα κατά τόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο.

Μέ τή λήξη τοῦ πολέμου αὐτοῦ, ἀντιμετωπίστηκε ἀπό τό Ἑλληνικό κράτος σοβαρό θέμα ἐπανάδρωσης τῶν σχολείων πού δημιουργήθηκαν στά χωριά πού ἀπελευθερώθηκαν. Ἡ σκλαβιά αἰῶνων εἶχε συμβάλει ὥστε οἱ ἄνθρωποι νά ζοῦν σέ πολύ δύσκολες συνθήκες καί χωρίς ὀργανωμένη παιδεία. Πρωθυπουργός τότε ἦταν ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος (1864-1936) καί Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν ὁ Μελέτιος Μεταξάκης (1871-1935). Ὁ τελευταῖος, πού ὑπῆρξε προηγουμένως Μητροπολίτης Κιτίου στήν Κύπρο (1910-17), εἰσηγήθηκε τότε νά ζητηθεῖ ἡ βοήθεια Κυπρίων δασκάλων ὥστε νά μπορέσουν οἱ Μακεδόνες νά στελεχώσουν τά σχολεῖα τους μέ ἔμπειρο καί ἰκανό διδακτικό προσωπικό. Ἡ πρόταση ἔγινε ἀποδεκτή καί μέ πρωτοβουλία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου Παιδείας δημοσιεύτηκε τήν ἴδια ἐποχή στίς ἐφημερίδες τοῦ νησιοῦ ἐκκλήση πρὸς τοῦς Κυπρίους δασκάλους νά μεταβοῦν στήν Μακεδονία καί νά ὑπηρετήσουν τόν ἐκεῖ Ἑλληνισμό⁸:

«... Γράφουσιν ἡμῖν ἐξ Ἀθηνῶν ὅτι χρειάζονται διδασκάλους διά τὰς κωμοπόλεις τῆς Μακεδονίας καί τῆς Θράκης καί ὅτι ἀναμένουσιν ὅπως τά διδασκαλεῖα καί τά Γυμνάσια τῆς Κύπρου χορηγήσωσιν ὅσο τό δυνατόν περισσότερους νέους ἔχοντας τόν ζῆλον νά ὑπηρετήσωσιν εἰς ἀγῶνα ὄχι ὀλιγότερον σπουδαῖον τοῦ στρατιωτικοῦ... Πλήν τούτου ὑπάρχει καί τό ἠθικόν συναίσθημα ὅτι θά διδάξωσιν ἐκεῖ ὅπου πρότινων ἐτῶν ὠργίαζεν ἡ Βουλγαρική προπαγάνδα διά νά ἐκβουλγαρίσει τά Ἑλληνόπαιδα. Τό συναίσθημα τούτων θά εἶναι ἡ καλλίστη ἀμοιβή τῶν μόχθων τῶν διδασκάλων ἢ μᾶλλον τῶν λειτουργῶν αὐτῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ...».

Ἡ ἀναταπόκριση πού βρῆκε ἀνάμεσα στους δασκάλους τοῦ νησιοῦ ἡ ἐκκλήση αὐτή ἦταν ἰδιαίτερα θερμή. Ἀρκετά μεγάλος ἀριθμός, καί εἰδικά οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ Ἱεροδιδασκαλείου Λάρνακας

Ὁ Γεώργιος Ἀργυρίου — Κυπραίος, νεαρός Μακεδονομάχος στά 1907-1909, ἔλαβε μέρος σέ πολλές μάχες ἐναντίον Βουλγάρων κομιτατζήδων καί Τούρκων, μέ ἰδιαίτερο πάθος γιά τή λύτρωση τῆς Μακεδονίας ἀπό τοῦς κατακτητές τῆς...

πού είχε ιδρύσει ο Μεταξάκης στά 1910, δήλωσε άμέσως συμμετοχή. Άναφέρονται άνάμεσα σ' άλλους⁹ ο Άριστόδημος Β. Χαραλαμπίδης πού τοποθετήθηκε στά Δουμπιά Χαλκιδικής, ο Ίωάννης Καρακούλλας στό Μπούτκοβο, ο Κ. Νικολάου στά Βαβνά Χαλκιδικής, ο Ίωάννης Κ. Μαυρογιάννης στή Μπάνιτσα τής Φλώρινας, ο Γ. Χριάδης στά Λάγινα τής Φλώρινας, ο Κ. Τημενίδης στό Ράδοβο Σιδηροκάστρου, ο Σ. Λουκαΐδης στό Λέχοβο καί άλλοι άλλοι. Άνάμεσά τους καί ο μετέπειτα Οικονόμος Σολομών Παναγίδης (1893-1964), άπόφοιτος του Ίεροδιδασκαλείου μέ σημαντική συμβολή, στη συνέχεια, στήν έκκλησιαστική ζωή τής Κύπρου, που δίδαξε γιά ένα χρόνο (1920-21) στό χωριό Κρίβα¹⁰. Πολλοί άπό αυτούς παρέμειναν στά χωριά στά όποια ύπηρετούσαν καί δημιούργησαν οικογένειες, ένώ άλλοι μετά άπό κάποιο χρονικό διάστημα επέστρεψαν πίσω στήν Κύπρο.

Δύο επιστολές ένός άπό αυτούς, του Ίωάννη Καρακούλλα, είναι ένδεικτικές τής γενικότερης κατάστασης πού επικρατούσε τότε, αλλά καί τής ψυχολογικής διάθεσης των Κυπρίων αυτών έθελοντων. Ή πρώτη μέ τίτλο: «*Επιστολή Κυπρίου διδασκάλου έξ Έλλάδος*», πού δημοσιεύτηκε στόν Κυπριακό τύπο τής εποχής¹¹, περιγράφει τήν κωμόπολη του Μπούτκοβο καί τίς δυσκολίες πού αντιμετώπιζε μετά τήν όλική καταστροφή της έξαιτίας του πολέμου. Στή δεύτερη επιστολή πού δημοσιεύτηκε¹² μέ τίτλο: «*Έντυλώσεις Κυπρίου Διδασκάλου έκ Μακεδονίας*», ο Καρακούλλας γράφει μεταξύ άλλων: «... *Έπί τή κλήσει τής μεγάλης πατρίδος μας, είχαν άναχωρήσει ως γνωστόν ύμιν μετ' άλλων συναδέλφων μου έκ τής γλυκειάς μας Κύπρου δι' Ελλάδα, διά νά παράσχωμεν τάς διά τήν Μακεδονίαν ή Θράκην ζητηθείσας ύπηρεσίας μας...*». Στή συνέχεια παραθέτει μία άρκετά γλαφυρή περιγραφή του ταξιδιού του άπό τήν Κύπρο στήν Μακεδονία καί, άφου δώσει μία άρκετά ένδιαφέρουσα ιστορική επισκόπηση του Μπούτκοβο, συνεχίζει:

«... *Πρό του 1913 είχε 3.000 περίπου κατοίκους, τό πλείστον Τούρκους, καί 1.000 περίπου Έλληνες όμιλούντας ως μητρικήν γλώσσα έν διάλεκτον όμοιάζουσαν κατά πολύ πρός τήν Βουλγαρικήν, άλλ' ιδίως καλουμένην Μακεδονικήν, ήτις συνίσταται έκ λέξεων Έλληνικών, Βουλγαρικών καί Λατινικών...*».

Δίνει δηλαδή ο Καρακούλλας μέ τήν επιστολή του αυτή μία μοναδική μαρ-

Άλλη μία φωτογραφία του Καπετάν Γιώργη, μέ στολή Έλληνα στρατιώτη των Βαλκανικών πολέμων. Δεύτερος άπό τά δεξιά, όρθιος, φωτογραφίζεται στή Θεσσαλονίκη, στά 1913, μαζί μέ Έλληνες καί Σέρβους συμπολεμιστές του.

τυρία γιά τήν έθνολογική ύπόσταση του τοπικού πληθυσμού, πού είναι καθαρά Έλληνική, παρά τή χρήση ως μητρικής του γλώσσας μιás διαλέκτου πού είναι κράμα άπό Έλληνικά, Βουλγαρικά καί Λατινικά. Ή έπαφή του πληθυσμού μέ γειτονικούς λαούς είχε συμβάλει μέ τήν πάροδο του χρόνου στήν άπώλεια τής Έλληνικής ως μητρικής γλώσσας, αλλά αυτό δέν επέβαλε καί τήν άπώλεια τής έθνικής συνείδησης. Ό παράγοντας γλώσσα μπορεί νά είναι βασικό στοιχείο του έθνικού προσώπου των Έλλήνων, αλλά όπωσδήποτε δέν είναι τό μόνο.

Στή συνέχεια οί Κύπριοι δάσκαλοι βοήθησαν στή διδασκαλία τής Έλληνικής γλώσσας καί πρόσφεραν πολύτιμες ύπηρεσίες στόν Έλληνισμό. Ή παρουσία τους στά χωριά τής Μακεδονίας ύπογραμμίζει σέ τελική άνάλυση τήν πνευματική ένότητα όλων των τμημάτων του Έλληνισμού καί των ιστορικών του πατρίδων.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πέτρου Παπαπολυβίου: «*Η Κύπρος καί ό Μακεδονικός άγώνας*», άνάτυπο άπό τό Συμπόσιο «*Ό Μακεδονικός Άγώνας*» πού όργανώθηκε άπό τό ΙΜΧΑ καί τό Μουσείο Μακεδονικού Άγώνα (Θεσσαλονίκη-Φλώρινα-Καστοριά-Έδεσσα, 28 Οκτωβρίου — 2 Νοεμβρίου 1984).

2. Φωνή τής Κύπρου, 29/11.2.1905, 9/22.7.1905.

3. Φωνή τής Κύπρου, 23/7.3.1908.

4. Άλήθεια, 30.10.1908.

5. Φωνή τής Κύπρου, 16/29.2.1908.

6. Κώστα Π. Κύρρη: «*Αυτόγραφο του Σπύρου Ματσούκα άπό τήν Λάπηθον*», Χρονικά τής Λάπηθου, τόμος ΙΙ, 1970, σελ. 19-23.

7. Κωστή Κοκκινόφτα: «*Η συμμετοχή του Καραβά στήν άπελευθέρωση τής Έλληνικής Μακεδονίας*», Έλευθεροτυπία, 29.3.1992.

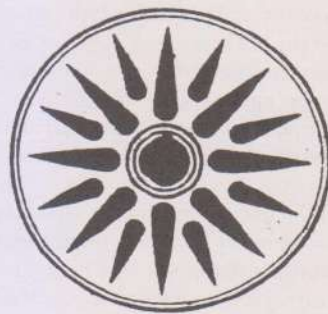
8. Φωνή τής Κύπρου, 4/17.7.1920.

9. Φωνή τής Κύπρου, 19/1.1.1921.

10. π. Κωνσταντίνου Κούκου: «*Ό Χριστιανικός Όρθόδοξος περιοδικός τύπος είς τήν Κύπρον άπό τής είσαγωγής τής τυπογραφίας μέχρι σήμερα*», Κυπριακός Λόγος τ. 67-68, Λευκωσία 1980, σελ. 217-218.

11. Φωνή τής Κύπρου, 14/27.11.1920.

12. Φωνή τής Κύπρου, 19/1.1.1921.

Βαλκανικές αντιφάσεις

Με αφορμή το Α' Διεθνές Πανεπιστημιακό Βαλκανολογικό Συνέδριο στο Μπλαγκόεβγκρεντ

της Ξανθίππης Κοτζαγεώργη

Η συμμετοχή μου στο Α' Διεθνές Πανεπιστημιακό Βαλκανολογικό Σεμινάριο του Μπλαγκόεβγκρεντ ήταν από κάθε άποψη εμπειρία αυτογνωσίας: και αυτό όσον αφορά την ιδιότητά μου, αναπόφευκτα φοβάμαι, ως Ελληνίδας, Βαλκάνιας, Ευρωπαίας και τελικά πολίτισσας του κόσμου. Τούτη η πρωτόλεια επαφή μου με τα περιοδικά έντυπα του τόπου μας —αποτέλεσμα προτροπής του καθηγητή μου κ. Γιάννη Χασιώτη και του φίλου μου Τάσου Χατζηναστασίου— ας σταθεί μία προσπάθεια σχηματοποίησης των κάθε λογής ερευνημάτων, γνωσιολογικών, συναισθηματικών και άλλων, που δέχτηκα κατά την επίσκεψή μου στη Βουλγαρία.

Θα προσπαθήσω, όσο μου είναι δυνατό, να διαρθρώσω τις εντυπώσεις μου σε δύο άξονες, σ' ένα δίδυμο εκ πρώτης όψεως αντιφατικό. Το δίδυμο αυτό συνίσταται σε ό,τι μπορούμε να ονομάσουμε **σύνδρομο διπλής όψεως**, που κατατρώχει κατά τη γνώμη μου τους λαούς των Βαλκανίων: έτσι, ο κάθε ένας από τους λαούς αυτούς απευθύνεται προς τους γείτονές του σε τούτη τη γωνιά της γης, τα Βαλκάνια, οχυρωμένος πίσω από ένα λογικό και συνάμα παράλογο σύνδρομο ανωτερότητας. Αντίθετα, στις περιπτώσεις που αναπτύσσει τις οποιεσδήποτε σχέσεις του — επιθυμητές και ταυτόχρονα σε κάποιο βαθμό απευκταίες — με την Ευρώπη, το χώρο που για τα Βαλκάνια ταυτιζόταν, μέχρι τουλάχιστον τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, με ό,τι εννοούσαν ως πολιτισμό, εκσυγχρονισμό και πρόοδο, τότε παρουσιάζει όλα τα χαρακτηριστικά συμπτώματα ενός αθεράπευτου σχεδόν συνδρόμου κατωτερότητας.

Πολύ απέχω από του να είμαι δημοσιογράφος, γι' αυτό και θα περάσω ως εν δυνάμει ιστορικός στα στοιχεία-εντυπώσεις που συνηγορούν, νομίζω, σε ό,τι επιγραμματικά σημείωσα παραπάνω.

Επιλέγω να αρχίσω από το δεύτερο, καθώς ο αντικειμενικός σκοπός των μετεχόντων στο Σεμινάριο αυτό ήταν να ανιχνεύσουν, αν όχι να πιστοποιήσουν, τους αδιάρρηκτους δεσμούς των Βαλκανίων με την Ευρώπη, την ταυτότητα σε τελική ανάλυση των Βαλκανικών λαών με τους λαούς της Ευρώπης, του πολιτισμού τους με ό,τι τελοσπάντων σημαίνει Ευρωπαϊκός πολιτισμός. Σε όλη τη διάρκεια του Σεμιναρίου επικρατούσε κλίμα, λίγο ως πολύ, Νεοελληνικού Διαφωτισμού — στην κοραϊκή του εκδοχή — και είμασταν ελάχιστοι που σταθήκαμε επιφυλακτικοί στη γοητεία που ασκούσε η μαγική λειτουργία της λέξης *Ευρώπη*. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η στρογγυλή τράπεζα του Σεμιναρίου, η οποία συγκέντρωσε το μεγαλύτερο ενδιαφέρον από κάθε άποψη, είχε τον τίτλο «*Η Ευρώπη στις λογοτεχνίες των Βαλκανικών λα-*

ών». Εξίσου χαρακτηριστικό και ενδεικτικό για την προοπτική κάτω από την οποία οργανώθηκε το φετινό Σεμινάριο, είναι και το θέμα του επόμενου: «*Οι Βαλκανικοί λαοί στην Ευρωπαϊκή λογοτεχνία*». Πρέπει, εξάλλου, να σημειώσω ότι οι περισσότεροι ομιλητές σε όλη τη διάρκεια του σεμιναρίου, και ήταν πολλοί και κατεξοχήν Βούλγαροι, αν δεν κινήθηκαν σε πλαίσια προβολής του Βουλγαρικού πνεύματος και πολιτισμού, προσπάθησαν να εξάρουν την Ευρωπαϊκή ταυτότητα των Βαλκανίων. Ενδεικτικά αναφέρω ορισμένους τίτλους ανακοινώσεων: «*Η Καταγωγή της Βουλγαρικής Θεώρησης της Ευρώπης ως της Ηλείρου του Ανθρωπισμού και του Διαφωτισμού*» (από τον κύριο διοργανωτή του Σεμιναρίου καθηγ. Ιλία Κόνεφ), «*Τα Βαλκάνια είναι επίσης Ευρώπη: Τα Ευρωπαϊκά Δομικά Στοιχεία των Βαλκανικών Πολιτισμών*», «*Ο Ευρω-*

παϊκός Διαφωτισμός και το Κίνημα για ένα νέο Βουλγαρικό Εκπαιδευτικό Σύστημα», «Ευρωπαϊκά και Εθνικά Στοιχεία ως Δημιουργικές Πηγές στη Βουλγαρική Λογοτεχνία». Χωρίς να θέλω να είμαι αφοριστική, διέκρινα ως κυρίαρχο κίνητρο των διοργανωτών του Σεμιναρίου, το πολιτικο-οικονομικό· μέσα σ' αυτά τα πλαίσια τοποθετώ και την προσπάθεια ένταξης του Σεμιναρίου στα επιδοτούμενα προγράμματα της Ουνέσκο, η οποία ήταν και ο κύριος χορηγός του. Οι Βούλγαροι, όπως και κάθε άλλος λαός στα Βαλκάνια, έχουν αναγάγει σε «όραμα βίου» πρώτιστα την ένταξή τους στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και συνακόλουθα μόνο τη δικαιωματική ανακήρυξη τους σε αναπόσπαστο τμήμα του Δυτικού πολιτισμού. Εμφανής ήταν, εξάλλου, μία ρατσιστική διάθεση προς ό,τι παράγεται και προέρχεται ανατολικότερα των Βαλκανίων, εκφρασμένη κυρίως ως απόρριψη του μουσουλμανικού πολιτισμού. Έτσι, τα Βαλκάνια μοιάζουν να καταβάλλουν ακόμη μία φορά προσπάθεια να απεμπολήσουν όσα στοιχεία της πολιτισμικής τους κληρονομιάς προέρχονται από την Ανατολή, προσδοκώντας την καταξίωση της Δύσης. Δεν είναι άσχετη νομίζω η οργάνωση ενός Σεμιναρίου με αυτό το θέμα στη Βουλγαρία, από τους ίδιους ανθρώπους που φοβούνται υπερβολικά πολύ την Τουρκία, όχι μόνο εξαιτίας της πραγματικά εκτεταμένης οικονομικής διεύσυνής της στο νότο κυρίως της χώρας, αλλά και εξαιτίας του μουσουλμανικού κινδύνου που τον αισθάνονται απειλητικό μέσα, ανατολικά και δυτικά της χώρας τους. Σε έναν υποψιασμένο πάντως παρατηρητή αργά ή γρήγορα γινόταν αισθητή, νομίζω, αυτή η εκ νέου επαιτική σχέση των Βαλκανικών λαών με την πλούσια, σύγχρονη, πολιτισμένη, ισχυρή Ευρώπη, η επιτακτική ανάγκη αναγνώρισής τους από αυτήν ως στάδιο επιβεβαίωσής τους, πολύ εντονότερη σε χώρες όπως η Βουλγαρία, οι οποίες μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο έμοιαζαν να αποκόπτονται από τα αγαθά αυτού που συνηθίζουμε να ονομάζουμε Δυτικό πολιτισμό. Και όσο και αν αυτό φαίνεται υπερβολικό, η τάση αυτή έγινε φανερή ακόμη και στις διαπροσωπικές σχέσεις, στο βαθμό που αυτές αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια του Σεμιναρίου: όπως και να το κάνουμε, είναι άλλο πράγμα να είσαι Έλληνας ή Πολωνός και άλλο Αμερικανός ή Γερμανός. Θα ήθελα να κλείσω αυτό το τμήμα με μία διαπίστωση προφανέστατη

για την ελληνική, όσο και για τη βουλγαρική πραγματικότητα, υποθέτω και για τις άλλες βαλκανικές. Όσο και αν δεν μας αρέσει, στους περισσότερους από εμάς τους Βαλκανίους, η Ευρώπη μοιάζει, τουλάχιστον φραστικά, να είναι κάτι έξω από εμάς· κάτι ίσως που μας μοιάζει ή του μοιάζουμε, κάτι στο οποίο ανήκουμε ή κάτι στο οποίο αποτελούμε φύσει ή θέσει κάποιου είδους προέκταση. Πάντοτε όμως ο λόγος μας, εικόνα και κρίση της σκέψης και της βούλησής μας, διακρίνει την Ευρώπη και τα Βαλκάνια, τον Ευρωπαϊκό πολιτισμό και το δικό μας, τους Ευρωπαϊκούς λαούς και εμάς, που ακόμη *«πάμε διακοπές στην Ευρώπη», «στέλνουμε τα παιδιά μας για σπουδές στην Ευρώπη», «ακόμη δεν καταφέραμε να γίνουμε Ευρωπαίοι».* μας μοιάζει ή του μοιάζουμε, κάτι στο οποίο ανήκουμε ή κάτι στο οποίο αποτελούμε φύσει ή θέσει κάποιου είδους προέκταση. Πάντοτε όμως ο λόγος μας, εικόνα και κρίση της σκέψης και της βούλησής μας, διακρίνει την Ευρώπη και τα Βαλκάνια, τον Ευρωπαϊκό πολιτισμό και το δικό μας, τους Ευρωπαϊκούς λαούς και εμάς, που ακόμη *«πάμε διακοπές στην Ευρώπη», «στέλνουμε τα παιδιά μας για σπουδές στην Ευρώπη», «ακόμη δεν καταφέραμε να γίνουμε Ευρωπαίοι».*

Με την ελπίδα ότι δεν επεκτάθηκα αδόκιμα και επιπόλαια σε χώρους που σπουδαίοι Έλληνες διανοητές (π. Ιωάννης Ρωμανίδης, π. Γεώργιος Μεταλληνός, Έλλη Σκοπετέα, Χρήστος Γιανναράς) έχουν πολύπλευρα αναπτύξει,

περνά στη δεύτερη όψη του βαλκανικού μας συνδρόμου, αυτήν που εκφράζεται με την περίφημη περηφάνεια μας· πως, λίγο ως πολύ, αποτελούμε έναν από τους περισσότερους λαούς αυτού του κόσμου, συναίσθημα κοινό, τουλάχιστον σε Βούλγαρους και Έλληνες, οι οποίοι ευκαιρίας δοθείσης βαυκαλίζονται προβάλλοντας τις αρετές του έθνους, τα μνημεία του έθνους, τα λογοτεχνικά έργα του έθνους και εν πάση περιπτώσει τη μοναδικότητά του. Γιατί τι άλλο συμβαίνει όταν ένα Σεμινάριο καταρχήν Βαλκανολογικό μετατρέπεται όχι μόνο σε αδιόρατα σλαβικό, αλλά απροκάλυπτα βουλγαρικό, ένα βήμα για να εξαρθεί το μεγάλο βουλγαρικό έθνος; Σημειώνω ενδεικτικά ότι από τις εικοσιοκτώ ανακοινώσεις του σεμιναρίου οι εικοσιδύο είχαν βουλγαρικό θέμα, όλες από αυτές έγιναν στη βουλγαρική γλώσσα και η πλειονότητα των μετεχόντων σ' αυτό ήταν Βούλγαροι. Τι συμβαίνει όταν το Σεμινάριο πλαισιώνεται από εξοντωτικές συχνά εξορμήσεις για την προβολή των βουλγαρικών μνημείων, τα οποία στην πλειονότητά τους είναι είτε μνημεία αντιπαλότητας με τους γειτονικούς λαούς είτε καπηλεύονται την τέχνη τους; Τι συμβαίνει όταν νέοι επιστήμονες επιλέγουν να κάνουν ανακοινώσεις όπως: *«Περιφερειακά και Εθνικά Στοιχεία στη Βουλγαρική Λογοτεχνία: Το Θρακικό Θέμα»*, όπου επιστρατεύεται η φορτισμένη πολιτικά και εθνικιστικά βουλγαρική λογοτεχνία του Μεσοπολέμου για να επάγει επιθυμητούς συνειρμούς περί βουλγαρικότητας της Θράκης; Ή όπως: *«Μερικές παρατηρήσεις για τα*

Βουλγαρικά και Ευρωπαϊκά στοιχεία στη Μακεδονική Αστική Κουλτούρα κατά την Αναγέννηση», όπου ως προσφορά του βουλγαρικού έθνους στον ευρωπαϊκό πολιτισμό θεωρήθηκε η διαφύλαξη κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας της διδασκαλίας και της κληρονομιάς των Κυρίλλου και Μεθοδίου (sic); Τί άραγε σημαίνει η απρόβλεπτη και έντονη επίθεση εναντίον φωτισμένων ανθρώπων, όπως ο καθηγητής στο Αμερικανικό Πανεπιστήμιο του Μπλαγκόεβγκραντ, Μπογκντάν Ατανάσοφ, ο οποίος εισηγήθηκε την αναθεώρηση όλων των ιστορικών εγχειριδίων που διδάσκονται στα Βαλκανικά σχολεία; ή ακόμη, εναντίον της εξαιρετικά ενδιαφέρουσας ανακοίνωσης του Λουντμίλ Γκεοργίεφ, «Εθνικιστική Κρίση των Βαλκανίων: Ψυχολογικά Προβλήματα και Προοπτικές», ο οποίος αναγκάστηκε να τη σταματήσει μέσα σε ένα κλίμα επαρχιωτικών σκωμμάτων και ειρωνικών χαμόγελων, επειδή τόλμησε να αναφερθεί στις αρχές που πηγάζουν από τα σύνδρομα των βαλκανικών λαών και καθορίζουν την πολιτική τους συμπεριφορά; Αρχές, όπως του στρατιωτικού πατριωτισμού και του πολιτικού πάτρωνα; Όταν, σε κάθε βήμα, πεπαιδευμένοι ή μη Βούλγαροι και Αλβανοί σε πολιορκούν με τις πικρές αλυτρωτικές τους μνήμες, υπενθυμίζοντάς σου πως εξακολουθεί να είναι πάντα δύσκολο να

είσαι Έλληνας στη Βουλγαρία; Τί, τέλος, είναι αυτή η απροσδιόριστη δυσαναχέτιση εκ μέρους μου να αποδεχτώ ότι το βουλγαρικό έθνος είναι εξίσου μεγάλο με το ελληνικό; Γιατί τόσο δυσκολεύτηκα στο μνημείο του τσάρου Σαμουήλ να εκφράσω την άποψή μου, στο κάτω-κάτω της γραφής, ότι ο τσάρος αυτός ήταν εξίσου μεγάλος και πάλεψε εξίσου άξια με τον Βουλγαροκτόνο για το λαό του; Γιατί η μεγαλωσύνη ενός λαού στα Βαλκάνια να αναιρεί αυτήν όλων των άλλων ή να προϋποθέτει τη μικρότητά τους;

Ασφαλώς και δεν πρόκειται να δώσω εδώ κάποια απάντηση, παρά την προσφιλή συνήθεια του καιρού μας. Αν θέλησα κάτι, αυτό ήταν να υπαινιχτώ πως το πρόβλημα των Βαλκανικών λαών πηγάζει μεταξύ των άλλων και από το γεγονός πως συνήθισαν να θεωρούν τον εαυτό τους κάτι σαν το κέντρο του κόσμου, είτε εκφράζοντας την ανωτερότητά τους έναντι των γειτόνων, ανατολικών και βαλκανίων, είτε επαιτώντας και απαιτώντας την προσοχή και το ενδιαφέρον του υπόλοιπου κόσμου. Εμφανίζουν ένα παθολογικό φαινόμενο εθνικού εγωκεντρισμού, που είναι παράξενο, μα τους οδηγεί σε μια κομπλεξική και επιφανειακή μόνο απόρριψη, τελικά, της Ευρώπης. Τσως αυτός να είναι

ασυναίσθητα ο μόνος τρόπος να προφυλαχθούν από το δικό της εγωκεντρισμό: προσωπικά, προτιμώ τον δικό μας ως πιο αφελή και ίσως πιο ακίνδυνο, τουλάχιστον για το πνεύμα μας. Ό,τι φαίνεται, πάντως, πιο σίγουρο, κυρίως μετά από συζητήσεις που κάναμε με φοιτητές του Αμερικανικού Πανεπιστημίου του Μπλαγκόεβγκραντ, είναι ο δρόμος που έχουμε να διανύσουμε ακόμη, ώσπου η λέξη Βούλγαρος να μην σημαίνει για μας τον βάρβαρο και η λέξη Έλληνας να μην ταυτίζεται στη συνείδησή τους με τον πονηρό εκμεταλλευτή· κι ώσπου να μπορούμε να γελάμε σχολιάζοντας τα κουσούρια της φυλής μας χωρίς το άγχος της «εθνικής μειοδοσίας».

Ό,τι θεωρώ ως το προσωπικό μου κέρδος από τη συμμετοχή σε αυτό το Σεμινάριο είναι ότι ξεκινώντας «Είπα θα φύγω... Βαθιά στο χώμα και στο σώμα μου θα πάω να βρω ποιος είμαι. Τι δίνω, τι μου δίνουν και περισσεύει το άδικο» και επιστρέφοντας αποφάσισα πως θέλω «Ν' αποκαταστήσω, από τις νύξεις που έβρισκα διάσπαρτες μέσα στον κόσμο αυτόν, μια αθωότητα τόσο ισχυρή που να ξεπλένει τα αίματα — το άδικο — και να εξαναγκάζει τους ανθρώπους να μου αρέσουν». (Ο. Ελύτης, *Ο μικρός ναυτίλος*).

Μάρτιος 1992

Ένα βιβλίο - μελέτη για:

- τα αίτια της κατάρρευσης της ΕΣΣΔ
- τις εμφύλιες συγκρούσεις
- τον Παντουρκισμό και την αμερικανική πολιτική
- τη σοβιετοτουρκική φιλία και τις επιπτώσεις στην ελληνοτουρκική σύγκρουση του 1919
- τις σταλινικές διώξεις κατά των Ελλήνων του Πόντου
- την ελληνική αναγέννηση και τη διεκδίκηση της Αυτονομίας
- το νέο προσφυγικό ζήτημα

Ζητείστε το στα κεντρικά βιβλιοπωλεία ή τηλεφωνείστε στο 3241.039 για να σας σταλεί ταχυδρομικά με αντικαταβολή

Το ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ στο σύγχρονο Βαλκανικό χώρο

του Κωνσταντίνου Α. Βακαλόπουλου
καθηγητού Νεοελληνικής Ιστορίας
Παιδαγωγικής Σχολής Α.Π.Θ.

Ο σύγχρονος βαλκανικός χώρος παραμένει μέχρι σήμερα μια ιδιόμορφη γεωγραφική ζώνη με πλούσια γλωσσική και εθνολογική διαστρωμάτωση, αντικατοπτρίζοντας όλες εκείνες τις ιστορικές συγκυρίες οι οποίες διαμορφώθηκαν στο πέρασμα των αιώνων. Αν οι βαλκανικοί λαοί διατηρούν ακόμη όλες εκείνες τις ιδιομορφίες, στίγματα παλαιότερων εποχών και μεταβατικών καταστάσεων, ωστόσο διαθέτουν μια μοναδική ιδιαιτερότητα η οποία πηγάζει από την κοινή ιστορική μοίρα και τα κοινά γεωγραφικά πλαίσια. Αυτή ακριβώς η ιδιοτυπία δημιουργεί την αφετηρία και το καθοριστικό κίνητρο για την αμεσότερη συνεννόηση των βαλκανικών λαών και σχηματίζει το βασικό ερέθισμα προς την κατεύθυνση της ειλικρινούς συνεργασίας τους και της σύσφιξης των σχέσεών τους.

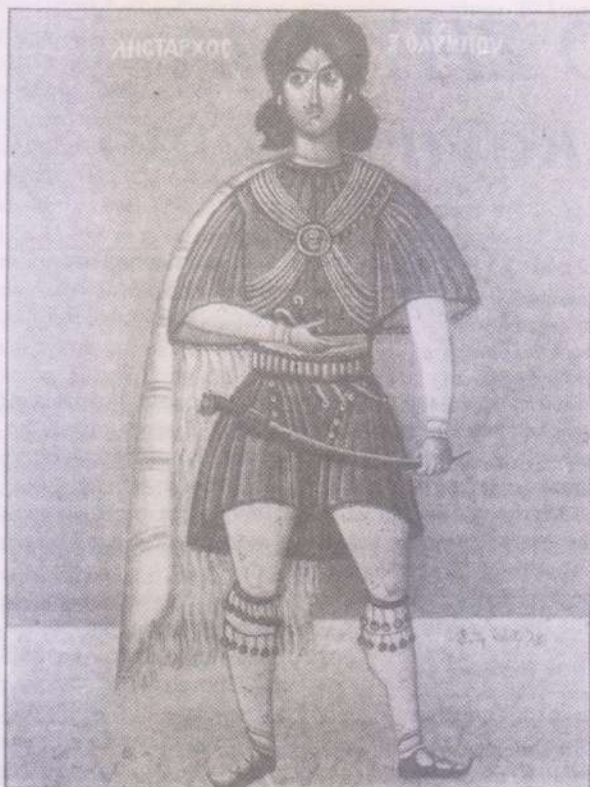
Η συνειδητοποίηση του κοινού ιστορικού παρελθόντος και η όσο το δυνατόν αντικειμενικότερη γνώση του, η χάραξη μιας κατευθυντήριας πορείας προς την άμβλυση των εθνικιστικών τάσεων, που έκαμαν κάποτε το χάσμα αγεφύρωτο, και η προσπάθεια για μια θετική προσέγγιση, προσδιορίζουν τα κυριότερα, δυνάτα σημεία αναφοράς της εξωτερικής συμπεριφοράς των περισσότερων βαλκανικών λαών. Τα σημεία αυτά, εδώ και πολλές δεκαετίες, ωριμάζουν και επικεντρώνονται σε πολυσήμαντες διεργασίες, καθοριστικές για την ανάλυση των πολύπλοκων πολιτικοοικονομικών φαινομένων και των εθνικών ζητημάτων, για την αναζήτηση της εθνικής αυτογνωσίας και για την ερμηνεία των αποφασιστικών και κρίσιμων εξελίξεων. Ολόκληρη αυτή η μακροχρόνια εξελικτική διαδικασία ερμηνεύεται και από τις ακαταπόνητες προσπάθειες των περισσότερων βαλκανικών λαών, να συμβάλουν σταδιακά στην ωρίμανση των εξωτερικών σχέσεών τους, να αποβάλουν βαθμιαία τα κατάλοιπα του παρελθόντος και να προωθήσουν άμεσες επαφές σε γνήσια βάση.

Στα σημερινά πλαίσια των διαβαλκανικών σχέσεων, η ζωηρή και ομόθυμη σχεδόν τάση των βαλκανικών λαών, καθώς και η επιτακτική ανάγκη για μια βαλκανική προσέγγιση, αντιστρατεύονται σε ισχυρότερες πολιτικές και οικονομικές σκοπιμότητες και σε συγκεκριμένες πτυχές, που απορρέουν κυρίως από τις τραυματικές εμπειρίες των εθνικών ανταγωνισμών. Σήμερα η Ανατολική Ευρώπη γνωρίζει μια νέα εποχή και τα περισσότερα βαλκανικά κράτη έχουν αποτινάξει σε μεγάλο βαθμό τη μονολιθική και αυταρχική δομή τους, το γεγονός της απαγκίστρωσής τους και της αποστασιοποίησής τους από τον διεθνή απομονωτισμό, ακόμη και εκείνης της Αλβανίας, αποκτά ολοένα και περισσότερο μεγαλύτερη σημασία, εφόσον θέτει σε επανεκτίμηση τις διαβαλκανικές σχέσεις και συμβάλλει σταθερά στην καλλιέργεια πρόσφορου εδάφους για τη σύσφιξη των σχέσεων των βαλκανικών κρατών. Παρόλα αυτά, εκείνη η μονολιθικότητα της προηγούμενης μακροχρόνιας εμπειρίας, που επιφανειακά κάλυπτε τις αντικρουόμενες εθνικιστικές τάσεις και αναγκαστικά ελαχιστοποιούσε τις μειονοτικές εκ-

φάνσεις τους, όχι μόνο δεν πέτυχε ν' αλλοιώσει τις ιστορικές καταβολές των κυρίαρχων εθνικών προβλημάτων και των διαφόρων εθνικών ομάδων και να κατασιγάσει τις οξυμένες τάσεις τους, αλλά ούτε στάθηκε δυνατό ν' αποτρέψει να θεθούν επί τάπητος παλιές και νέες διαφοροποιήσεις εθνολογικού περιεχομένου, που σε τελευταία ανάλυση δυσχεραίνουν σε μεγάλο βαθμό τις διαδικασίες προσέγγισης.

Φαινομενικά η ιστορία επαναλαμβάνεται και δικαιώνει όσους αναφέρονται στη βαλκανική πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης, στη Βαλκανική των ατέρμονων συγκλίσεων και αποκλίσεων και των αιώνιων αντιθέσεων. Πραγματικά, η σύγχρονη εικόνα του βαλκανικού χάρτη επαληθεύεται από το υφιστάμενο μωσαϊκό των εθνοτήτων καθώς και από την πολύμορφη εθνολογική σύνθεση του, επιβεβαιώνεται από τις ποικίλες αλληλεπιδράσεις των βαλκανικών λαών και προκύπτει ιστορικά από την αδυναμία χάραξης και καθορισμού εδαφικών ζωνών-ορίων, που θα περιέκλειναν αμιγείς σε εθνολογική βάση πληθυσμούς. Η ερμηνεία του φαινομένου αυτού μπορεί εν μέρει ν' αναζητηθεί στην καθολική αναταραχή, η οποία σηματοδότησε τα Βαλκάνια κατά τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας, στις πολεμικές αναστατώσεις, που προσδιόρισαν το πολιτικό κλίμα και τις κυριότερες παραμέτρους της περιοχής, καθώς και στην τελική διαμόρφωση των βαλκανικών συνόρων.

Το μακεδονικό ζήτημα γεννήθηκε και ανδρώθηκε μέσα από την ιδιόζουσα εθνολογική σύσταση του χριστιανικού πληθυσμού της Μακεδονίας, την ύπαρξη αντίρροπων εθνικών κινήσεων και μέσα από τις αλληλοσυγκρουόμενες βλέψεις των βαλκανικών κρατών στο ζωτικό αυτό γεωγραφικό χώρο. Και είναι πια γεγονός αναμφισβήτητο, ότι η γλωσσική σύνθεση των χριστιανών κατοίκων της Μακεδονίας (ελληνόφωνοι, ολαβόφωνοι, βλαχόφωνοι και αλβανόφωνοι) έθετε ασφαλώς τις απαραίτητες προϋποθέσεις για τη γένεση και την επέκταση των διαφόρων εθνικών κινήσεων ή άλλων, κυρίως προπαγανδιστικών. Η βουλγαρική κίνηση, εκτός βέβαια από τη μακράιωνη ελληνική παρουσία, υπήρξε η μόνη εθνική κίνηση, η οποία άρχισε ν' αναπτύσσεται στο μακεδονικό χώρο κατά το τελευταίο τέταρτο του περασμένου αιώνα και ν' αποκτά βαθμιαία ισχυρότητα λαϊκά ερείσματα. Με πολύ ασθενέστερη μορφή εμφανίζονται και ενεργοποιούνται κατά το τελευταίο τέταρτο του περασμένου αιώνα η εθνική αλβανική και σερβική κίνηση. Αντίθετα, η ρουμανική, η καθολική και η προτεσταντική κίνηση, που δραστηριοποιούνται και αυτές μετά τα μέσα του 19ου αιώνα στη Μακεδονία, δεν είναι δυνατό να χαρακτηρισθούν εθνικά κινήματα, γιατί δεν αντιπροσώπευαν παρά ένα ελάχιστο πληθυσμιακό ποσοστό των βλαχόφωνων (η ρουμανική) και των ολαβόφωνων (η καθολική και η προτεσταντική), ενώ με την πάροδο του χρόνου εξασθένησαν σημαντικά και ατόνησαν οριστικά στα τέλη του 19ου και στις

‘Ο «Λήσταρχος του Όλύμπου» του Φώτη Κόντογλου

αρχές του 20ού αιώνα.

Βέβαια, ως τα μέσα του 19ου αιώνα, η εξακρίβωση της εθνικής ταυτότητας του χριστιανικού στοιχείου της Μακεδονίας υπήρξε μια ιδιαίτερα πολύπλοκη διαδικασία, εφόσον το κριτήριο της παιδείας και της θρησκείας δεν ήταν δυνατό να προσδιορίσει απόλυτα την εθνική σύνθεση των κατοίκων. Ήταν επόμενο λοιπόν να θεωρείται ουτοπία η ασφαλής εξαγωγή ακριβών στατιστικών στοιχείων, για την πληθυσμιακή κατάσταση της Μακεδονίας και φυσικά την εθνολογική ταυτότητά της. Οι δυσχέρειες υπήρξαν ποικίλες και πολυσημάντες. Η επίσημη τουρκική στατιστική παραποιούσε κατά την εποχή εκείνη για πολιτικούς λόγους το συνολικό αριθμό του χριστιανικού στοιχείου της οθωμανικής αυτοκρατορίας, για να φαίνεται η υπεροχή του μουσουλμανικού πληθυσμού ως προς τους υπόδουλους ραγιάδες. Από την άλλη πλευρά, η διάδοση του πανολαβισμού και η όξυνση των εθνικών ανταγωνισμών μετά τα μέσα του 19ου αιώνα είχαν δημιουργήσει τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την εμφάνιση πολυάριθμων αντικρουόμενων στατιστικών, συναγμένων με γνώμονα τις πολιτικές εκτιμήσεις των Ευρωπαίων περιηγητών και χαρτογράφων, αλλά και των εκπροσώπων των βαλκανικών κρατών. Η κατάταξη των χριστιανών του μακεδονικού χώρου με βασικό κριτήριο τη γλώσσα και όχι την εθνική συνειδησή τους, που αποτελεί πρωταρχικό στοιχείο για την εθνική ταυτότητα ενός λαού, περιέπλεκε περισσότερο την κατάσταση και δημιουργούσε μεγαλύτερη σύγχυση.

Σε γενικές γραμμές, οι χριστιανικοί πληθυσμοί της Μακεδονίας είναι δυνατό να διαιρεθούν στα μέσα του 19ου αιώνα σε τρεις γεωγραφικές ζώνες, ανάλογα με τη γλωσσική διαστρωμάτωσή τους και την εθνολογική σύνθεσή τους. Έτσι, η βόρεια ζώνη άρχιζε από τις οροσειρές Σαρ-Σκάρδου και Ρίλας και εκτεινόταν στο νότο ως τη γραμμή Αχρίδας, βόρεια του Μοναστηρίου και της Στρώμνιτσας μέχρι το Μελένικο

και το Νευροκόπι. Στη γεωγραφική αυτή περιφέρεια κατοικούσαν σλαβόφωνοι πληθυσμοί, οι οποίοι κατά τα μέσα περίπου του 19ου αιώνα ταυτίστηκαν ουσιαστικά με τη βουλγαρική κυβέρνηση και προσχώρησαν στα 1870 και τυπικά στους κόλπους της Εξαρχίας. Οι πληθυσμοί αυτοί μιλούσαν ένα γλωσσικό ιδίωμα που συγγένευε σημαντικά με τη βουλγαρική γλώσσα. Η νότια ζώνη εκτεινόταν από τα θεσσαλικά σύνορα προς τα βόρεια της γραμμής Πίνδου - Καστοριάς και προς την κατεύθυνση βόρεια της Βέροιας και της Θεσσαλονίκης ως τις Σέρρες και τη Δράμα. Η ζώνη αυτή περιλαμβάνει ελληνόφωνους κυρίως πληθυσμούς με ελληνική εθνική συνείδηση. Ιδιόμορφη ωστόσο, τόσο ως προς τη γλωσσική διαστρωμάτωση όσο και ως προς την εθνολογική σύσταση του χριστιανικού πληθυσμού, παρέμεινε η κατάσταση στη μεσαία γεωγραφική ζώνη της Μακεδονίας. Η ζώνη αυτή οριζόταν στα βόρεια από μια νοητή ευθεία που κατευθυνόταν από τη λίμνη της Αχρίδας στο Κρούσοβο, στα νότια του Περλεπέ, στα βόρεια του Μοναστηρίου ως το Νέστο και περιλάμβανε τις πόλεις Στρώμνιτσα, Πετρίτσι, Μελένικο και Νευροκόπι. Στα νότια η μεσαία ζώνη άρχιζε από το Γράμμο, κάλυπτε το μισό της γεωγραφικής έκτασης του καζά της Καστοριάς, κατευθυνόταν έπειτα στα νότια της Φλώρινας και της Έδεσσας και στη συνέχεια στα βόρεια της Κοζάνης, της Θεσσαλονίκης, των Σερρών και της Δράμας. Οι κάτοικοι της ζώνης αυτής υπήρξαν κυρίως σλαβόφωνοι, ελληνόφωνοι, βλαχόφωνοι και αλβανόφωνοι και στη μεγαλύτερη πλειοψηφία τους, ακόμη και μετά το 1870, διατήρησαν την ελληνική συνειδησή τους, όπως προκύπτει από τους σκληρούς αγώνες τους για την κατοχή των ελληνικών σχολείων και εκκλησιών. Στη ζώνη αυτή το σλαβικό ιδίωμα περιείχε βουλγαρικές, ελληνικές, βλάχικες και ελληνικές λέξεις.

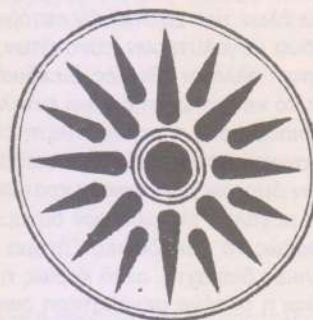
Πώς ερμηνεύεται όμως την εποχή αυτή στη Μακεδονία το φαινόμενο της παρουσίας, εκτός βέβαια από τους ελληνόφωνους, σλαβόφωνων, βλαχόφωνων και αλβανόφωνων πληθυσμών; Πού οφείλεται η πλούσια αυτή γλωσσική διαστρωμάτωση που παρουσιάζει η Μακεδονία στα μέσα του 19ου αιώνα και πώς μπορεί ν' αναλυθεί σύμφωνα με τα τεκμηριωμένα πορίσματα της γλωσσικής και της ιστορικής επιστήμης; Να, ορισμένα καίρια προβλήματα που συνθέτουν ανάγλυφα την πολυπλοκότητα του μακεδονικού ζητήματος και προσδίνουν μια μοναδική χροιά στις συνολικές διαστάσεις του. Η παρουσία των σλαβόφωνων πληθυσμών, που αποτελούσαν και την πλειοψηφία συγκριτικά με τους ελληνόφωνους, βλαχόφωνους και αλβανόφωνους κατοίκους της Μακεδονίας, μπορεί να ερμηνευθεί από τις μακροχρόνιες επιμεξίσεις Ελλήνων και Σλάβων των ελληνικών χωρών, που παρατηρήθηκαν αρχικά στα τέλη του 6ου αιώνα και ιδίως κατά τα πρώτα χρόνια του 7ου αιώνα. Η γλωσσική και ακόμη η εθνολογική αφομοίωση των ελληνικών πληθυσμών, ιδιαίτερα της βόρειας ζώνης της Μακεδονίας, δεν οφείλεται τόσο στις περιορισμένες χρονικά σλαβικές επιδρομές στο βυζαντινό κράτος, εφόσον μάλιστα αυτές πήραν ένα τέλος μετά τις ήττες των Σλάβων από τους Βυζαντινούς αυτοκράτορες (τέλη 7ου - αρχές 8ου αιώνα), όσο κυρίως στον ειρηνικό και διαχρονικό χαρακτήρα της εγκατάστασης σλαβικών μαζών στο μακεδονικό χώρο σε ολόκληρη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Έτσι, ενώ στις αρχές της Τουρκοκρατίας είχαν αφομοιωθεί ήδη και τα τελευταία λείψανα των Σλάβων στη Νότια Ελλάδα, αντίθετα στη Βόρεια, και συγκεκριμένα στη Μακεδονία και στη Θράκη, η ειρηνική κάθοδος και ο εποικισμός των Σλάβων, κυρίως των Βουλγάρων, εξακολούθησε ως τους βαλκανικούς πολέμους. Συμπαγείς βουλγαρικές μάζες, κυρίως κτίστες, εργάτες και θερι-

στές, συνέρρεαν στις περιοχές αυτές, για να δουλέψουν με φτηνό μεροκάματο στα τουρκικά, εβραϊκά, αλλά και στα ελληνικά τοιφλίκια. Δεν είναι λοιπόν καθόλου παράδοξο το γεγονός ότι πολλοί Έλληνες κάτοικοι της βορειότερης και της μεσαίας γεωγραφικής ζώνης της Μακεδονίας έχασαν τη μητρική γλώσσα τους, όπως ήταν επόμενο, ύστερα από αλληπάλληλες επιμειξίες ολόκληρων αιώνων, και έγιναν σλαβόφωνοι. Αλλά η ουσία δεν ήταν μόνο η γλωσσική επίδραση, αλλά κυρίως η εθνολογική αλλοίωση ολόκληρης σχεδόν της βόρειας Μακεδονίας, έτσι ώστε οι πληθυσμοί της να ταυτισθούν απόλυτα μεταξύ τους (1870) και να διαθέτουν γνήσια βουλγαρική εθνική συνείδηση. Αντίθετα όμως οι (σλαβόφωνοι) χριστιανικοί πληθυσμοί της μεσαίας και της νότιας γεωγραφικής ζώνης δέχθηκαν στην πλειοψηφία τους μόνο τη γλωσσική επίδραση και η εθνική τους συνείδηση παρέμεινε ελληνική. Και εδώ ακριβώς έγκειται η ουσία του μακεδονικού ζητήματος.

Στη μεσαία ζώνη του γεωγραφικού χώρου της Μακεδονίας, αν εξαιρέσουμε βέβαια ορισμένες μεμονωμένες ελληνικές κοινότητες της βόρειας ζώνης (Σκόπια, Βελεσά, Κουμάνοβο, Πρισρένη), θεωρείται αναμφισβήτητο γεγονός ότι, παρά την ύπαρξη συμπαγών σλαβόφωνων πληθυσμών, κυρίως αγροτικών, με ρευστή, ακαθόριστη ως το 1878, και μετά το 1878 με βουλγαρική εθνική συνείδηση, ο γηγενής αστικός, αλλά και το σημαντικότερο ποσοστό του αγροτικού πληθυσμού, διατηρούσε στη μεγαλύτερη πλειοψηφία του γνήσια την ελληνική συνείδησή του, είτε ήταν σλαβόφωνος, βλαχόφωνος ή αλβανόφωνος, όπως επαληθεύεται σήμερα από τα αρχαιολογικά πορίσματα.

Η ένταση των εθνικών ανταγωνισμών, που κορυφώθηκε μετά το 1878, δηλαδή μετά το συνέδριο του Βερολίνου, καθώς και η αφόρητη καταπίεση του τουρκικού ζυγού, ξεδιάλυναν βαθμιαία τη ρευστή ή ακαθόριστη εθνική συνείδηση του υπόλοιπου σλαβόφωνου πληθυσμού της μεσαίας γεωγραφικής ζώνης της Μακεδονίας και τη μετέβαλαν σε βουλγαρική ή ελληνική. Έτσι οι όροι «*πατριαρχικός*» και «*εξαρχικός*», που χρησιμοποίησαν ως τότε για να χαρακτηρίσουν τη θρησκευτική απόκλιση του χριστιανικού πληθυσμού της Μακεδονίας και έμμεσα την εθνική συνείδησή τους, άρχισαν να μεταβάλλουν σταδιακά τη σημασία τους. Στις αρχές της δεκαετίας του 1890-1900 γίνεται μνεία στις ελληνικές και στις ευρωπαϊκές προξενικές εκθέσεις αποκλειστικά και μόνο για ελληνικό ή για βουλγαρικό πληθυσμό της Μακεδονίας. Στη γεωγραφική περιοχή της μεσαίας ζώνης, όπου συντελείται η γαίωποιηση του εθνικού φρονήματος του ντόπιου σλαβόφωνου πληθυσμού, ο βουλγαρικός παράγοντας, ο οποίος πετυχαίνει να προσεταιρισθεί, κυρίως στο βορειότερο τμήμα της, σημαντικό ποσοστό των κατοίκων της, αντιμετωπίζει για τις επόμενες δεκαετίες της σκληρή ελληνική αντίσταση που προέρχεται από το ξενόφωνο ελληνικό πληθυσμιακό στοιχείο.

Οι βλαχόφωνοι πληθυσμοί της μεσαίας γεωγραφικής ζώνης της Μακεδονίας εντοπίζονταν σε συμπαγείς μάζες στη Βορειοδυτική κυρίως Μακεδονία και μεμονωμένα στην Κεντρική και στην Ανατολική. Συγκεκριμένα κατοικούσαν στους καζάδες Περλεπέ, Μοναστηρίου, Γρεβενών, Φλώρινας, Καστοριάς, Πιερίων, Βερμίου, Πάικου, Αλμωπίας, και είχαν ελληνική συνείδηση. Στο βιλαέτι της Θεσσαλονίκης περιλαμβάνονταν οι ελληνοβλαχικοί πληθυσμοί της επαρχίας Βεροίας, των επαρχιών Βοδενών και Γιαντισών, της οροσειράς Καρατζόβας και των Βελεσών. Το πληθυσμιακά συμπαγέστερο και οικονομικά ισχυρότερο βλαχόφωνο στοιχείο του μακεδονι-

κού χώρου κατοικούσε στη βορειοδυτική ζώνη του και ειδικότερα στα μεγαλύτερα και μικρότερα αστικά κέντρα, όπως στη Νεβέσκα, στην Κλεισούρα, στη Χρούπιστα, στο Μοναστήρι, στη Νιζόπολη, στο Μεγάροβο, στο Τίρνοβο, στη Μηλόβιστα, στο Γκοπέσι, στη Ρέσνα, στο Κρούσοβο, στην Αχρίδα, στη Στρούγγα, στον Περλεπέ, στο Γιαγκοβέτσι, στο Πόγραδετς, στην Άνω και Κάτω Μπεάλα, στην Κορυτσά, και πολύ βορειότερα στα Σκόπια. Η παρουσία βλαχόφωνων πληθυσμών στην ηπειρωτική κυρίως Ελλάδα (ιδίως στο δυτικό τμήμα αυτής, το προσανατολισμένο προς την ιταλική χερσόνησο, απομονωμένο και καθυστερημένο πολιτιστικά) οφείλεται στις ισχυρές επιδράσεις που δέχθηκε κατά τη διάρκεια της ρωμαϊκής κατοχής, όχι μόνο με τη στρατιωτική και πολιτική διοίκηση 700 περίπου ετών, αλλά και με την εγκατάσταση κατά τόπους Ρωμαίων αποίκων, όπως το μαρτυρούν οι πολυάριθμες λατινικές και ελληνικές επιγραφές με ρωμαϊκά ονόματα. Η ελληνική ως γλώσσα επιβλήθηκε βαθμιαία στα μεγάλα κυρίως κέντρα και οι οικογένειες των Ρωμαίων αποίκων με την πάροδο του χρόνου εξελληνίστηκαν. Ανάλογο φαινόμενο παρατηρήθηκε και με τους αλβανόφωνους κατοίκους της Μακεδονίας, οι οποίοι ζούσαν μεμονωμένα σε χωριά των καζάδων της Ανασελίτσας, Καστοριάς, Φλώρινας και σε συμπαγείς μάζες στον καζά της Κορυτσάς.

Πριν από το 12ο αιώνα προσδιορίζεται χρονικά η ειρηνική διείσδυση Αλβανών στις βόρειες ελληνικές χώρες. Στα 1348, όταν λήγει η βυζαντινή κυριαρχία στη Θεσσαλία και αρχίζει η σερβοκρατία, ο κράλης Στέφανος Ντουσάν (1331-1335), ο οποίος κυριεύει μεγάλα τμήματα πρώτα της Μακεδονίας, έπειτα της Ηπείρου και της Θεσσαλίας, διευκολύνει την κάθοδο σ' αυτά των Αλβανών —και Αρβανιτοβλάχων βέβαια— προς Ν., χρησιμοποιώντας πολλούς απ' αυτούς ως μισθοφόρους. Εδώ είναι ανάγκη να τεθεί υπόψη όχι μόνο το θέμα της ειρηνικής συμβίωσης και των επιμειξιών Ελλήνων και Αλβανών, αλλά και του εξαλβανισμού ορισμένων ελληνικών χωριών στις περιοχές όπου είχαν εγκατασταθεί πυκνοί ορθόδοξοι αλβανικοί πληθυσμοί.

Εξίσου σημαντική με την πολιτική διάσταση του μακεδονικού ζητήματος και την εθνολογική σύσταση του χριστιανικού στοιχείου της Μακεδονίας είναι και η κοινωνική ερμηνεία του προβλήματος. Δε θα πρέπει να παραγνωρίσουμε το γεγονός ότι, όσο εντείνεται βαθμιαία η καπιταλιστική διείσδυση των ευρωπαϊκών κρατών στο μακεδονικό χώρο, ιδιαίτερα μετά τα μέσα του 19ου αιώνα, και διογκώνεται η αποικιοκρατική εκμετάλλευσή του με την παράλληλη επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης των αγροτικών πληθυσμών, τόσο περισσότερο εδραϊώνεται η κοινωνική και εθνική συνείδηση του χριστιανικού στοιχείου, κυρίως του σλαβόφωνου εξαρχικού, δημιουργούνται τα εθνικά κινήματα και κορυφώνονται οι εθνικοί αν-

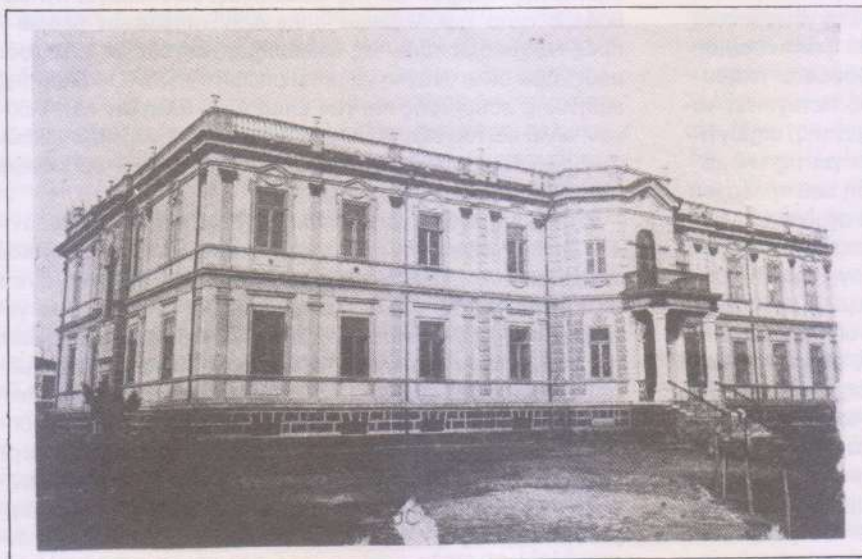
ταγωνισμοί. Η αποτίναξη του τουρκικού ζυγού αποτελεί το πρώτιστο μέλημα όλων των χριστιανών κατοίκων της Μακεδονίας και των δύο μεγαλύτερων εθνοτήτων, των Ελλήνων και των Βουλγάρων, αλλά οι εθνικές διεκδικήσεις τους ως προς το μελλοντικό καθεστώς της είναι εντελώς διαφορετικές. Δεν είναι λοιπόν μόνο η πολυσύνθετη εθνολογική σύσταση του χριστιανικού στοιχείου της Μακεδονίας και οι ζωηρές βλέψεις των όμορων βαλκανικών κρατών, καθώς και τα συμφέροντα των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων, που αναζωπυρώνουν διαρκώς το μακεδονικό ζήτημα και υποδαυλίζουν τις χριστιανικές διαμάχες, αλλά κυρίως η σκληρή τουρκική καταπίεση και η ολοένα μεγαλύτερη οικονομική εξάρτηση του βαλκανικού και γενικότερα του οθωμανικού χώρου από τη δυτική βιομηχανική παραγωγή. Η άθλια κοινωνική και οικονομική κατάσταση του αγροτικού πληθυσμού της Μακεδονίας και η απάνθρωπη τουρκική φορολογική πολιτική διευρύνουν τις βαθύτερες δομές του μακεδονικού ζητήματος και οξύνουν την αντιστασιακή δραστηριότητα του χριστιανικού στοιχείου.

Βέβαια το μεγαλύτερο ποσοστό των χωρικών που εργάζονται στις μεγάλες ιδιοκτησίες - τσιφλίκια κυρίως της βόρειας και της μεσαίας ζώνης της Μακεδονίας, αλλά και σ' ένα μεγάλο ποσοστό στη νότια ζώνη της, αποτελούνταν από ολαβόφωνους κατοίκους με σλαβική συνείδηση, οι οποίοι προσχώρησαν και τυπικά, μετά το 1870, στην Εξαρχία. Αντίθετα οι ελληνικοί πληθυσμοί γενικότερα σ' ολόκληρη τη Μακεδονία, όπως και σε όλο τον οθωμανικό χώρο, υπήρξαν κυρίως αστικοί. Παρ' όλα αυτά δεν πρέπει να αγνοήσει κανείς την παρουσία συμπαγών ολαβόφωνων ελληνικών αγροτικών πληθυσμών στη μεσαία γεωγραφική ζώνη της Μακεδονίας, ιδιαίτερα στα πολυάριθμα χωριά της περιοχής Μοναστηρίου και Μοριχόβου, οι οποίοι δημιούργησαν τους πρώτους ένοπλους ελληνικούς αντιστασιακούς πυρήνες κατά το τελευταίο τέταρτο του περασμένου αιώνα και προετοίμασαν το έδαφος για την ευνοϊκή έκβαση του μακεδονικού αγώνα. Χωρίς τους πολυάριθμους αυτούς ολαβόφωνους Έλληνες, τους «Γραικομάνους» της μεσαίας γεωγραφικής ζώνης, δε θα είχε αναπτυχθεί ανταρτικό κίνημα και δε θα παρέμενε η Μακεδονία ελληνική. Η συμβολή τους στην ελληνική κινητοποίηση υπήρξε ανεκτίμητη και μοναδική, γιατί αυτοί κράτησαν τον αγώνα στην ύπαιθρο, ένοιωσαν από κοντά τις θλιβερές επιπτώσεις της κορύφωσης των εθνικών ανταγωνισμών και θυ-

σιάστηκαν κατά χιλιάδες για τη διάσωση της ελληνικής Μακεδονίας. Αντίθετα πολλοί συμπατριώτες τους, εκμεταλλευόμενοι μετά τον Κριμαϊκό πόλεμο (1853-1856) τις ευνοϊκές οικονομικές συγκυρίες και αδυνατώντας ν' αντέξουν άλλο τις τουρκικές θηριωδίες, εγκατέλειπαν την ύπαιθρο και έσπευδαν να εγκατασταθούν στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα της Μακεδονίας, όπου επιδίδονταν κυρίως στον εμπορευματικό τομέα.

Η συνθήκη του Βουκουρεστίου (10 Αυγούστου 1913) υπήρξε απόρροια του δεύτερου βαλκανικού πολέμου και τυπικά έλυσε το μακεδονικό ζήτημα με την παραχώρηση του 51% του εδάφους της Μακεδονίας στην Ελλάδα, του 39% στη Σερβία και του 10% στη Βουλγαρία. Ωστόσο η παγίωση της εθνολογικής σύνθεσης της ελληνικής Μακεδονίας συντελέστηκε σταδιακά και διαχρονικά με βάση τα προβλεπόμενα από τις διεθνείς συνθήκες. Έτσι, αμέσως μετά τη συνθήκη του Βουκουρεστίου, έφθασε το πρώτο ρεύμα Ελλήνων προσφύγων στην ελληνική Μακεδονία.

Στα πλαίσια της διάσκεψης για την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης του Νεϊγύ με τη Βουλγαρία στα 1919, υπογράφηκε και η ελληνοβουλγαρική συνθήκη για την εθελοντική ανταλλαγή των πληθυσμών. Μεικτή διεθνής επιτροπή ανέλαβε να επισπεύσει τη μετανάστευση των πληθυσμών, η οποία, σύμφωνα με την άποψη του Ελευθέριου Βενιζέλου, επρόκειτο να συμβάλει σημαντικά στην παγίωση της εθνολογικής σύνθεσης της Μακεδονίας με τη φυγή των Ελλήνων της Βουλγαρίας (περιοχές Μακεδονίας και Βόρειας Θράκης) και των Βουλγάρων της Θράκης και της Μακεδονίας. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Μεικτής Επιτροπής Μετανάστευσης, 46.000 Έλληνες της Βουλγαρίας ανταλλάχθηκαν με 92.000 Βουλγάρους της Μακεδονίας και της Θράκης. Έτσι, κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, στα 1926, στατιστική της Επιτροπής Αποκατάστασης των Προσφύγων μνημονεύει στην ελληνική Μακεδονία 1.341.000 Έλληνες, 2.000 μουσουλμάνους, 77.000 Βουλγάρους και 91.000 κατοίκους άλλων εθνοτήτων (κυρίως Εβραίους). Έτσι, όπως ήταν φυσικό, παρατηρήθηκε κατά τη διετία 1919-1920 έντονη διόγκωση του αριθμού των Ελλήνων προσφύγων στη Μακεδονία. Ειδικότερα στην περιοχή της Θεσσαλονίκης εγκαταστάθηκαν Έλληνες πρόσφυγες κατά τη δεκαετία 1910-1920 από τη Βουλγαρία (Εύξεινος Πόντος και Ανατολική Ρουμελία), από τη Μ. Ασία και την

Ή Στρατιωτική Σχολή Μοναστηρίου

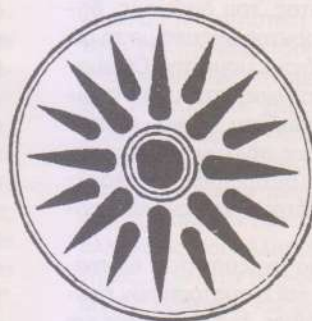
Ο Έλληνας όπλαρχηγός Πέτρος από τό Μοναστήρι πού άπαγχονίσθηκε στίς 24/6/1908

Ανατολική Θράκη και από τον Καύκασο και τον Πόντο. Βέβαια το ρεύμα των προσφύγων αυτών υπήρξε αριθμητικά πολύ μικρότερο συγκριτικά μ' εκείνο που παρατηρήθηκε κατά τη χρονική περίοδο 1923-1926, μετά την εγκατάσταση των συμπαγών προσφυγικών πληθυσμών στη Μακεδονία.

Η απελευθέρωση της ελληνικής Μακεδονίας και η ένταξή της στο ελληνικό κράτος δεν αποσόβησαν από τον πρώτο κιόλας παγκόσμιο πόλεμο (1914-1918) νέες οδυνηρές περιπέτειες για τη μοίρα του μακεδονικού ελληνισμού. Η μείζων Μακεδονία έγινε και πάλι επίκεντρο των δύο αντιμαχόμενων στρατοπέδων, της Αντάντ και των Κεντρικών Δυνάμεων. Η κατάληψη της Ανατολικής Μακεδονίας (και της σερβικής Μακεδονίας) από τα βουλγαρικά στρατεύματα, και η προσωρινή παρουσία του βουλγαρομακεδονικού στοιχείου στις περιοχές αυτές, άφησε τραυματικές εμπειρίες στους ελληνικούς πληθυσμούς. Το *I.M.R.O.* χρησιμοποίησε και πάλι κάθε μέσο για την εξόντωση των ελληνικών πληθυσμών, την εθνολογική αλλοίωσή τους και τον οριστικό εκβουλγαρισμό τους. Αντίθετα, οι χριστιανοί κάτοικοι της σερβικής Μακεδονίας δεν αντιμετώπιζαν παρόμοια προβλήματα, γιατί ήταν Βούλγαροι, είχαν βουλγαρική εθνική συνείδηση, πράγμα που έδωσε τη δυνατότητα τη Βουλγαρία ν' αποδεσμευθεί απ' ό,τι είχε συμφωνήσει με τη Γιουγκοσλαβία, να διώξει τους «Μακεδόνες» διαφωτιστές από το έδαφός της και να υιοθετήσει και πάλι το σύνθημα για μια ενιαία και ανεξάρτητη Μακεδονία.

Στην Ελλάδα η εμφύλια μεταπολεμική διαμάχη έδωσε και πάλι τα απαραίτητα εχέγγυα για την υποκίνηση αναταραχής στην ελληνική Μακεδονία, καθώς συνέχιζε να δουλεύει η

ολαβομακεδονική προπαγάνδα με αποτελεσματικό τρόπο δια μέσου των ένοπλων σωμάτων της. Έπειτα από την άρνηση του Κ.Κ.Ε. και των Ελλήνων ανταρτών να δεχθούν την πρόταση του Βουκμανόβιτς - Τέμπο για τη δημιουργία χωριστών ολαβομακεδονικών ταγμάτων στη Δυτική Μακεδονία, ο ΕΛΑΣ προχώρησε βέβαια στο σχηματισμό χωριστών ολαβομακεδονικών μονάδων, αλλά μέσα στα πλαίσια των στρατιωτικών δυνάμεών του. Όσοι κατατάχθηκαν στα σώματα αυτά, ήταν Σλαβομακεδόνες, οι οποίοι είχαν συγκροτήσει το «Σλαβομακεδονικό Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο» (ΣΝΟΦ). Παρ' όλ' αυτά η σύγκρουση ΕΛΑΣ - ΣΝΟΦ ήταν αναπόφευκτη, εφόσον το ΣΝΟΦ καθοδηγούνταν από το γιουγκοσλαβομακεδονικό επιτελείο. Τα τάγματα του ΣΝΟΦ απωθήθηκαν στη Γιουγκοσλαβία, αλλά επανέκαμψαν κατά τη δεύτερη φάση του εμφύλιου σπαραγμού (1946-1949) και εντάχθηκαν στο ελληνικό κομμουνιστικό κίνημα ιδρύοντας το ΝΟΦ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο). Μετά την οριστική ρήξη Μόσχας - Βελιγραδίου (1948), το Κ.Κ.Ε. υιοθέτησε και αυτό όπως η βουλγαρική πλευρά το σύνθημα της ενιαίας και ανεξάρτητης Μακεδονίας. Ο αποκλεισμός όμως των γιουγκοσλαβικών συνόρων, που αποτελούσαν καταφύγιο για τους Έλληνες κομμουνιστές, σηματοδότησε μια νέα εξέλιξη στα πολιτικά πράγματα έπειτα από τη σύγκρουση Τίτο - Στάλιν. Ο αγώνας υπήρξε πια άσκοπος. Έλληνες κομμουνιστές και Σλαβομακεδόνες υποχρεώθηκαν να καταφύγουν στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης ως πολιτικοί πρόσφυγες. Πολλοί από τους Σλαβομακεδόνες αυτούς εγκαταστάθηκαν (στα τέλη της δεκαετίας του 1950 και στις αρχές του 1960) στη γιουγκοσλαβική Μακεδονία, όπου συγκρότησαν τα φανατικότερα στελέχη του «Μακεδονικού Έθνους». Στα 1956 το Κ.Κ.Ε. άλλαξε στάση και υιοθέτησε την αρχή της ισότητας των μειονοτικών δικαιωμάτων.

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ: Η ίδρυση του «Μακεδονικού κράτους» και οι σημερινές εξελίξεις

Η Γένεση του Μακεδονικού ζητήματος, ο Μακεδονικός Αγώνας και η διεθνής διπλωματία (1870-1908)

Του Ευστάθιου Φακιολά

Η μελέτη αυτή επιδιώκει να ασχοληθεί με τη διερεύνηση και την καταγραφή των πολιτικών και διπλωματικών γεγονότων που συνδέονται και συνθέτουν τη διεθνή διάσταση του Μακεδονικού ζητήματος σε μια ορισμένη ιστορική περίοδο. Ειδικότερα, θα εξεταστούν οι διεθνείς συνθήκες στα πλαίσια των οποίων ξεκίνησε ο Μακεδονικός Αγώνας, που συνιστούσε μια ιδιότυπη μορφή ανεπίσημης και ακήρυκτης πολεμικής σύγκρουσης μεταξύ, κυρίως, της Ελλάδας και της Βουλγαρίας.

Αντικείμενο, λοιπόν, ανάλυσης αυτής της εργασίας είναι ο Μακεδονικός Αγώνας 1904-1908 και η διεθνής διπλωματία.

Υπό το πρίσμα αυτής της ερευνητικής προσπάθειας κρίνεται αναγκαίος και χρήσιμος ο εντοπισμός των κυριώτερων διεθνών και ενδοβαλκανικών παραγόντων που συντέλεσαν, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, στη γένεση του Μακεδονικού ζητήματος. Επίσης, το ενδιαφέρον και ο προβληματισμός αυτής της εργασίας θα εστιαστούν στην περιγραφή και αξιολόγηση των εξελίξεων που σημειώθηκαν από την ίδρυση της Εξαρχίας ως τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, των παραγόντων που πυροδότησαν την έναρξη του Μακεδονικού αγώνα μετά την αποτυχημένη βουλγαρική επαναστατική εξέγερση του Ίλιντεν το καλοκαίρι του 1903, και των σημαντικότερων διπλωματικών συμβάντων ως την άτυπη λήξη του ένοπλου αυτού Αγώνα με την έκρηξη της επανάστασης των Νεοτούρκων το 1908.

Αλέξανδρος ο Μακεδών [Δημοσιεύεται στον ΔΙΟΓΕΝΗ, εβδομαδιαία εφημερίδα της Πόλης]. ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ, τη 22 Απριλίου 1870. ΕΤΟΣ Α' Αριθ. φύλλου 1].

Παράγοντες γένεσης του Μακεδονικού ζητήματος

Η εμφάνιση και ανάπτυξη του Μακεδονικού ζητήματος ως μιας από τις σπουδαιότερες πτυχές του Ανατολικού προβλήματος, του διεθνούς, δηλαδή, ενδιαφέροντος σχετικά με τη διατήρηση ή το διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στα μέσα περίπου του περασμένου αιώνα, αποτελούσε συνάρτηση πολλών αλληλοεπηρεαζόμενων και σε αμοιβαία αλληλοεξάρτηση παραμέτρων και αντικειμενικών συνθηκών.

Η δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού βασιλείου και η σύσταση των ηγεμονιών της Σερβίας, της Ρουμανίας και του Μαυροβουνίου είχαν σηματοδοτήσει, όχι μόνο τη βαθμιαία και σταδιακή συρρίκνωση της Οθωμανικής κυριαρχίας στα Βαλκάνια, αλλά και την έξαρση των εθνικιστικών απελευθερωτικών

εξεγέρσεων των ελληνικών, ρουμανικών, βουλγαρικών και σερβικών πληθυσμών των περιοχών που εξακολουθούσαν να υπάγονται στην εδαφική επικράτεια και στον εξουσιαστικό έλεγχο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Θα πρέπει, ωστόσο, να επισημάνουμε ότι από όλες αυτές τις εθνότητες με τις αλυτρωτικές τους επιδιώξεις, μόνο οι Βούλγαροι δεν είχαν ακόμη κατορθώσει να αποκτήσουν ξεχωριστή εθνική υπόσταση, να συγκροτήσουν, με άλλες διατυπώσεις, ένα αυτόνομο ή ανεξάρτητο εθνικό κέντρο, που θα συντόνιζε τις απελευθερωτικές τους προσπάθειες και θα συνιστούσε εστία χάραξης στόχων και εναπόθεσης προσδοκιών¹. Η διαπίστωση αυτή εξηγεί και το γεγονός ότι η βουλγαρική εθνική κίνηση ήταν η πρώτη που ενεργοποιήθηκε με ισχυρά λαϊκά ερείσματα από τα μέσα του 19ου αιώνα στη Μακεδονία: οι αλβανικές και οι σερβικές εθνικιστικές διεκδικήσεις άρχισαν να εκδηλώνονται

από το τελευταίο τέταρτο του αιώνα, ενώ το ρουμανικό κίνημα, εξαιτίας της περιορισμένης πληθυσμιακής υποστήριξης που του παρέχονταν, δεν μπορούσε να χαρακτηριστεί ως εθνικό².

Ένας άλλος καθοριστικός παράγοντας γένεσης του Μακεδονικού ζητήματος ήταν η περίπλοκη εθνολογική σύνθεση και η ιδιόμορφη γλωσσική διαστρωμάτωση των κατοίκων της γεωγραφικής αυτής περιοχής. Η επαρχία της Μακεδονίας, αν και δεν είχε καθορισμένα με σαφήνεια διοικητικά όρια, χωριζόταν στα βιλαέτια της Θεσσαλονίκης, του Κοσσυφοπέδιου και του Μοναστηρίου και κάλυπτε μια ευρύτατη γεωγραφική περιοχή 67.165 τ.χ. με σύνορα «το Αιγαίο πέλαγος και τον Όλυμπο στα νότια, την Πίνδο και τις Αλβανικές Άλπεις δυτικά, τη γραμμή Οσόγγγοβο-Ρίλα στα βόρεια και τη γραμμή από τις εκβολές του Νέστου ως τη Ρίλα ανατολικά»³ και με πληθυσμό, περίπου, 2.000.000 κατοίκους⁴.

Ός τα μέσα του 19ου αιώνα ήταν αναμφίβολα δύσκολη και επίπονη διαδικασία η ποσοτική καταμέτρηση, με τη χρήση ακριβών στατιστικών μεθόδων, της αριθμητικής κατάστασης και της εθνολογικής ταυτότητας του πληθυσμού της Μακεδονίας: τα στατιστικά πληθυσμιακά δεδομένα που ανακοινώνονταν δεν θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι είχαν συγκεντρωθεί με αυστηρές επιστημονικές τεχνικές, αφού εξυπηρετούσαν τις πολιτικές σκοπιμότητες της κάθε ενδιαφερόμενης εθνότητας, ενώ η επίσημη οθωμανική εθνική στατιστική υπηρεσία παραποιούσε το συνολικό αριθμό του χριστιανικού πληθυσμού, διαστρεβλώνοντας την πραγματικότητα, στην προσπάθειά της να αποδείξει την υπεροχή του μουσουλμανικού στοιχείου⁵.

Επιπλέον, η σταδιακή αύξηση του ανταγωνισμού μεταξύ των βαλκανικών κρατών, που είχαν αντιτιθέμενα και αλληλοσυγκρουόμενα εδαφικά και πολιτικά συμφέροντα στην περιοχή, και η διάδοση του οράματος του πανσλαβισμού, σε συνδυασμό και με την ίδρυση της Εξαρχίας, δυσχέραινε την εθνολογική διάκριση του χριστιανικού στοιχείου, που αποτελούσε τα δύο τρίτα του συνολικού πληθυσμού της Μακεδονίας, με το πρωταρχικό βασικό κριτήριο προσδιορισμού της εθνικής ταυτότητας την εθνική συνείδηση: το κριτήριο της θρησκείας και της παιδείας, αν και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως απόλυτος καθοριστικός παράγοντας της εθνικής προέλευσης, αποτελούσε ένα σημαντικό γνώρισμα διαφοροποίησης και διαμόρφωσης της εθνικής συνείδησης: το γεγονός, ωστόσο, ότι το Ορθόδοξο Οικουμενικό Πατριαρχείο, οι αρχιερείς των επισκοπών και ο κλήρος ήταν φορείς κατοχής και διάδοσης της ελληνικής γλώσσας και παιδείας, είχε δημιουργήσει την εσφαλμένη αντίληψη ή εντύπωση ότι όλοι οι ορθόδοξοι χριστιανοί της Μακεδονίας είχαν ελληνική καταγωγή και συνείδηση: εξάλλου, η ύπαρξη μιας εκτεταμένης γλωσσικής πολυμορφίας δεν επιτρέπει την ασφαλή χρήση της ομιλούμενης γλώσσας ως προσδιοριστικού στοιχείου της εθνικής συνείδησης του χριστιανικού πληθυσμού⁶.

Ανεξάρτητα, όμως, από τις δυσκολίες τις οποίες διαπιστώσαμε, το χριστιανικό στοιχείο της γεωγραφικής περιοχής της Μακεδονίας, με κριτήρια την εθνική συνείδηση και την ομιλούμενη γλώσσα, κατανέμονταν σε τρεις οριακές γεωγραφικές ζώνες⁷: στη νότια

Θεσσαλονίκη: ξυλογραφία τοῦ 1493

περιφέρεια της Μακεδονίας η ελληνική παρουσία, τόσο από αριθμητική όσο και από κοινωνική και πολιτιστική άποψη, ήταν έντονη, αφού κατοικούνταν από ελληνόφωνους πληθυσμούς με αμιγή ελληνική καταγωγή και συνείδηση: στη βόρεια ζώνη κυριαρχούσαν οι σλαβόφωνοι, που είχαν, στη μεγάλη τους πλειοψηφία, προσχωρήσει στην Εξαρχία και είχαν ασπαστεί τις βουλγαρικές εθνικιστικές διακηρύξεις: στη μέση, που το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της γνώρισμα ήταν η ύπαρξη πολλών ξενόφωνων (ελληνόφωνοι, σλαβόφωνοι, αλβανόφωνοι, βλαχόφωνοι, τουρκόφωνοι) εθνοτικών ομάδων, τόσο το ελληνόφωνο όσο και το σλαβόφωνο στοιχείο διατηρούν ισχυρά ερείσματα, με αποτέλεσμα η περιοχή αυτή να αποτελέσει πεδίο οξυτάτων πολεμικών συγκρούσεων — με αποκορύφωμα το Μακεδονικό Αγώνα — και πολιτικών αντιπαραθέσεων μεταξύ της Ελλάδας, που επιτυγχάνει να προεταίριστεί τους ξενόφωνους του νότιου τμήματος, και της Βουλγαρίας, που κατορθώνει να ελέγξει το αντίστοιχο βόρειο τμήμα⁸. Ανάμεσα, όμως, στις ζώνες αυτές παρατηρούνται πληθυσμιακές συναθροίσεις και άλλων ξενόφωνων — εκτός, δηλαδή, από τους ελληνόφωνους και τους σλαβόφωνους — ομάδων, είτε με βουλγαρική είτε με ελληνική εθνική

συνείδηση. Υποστηρίζεται, για παράδειγμα, ότι πολλοί Έλληνες κάτοικοι της Μακεδονίας ήταν στην πραγματικότητα εξελληνισμένοι Βλάχοι κα Αλβανοί, των οποίων τα προβλήματα προέρχονταν, κυρίως, όχι από τις γλωσσικές ή εθνολογικές τους διαφορές, αλλά από την κληρική εκμετάλλευση και την ανοργάνωτη και διεφθαρμένη οθωμανική διοίκηση⁹. Είναι, ωστόσο, αναγκαίο να τονίσουμε ότι οι βλαχόφωνοι, στη μεγάλη τους πλειοψηφία, είχαν ενστερνιστεί και ταυτιστεί με τις ελληνικές ιδέες, αν κρίνει κανείς από τις πρωτοβουλίες που ανέπτυξαν για τη διάδοση και διατήρηση του ελληνισμού και από την αγωνιστική τους δραστηριότητα για την επέκταση των ελληνικών επαναστατικών κινημάτων: επιπλέον, στο γεωγραφικό χώρο της σημερινής γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας, όπου η βουλγαρική συνείδηση των σλαβόφωνων χριστιανικών πληθυσμών ήταν αισθητή, υπήρχαν αρκετές σλαβόφωνες ελληνικές και ελληνοβλάχικες κοινότητες, που στην περίοδο από την ίδρυση της Εξαρχίας και ως την έναρξη των βαλκανικών πολέμων προσπάθησαν με επίπονους αγώνες να διατηρήσουν ακέραια την εθνική τους ταυτότητα: το μεγαλύτερο ποσοστό, εντούτοις, των ελληνικών χριστιανικών πληθυσμών της βόρειας ζώνης της Μακεδονίας είχαν

υποστεί γλωσσική και εθνολογική αλλοίωση, με αποτέλεσμα να προσηλυτιστούν από τους Βούλγαρους, ενώ οι αντίστοιχοι πληθυσμοί της μέσης και νότιας ζώνης, αν και δέχθηκαν, ως επί το πλείστον, έντονη γλωσσική επίδραση, διαφύλαξαν ανέπαφη την ελληνική τους συνείδηση¹⁰.

Γενικότερα, είναι χαρακτηριστικό και αξιοσημείωτο ότι, με βάση τις ιστορικές πηγές, δεν υπήρχαν Σέρβοι ή «Μακεδόνες» στη Μακεδονία, ενώ τα διπλωματικά ελληνικά και ευρωπαϊκά έγγραφα της εποχής αυτής δεν χρησιμοποιούσαν τον όρο «Μακεδονική εθνότητα», αφού προσδιόριζαν, σύμφωνα με την αντίληψη που επικρατούσε μετά το Συνέδριο του Βερολίνου, το χριστιανικό στοιχείο της Μακεδονίας είτε ως βουλγαρικό είτε ως ελληνικό· ο όρος Μακεδονία υποδήλωνε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, χωρίς καμία εννοιολογική εθνική απόχρωση, και χρησιμοποιούνταν από τους Βούλγαρους, τους Σέρβους και τους Έλληνες για το χαρακτηρισμό των ομοεθνών τους που κατάγονταν από την ευρωπαϊκή αυτή επαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας¹¹.

Σημαντικές ήταν, επίσης, οι επιδράσεις που άσκησαν στην άνδρωση του Μακεδονικού ζητήματος οι αντιπαρτιθέμενες επιδιώξεις των Μεγάλων Δυνάμεων και των βαλκανικών κρατών στην επαρχία της Μακεδονίας. Η γεωπολιτική της θέση την καθιστούσε στρατηγικό κέντρο της Βαλκανικής Χερσονήσου, αφού περιελάμβανε τις γόνιμες κοιλάδες του Νέστου και του Στρυμώνα και τη Θεσσαλονίκη, που ήταν, μετά την Κωνσταντινούπολη, το

Μοναστήρι άρχές 20ου αϊ. Ή γυμναστική στά έλληνικά σχολεία

μεγαλύτερο λιμάνι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ενώ από το 1888 μια σιδηροδρομική γραμμή συνέδεε τη Θεσσαλονίκη με το Βελιγράδι¹².

Η ισορροπία επιρροής και ισχύος των ενδιαφερομένων μερών στα Βαλκάνια κλονίστηκε και διαφοροποιήθηκε σημαντικά στο τέλος του περασμένου αιώνα με το Συνέδριο του Βερολίνου. Ιδρύεται αυτόνομη, φόρου υποτελής στο Σουλτάνο, Βουλγαρική Ηγεμονία, μετεξελισσονται σε ανεξάρτητα κράτη η Ρουμανία, η Σερβία και το Μαυροβούνιο, ενώ η Ελλάδα δεν κατορθώνει να ικανοποιήσει τις εδαφικές της διεκδικήσεις στη Θεσσαλία, στην Ήπειρο και στην Κρήτη· παράλληλα, η Ελλάδα, η Σερβία και η Βουλγαρία διακηρύττουν κυριαρχικές επιδιώξεις στην περιοχή

της Μακεδονίας και θεμελιώνουν τις απαιτήσεις τους σε τρία βασικά επιχειρήματα: στην ιστορική καταγωγή — ο ελληνισμός, για παράδειγμα, υποστήριζε ότι υπήρχαν ισχυροί ιστορικοί δεσμοί που χρονολογούνται τόσο από τους κλασσικούς ελληνικούς όσο και από τους βυζαντινούς χρόνους —, στην εθνολογική σύνθεση του πληθυσμού και στην ανάγκη επιβολής της βαλκανικής ισορροπίας των δυνάμεων, που συνεπάγονταν τη νομιμοποίηση της αρχής της αποζημίωσης, που υποδήλωνε ότι τα οφέλη από την περιοχή θα έπρεπε να είναι ισοδύναμα και αμοιβαία¹³. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι η Σερβία άρχισε να εκδηλώνει έντονο ενδιαφέρον για την περιοχή, κυρίως, μετά την προσάρτηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης από την Αυστρο-Ουγγαρία και τον αποκλεισμό της από την Αδριατική. Η ελληνική εξωτερική πολιτική, παρά τις διάφορες προσπάθειες προσέγγισης και συνεννόησης με την Τουρκία που κατέβαλλε, με στόχο την εξουδετέρωση του σλαβικού κινδύνου, είχε να αντιμετωπίσει δύο βασικούς αντίπαλους: την Τουρκία, με θέατρα επιχειρήσεων την Κρήτη και τη Μακεδονία, και τη Βουλγαρία, επίσης με μέτωπο τη Μακεδονία. Η Ρουμανική κυβέρνηση, προπαγανδίζοντας τη γλωσσική και φυλετική της συγγένεια με τους Κουτσόβλαχους και εγείροντας αξιώσεις στην Αλβανία, στη Μακεδονία, ακόμα και στη Θεσσαλία, επιδίωκε να εξασφαλίσει διάυλους επιρροής στην περιοχή, περισσότερο με την απόδομιση διαπραγματευτικών όπλων ικανών να χρησιμοποιηθούν με τη μορφή των

Οί Έλληνες όπλαρχηγοί Στέφος από τό Μοναστήρι, Τσίτσος από τό Μορίχοβο και Παύλος από τό Ράκοβο

πιέσεων και των ανταλλαγμάτων και λιγότερο με την προσάρτηση εδαφών¹⁴.

Όσον αφορά τις Μεγάλες Δυνάμεις, στόχος της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής εξακολουθούσε να είναι η οικονομική διείσδυση και η πολιτική κυριαρχία στην Ανατολή και η αποτελεσματική προστασία των ναυτικών οδών προς τις Ινδίες: στα πλαίσια της γενικότερης αυτής στρατηγικής επικέντρωσε την προσοχή της, αφενός μεν στη θεμελίωση της ισορροπίας ισχύος στον ευρωπαϊκό χώρο, με τον έλεγχο των διπλωματικών κινήσεων της Ρωσίας, της μόνης Δύναμης που μπορούσε να απειλήσει τα συμφέροντά της, αφετέρου δε στη χρησιμοποίηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με την υιοθέτηση της πολιτικής, είτε της διατήρησης της εδαφικής της ακεραιότητας, είτε της στρατιωτικής υποστήριξης και της οικονομικής της ενίσχυσης, είτε του διαμελισμού της, ως παράγοντα σταθερότητας και ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων: η Αυστρο-Ουγγαρία, που έλεγχε οικονομικά τη Σερβία, κατείχε στρατιωτικά τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και επιδίωκε την ολοκληρωτική της προσάρτηση, αποβλέποντας τόσο στην επέκτασή της προς τη Θεσσαλονίκη και το Αιγαίο όσο και στην παρεμπόδιση της προώθησης της Σερβίας προς την Αδριατική: η ριζική, όμως, μεταβολή της εξωτερικής πολιτικής της τελευταίας, μετά το 1903, είχε ως αποτέλεσμα την ένταξη της στη σφαίρα επιρροής της Ρωσίας: η εμφάνιση της Γερμανίας του Μπίσμαρκ στην ευρωπαϊκή διπλωματική κονίστρα είχε ως συνέπεια να καταστήσει τη Μακεδονία κέντρο διέλευσης της έντονης γερμανικής οικονομικής και πολιτικής διείσδυσης στην Τουρκία και στην Ανατολή, που εκτόπιζε ή έθετε σε κίνδυνο τη βρετανική και γαλλική επιρροή στις περιοχές αυτές: ταυτόχρονα, η Βουλγαρία απομακρύνεται σταθερά από το ρωσικό έλεγχο, δυσχεραίνοντας την υλοποίηση των ρωσικών στόχων στα Στενά, ενώ η Ρουμανία προσεταιρίζεται βαθμιαία τη Γερμανία και την Αυστρία¹⁵.

Η στάση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και ο τρόπος αντιμετώπισης του Μακεδονικού ζητήματος συνέβαλλαν, σε μεγάλο βαθμό, τόσο στην εμφάνιση όσο, κυρίως, στην επιδείνωσή του. Η Τουρκική πολιτική ηγεσία πρέσβευε την άποψη ότι οι εδαφικές επεκτατικές βλέψεις της Αυστρο-Ουγγαρίας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και οι ηγεμονικές επιδιώξεις της Ρωσίας στη Βουλγαρία

«Εργοστάσιον άπόρων κορασιδων της έν Μοναστηριω Άδελφότητος»

αποτελούσαν την πρωταρχική και αποκλειστική αιτία της γενικευμένης αναταραχής και αναστάτωσης στη Βαλκανική χερσόνησο, αγνοώντας, με αυτόν τον τρόπο, τη δυναμική των εθνικιστικών αυτονομιστικών τάσεων των χριστιανικών πληθυσμών και τη διάχυτη δυσφορία και δυσαρέσκεία τους για την καταπίεση, την οικονομική αποσάθρωση και τη διοικητική αποσύνθεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας: αφού, λοιπόν, η επισήμανση και η αξιολόγηση των λόγων-παραγόντων δημιουργίας των προβλημάτων στα Βαλκάνια δεν εστιάζονταν σε εσωτερικές παραμέτρους, αλλά επικεντρώνονταν στην ξένη υποκίνηση και στην επιθυμία των Μεγάλων Δυνάμεων να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους στην περιοχή, δικαιολογείται η πάγια πολιτική τακτική της Τουρκίας να υποδαυλίζει και να στρέφει τη μια εθνότητα εναντίον της άλλης με σκοπό την αμοιβαία και τελική εξουθένωση και εξουδετέρωσή τους¹⁶.

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ: Μακεδονικό ζήτημα και διεθνής διπλωματία την περίοδο 1870-1908.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Χριστοδουλίδης Θ., *Διπλωματική Ιστορία. Από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες*, Αθήνα, εκδ. Σιδέρης, 1991, σελ. 309-310.

2. Βλ. Βακαλόπουλος Κων., *Εθνολογικός Χάρτης της Μακεδονίας*, «Η Καθημερινή», 17 Ιουλ. 1988, σελ. 17.

3. Βλ. Σβορώνος Νίκος, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, Αθήνα, εκδ. Θεμέλιο, 1986, σελ. 108.

4. Βλ. Βαρβιτσιώτη-Μανωλοπούλου Κατερίνα, *Σύγχρονα Προβλήματα Μειονοτήτων στα Βαλκάνια*, Αθήνα, εκδ. Ειρήνη, 1989, σελ. 39, και Anderson M., *The Eastern Question 1774-1923*, 1966, σελ. 268.

5. Βλ. Βαρβιτσιώτη-Μανωλοπούλου, ό.π., σελ. 39, και Βακαλόπουλος, ό.π., σελ. 17.

6. Βλ. Βακαλόπουλος, ό.π., σελ. 17, και *Μακεδονία. 4000 Χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού*, Αθήνα, εκδ. Εκδοτική Αθηνών, 1982, σελ. 451-452.

7. Σχετικά με τα γεωγραφικά όρια της κάθε ζώνης, βλέπε περισσότερα Βακαλόπουλος, ό.π., σελ. 17, και *Μακεδονία...*, ό.π., σελ. 452.

8. Πβ. στο ίδιο, ό.π., Σβολόπουλος Κ. Η *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική από τις Αρχές του 20ού Αιώνα ως το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Παρατηρητής, 1983, σελ. 35, και Σβορώνος, ό.π. σελ. 108.

9. Βλ. Anderson, ό.π., σελ. 269.

10. Πβ. Βακαλόπουλος, ό.π., σελ. 17, *Μακεδονία...*, ό.π., σελ. 452.

11. Βλ. Βακαλόπουλος (1988), ό.π., σελ. 17, *Μακεδονία...*, ό.π., σελ. 462, και Βαρβιτσιώτη-Μανωλοπούλου, ό.π., σελ. 42.

12. Βλ. Βαρβιτσιώτη-Μανωλοπούλου, ό.π., σελ. 40.

13. Βλ. στο ίδιο, ό.π., σελ. 40 και 42, και Σβορώνος, ό.π., σελ. 107.

14. Πβ. Θεοδωρόπουλος Β., *Οι Τούρκοι και Εμείς*, Αθήνα, εκδ. Φυτράκης / Ο Τύπος, 1988, σελ. 77 και 88-89, Λάσκαρις Σ., *Διπλωματική Ιστορία της Ελλάδας 1821-1914*, Αθήνα, 1947, σελ. 207, και Μαργαρίτης Αλκιβιάδης, *Για τη «Σερβική Μακεδονία», «Αντί»*, Τεύχος 477, 18 Οκτ. 1991, σελ. 34.

15. Βλ. Grant and Temperley, *Europe in nineteenth and twentieth centuries 1789-1950*, 1960, σελ. 359, Σβορώνος, ό.π., σελ. 105-106 και 108, και Θεοδωρόπουλος, ό.π., σελ. 75-76.

16. Βλ. Θεοδωρόπουλος, ό.π., σελ. 75 και 87 και 89.

Νομικές και ιστορικές διαστάσεις του Βορειοηπειρωτικού ζητήματος

B' ΜΕΡΟΣ

του Κώστα Χατζηαντωνίου

Με τό τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (Οκτώβριος 1918) και την νίκη των Συμμάχων, αναγνωρίζονται και πάλι τα δίκαια των Βορειοηπειρωτών.

Με τη συμφωνία Τιτόνι - Βενιζέλου (29-7-1919) που υιοθετήθηκε στη συνέχεια από Γαλλία, Αγγλία, ΗΠΑ (9-2-1919), η Ελλάδα ανέγνωριζε την Ιταλική έντολή στην Αλβανία και την πλήρη αυτής κυριαρχία στην περιοχή Αύλωνος, ενώ η Ιταλία ανέγνωριζε την προσάρτηση της Β. Ηπείρου από την Ελλάδα.

Στις 13-1-1920 τό Ανώτατο Συμμαχικό Συμβούλιο επικύρωσε τά παραπάνω. Η απόφαση του Ανωτάτου Συμμαχικού Συμβουλίου όριζε παράλληλα νά μήν ανακαταληφθεϊ ή περιοχή πρίν ρυθμισθεϊ τό έπίμαχο μεταξύ Ιταλίας - Γιουγκοσλαβίας Αδριατικό ζήτημα.

Η απόφαση δέν ήταν συμβατική νομική διάταξη αλλά σοβαρότατος τίτλος, τόν όποιο δέν χρησιμοποίησαν οι μετανοεμβριανές έλλαδικές κυβερνήσεις (μετά την άνατροπή του Έλ. Βενιζέλου).

Στις 17-5-1920 και ή Αμερικανική Γερουσία ανέγνωριζε τά έλληνικά δίκαια έφ' όλης της Β. Ηπείρου.

Η Ιταλία όμως ύπαναχωρεί και καταγγέλλει την συμφωνία τόν Ιούλιο του 1920, με όμιλία του κόμη Σφόρτσα στην Ιταλική Βουλή. Κατά μίαν άποψη έν τούτοις, ή καταγγελία αυτή έστερείτο νομικής βάσεως (με όμιλίες δέν άκυρώνονται συμφωνίες πρωθυπουργών) πολλών δέ μάλλον με την συνυπογραφή από την Ιταλία της Συνθήκης τών Σεβρών τόν Αύγουστο του 1920.

Όταν τόν Απρίλιο του 1920 άποχωρούν οι Ιταλοί από Αργυρόκαστρο - Χειμάρρα και οι Γάλλοι από την Κορυτσά, ή Έλληνική κυβέρνηση ανακόπτει την προέλαση τών δυνάμεων του στρατηγού Τρικούπη και ύπογράφεται ή συμφωνία της Καπεστίτσας (15-5-1920). Με αυτήν άπεφασίζετο ή προσωρινή παραμονή τών Αλβανών στη Β. Ηπειρο μέχρι τόν όριστικό διακανονισμό της περιοχής, ενώ έξασφαλιζετο τό ιδιαίτερο έκκλησιαστικό και σχολικό καθεστώς τών Έλλήνων, και τά δύο μέρη άνελάμβαναν ύποχρέωση νά άποδεχθοϋν τή σχετική απόφαση της Συνδιασκέψεως Ειρήνης. Στις 12-11-1920 με τη συμφωνία του Rapallo διακανονίζεται τό Αδριατικό ζήτημα και ή Έλληνική κυβέρνηση είχε πλέον δικαίωμα νά απαιτήσει ένεργοποίηση της Συμφωνίας Τιτόνι - Βενιζέλου και άμεση κατάληψη της Βορείου Ηπείρου.

Η εύκαιρία χάθηκε. Θά άκολουθήσουν έξελίξεις κάθε άλλο παρά εύνοϊκές για την Ελλάδα.

Στις 17-12-1920 ή Αλβανία γίνεται μέλος της ΚΤΕ και ζητεί νά καθοριστούν τά όρια της επικράτειάς της.

Στις 25-6-1921 τό Συμβούλιο της ΚΤΕ κηρύσσει την ΚΤΕ άναρμόδια και έκφράζει την εύχή νά συνέλθει τό ταχύτερο μιά πρεσβευτική Συνδιάσκεψη προς τούτο.

Γίνεται άλβανική έφρεση την όποία στις 30/9/1921 ή Συνέλευση ΚΤΕ άπορρίπτει.

Εκκλησία της Κορυτσάς

Στις 29-10-1921 ή πρεσβευτική Συνδιάσκεψη τών Παρισίων παραχωρεί τη Β. Ηπειρο στην Αλβανία.

Στις 9-11-1921, ή παραπάνω απόφαση κατακυρώνεται έπίσημως. Η Αλβανία είναι πλέον άνεξάρτητη με τά σύνορα του Πρωτοκόλλου της Φλωρεντίας και τόν έπόμενο μήνα ή ΚΤΕ έγκρίνει την άλβανική δήλωση περί μειονοτήτων.

Τό Πρωτόκολλο της Κέρκυρας είναι πλέον νεκρό...

Κατά τόν Μεσοπόλεμο, έντονη είναι ή προσπάθεια της Αλβανίας νά πλήξει την έλληνική παιδεία τών Βορειοηπειρωτών. Οι Αλβανοί έχουν έπιτύχει νά έρμηνευθεϊ τό 5ο άρθρο κατά την έπιθυμία τους και ή διδασκαλία της έλληνικής γλώσσας νά γίνεται μόνον στις έλληνόφωνες κοινότητες τών περιφερειών Δροπόλεως, Πωγωνίου, Δελβίνου, Βούρκου και σέ τέσσερις κοινότητες της Χειμάρρας. Ό περιορισμός της διδασκαλίας της έλληνικής γλώσσας ζημίωσε αισθητά τόν έλληνισμό της Β. Ηπείρου, οι δέ δίγλωσσοι Βορειοηπειρώτες έστερουνο άκόμη και της διδασκαλίας του μαθήματος τών θρησκευτικών. Κατά τά πέντε πρώτα έτη της Αλβανοκρατίας ή λειτουργία τών έλληνικών σχολείων ήταν φαινομενικά έλεύθερη, για νά φανούν οι Αλβανοί συνεπείς προς την δήλωση τους στην ΚΤΕ, σύν τω χρόνω όμως άρχισαν περιοριστικά μέτρα, ώστε κατά τό σχολικό έτος 1932-33, από τά 78 σχολεία του έτους 1925-26, νά λειτουργήσουν μόνον 10. Σκοπός τών Αλβανών ήταν ή κατάργηση της έλληνικής γλώσσας, ή άντικατάστασή της διά της άλβανικής και ή άφομοίωση της μειονότητας.

Ένώπιον αυτού του κινδύνου, ή έλληνική μειονότητα άπευθύνθηκε προς την Γενεύη με ύπόμνημα που υπέγραψαν πάνω από 30.000 Έλληνες της Β. Ηπείρου. Τό Συμβούλιο της ΚΤΕ παρέπεμψε, την 18 Ιανουαρίου 1935, προς λύση νομικού

ζητήματος στο Διεθνές Διαιτητικό Δικαστήριο της Χάγης. Τό δικαστήριο τούτο ἐγνωμάτευε τήν 6 Ἀπριλίου 1935 ὅτι: «... ἡ θέση τῆς Ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως καθ' ἣν ἡ κατάργησις τῶν ἐν Ἀλβανία ἰδιωτικῶν σχολείων, ἀποτελοῦσα μέτρον γενικῶν ἐφαρμοστέων τόσον εἰς τήν πλειοψηφίαν ὅσον καί εἰς τήν μειονότητα ἤθελεν εἶσθαι σύμφωνος πρός τὸ γράμμα καί τὸ πνεῦμα τῆς παραγράφου 1 τοῦ ἄρθρου 5 τῆς δηλώσεως τῆς 2 Ὀκτωβρίου 1921 δὲν εὐσταθεῖ».

Β' Παγκόσμιος Πόλεμος

Ἡ Ἀλβανία μετὰ τήν προσφορά ὑπὸ τῆς Συντακτικῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τῶν Τιράνων τῆς 12ης Ἀπριλίου 1939 τοῦ Ἀλβανικοῦ Στέμματος στὸν Βασιλέα τῆς Ἰταλίας καί τοὺς διαδόχους του καί τήν ἀποδοχὴ αὐτοῦ ἀπὸ τὸν Βασιλέα τῆς Ἰταλίας διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 580/16/4/1939 Συντακτικοῦ περιεχομένου Ἰταλικοῦ Νόμου, κατόπιν προηγουμένης σύμφωνης γνώμης τοῦ Ἀνωτάτου Φασιστικοῦ Συμβουλίου, πού δόθηκε δύναιε τοῦ ἄρθρου 12 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2693 τῆς 9/12/1928 Ἰταλικοῦ Νόμου, προβλέποντος αὐτὴν ἐπὶ ζητημάτων συντακτικοῦ περιεχομένου τελοῦσα μετὰ τῆς Ἰταλίας σὲ προσωπικὴ ἔνωση καί συνεπῶς ὡς Κράτος κυρίαρχο καί ἀνεξάρτητο, τήν 9η Ἰουνίου 1940 ἐκδίδει τὸ ὑπ' ἀριθ. 194 Βασιλικὸ Διάταγμα. Τὸ Διάταγμα τοῦτο, μετὰ μακρὰ συζήτηση διεξαχθεῖσα στὴν Ἀλβανικὴ Βουλὴ καί στὴν ὁποία ἀκούσθησαν πύρινοι λόγοι κατὰ τῶν Συμμάχων καί ἐγιναν σαφεῖς ὑπαιτιγμοὶ καί περὶ τῶν Ἀλβανικῶν διεκδικήσεων εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος, ἐπικυρώθηκε καί κατέστη ὁ ὑπ' ἀριθ. 319 τῆς 4ης Ἰουλίου 1910 Νόμος τῆς Ἀλβανίας, τὸ ἄρθρο 1 τοῦ ὁποίου ὀρίζει: «*Τὸ Ἀλβανικὸ Βασιλεῖον ἀναγνωρίζει ὅτι εὐρίσκεται εἰς πόλεμον μετὰ ἐκεῖνα τὰ Κράτη μετὰ τὰ ὁποῖα τὸ Βασιλεῖον τῆς Ἰταλίας θὰ εὐρεθῆ εἰς πόλεμον*».

Ἐδῶ βρίσκεται καί ἡ ἀφετηρία τῆς ἐμπόλεμης κατάστασης Ἑλλάδος - Ἀλβανίας, καθὼς δύναιε τοῦ παραπάνω νόμου ἡ Ἀλβανία μετὰ τήν κήρυξη τοῦ πολέμου ἀπὸ τὴν Ἰταλία στὴν Ἑλλάδα ἐνεπλέκετο καί αὐτή.

Μετὰ τὴ λήξη τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου καί ὅταν ἐπέστη ὁ χρόνος νὰ διακανονισθοῦν τὰ προβλήματα πού ἀνέκυψαν, οἱ Σύμμαχοι ὑπουργοὶ ἐξωτερικῶν ἀποσαφήνισαν ὅτι οἱ συννοητικὲς ρυθμίσεις θὰ γίνον ἀπὸ τὸ Συνέδριο τῆς Εἰρήνης. Φρόντισαν ὅμως νὰ μὴν περιληφθεῖ ἡ Ἀλβανία στοὺς ἡττημένους. Ἡ Διάσκεψη τοῦ Πότσδαμ καθώρισε ἀρμόδιο ὄργανο, γιὰ τὴν ἐξέταση θεμάτων σχετικῶν μετὰ τὴν συναφθεῖσα συνθήκη εἰρήνης, τὸ Συμβούλιο τῶν ὑπουργῶν ἐξωτερικῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση σὲ κάθε εὐκαιρία προέβαλλε στὸ διεθνὲς προσκῆνιο τὸ δίκαιο ἔθνη αἴτημα τῆς διεκδικήσεως τῆς Βόρειας Ἡπείρου. Ἔτσι, ὅταν κατὰ τὸ 1945 ἐγίνοντο διαπραγματεύσεις γιὰ τὴν ἀποκατάσταση διπλωματικῶν σχέσεων μετὰ τὴν ΗΠΑ καί Μ. Βρετανίας ἀφ' ἑνός, καί ἀφ' ἑτέρου τῆς Ἀλβανίας, τὸ ἀμερικανικὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, κατόπιν σχετικοῦ ἑλληνικοῦ διαβήματος ἀπεσαφήνισε (διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 643/10-11-1945 ἀνακοινώσεως) ὅτι ἡ ἀποκατάσταση τῶν διπλωματικῶν σχέσεων δὲν ἐπηρεάζει τὴν ἐξέταση μελλοντικῶν ἄλλων ζητημάτων διεθνούς χαρακτῆρος, πού ἀφορῶν τὴν Ἀλβανία.

Ἐπίσης, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, στὴν ἐπιθυμία της νὰ ἔχει μίαν συνηγορίαν ἐν προκειμένῳ τῆς Διασκέψεως τῶν 21 Ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα συνήλθαν στὸ Παρίσι, ἐπέτυχε τὴν ἐγγραφή τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ζητήματος στὴν ἡμερησία διάταξη τῆς συνεδριάσεως τῆς 30ης Αὐγούστου 1946. Οἱ ἐγερθεῖσες τότε ἀντιρρήσεις δὲν ἀφοροῦσαν στὴν οὐσία τῆς ὑποθέσεως. Ὁ

Σύλληψη ἀντιφρονούντος ἀπὸ τὰ ὄργανα τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστώτος (Φωτ. Κ. Γίγας)

τότε Ρῶσος Ἐπίτροπος ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Μολότωφ ἐδήλωσε σχετικῶς: «... ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση δύναιε νὰ φέρει τὸ θέμα τοῦτο ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν».

Ὑπὸ τὴν ἐννοια αὐτῆ, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἔθεσε τὸ Βορειοηπειρωτικὸ αἴτημα ἐνώπιον τοῦ Διεθνούς αὐτοῦ Ὄργανου, τὸ Νοέμβριο 1946, ὅπου ἔκτοτε ἐκκρεμεῖ καί ἀναμένει τὴ δίκαιη ἐπίλυσή του.

Ἐξ ἄλλου, ὅταν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση προσυπέγραφε τὴν μετὰ τῆς Ἰταλίας συνθήκη εἰρήνης (Ὀκτώβριος 1947), διετύπωνε σαφῆ ἐπιφύλαξη καί δήλωνε ὅτι «*τὸ ἑλληνικὸ αἴτημα τῆς Βορείου Ἡπείρου παραμένει καί μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς μετὰ τῆς Ἰταλίας συνθήκης ἐκκρεμὲς ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῶν τεσσάρων ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀπὸ τὴν δικαία κρίση τῶν ὁποίων ἀναμένει μετ' ἐμπιστοσύνης τὴν ἱκανοποίησή του...*».

Τὸ 1955 ρυθμίζεται τὸ Αὐστριακὸ ζήτημα. Ἡ Ἑλλάδα χάνει τὴν πρώτη εὐκαιρία νὰ θέσει τὸ ζήτημα στὸ Συμβούλιο Ὑπουργῶν.

Τὸ 1958 γίνεται συμφωνία γιὰ ἐκκαθάριση τῶν στενῶν Κερκύρας ἀπὸ τὴν νάρκες τοῦ πολέμου.

Τὸ 1959, ἰδιωτικὴ συμφωνία ἐμπορικῶν ἀνταλλαγῶν μετὰ τὴν Ἀλβανία (ὑψους 3 ἑκατ. δολ.) ἐγκρίνεται ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση.

Τὸν Ἰούνιο 1960, ὁ Σοφ. Βενιζέλος θέτει ζήτημα αὐτονομίας τῆς Β.Η. στον Χρυσόσωφ, μετὰ πρώτη ἀντίδραση θετικῆ. Ἀκολουθεῖ ἡ ρήξη Ἀλβανίας - Κομμουντέρ.

Τὸ 1967 ἡ θρησκευτικὴ λατρεία τίθεται ἐκτός νόμου, καθὼς ἡ Ἀλβανία θεωρεῖ πὼς εἶναι καιρὸς νὰ ἐντεινεῖ τοὺς διωγμούς. Τὸ Μάιο τοῦ 1970 ὑπογράφεται Ἐπιμελητηριακὴ συμφωνία γιὰ ἐμπορικὲς ἀνταλλαγές καί ἀποκατάσταση τῶν τηλεπικοινωνιῶν Ἑλλάδος - Ἀλβανίας (μεταξὺ... ἐμπολέμων κρατῶν) καί τὸ Μάιο τοῦ 1971 μετὰ τὴν ἐγκατάσταση διπλωματικῶν σχέσεων σὲ ἐπίπεδο πρέσβων ὁλοκληρώνεται ὁ παραλογισμὸς ἀπὸ τὴν «ἐθνοσωτηρία» χούντα.

Μετὰ τὸ Διάταγμα 5399 / 23-9-1975: «*Ὅλοι οἱ Β. Ἡπειρώτες ὑποχρεοῦνται μέχρι 31-12-1976 νὰ ἀλλάξουν ὀνόματα - ἐπώνυμα ἀκατάλληλα ἰδεολογικῶς, πολιτικῶς, ἠθικῶς!*»

Ἀκολουθεῖ μίαν περίοδο πλήρους ἀδιαφορίας τῶν Ἑλλαδικῶν φορέων καί ἓνα γενικότερο κλίμα ἀπομόνωσης καί μειο-

δοτικής αντιμετώπισης του εθνικού θέματος, πού έφθανε τά όρια μιάς διεθνιστικής παραληρηματικής ύστερίας, αλλά στήν πραγματικότητα υπέκρυπτε τόν συνολικότερο κοινωνικό έκχυδαισμό καί άτομικισμό τών Έλλήνων.

Παράλληλα συνεχιζόταν τό παράλογο σκηνικό ανάπτυξης τών διμερών σχέσεων καί διατήρησης του έμπολέμου μεταξύ Ελλάδας - Άλβανίας.

Άρση του έμπολέμου

Τελικά μετά από πολλές άναβολές μέ Πράξη Υπουργικού Συμβουλίου τήν 28.8.1987 υποτίθεται ότι αίρεται τό έμπολέμο, πράξη πού δέν δημοσιεύθηκε ποτέ. Παράλληλα είχε άναπτυχθεί μιά φιλολογία ότι ή έμπολέμη κατάσταση είχε ήδη άρθεί. Κατά μίαν άποψη πού είχε έκφρασει από τήν ειδική Νομική Υπηρεσία του Υπουργείου Έξωτερικών, είχε λήξει ή έμπολέμη κατάσταση μέ τήν ύπογραφή Έλληνοϊταλικής Συνθήκης άφου τό Δ. 194/ 9-6-40 καί τό Ν. 314 / 4-7-40 τής Άλβανικής Βουλής προέβλεπαν πώς ή Άλβανία βρίσκεται σέ πόλεμο μ' όσους βρεθεί ή Ιταλία.

Σημειωτέον ότι ή Άλβανία είχε χαρακτηριστεί «*συνησιμένη τής Ιταλίας Δύναμη*» από τούς Συμμάχους καί όχι έχθρική. Εύτυχώς ή Ελλάδα είχε έκφράσει στήν Έλληνοϊταλική Συνθήκη έπιφυλάξεις γιά νά μή προδικασθεί τό ζήτημα τών συνόρων. Κατά τό άρθρο 27 τής Συνθήκης Ειρήνης του 1947, ή Ιταλία «*άναγνωρίζει καί άναλαμβάνει τήν ύποχρέωση όπως σεβασθή*

Άπολογία κατηγορουμένου επί Έμβέρ Χότζα κρατείται μέ σχοινιά στό δικαστήριο χωρίς υπεράσπιση

τήν κυριαρχία καί τήν άνεξαρτησία του Άλβανικού Κράτους» όχι, όμως, καί τήν έδαφική του άκεραιότητα. Η άμερικανική αντιπροσωπεία έζήτησε τήν άπάλειψη τής λέξεως «*άκεραιότης*», όίότι «*είναι τής γνώμης ότι ή προσθήκη του όρου «έδαφική άκεραιότης», πρέπει νά άποκρουσθεί όίότι όχι μόνον δέν μνημονεύεται σέ καμιά άλλη συνθήκη, αλλά καί θά μπορούσε νά έρμηνευθεί ως ύποδηλοΰσα μιά έπιβεβαίωση τών συνόρων τής Άλβανίας από τήν συνδιάσκεψη Ειρήνης. Ένώ άντιθέτως, είναι γνωστό ότι μέλος τής νικητριάς συμμαχίας του πολέμου, ή Ελλάδα, πού δέν μετείχε στή Συνδιάσκεψη τών Παρισίων, είχε διατυπώσει έδαφικές διεκδικήσεις, οι όποιες δέν έξετάσθηκαν από τήν Συνδιάσκεψη. Τό θέμα τών άλβανικών συνόρων δέν συνεζητήθη από τήν Συνδιάσκεψη τών Παρισίων καί, κατά συνέπεια, κάθε συμπέρασμα ότι τά άλβανικά σύνορα είχαν καθορισθεί από τήν Συνδιάσκεψη θά ήταν έσφαλμένο». Άλλά καί ό τότε πρωθυπουργός τής Ελλάδας, άρχηγός τής Έλληνικής αντιπροσωπείας στήν Συνδιάσκεψη τών Παρισίων διεκήρυξε: «*Διατηρούμε άκέραιες τίς έπιφυλάξεις μας, μέχρις ότου τό ζήτημα τής Βορείου Ηπείρου διευθετηθή συμφώνως πός τήν δικαιοσύνην*».*

Κατά μιά δεϰτερη άποψη, τό έμπολέμον είχε άρθεί τό 1971 μέ τήν σύναψη τών διπλωματικών σχέσεων.

Αϰτή όμως είχε στόχο τήν προετοιμασία τής άρσης του έμπολέμου καί τή σύναψη συνθήκης ειρήνης.

Άλλωστε γιάτί συνέχισαν οι Άλβανοί νά ζητούν άρση; Έγνώριζαν - καλύτερα από μās ίσως — ότι τό έμπολέμο τερματίζεται μέ συνθήκη ειρήνης καί όχι μέ διοικητική πράξη.

Έξάλλου σχετική είναι ή δήλωση του κυβερνητικού εκπροσώπου Σωτ. Κωστόπουλου, κατά τήν άνακοίνωση τής άρσεως («*άφετηρία ή άρση γιά ρύθμιση έκκρεμών ζητημάτων*») πού άφήνει άνοιχτές τίς έκκρεμότητες πού ύπήρχαν στίς Έλληνοαλβανικές σχέσεις.

Σήμερα είναι ιστορική εύκαιρία

Είναι καιρός σήμερα νά θεθεί εύθέως ή εθνική μας διεκδίκηση επί τής Β. Ηπείρου. Δέν άγνοούμε τήν άνάγκη τής βαλκανικής ένότητας, αλλά τουτο ύπαγορεύεται από πολιτικό ρεαλισμό καί παρατήρηση τής εθνικιστικής έξαρσης σήμερα στα Βάλκάνια. Μακράϊωνοι είναι άσφαλώς οι δεσμοί Έλλήνων καί «Άλβανών».

Ποιός μπορεί νά μή λάβει ύπόψη:

— τούς Γκέγκηδες πού υπερηφανεύονται ότι ήταν Έλληνες καί μιλούσαν Έλληνικά,

— τόν Ίσμαήλ Κεμάλ Βέη, ό όποιος κήρυξε τήν άνεξαρτησία τής Άλβανίας καί ό όποιος ζητούσε από τόν Έλληνα πρωθυπουργό Θεοτόκη τήν προέλαση του Έλληνικού στρατού μέχρι του Αϰλώνος,

— τούς Άγάδες τής Λαμπουριάς, πού προσέφεραν στον Καποδίστρια τήν ένωση τους, μαζί μέ 4.000 στρατό,

— τούς προκρίτους του Βερατίου, του Τεπελενίου καί του Αϰλώνος, οι όποιοι ζητούσαν από τόν Όθωνα τήν ένωση τους μέ τήν Ελλάδα.

— Τούς Άλβανούς γερουσιαστές οι όποιοι στή Γερουσία τής Κων/λης ζητούσαν νά περιληφθεί καί ή Άλβανία στο κράτος τής Ελλάδος.

— Τήν Έπιτροπή όλων τών κομμάτων τής Άλβανίας, πλην τών κομμουνιστών, πού έπισκέφθηκαν τήν Ελλάδα τό 1944 υπό τόν τέως πρόεδρο τής Βουλής τους καί τέως πρωθυπουργό τους τόν κ. Κώτσιο Κόττα, καί έζήτησαν τήν ένωση τής Άλβανίας μέ τήν Ελλάδα, υπό τήν έννοια του δυαδικού κράτους, κατά τό όποίο, ή Άλβανία ζητούσε τυπική αυτοδιοίκηση,

Άγιος Νικόλαος· 14ος μ.Χ. αι. τοιχογραφία από το Βεράτιο

ενώ όλα τα άλλα θέματα έκχωρούσε στην Κεντρική Πολιτική Έξουσία των Αθηνών, όπως π.χ. την εξωτερική πολιτική, την Άμυνα, την Οικονομία, τα Τελωνεία, κτλ., που δυστυχώς δεν τελεσφόρησε εξαιτίας του αγγλοκίνητου έθνοκτόνου έμφυλου.

Ποιός δέν γνωρίζει την προσφορά των ήρώων του 1821 ή την έθνική Συμμαχία, την όποία είχαν ύπογράψει στις 15.1.1821 για τόν από κοινού άπελευθερωτικό άγώνα, την όποια συμφωνία αναφέρουν ό Μακρυγιάννης, ό Τρικούπης και ό Φωτιάδης στά βιβλία τους και ή όποια διήρκεσε ένα χρόνο...

Άνακεφαλιώνοντας έν τούτοις όφείλομε νά καταγράψωμε τούς άκατάλυτους τίτλους της Ελλάδας στή Β. Ήπειρο άφού έχομε νά άντιμετωπίσωμε μιά πραγματικότητα ή όποία άπαιτεί ρεαλιστική και έπιθετική πολιτική.

Πρόκειται για τίτλους:

Α) **Ίστορικούς και πραγματικούς**, αναγνωριζόμενους από τό Διεθνές Δίκαιο, γιατί στηρίζονται σέ ιστορικά, έθνολογικά, γεωπολιτικά, πολιτιστικά και πνευματικά δεδομένα, όπως είναι π.χ. ή κατοίκηση της Βορ. Ήπειρου επί 3.000 χρόνια από Έλληνικά φύλα (και αυτό άποτελεϊ ένα καθιερωμένο κανόνα σύμφωνα μέ την Ρωμαϊκή άρχή *possessio longi temporis*), όπως τούτο άποδεικνύεται από χιλιάδες άρχαιολογικά εύρήματα, πού ανακαλύπτονται σέ όλες τίς περιοχές της Βορ. Ήπειρου. Οί ιστορικές παραδόσεις, τά ήθη και έθιμα του λαού, τά κείμενα των άρχαίων συγγραφέων, όπως π.χ. Στράβωνος,

Άριστοτέλη, Διονυσίου, και πάνω άπ' όλους του Όμήρου, όρισμένα γεγονότα του όποίου διαδραματίζονται στή Βόρεια Ήπειρο κ.τλ. Τέλος δέν θά πρέπει νά παραλείψουμε νά αναφέρουμε και τό γεγονός της άπελευθερώσεως της Βορ. Ήπειρου από τά Έλληνικά στρατεύματα τό 1912, 1914 και 1940.

Β) **Συμβατικούς και νομικούς**, οι όποιοι θεμελιώνουν άκόμα περισσότερο τά δικαιώματα της Ελλάδος επί της Βορείου Ήπειρου, όπως π.χ.:

α) **Ή συμφωνία Γ. Θεοτόκη και Ίσμαήλ Βλώρα**, τό 1908, μέ την όποια καθορίζονται ως σύνορα μεταξύ της Ελλάδος και Άλβανίας, ή γραμμή Αϋλώνος - Μοναστηρίου,

β) **Ή έμπιστευτική δήλωση** μεταξύ Ελλάδος και Γιουγκοσλαυίας της 1-6-1913, πού προσαρτάται στήν συμφωνία των δύο χωρών, μέ την όποια αναγνωρίζεται κι από την Γιουγκοσλαυία ότι ή Βορ. Ήπειρος θά ύπαχθει στήν σφαίρα έπιρροής της Ελλάδος,

γ) **Ή συμφωνία της Αντάντ** (Άγγλίας - Γαλλίας - Ρωσίας) μέ την Ίταλία στό Λονδίνο στις 26.4.1915, μέ την όποια ή Άλβανία διαιρείται μεταξύ της Ελλάδος και Γιουγκοσλαυίας, και από την διαίρεση αυτή ή Ελλάδα θά έπαιρνε την Βορ. Ήπειρο,

ε) **Ή άπόφαση του Συμβουλίου Ειρήνης** (Συνδιασκέψεως) της 13.1.1920, μέ την όποια συνεφωνήθη ή παραχώρηση της Βορ. Ήπειρου στήν Ελλάδα,

στ) **Ή συμφωνία μεταξύ Ελλάδος και Άλβανίας** της 15.5.1920 στήν Καπεσίτσα, μέ την όποια ή Άλβανία άνεγνώρισε τά δικαιώματα της Ελλάδος στή Βορ. Ήπειρο, μέχρις ότου ρυθμιστούν από τό συνέδριο Ειρήνης των Παρισίων και

ζ) **Οί άποφάσεις της Άμερικανικής Γερουσίας** του 1920 και 1946 για την παραχώρηση της Βορ. Ήπειρου στήν Ελλάδα.

Ο Έλληνισμός βρίσκεται σήμερα ένώπιον μιάς μοναδικής ιστορικής εύκαιρίας. Ή διακήρυξη των Βορειοηπειρωτών για αύτοδιάθεση και ή όργάνωση προς τούτο Δημοψηφίσματος στις περιοχές της Β. Ήπειρου πρέπει νά άποτελέσει άμεση έπιλογή την όποια όφείλει νά διασφαλίσει ή Ελλάδα ή — σέ περίπτωση άδιαφορίας αυτής — ένα ρωμαλέο, λαϊκό πατριωτικό κίνημα πού θά σαρώσει τίς παρακμακές ήγεσίες και θά έπιβάλει την Έλληνική αναγκαιότητα ως όδηγό ζωής. Ζωής Έλληνικής, από την Κερύνεια ως τόν Αϋλώνα.

* Εισήγηση στό σεμινάριο για τό Βορειοηπειρωτικό πού όργάνωσαν τόν Ιανουάριο 1992 τό περιοδικό «Έλλοπία» και ή «Έπιτροπή πολιτών για τή Βόρειο».

ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΤΟΥ Ηλία Ι. Κουσκουβέλη*

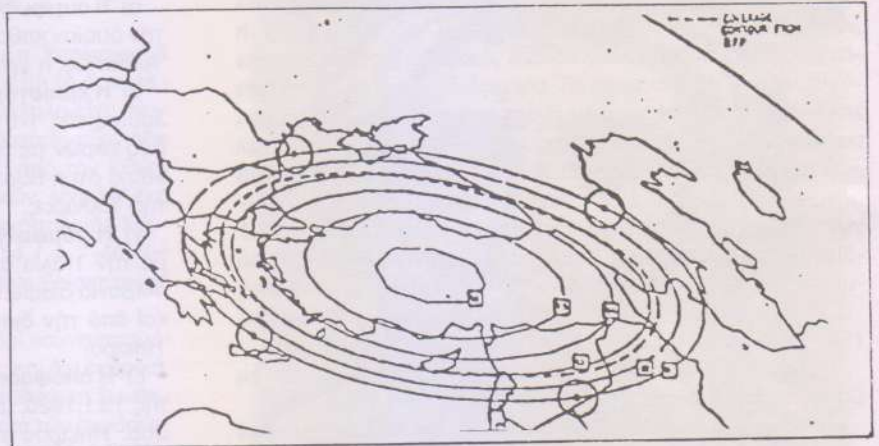
Το 1993 και το 1994, αντίστοιχα, η Τουρκία θα έχει δύο τηλεπικοινωνιακούς γεωστατικούς δορυφόρους. Οι δορυφόροι θα είναι «ειρηνικής» χρήσης (κυρίως μετάδοση «δεδομένων»), αλλά και στρατιωτικής: ο ένας από τους 16 άναμεταδότες του *Τουρκατ 1* θα χρησιμοποιηθεί για το ραδιόφωνο και την τηλεόραση των Τουρκικών Ενόπλων δυνάμεων (AFRTS), ένας δεύτερος για καθαρά στρατιωτικές επικοινωνίες στην περίφημη συχνότητα «X», ενώ δεν έχει ανακοινωθεί η χρήση τριών άλλων.

Ο Τουρκατ 1 θα μεταδίδει τηλεοπτικά προγράμματα σε τρεις περιοχές. Η 1η περιλαμβάνει την Τουρκία και τις γύρω από αυτή χώρες, δηλαδή την Ελλάδα (κάλυψη ολική με κεραία διαμέτρου κατά μέσο όρο 50 cm), τη Βουλγαρία, την Κύπρο, τη Συρία, το Ιράκ, το Ιράν και περιοχές της Ευρωπαϊκής Τουρκίας. Η 2η περιλαμβάνει τη Γερμανία, το Βέλγιο, την Ολλανδία και το Λουξεμβούργο, για τους εκεί Τούρκους μετανάστες, καθώς και την Ιταλία και τη βόρεια Γιουγκοσλαβία. Έτσι, η Τουρκία πετυχαίνει την ολική κάλυψη των Βαλκανίων. Η 3η τέλος περιοχή κάλυψης αφορά τις νότιες μουσουλμανικές Δημοκρατίες της πρώην ΕΣΣΔ, όπου η Τουρκία ισχυρίζεται ότι ζουν 80 εκ. Τουρκόφωνοι.

Ωφέλειες για την Τουρκία

1. Η χρηματοδότηση του συνόλου του προγράμματος γίνεται από Ευρωπαϊκές τράπεζες και στο πακέτο περιλαμβάνονται αντισταθμιστικά οφέλη και οι ασφάλειες των δορυφόρων. Το κόστος είναι πολύ χαμηλό, αφού η τελευταία τιμή της *Αεροσπασιάλ* είναι χαμηλότερη κατά \$ 100 εκ. από την αρχική. Η Τουρκία θα αρχίσει να πληρώνει αφού θέσει σε τροχιά τον πρώτο από τους δορυφόρους και υπάρχει ρήτρα στην περίπτωση καθυστέρησης παράδοσης των δορυφόρων.

2. Το 1991 ο ξένος τύπος ασχολήθηκε εκτενέστατα με τους Τουρκατ με αποτέλεσμα να προβληθεί η Τουρκία ως χώρα που προοδεύει τεχνολογικά. Ακόμη, οι Τούρκοι πέρασαν μηνύματα όπως «η

υπογραφή θα συμπέσει με τα 150 χρόνια του Τουρκικού Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών», που δεν ευσταθεί αφού ο τηλεγράφος ανακαλύφθηκε το 1937 και το τηλέφωνο το 1876!

3. Η τρίτη πιθανή επιτυχία είναι πολιτική. Σύμφωνα με φήμες, πέρα από τις πιέσεις για είσοδο της στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, η Τουρκία ζητούσε την περικοπή των Γαλλικών πωλήσεων όπλων στην Κύπρο. Τη στιγμή λοιπόν που ο Γαλλικός τύπος έγραψε για επεμβάσεις «αρχηγών κρατών» υπέρ των διεκδικουσών εταιρειών, άραγε τι ανταλλάγματα πήρε η Τουρκία από τη Γαλλία; Ακόμη, τι υποσχέθηκε ο Γάλλος Επίτροπος της 13ης Διεύθυνσης που επισκέφθηκε την Άγκυρα ακριβώς πριν αναγγείλει η Τουρκία ότι το συμβόλαιο κερδίζει η Αεροσπασιάλ;

4. Οι Τούρκοι αναμένουν μεταφορά τεχνονοσίας, γεγονός που θα «εκτοξεύσει» την Τουρκική βιομηχανία ηλεκτρονικών, αρχής γενομένης με την Τουρκική *Τελετάς* που συμμετέχει στην κατασκευή του συστήματος. Ήδη σήμερα Τούρκοι επιστήμονες παρακολουθούν και συνεργάζονται στην κατασκευή των δορυφόρων.

5. Η Τουρκία θα αποκτήσει μεγαλύτερη αυτονομία ως προς τους δορυφόρους της *Γιούτελσατ (Eutelsat)*, θα μπει στην περιορισμένου αριθμού ομάδα των χωρών με διαστημικές δραστηριότητες και θα έχει ένα σημαντικό λόγο για να γίνει δεκτή στην *Ευρωπαϊκή Διαστημική Υπηρεσία (ΕΔΥ)* που είναι ανεξάρ-

τητη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και της οποίας η Ελλάδα δεν είναι μέλος.

6. Με ένα δορυφορικό τηλεοπτικό σύστημα, η Τουρκία δεν θα χρειάζεται πια ξένα τηλεοπτικά δίκτυα, όπως το CNN, ούτε εταιρείες δημοσίων σχέσεων, όπως η Μέριλ Λιντς, για την προβολή της ως «αναπτυγμένης χώρας». Με το δικό της δορυφορικό τηλεοπτικό σύστημα θα μπορεί να προβάλλεται αλλά και να ποδηγετεί τους Τούρκους μετανάστες και τις μουσουλμανικές μειονότητες.

Συνέπειες για την Ελλάδα

1. Ο πρώτος στόχος της Τουρκίας θα είναι φυσικά η μουσουλμανική μειονότητα. Αν και σήμερα η μειονότητα παρακολουθεί κατά περιοχές κάποια Τουρκικά κανάλια, οι δορυφόροι θα προσφέρουν ολική τηλεοπτική κάλυψη της περιοχής, που θα δημιουργήσει εντυπώσεις. Οι φιλότουρκοι μουσουλμάνοι θα μπορούν πλέον να χρησιμοποιήσουν πειστικά το επιχείρημα ότι η Τουρκία είναι μία χώρα τεχνολογικά πιο αναπτυγμένη από την Ελλάδα, αφού διαθέτει ακόμη και διαστημική τεχνολογία.

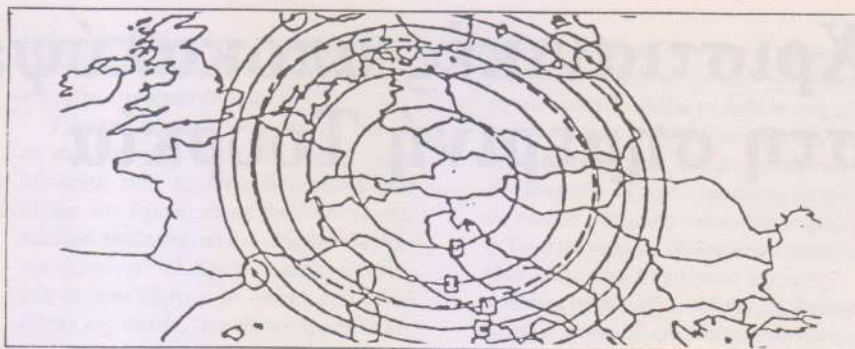
2. Η αμφισβήτηση του Αιγαίου θα συνεχισθεί. Γιατί το Αιγαίο να είναι Ελληνικό, αφού καλύπτεται από Τουρκικό δορυφόρο; Γιατί ο διεθνής εναέριος χώρος του Αιγαίου να υπάγεται στο FIR Αθηνών, αφού ο Τουρκικός δορυφόρος θα επιτρέπει καλύτερο έλεγχο της

εναέριας κυκλοφορίας, καθώς και την κινητή τηλεφωνία, αυτή ακριβώς που θα χρησιμοποιούν όλο και περισσότερα τα αεροσκάφη; Γιατί η επιχειρησιακή ευθύνη για τη διάσωση πλοίων σε κίνδυνο στο Αιγαίο να ανήκει στην Ελλάδα, αφού η Τουρκία θα μπορεί να διαθέτει ταχύτερο σύστημα εντοπισμού; Θα μπορούσε δηλαδή η Τουρκία, έχοντας το πλεονέκτημα των υπηρεσιών του διαστήματος, να προσπαθεί, όπως το έχει κάνει και στο παρελθόν, να επεμβαίνει πρώτη, ώστε να εκθέσει την Ελλάδα στο Διεθνή Ναυτιλιακό Οργανισμό, αμφισβητώντας έτσι την Ελληνική αποτελεσματικότητα για διάσωση και έμμεσα την Ελληνική κυριαρχία στο Αιγαίο.

3. Η αποτελεσματικότητα των Τουρκικών στρατιωτικών επικοινωνιών θα αυξηθεί, και κυρίως αυτή των κινητών μονάδων με τη χρήση συστημάτων αναλόγων των VSATs, που θα χρησιμοποιούν οι ιδιωτικές επιχειρήσεις. Το Τουρκικό επιτελείο θα γνωρίζει ανά πάσα στιγμή τη θέση τους και θα παρακολουθεί την εξέλιξη των επιχειρήσεων. Βέβαια, αντιτάσσεται το επιχείρημα ότι το εν λόγω σύστημα έχει ένα μειονέκτημα σε περίπτωση σύρραξης: αν καταστραφούν οι κεντρικοί επίγειοι σταθμοί, τότε τίθεται εκτός λειτουργίας ολόκληρο το σύστημα.

4. Τεχνικοί διαβεβαιώνουν ότι ο Τουρκσάτ 1 δεν θα έχει δυνατότητα παρακολούθησης των Ελληνικών στρατιωτικών τηλεπικοινωνιών. Όμως, με δεδομένο το Τουρκικό ενδιαφέρον για απόκτηση τεχνολογίας στο χώρο της ηλεκτρονικής παρακολούθησης —στο οποίο, σύμφωνα με ξένο περιοδικό, αναφέρθηκε ανακοίνωση του Γαλλικού Υπουργείου Εξωτερικών— και την υποχρέωση του κατασκευαστή για μεταφορά τεχνολογίας, τίποτε δεν αποκλείει την κατασκευή μελλοντικά ενός μικρού δορυφόρου ηλεκτρονικής παρακολούθησης σε χαμηλή τροχιά. Ένας τέτοιος δορυφόρος θα μπορεί να κάνει συχνά περάσματα πάνω από την Ελλάδα και να μεταδίδει τις πληροφορίες, ακόμη και αν είναι μακριά από την Τουρκία, μέσω του Τουρκσάτ 1, που θα βρίσκεται πάντα πάνω από την Τουρκία και θα καλύπτει όλο τον ορίζοντα.

5. Σύμφωνα με το δίκαιο της Διεθνούς Ένωσης Τηλεπικοινωνιών (ΔΕΤ), που ρυθμίζει το θέμα θέσης σε γεωστατική τροχιά και κατανομής/ καταχώρησης συχνοτήτων, περιλαμβανομένης και της κατηγορίας FSS δορυφόρων που ανήκει ο Τουρκσάτ, μία χώρα που θέτει

δορυφόρο σε γεωστατική τροχιά πρέπει συντονισθεί με τους υπάρχοντες χρήστες, ώστε το νέο σύστημα να μην παρεμβάλλεται στα παλαιά. Η διαπραγμάτευση και ο συντονισμός γίνονται σε διμερές επίπεδο. Αν και μέχρι σήμερα έχει συμβεί προϋπάρχοντα συστήματα να κάνουν παραχωρήσεις ώστε ένα νέο σύστημα να λειτουργήσει, νομικά τουλάχιστον δεν έχουν καμμία υποχρέωση να το κάνουν. Έτσι, αν μελλοντικά η Ελλάδα χρειαστεί κάποια συχνότητα, έστω παραπλήσια με αυτές που έχει ήδη πάρει η Τουρκία και υπάρχει πρόβλημα παρεμβολών, τότε θα πρέπει να διαπραγματευθεί μαζί της.

Εναλλακτικές λύσεις

1. Να εξακριβωθεί αν οι κατασκευαστές έχουν υποχρέωση μεταφοράς τεχνολογίας. Επιπλέον να υπολογισθεί σε πόσο χρόνο η Τουρκία θα είναι ικανή μόνη της πλέον να κατασκευάσει και να χειρισθεί ένα δορυφορικό σύστημα, που θα μπορούσε να είναι και στρατιωτικό.

2. Θα πρέπει η Ελλάδα να ζητήσει να της κατακυρωθεί από τη ΔΕΤ μία θέση σε γεωστατική τροχιά —θέση που της ανήκει σύμφωνα με το πλάνο (αλλάτμεντ πλαν)— και να καταχωρήσει τις σχετικές συχνότητες. Η κίνηση αυτή θα πρέπει να γίνει όσο το δυνατόν πιο σύντομα, δεδομένου ότι, όταν τεθούν σε λειτουργία οι Τουρκσάτ, γίνεται αντικειμενικά πιο δύσκολη η μεταβολή συχνοτήτων, και επειδή πολλά κράτη ενδιαφέρονται για θέση στη γεωστατική τροχιά ανάλογη με αυτή που ενδιαφέρει τη χώρα μας (π.χ. Μάλτα, Ρωσία, Τουρκία). Πρέπει να σημειωθεί ότι **σήμερα**, με βάση το αρχείο της ΔΕΤ, σύμφωνα με υπολογισμούς μας, **δέν υπάρχουν περισσότερες από δύο θέσεις ελεύθερες στη γεωστατική τροχιά** που να είναι χρήσιμες για την Ελλάδα.

3. Δεν είναι απαραίτητο η Ελλάδα να τοποθετήσει ή να χρησιμοποιήσει δικό της δορυφόρο στη θέση και τις συχνό-

τητες που θα πάρει. Μπορεί όμως να ανοικιάσει τη θέση της σε κάποιο οργανισμό, όπως προτίθενται να κάνουν και άλλες χώρες (π.χ. η Αργεντινή, η Τόγκα). Η κατοχύρωση θέσης όμως είναι απαραίτητη, ώστε να εξασφαλισθεί ένα ελληνικό δικαίωμα για το μέλλον.

4. Ίσως η Ελλάδα θα μπορούσε να διαμαρτυρηθεί στην Τουρκία, επειδή η τελευταία θα εκπέμπει τηλεοπτικά προγράμματα στην Ελληνική επικράτεια. Αν και δεν είναι γενικά παραδεκτό ότι μία χώρα πρέπει να πάρει έγκριση πριν εκπέμψει σε ξένη χώρα, εν τούτοις, σύμφωνα με δημοσίευμα, η Τουρκία ζήτησε άδεια από τη Γερμανία ώστε να εκπέμψει στη χώρα αυτή. Ερωτάται λοιπόν, αν η Τουρκία είχε την υποχρέωση να προβεί σ' αυτή την ενέργεια ως προς τη Γερμανία, τότε γιατί δεν έχει την ίδια υποχρέωση και απέναντι στην Ελλάδα;

5. Το αν χρειάζεται η Ελλάδα δορυφόρο ή αν πρέπει να γίνει μέλος της ΕΔΥ, είναι θέματα που η πολιτική της Τουρκίας θέτει επί τάπητος, αλλά που πρέπει να εκτιμηθούν με άλλα κριτήρια και όχι με βάση την αντιπαράθεσή μας με την Τουρκία.

Το πρώτο κριτήριο είναι ότι στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες υπάρχουν 7 δισεκατομμύρια ENM που περιμένουν να απορροφηθούν, ποσό που ξεπερνά κατά πολύ το κόστος ενός δορυφορικού συστήματος. Αν η Ελλάδα χρηματοδοτήσει το 20% του προγράμματος, τότε οι Κοινότητες θα χρηματοδοτήσουν το υπόλοιπο.

Το δεύτερο και σημαντικότερο κριτήριο είναι τα οικονομικά, τεχνολογικά και πολιτιστικά οφέλη που θα αποκομίσουμε από ένα δορυφορικό σύστημα. Και σ' αυτό ίσως έχουμε να διδαχθούμε κάτι, ακόμη και από την Τουρκία. Ντροπή δεν είναι να διδαχθούμε. Ντροπή θα είναι να χάσουμε τις ευκαιρίες και να μείνουμε πίσω.

* Ο Ηλίας Κουσκουβέλης είναι Διδάκτωρ Διαστημικού Δικαίου.

Χριστιανικές αποκαλύψεις στη σημερινή Τουρκία

του Βλάση Αγτζίδη

τούς που δεν ενδίδουν στις επιταγές του Ισλάμ.

Έδειξα τα φυλλάδια που μου στείλατε σε μερικούς φίλους μου. Ορισμένοι έδειξαν ενδιαφέρον και σας έγραψαν. Αλλά ένας απ' αυτούς με κατέδωσε στην Αστυνομία. Ένα βράδυ οι αστυνομικοί έκαναν έφοδο στο δωμάτιό μου. Με χτύπησαν και με έσυραν ως την αστυνομία. Τα βιβλία που μου στείλατε βρισκόντουσαν στην τσέπη του σακκακιού μου. Για αρκετές μέρες με ανέκριναν και με βασάνιζαν συστηματικά.

Αφόδευσαν πάνω στα βιβλία μου και με ανάγκασαν να φάω τα περιττώματά τους. Δεν λογάρισα τόσο τα βασανιστήρια όσο τις βρισιές που έλεγαν ενάντια στον Ιησού μου και στην πίστη μου. Ήταν για μένα κάτι χειρότερο κι από το θάνατο. Καθώς με χτυπούσαν, έλεγαν χλευαστικά. «Ας έρθει ο Σωτήρας σου να σε σώσει». Από τότε μ' άφησαν ελεύθερο. Βρίσκομαι σε αφόρητη ψυχολογική αναστάτωση. Για πολλές μέρες δεν μπορούσα ούτε να φάω ούτε να πιώ. Περνάω τις νύχτες με ικεσίες και κλάματα. Οι αστυνομικοί, που δεν μπορούσαν να ανεχθούν το ότι βρήκα την Αλήθεια, με κατάγγειλαν στους καθηγητές του Πανεπιστημίου. Παρακαλώ σημειώστε την ειρωνεία: στο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα της Τουρκίας, το Πανεπιστήμιο, οι καθηγητές κάνουν διακρίσεις σε βάρος φοιτητών, με κριτήριο τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις.

Παρ' όλο που είμαι επιμελής φοιτητής, όλοι οι καθηγητές κρατούν μία

Έχουμε αναφερθεί σε προηγούμενα άρθρα για το πρόβλημα του **κρυπτοχριστιανισμού** και των **εξισλαμισμών** στην Τουρκία.

Τα Χριστιανικά έθνη που κατοικούσαν στο χώρο που σήμερα κατέχει η Τουρκία, δηλαδή οι **Έλληνες** και οι **Αρμένιοι**, φαίνεται να έχουν εκδιωχθεί οριστικά από τις πατρίδες του.

Αυτή όμως είναι μόνο η επιφανειακή εικόνα. Η πραγματικότητα είναι διαφορετική. Τα έθνη αυτά **εξακολουθούν να υπάρχουν**. Μόνο που κάτω από τη βάρβαρη τούρκικη βία αναγκάστηκαν είτε να **αποδεχθούν** τις θρησκευτικές παραδοχές των κατακτητών, είτε να **υποκριθούν** ότι τις αποδέχονται.

Σ' αυτό το υπόστρωμα κρυπτοχριστιανών και εξισλαμισμένων στηρίζουν την θρησκευτική τους προπαγάνδα **Αμερικάνικες προτεσταντικές αποστολές**. Η δράση των αποστολών αυτών έφτασε σε τέτοιο βαθμό, που ανάγκασε την Τούρκικη κυβέρνηση να διαμαρτυρηθεί επίσημα, ζητώντας τον περιορισμό της δραστηριότητας των προτεσταντών.

Σήμερα δημοσιεύουμε ένα γράμμα που στάλθηκε από τον **Μαχμούτ Εργκούν** το Φεβρουάριο του 1990 σε προτεσταντικό περιοδικό και περιγράφει όλο τον αγώνα ενός απογόνου Αρμενικής οικογένειας.

Ο Μαχμούτ Εργκούν σήμερα είναι **εξαφανισμένος**. Κανείς δεν γνωρίζει αν ζει. Τον αναζητούν Χριστιανικές οργανώσεις της Ευρώπης μέσω του O.H.E.

«Για πολλά χρόνια έζησα χωρίς να έχω συναίσθηση της αληθινής μου Θρησκείας. Τώρα επιτέλους καταλαβαίνω τους λόγους που οι συγγενείς μου με πίεζαν τόσο έντονα να ακολουθήσω μια άλλη Θρησκεία.

Κατάγομαι από την Ούρφα που βρίσκεται στην νοτιοανατολική περιοχή της Τουρκίας, από το χωριό Τζιμπίν κοντά στην πόλη Χαλφετί. Αρχικά το Αρμενικό χωριουδάκι μας πίστευε στο

Χριστό. Εκατοντάδες συγγενείς μου σφάχτηκαν εξαιτίας της πίστης τους. Οι γέροντες της οικογένειας με την οποία μένω, περιμάζεψαν τον πατέρα μου από μικρό παιδάκι και τον μεγάλωσαν. Υπάρχουν αρκετοί συγχωριανοί μου που μεγάλωσαν κάτω από τις ίδιες συνθήκες. Όταν έμαθα την αλήθεια από αυτούς τους ηλικιωμένους ανθρώπους, κατέρρευσα. Δεν μου άρεσε ποτέ ο Ισλαμικός τρόπος ζωής. Επειδή δεν έζησα σύμφωνα με τους κανόνες του Ισλάμ, υπέφερα πολλές καταπιέσεις. Με απέκλεισαν από τη ζωή της κοινότητας επειδή τάχα ήμουν άθεος. Όμως δεν ήταν έτσι τα πράγματα. Πίστευα στο Θεό, αλλά η τυφλή υποταγή στην Ισλαμική εκδοχή ήταν λανθασμένη κατά την αντίληψή μου.

Από τότε που έμαθα ότι η καταγωγή μου είναι Αρμενική και ότι είμαι Χριστιανός, έκανα πολλές έρευνες και ανακάλυψα ότι μερικοί συγγενείς μου βρίσκονται εκτός Τουρκίας.

Σας έγραψα για πρώτη φορά πριν πέντε μήνες. Όταν πήρα το γράμμα σας, χάρηκα πάρα πολύ που είχα ανακαλύψει την αληθινή ταυτότητα μου.

Διάβασα τα βιβλία σας πολλές φορές.

Αυτό τον καιρό σπουδάζω στο πανεπιστήμιο. Περνάω τις μέρες με την σκέψη μου στον Ιησού. Σύντομα θα διακόψω τις σχέσεις μου με τους ανθρώπους με τους οποίους ζούσα μέχρι τώρα γιατί, όποτε γυρίζω σπίτι για διακοπές, με ξυπνούν πρωί - πρωί για να κάνω ναμάζ (προσευχή), και με αναγκάζουν να διαβάξω το Κοράνι. Σίγουρα θα κατάλαβαν ότι ανακάλυψα την αληθινή θρησκεία. Ήδη μου έχουν πει πως από τώρα και στο εξής δεν θα με συντηρούν.

Αλλά δεν φοβάμαι. Στο εξής, ο μόνος μου σκοπός είναι να μάθω περισσότερα για την αληθινή πίστη μου και να την μεταδώσω και στους άλλους. Το Πανεπιστήμιο που σπουδάζω βρίσκεται σε μία πόλη της οποίας οι κάτοικοι είναι πολύ φανατικοί μουσουλμάνοι. Είναι απίστευτο πόσες πιέσεις ασκούνται και τα βασανιστήρια που γίνονται σ' αυ-

εχθρική στάση απέναντί μου και μου βάζουν χαμηλούς βαθμούς.

Τώρα βρίσκομαι στο δεύτερο έτος. Χρωστάω ένα μάθημα από το πρώτο έτος. Αλλά τώρα δεν πετυχαίνω σε κανένα μάθημα. Αν αποτύχω για δεύτερη φορά σ' αυτό το μάθημα, θα με αποβάλουν από το Πανεπιστήμιο. Και αυτό είναι σίγουρο ότι θα συμβεί. Ο καθηγητής αυτού του μαθήματος δεν μου επιτρέπει καν να μπαίνω στην τάξη. Όποτε προσπαθώ με επιπλήττει λέγοντας «Δρόμο, βρωμοχριστιανέ...». Δεν αντέχω άλλο. Σκεφτόμουν να τον σκοτώσω αυτόν τον καθηγητή, αλλά δεν έχω το δι-

καίωμα να αφαιρέσω τη ζωή του που είναι δώρο του Θεού για να τον τιμωρήσω. Και συγκρατήθηκα.

Έχω μία παράκληση για σας, επειδή οι άνθρωποι με την ίδια πίστη είναι αδελφοί: σας παρακαλώ λοιπόν, στο όνομα του Ιησού, να με βοηθήσετε σαν αδελφό. Θέλω να ακολουθήσω το δρόμο του Χριστού. Ο Χριστός είπε: «Όστις πίνει εκ του ύδατος το οποίο εγώ θέλω δώσει εις αυτόν, δεν θέλει διψάσει εις τον αιώνα, όστις έρχεται προς εμέ, δεν θέλει πεινάσει». Θέλω να πω αυτό το νερό της ζωής. Σας ικετεύω στο όνομα του Θεού και του Χριστού. Παρακαλώ

ελευθερώστε με από αυτό το φοβερό μαρτύριο. Θέλω να ζω σαν χριστιανός, όχι μόνο να διαβάζω τα βιβλία σας αλλά και να βιώνω το δρόμο του Ιησού. Βοηθείστε με. Ακόμα και αν χρειαστεί να φτάσω στην άκρη του κόσμου, θα ήθελα να πάω σε μια χώρα όπου αναγνωρίζεται ο Χριστιανισμός. Θέλω να λατρεύω τον Θεό μου στην Εκκλησία διαρκώς.

Θέλω να φωνάξω, Σώστε με. Καθημερινά με βασανίζουν σκέψεις αυτοκτονίας».

Μαχμούτ Εργκούν. Φεβρουάριος 1990

Το φαινόμενο του θερμοκηπίου και οι επιπτώσεις του συνειδητοποιούνται πλέον ως η σημαντικότερη απειλή για την οικολογική ισορροπία του πλανήτη μας. Αύξηση της θερμοκρασίας, κλιματικές ανατροπές, άνοδος της στάθμης των υδάτων, αλλαγή της κατανομής χλωρίδας και πανίδας...

Ο Πιερ Σαμουέλ, από τους πρωτεργάτες του πράσινου κινήματος, γνωστός στο ελληνικό κοινό και από τα βιβλία του «Οικολογικό Μανιφέστο» και «Οικολογία», εξηγεί με άρτια επιστημονικό τρόπο πώς η άμεση βιομηχανική ανάπτυξη των χωρών του Βορρά, αλλά και η καταδίκη των χωρών του Νότου στη φτώχεια και την υπερχρέωση, οδήγησαν τον πλανήτη στο χείλος της οικολογικής καταστροφής. Ο συγγραφέας, με τρόπο λεπτομερειακό, αναλύει τις πολιτικές που μπορούν να ακολουθηθούν, τις προτάσεις που μπορούν να εφαρμοστούν — από τον έλεγχο της ενέργειας και τη μεταφορά εναλλακτικής τεχνολογίας στον Τρίτο Κόσμο ως την προσαρμογή της γεωργίας και τον έλεγχο της δημογραφικής έκρηξης — ώστε να υπάρξει διέξοδος από την κλιματική υπερθέρμανση...

7

ΠΙΕΡ ΣΑΜΟΥΕΛ

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟΥ

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Οικολογική Σκέψη 7

ISBN 996-427-016-8

Η πολιτική αφύπνιση του Ελληνισμού της Ανατολής ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΝΤΙΑΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

του Βλάση Αγτζίδα

Από τις 14 έως 22 Μαΐου 1992 πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη το Γ' Παγκόσμιο Συνέδριο του Ποντιακού Ελληνισμού. Εκατοντάδες σύνεδροι από Ελλάδα, Ευρώπη, πρώην ΕΣΣΔ, Αυστραλία, Αμερική με την παρουσία τους ανάδειξαν ένα «νέο» χώρο που έχει άποψη για τα εθνικά μας ζητήματα.

Οι πολιτικές αποφάσεις που πάρθηκαν, καθώς και το έντονο ενδιαφέρον για όλα τα εθνικά ζητήματα, από έναν ελληνισμό διεσπαρμένο στα πέρατα της γης —που όμως το κέντρο αναφοράς του, ο μικρασιατικός Πόντος, βρίσκεται εκτός των ορίων ελέγχου του ελληνισμού— δείχνουν με τον πιο έντονο τρόπο ότι η Ελλάδα της Ανατολής κατορθώνει και επιβιώνει πέρα και πάνω από σύνορα, ενάντια σε μεθοδεύσεις απάνθρωπων εξουσιών.

Πριν όμως μπούμε στην παρουσίαση του Γ' Συνεδρίου, ας κάνουμε μια αναδρομή της ιστορίας των Ποντιακών Συνεδρίων και της πολιτικής οργάνωσης του ελληνισμού της Μαύρης Θάλασσας.

Οι ιστορικές προϋποθέσεις της πολιτικής οργάνωσης των Ποντίων

Η πολιτική ενεργοποίηση του Ποντιακού Ελληνισμού, που στόχευε στην αποτίναξη του Τουρκικού ζυγού και τη δημιουργία Ελληνικού Κράτους στον ιστορικό Πόντο, εμφανίστηκε στις αρχές του αιώνα μας.

Από παλαιότερα όμως είχε παρατηρηθεί συμμετοχή Ποντίων στους αγώνες του έθνους. Κορυφαία τέτοια συμμετοχή υπήρξε η παρουσία των Αλέξανδρου και Δημήτριου Υψηλάντη στην εθνεγερσία του 1821, και του μητροπολίτη Κορυτσάς Φ. Καλπίδη στον Βορειοηπειρωτικό αγώνα.

Οι συνθήκες όμως που οδήγησαν στην ανοιχτή διατύπωση του αιτήματος της ανεξαρτησίας του Πόντου, άρχισαν να διαμορφώνονται από τα μέσα του 19ου αιώνα. Τότε απέκτησαν οι Έλληνες κυρίαρχη θέση στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας και αντιλήφθηκαν ότι μόνο η αντικατάσταση του τουρκικού καθεστώτος θα επέτρεπε την απρόσκοπτη ανάπτυξή τους.

Άλλος παράγοντας, εξίσου σημαντικός, που ευνόησε την ανάπτυξη αυτονομιστικών τάσεων στον μικρασιατικό Πόντο ήταν η επέκταση της Μεγάλης Ιδέας.

Μέχρι όμως τους Βαλκανικούς πολέμους, οι αυταπάτες για συνεργασία και ειρηνική συμβίωση με τους Τούρκους, παράλληλα με τη διαμόρφωση ενός νέου ελληνο-τουρκικού καθεστώτος, κυριαρχούσαν σε μεγάλο μέρος των Ποντίων διανοουμένων. Στην προσπάθεια επεξεργασίας προγράμματος ελληνο-τουρκικής συνεννόησης συμμετείχε ο μητροπολίτης Τραπεζούντας Χρυσάνθος, ο οποίος επηρεαζόταν πιθανότατα από τις απόψεις του «Ανατολικού κόμματος».

Με τους Βαλκανικούς πολέμους και κύρια μετά την έναρξη του Α' Παγκοσμίου πολέμου, υλοποιήθηκε η ειλημμένη από

το 1911 απόφαση των Οθωμανών για επίλυση του εθνικού ζητήματος με την εξόντωση των ντόπιων εθνοτήτων. Το 1916, σαν αντίδραση στην πολιτική αυτή του Τουρκικού κράτους, φουντώνει το κίνημα για τη δημιουργία ανεξάρτητης Ελληνικής Δημοκρατίας του Πόντου. Σ' όλες τις ποντιακές κοινότητες δημιουργήθηκαν ποντιακοί σύλλογοι με καθαρά πολιτικούς σκοπούς, αφιερωμένοι στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων των Ελλήνων του Πόντου. Ανάμεσα στους πόντιους επαναστάτες υπήρχε και μια μικρή τάση ενωτικών. Αυτών που επεδίωκαν την ένωση του Πόντου με την Ελλάδα. Οι αντικειμενικές συνθήκες όμως (μεγάλη απόσταση από τον ελλαδικό χώρο) ευνοούν την αυτονομιστική τάση. Στους «Ενωτικούς» ανήκε και ο εκδότης της εφημερίδας «ΕΠΟΧΗ» Τραπεζούντας, Καπετανίδης, ο οποίος εκτελέστηκε στην Αμάσεια το 1921.

Τον Οκτώβριο του 1917 ιδρύθηκε στην Νότια Ρωσία η «Κεντρική Εθνική Επιτροπή Ποντίων» με στόχο την απελευθέρωση του Πόντου. Τον ίδιο μήνα συναντήθηκε με τον Ε. Βενιζέλο, ο Κ. Κωνσταντινίδης και τον ενημέρωσε για τους στόχους του ποντιακού κινήματος.

Απευθυνόμενος προς τους Έλληνες του Πόντου, ο Κ. Κωνσταντινίδης διακήρυξε: «*Συμπολίτες, σε μας έτυχε να ζητήσουμε και να πετύχουμε την εθνική μας ανεξαρτησία. Ας ενωθούμε λοιπόν κάτω από το ιδεώδες της ελευθερίας και ας είμαστε πεπεισμένοι ότι οι προστάτιδες δυνάμεις, Γαλλία, Ρωσία και Αγγλία, οι οποίες αναγνωρίζουν τα ύψιστα δικάια μας, θα μας υποστηρίξουν για την πραγματοποίηση των προαιώνιων πόθων μας με την αποκατάσταση της δημοκρατίας του Πόντου*»³⁴.

Στις 4 Φεβρουαρίου του 1918 αντιπροσωπείες Ποντίων από Ευρώπη και Αμερική, οργάνωσαν το Α' Παμποντιακό Συνέδριο στη Μασσαλία. Προσπαθώντας να πετύχουν την υποστήριξη των Σοβιετικών, έστειλαν τηλεγράφημα στον υπουργό εξωτερικών Λ. Τρότσκι, ζητώντας να μην επιστραφεί η Τραπεζούντα στους Τούρκους και να υποστηριχθεί η ίδρυση του ποντιακού κράτους.

Το συνέδριο κήρυξε τον αγώνα για ανεξαρτησία.

Κυκλοφόρησε στα γαλλικά χάρτη της διεκδικούμενης ποντιακής δημοκρατίας, με προμετωπίδα το σύνθημα: «*ΠΟΛΙΤΕΣ ΤΟΥ ΕΥΖΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ ΞΕΣΗΚΩΘΕΙΤΕ. ΘΥΜΙΣΤΕ ΣΤΑ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΑ ΕΘΝΗ ΤΑ ΥΨΙΣΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΑΣ ΣΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ*»³⁶.

Από τις 4 Μαρτίου 1918, άρχισε η έκδοση της εφημερίδας «Πόντος» στην Κων/πολη, η οποία είναι και το όργανο των Ποντίων αυτονομιστών. Από τον Νοέμβριο του 1918 ανέπτυξε μεγάλη δράση για το ποντιακό ζήτημα ο «Σύλλογος Ποντίων» Κων/πολης, όπου υπήρχε μεγάλη ποντιακή κοινότητα.

Στην ίδια περίπου περίοδο, και ειδικά μετά την αστικο-δημοκρατική επανάσταση του Μαρτίου του 1917, στη Ρωσία

Τό Μοναστήρι τῆς Παναγίας Σουμελᾶ στὸν Πόντο

άρχισαν να εμφανίζονται χωριστικά εθνικά κινήματα. Οι ιδέες της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας, οδήγησαν τους Έλληνες στο δρόμο της πολιτικής τους οργάνωσης, για την κατάκτηση των δικαιωμάτων που τους στερούσαν οι τσαρικοί. Οι ελληνικές εφημερίδες, που έβγαιναν στην Οδησό και στον Καύκασο, συνέβαλαν αποφασιστικά στη διαμόρφωση κοινής βάσης και ενιαίας γραμμής στους Έλληνες της Ρωσίας.

Η πρώτη κίνηση είναι η «*Εθνική Συνέλευση*» των Ελλήνων του Αντικαυκάσου στην Τιφλίδα, στις 5 Μαΐου 1917. Αποφάσισαν την εθνικοποίηση των Ελληνικών σχολείων, έκδοση Ελληνικής εφημερίδας, δημιουργία εθνικού τυπογραφείου και συμμετοχή στο πανελλήνιο συνέδριο στο Ταϊγάν. Σε συμφωνία με τους άλλους λαούς του Καυκάσου, προχώρησε για αυτόνομο καθεστώς και δημιούργησε, για την πραγματοποίηση αυτού του στόχου, το ελληνικό στρατιωτικό σώμα. Σε πολλά χωριά, με δαπάνη των κατοίκων, άρχισαν να λειτουργούν ημιγυμνάσια. Στην Τιφλίδα ιδρύθηκε ελληνικό γυμνάσιο.

Από τις 29 Ιουνίου μέχρι τις 10 Ιουλίου 1917, συνήλθε στο Ταϊγάν το Συνέδριο των Ελλήνων. Σε 12 συνεδριάσεις συζητήθηκαν τα περισσότερα ζητήματα που αφορούν τον ελληνισμό της Ρωσίας, με κύρια αιχμή το εκπαιδευτικό. Το συνέδριο αποφάσισε: 1) Την ένωση των ελληνικών κοινοτήτων της Ρωσίας σ' ενιαίο Σύνδεσμο. 2) Την αυτονομία της ελληνικής εκκλησίας. 3) Την εθνικοποίηση και αναδιοργάνωση των ελληνικών σχολείων. 4) Ίδρυση ελληνικής τράπεζας και συνεταιρισμών. 5) Έκδοση ρωσόφωνης ελληνικής εφημερίδας. 6) Ίδρυση ελληνικών προξενείων.

Στο Συνέδριο συζητήθηκε επίσης το αγροτικό ζήτημα, ο καθορισμός της πολιτικής θέσης των Ελλήνων για την επίτευξη των στόχων που έμπαιναν, καθώς και η διαχείριση των ελληνικών κληροδοτημάτων.

Το Συνέδριο ίδρυσε το «*Σύνδεσμο των Ελλήνων της Ρωσίας*». Εξέλεξε οκταμελή Εκτελεστική Επιτροπή για να σχηματίσει Κεντρικό Συμβούλιο στο Ροστώβ. Στο Κεντρικό αυτό Συμβούλιο ανατέθηκε η υλοποίηση των αποφάσεων του Α' Συνεδρίου και η οργάνωση του Β' Συνεδρίου.

Η ίδρυση του Κεντρικού Συμβουλίου των Ελλήνων βρήκε μεγάλη απήχηση στον ελληνικό πληθυσμό της Ρωσίας. Το Κεντρικό Συμβούλιο παρέμβηκε το Σεπτέμβρη του 1917 στην Ιερά Σύνοδο της Ρωσίας στη Μόσχα και πέτυχε την εκκλησιαστική αυτονομία των περιοχών Καρς και Αχτάλεια. Ακόμα το Κεντρικό Συμβούλιο επωμίσθηκε όλο το βάρος της περίθαλψης των Ελλήνων από τον Πόντο, που έρχονταν συνέχεια ως πρόσφυγες.

Είναι γνωστό ότι το κίνημα αυτό των Ελλήνων του Πόντου, που συνδυάστηκε και με την ένοπλη εξέγερση που έμεινε γνωστή ως «Ποντιακό αντάρτικο», αποτέλεσε έναν από τους μεγαλύτερους πονοκεφάλους του Κεμάλ Ατατούρκ. Η γενοκτονία του μισού ελληνικού πληθυσμού του Πόντου, του έλυσε το πρόβλημα.

Τελικά, το ιστορικό πλαίσιο της εποχής, συνδυασμένο με την ανικανότητα των ελλαδικών πολιτικών, οδήγησε στην ήττα των Ελλήνων στη Μικρά Ασία. Οι από την αρχαιότητα ελληνικές περιοχές της Ανατολής, ο Πόντος, η Ιωνία, η Ανατολική

Θράκη, βρέθηκαν υπό την κατοχή του σωβινιστικού τουρκικού κράτους.

Οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν κυρίως στην Ελλάδα. Από τον Πόντο και την Ρωσία έφτασαν περίπου 400.000 άτομα. Στην Σοβιετική Ένωση ζούσαν την ίδια περίοδο άλλοι τόσσοι, ενώ εκατοντάδες χιλιάδες παρέμειναν εξισλαμισμένοι στον Πόντο.

Οι πορείες που ακολούθησαν οι Ποντιακοί πληθυσμοί στη συνέχεια ήταν τελείως διαφορετικές.

Μετά τον Πόντο: Πρόσφυγες

Όσοι ήρθαν στην Ελλάδα, αντιμετώπισαν τα έντονα προβλήματα επιβίωσης και ένταξης σ' ένα χώρο ο οποίος δεν ήταν φιλικός προς αυτούς. Η διαφορετική κοινωνική τους συγκρότηση, ο ιδιότυπος ελληνικός πολιτισμός της Μαύρης Θάλασσας, η φτώχεια του Ελλαδικού χώρου, έκαναν πολύ δύσκολη την ένταξή τους.

Τα απανωτά εσωτερικά γεγονότα, όπως δικτατορία Μεταξά, κατοχή, εμφύλιος, και η μετανάστευση προς την Κεντρική Ευρώπη αποσάρθρωσαν τις Ποντιακές προσφυγικές κοινότητες.

Οι λίγες οργανώσεις προσφύγων που ιδρύθηκαν αρχικά είχαν στόχους που συνδέονταν με την αποκατάσταση. Τα πνευματικά κέντρα των ποντίων προσφύγων κυριαρχήθηκαν από το ιδεολόγημα της «Επιστροφής στην Πατρίδα». Παρ' όλο που τα γεγονότα στον μικρασιατικό Πόντο ήταν σχετικά πρόσφατα, απ' ό,τι φαίνεται, λόγω της μεγάλης πίεσης που δέχονταν οι πρόσφυγες από το ντόπιο στοιχείο, αναγκάστηκαν να εφεύρουν ιδεολογίες αποδοχής από τον περίγυρο. Έτσι ο «Πόντος» μετατράπηκε σε ένα μυθικό χώρο, συνδεδεμένο περισσότερο με τα πολιτισμικά στοιχεία.

Η στρεβλή εθνική ολοκλήρωση της Ελλάδας που, αντί να περιλάβει όλα τα εδάφη που κατοικούσε το ελληνικό έθνος, ταυτίστηκε με την συγκέντρωση στα νότια Βαλκάνια όλων των ελληνικών πληθυσμών, βρήκε και την ιδεολογική έκφραση με ιδεολογίες του τύπου «φύγαμε πριν 3.000 χρόνια από την Ελλάδα και επιστρέψαμε το 1922». Μόνο τη δεκαετία του '60 εμφανίζεται στη βάση του Ποντιακού Ελληνισμού μια κινητικότητα, που εκφράζεται με τη δημιουργία πλήθους ποντιακών συλλόγων που είναι πλήρως και αυστηρά προσανατολισμένοι στην διατήρηση του ιδιαίτερου ποντιακού πολιτισμού.

Η περίοδος αυτή της ποντιακής πολιτιστικής αναγέννησης παίρνει τέλος με την επικράτηση της δικτατορίας, η οποία κλείνει όλους τους ποντιακούς συλλόγους.

Η δεύτερη περίοδος αναγέννησης εμφανίζεται με την μεταπολίτευση και κυρίως μέσα στην δεκαετία του '80.

Το 1985 οργανώνεται το Α' Συνέδριο του Ποντιακού Ελληνισμού στη Θεσ/νίκη. Το γεγονός αυτό έχει πολύ μεγάλη σημασία γιατί, παρ' όλο που δεν έχει πολιτικές προθέσεις όσον αφορά το ποντιακό ζήτημα, συσπειρώνει τον όπου γης Ποντιακό Ελληνισμό και θεσμοθετεί ένα Συνέδριο —αναγνωρισμένο από το κράτος, εφ' όσον συμμετέχει ο Πρωθυπουργός της χώρας— που νομοτελειακά οδηγεί στην πολιτική επανασύσταση του μαυροθαλασσίτικου ελληνισμού των Ελλήνων της ΕΣΣΔ.

Η αναβίωση των Συνεδρίων των Ποντίων, όχι σαν μια συνέχεια των παλιών συνεδρίων ανεξαρτησίας αλλά σαν μια σύγχρονη έκφραση συγκρότησης ενός δυναμικού πληθυσμού, συμπίπτει χρονικά με την εμφάνιση ριζοσπαστικών απόψεων. Μια από τις πρώτες τέτοιες πρωτοβουλίες ήταν του Ποντιακού Συλλόγου ΑΡΓΩ Καλλιθέας και συγκροτήθηκε στη βάση

Ο Πρόεδρος της «Πανσοβιετικής Ένωσης Έλλήνων ο Πόντος» Γαβριήλ Ποπόφ

της συνάντησης της τρίτης Ποντιακής γενιάς και των νέων Ποντίων από την Σοβιετική Ένωση. Για πρώτη φορά το αίτημα της αναγνώρισης της γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου από τους Τούρκους ακούστηκε στο Α' Ποντιακό Τριήμερο στην Καλλιθέα.

Λίγο αργότερα μια πολιτική ομάδα διασυνδεμένη με τον χώρο των «Ιταλών» του ΠΑΣΟΚ, που έγινε γνωστή με το όνομα ΚΕ.ΠΟ.ΜΕ. (Κέντρο Ποντιακών Μελετών), διατύπωσε την πρόταση να καθιερωθεί η 19 Μαΐου ως ημέρα μνήμης. Η πρόταση αυτή έχει τεράστια σημασία. Στις 19 Μαΐου 1919 αποβιβάστηκε ο Οθωμανός αξιωματικός Κεμάλ Πασά, που αργότερα ονομάστηκε Ατατούρκ, στην Σαμψούντα του Πόντου. Οργάνωσε τους Τούρκους και συγκρούστηκε με τον Ελληνικό Στρατό στην Μικρά Ασία. Η 19η Μαΐου, που οι Τούρκοι θεωρούν ως ημέρα έναρξης του απελευθερωτικού τους αγώνα και την έχουν ανακηρύξει σε «ημέρα νεολαίας», είναι η μέρα που άρχισε ο δεύτερος γύρος της γενοκτονίας κατά των Ελλήνων του Πόντου. Είναι προφανής ο συμβολισμός.

Την περίοδο αυτή, σχεδόν μέχρι την κατάρρευση της Ανατολικής Ευρώπης, οι απόψεις αυτές, που έκφραζε η ΑΡΓΩ, η Εύξεινος Λέσχη Πτολεμαΐδας, ο Σύλλογος Ποντίων φοιτητών κ.λπ., για τον ιστορικό Πόντο, τη γενοκτονία, τον σταλινισμό και τους Έλληνες της ΕΣΣΔ, είναι περιθωριακές και πολύ συχνά προκαλούν τη μήνι των παραδοσιακών ποντιακών συλλόγων.

Το Β' Παγκόσμιο Ποντιακό Συνέδριο οργανώθηκε το 1988 στη Θεσ/νίκη. Ήταν αφιερωμένο στους Υψηλάντες. Το αίτημα της γενοκτονίας, που κατατέθηκε ως ψήφισμα, πέρασε με μεγάλη δυσκολία. Η λέξη «γενοκτονία» φόβιζε ένα μεγάλο μέρος του Ποντιακού χώρου.

Στο Β' Παγκόσμιο Συνέδριο έγινε για πρώτη φορά, μετά την αποτυχία του κινήματος για τον Ελεύθερο Πόντο, η συνάντηση όλων των Ποντίων, εφ' όσον πήραν μέρος και εκπρόσωποι του ελληνισμού της ΕΣΣΔ.

Η περίοδος που ακολούθησε το Β' Συνέδριο, σηματοδεύτηκε κυρίως από το νέο προσφυγικό ζήτημα των Ποντίων της ΕΣΣΔ προς την Ελλάδα και τις έντονες και ατελείωτες συγκρούσεις στο εσωτερικό του Ποντιακού χώρου.

Το Γ' Παγκόσμιο Συνέδριο

Το Γ' Παγκόσμιο Συνέδριο του Ποντιακού Ελληνισμού βρήκε τον Ποντιακό κόσμο εξαιρετικά διχασμένο. Παρ' ότι στο Συνέδριο δεν συμμετείχαν μερικοί μεγάλοι παραδοσιακοί Σύλλογοι, καθώς και άλλοι που πρωτοπόρησαν στον αγώνα για την «πολιτικοποίηση» του ποντιακού κινήματος, παρ' ότι μέχρι τη στιγμή που τελείωσαν οι εργασίες το πνεύμα της καχυποψίας ήταν το κυρίαρχο, δεν μπορούμε να μην αναγνωρίσουμε ότι το Συνέδριο αυτό αποτελεί σταθμό. Γιατί το αίτημα της αναγνώρισης των Ελλήνων του Μικρασιατικού Πόντου και η ανακήρυξη της 19ης Μαΐου ως «ημέρας μνήμης» έγινε αποδεκτό από την ολότητα των Συνεδρίων.

Για πρώτη φορά από τα Συνέδρια Ανεξαρτησίας του πρώτου τέταρτου του αιώνα μας, ο Ποντιακός Ελληνισμός προτάσσει πολιτικό αίτημα. Η «επανάκαμψη στην Ιστορία» ενός πολύ σημαντικού τμήματος του ελληνισμού και η διατήρηση της ανεξάρτητης φυσιογνωμίας του είναι φαινόμενο τεράστιας σημασίας για τα πράγματα του ελληνισμού. Αυτή η πολιτική επανεμφάνιση των Ποντίων επισφραγίστηκε από τον κύριο προσανατολισμό του Συνεδρίου στα εθνικά θέματα. Το «Μακεδονικό», το Κυπριακό, το Βορειοηπειρωτικό, η απειλή στο Αιγαίο, αποτέλεσαν τους βασικούς άξονες αναφοράς του Συνεδρίου.

Ο προσανατολισμός αυτός, δηλαδή η υπεράσπιση των εθνικών δικαιωμάτων και η απόκρουση του τουρκικού επεκτατισμού, φάνηκε χαρακτηριστικά στα συνθήματα που κυριάρχησαν στη μαχητική διαδήλωση προς το τουρκικό προξενείο.

Μια από τις μεγάλες αδυναμίες του Συνεδρίου — που ίσως να παριστά την αδυναμία των Ελλαδιτών Ποντίων να κατανοήσουν τα τεκταινόμενα στην πρώην ΕΣΣΔ — ήταν η υποβάθμιση, όσον αφορά το χρόνο και τη στιγμή, των ζητημάτων που αφορούν τις νέες συνθήκες που αντιμετωπίζουν οι Έλληνες των νέων χωρών της ακόμα ονομαζόμενης Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών. Έτσι, το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο Ποντιακός Ελληνισμός σήμερα (κατάρρευση της ΕΣΣΔ και προσφυγικό) υποβαθμίστηκε δραματικά.

Παρ' όλα αυτά, το Γ' Παγκόσμιο Ποντιακό Συνέδριο θα μείνει στην ιστορία ως σταθμός, για μόνο το λόγο ότι ανάδειξε ως πρώτο αίτημα, το αίτημα «αναγνώρισης της γενοκτονίας και καταδίκης του τουρκικού κράτους».

Κατά τα άλλα, αν ο Ποντιακός χώρος δεν αποκτήσει την ωριμότητα να βρει την ενότητά του και να απορρίψει μεθοδεύσεις που θυμίζουν κακέκτυπο συνδικαλισμού της δεκαετίας του '80, δεν θα μπορέσει να ανταποκριθεί στο μοναδικό κάλεσμα της ιστορικής περιόδου που ζούμε και το ελληνικό έθνος θα χάσει μια μοναδική ευκαιρία να αποδείξει έμπρακτα το εύρος της επιρροής του και της οικουμενικής του διάστασης.

Αντί επιλόγου

Ο εκδοτικός οργανισμός είναι από τα πλέον εμφανή στοιχεία της νέας περιόδου που ζει ο Ποντιακός Ελληνισμός. Νέες εφημερίδες, που δείχνουν τις αναζητήσεις των τόσο διαφορετικών τμημάτων του, ήρθαν να προστεθούν στο πλήθος των παλιών εφημερίδων και περιοδικών.

Στο Συνέδριο εντοπίσαμε το «Λόγο», ρωσόφωνη εφημερίδα που εκδίδεται στη Μαριούπολη Ουκρανίας και τη «Διασπορά», στην Τιφλίδα Γεωργίας, σε ελληνικά, ρωσικά, γεωργιανά. Στη Θεσ/νίκη εκδίδονται οι νέες εφημερίδες: «Ποντιακοί Αντίλαλοι», «Αδέσμευτος Πόντος», «Ελεύθερος Πόντος» και η, κορυφαία από αισθητικής και ιδεολογικής πλευράς, «Ελληνικός Πόντος».

Στο χώρο των νέων προσφύγων εκδίδεται η «Επιστροφή» σε ελληνική και ρωσική γλώσσα. Στην Αθήνα εκδόθηκε φέτος η «Ποντιακή φωνή».

Αν δεχτούμε ότι ο τύπος είναι η καλύτερη αντανάκλαση των υπογείων διεργασιών και των ιδεολογικών τάσεων μιας κοινωνίας, τότε η μεγάλη ποικιλία του παλιού και νέου Ποντιακού τύπου φανερώνει τη μεγάλη δυναμική του σύγχρονου ποντιακού γίγνεσθαι.

Ψ Η Φ Ι Σ Μ Α

ΤΟΥ Γ' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΠΟΝΤΙΑΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Εμείς, οι Απόγονοι των Ελλήνων του Πόντου, που τα κόκαλα των Προγόνων μας έμειναν στα Πατρογονικά χώματα της Ποντιακής Γης, στα χρόνια 1915-1923.

Εμείς, γιοί και θυγατέρες των Ελλήνων του Πόντου, που ήρθαν ξεριζωμένοι στην Ελλάδα, με την Συνθήκη της Λωζάνης.

Εμείς οι Πόντιοι, ένας λαός με μεγάλη αγάπη στην Ελευθερία, την αλήθεια, την ζωή, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, τις ηθικές αξίες, τον άνθρωπο, είναι αδύνατο να ζήσουμε στην απόκρουση, στην παραχάραξη της Ιστορίας, στον εφησυχασμό, στην υποκρισία, στο ψέμα.

Εμείς, οι χιλιάδες, οι δεκάδες χιλιάδες και εκατοντάδες χιλιάδες των παιδιών της Ελλάδας, που είναι οργανωμένοι στις διάφορες Ενώσεις και Σωματεία σ' όλο τον Κόσμο, με κορυφαίες Οργανώσεις:

1. την ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΟΝΤΙΑΚΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ
2. την ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΟΝΤΙΑΚΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ ΝΟΤΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
3. την ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΟΝΤΙΑΚΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ
4. την ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΟΝΤΙΑΚΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΣ
5. την ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΟΝΤΙΑΚΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ Η.Π.Α. & ΚΑΝΑΔΑ
6. τον ΠΑΝΕΝΩΣΙΑΚΟ ΣΥΝΔΕΣΜΟ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

σήμερα, 17 Μαΐου 1992, ημέρα Κυριακή και ώρα 11, μαζευτήκαμε εδώ με την θέλησή μας και, αφού ακούσαμε την πρόταση του Παγκόσμιου Συντονιστικού Οργάνου των Ποντιακών Οργανώσεων, ΑΠΟΦΑΣΙΣΑΜΕ και ΔΙΑΚΗΡΥΣΣΟΥΜΕ προς ολόκληρο τον Πολιτισμένο Κόσμο, την ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΟΡΓΑ-

Το πρώτο μνημείο για τα θύματα της σταλινικής θηριωδίας στο χωριό Μερτσάν της περιοχής Κρασνοντάρ και τα 175 όνόματα που αναγράφονται ανήκουν σε Έλληνες που εκτελέστηκαν τις δεκαετίες του '30 και του '40.

ΝΙΣΜΟΥ, καθώς και το ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, τα εξής:

Πριν από επτά Δεκαετίες και πλέον, στα ιερά χώματα του Πόντου εξοντώθηκαν μαζικά και κατά παράβαση των πιο στοιχειωδών κηρόνων Διεθνούς Γραπτού και Εθιμικού Δικαίου, χιλιάδες και μυριάδες Συμπατριώτες μας, από τις δυνάμεις της Τουρανικής -Ρατσιστικής Ομάδας, που είχε την εξουσία στην Χώρα, που σήμερα κατοικείται από τους Τούρκους και την συντεταγμένη εξουσία τους.

Πρόκειται για την Ομαδική εξόντωση 350.000 χιλιάδων Συμπατριωτών μας, που εξοντώθηκαν βίαια και με απάνθρωπα μέσα, ώστε παρά την παρέλευση επτά και πλέον Δεκαετιών Η ΜΝΗΜΗ ΤΩΝ ΣΦΑΓΙΑΣΘΕΝΩΝ να παραμένει νωπή σε μας τους επιγόνους εκείνων που χάθηκαν.

Είναι γνωστό, πως για τα Εγκλήματα Γενοκτονίας δεν υπάρχει παραγραφή των Αδικημάτων. Στηριζόμαστε λοιπόν πάνω στην αρχή αυτή και ΖΗΤΑΜΕ την Ηθική Δικαίωση, για τον Απάνθρωπο θάνατο των Ιεραρχών μας, των Πολέμαρχων, των Ιερομονάχων, των Επιχειρηματιών μας, των Επιστημόνων μας, των Δασκάλων, των Μανάδων, των Πατεράδων, των Αδελφών και Αδελφάδων μας, που οι ψυχές τους φτερουγίζουν ακόμα πάλλευκες και ζητούν τη δικαίωση.

Θεωρούμε ότι στη μέχρι σήμερα άρνηση των Τουρκικών Κυβερνήσεων, να αναγνωρίσει την Γενοκτονία των 350.000 χιλιάδων Ελλήνων του Πόντου που έγινε από μέρους της Κυ-

βέρνησης των Νεοτούρκων, ελλοχεύει ο κίνδυνος και οι σημαντικές Κυβερνήσεις της Τουρκίας να επαναλάβουν την ίδια πολιτική και σε βάρος άλλων λαών.

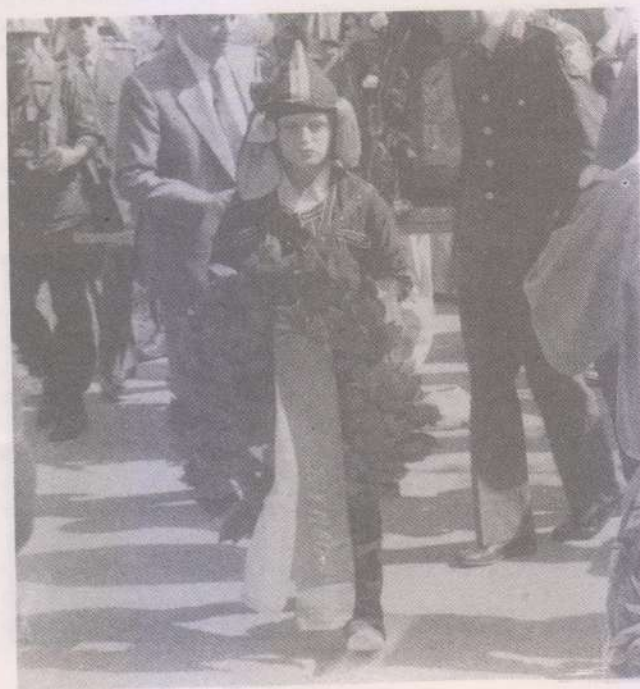
Έτσι ζητάμε από την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Παγκόσμιου Οργανισμού, να κινησείτε, στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων σας, όλες τις απαραίτητες νόμιμες διαδικασίες, για τον χαρακτηρισμό των αυτουργών εξόντωσης, του άνθους της φυλής μας, σαν **εχθρών των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και της Ανθρωπότητας για την δράση τους (Contra Humanum).**

Γνωρίζουμε, πως με τον χάρτη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, που ψήφισε ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών το 1945, την Σύμβαση των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων του 1948 και την απόφαση του Ο.Η.Ε. στις 9-12-1948 για την πρόληψη και την καταστολή της Γενοκτονίας, το αίτημά μας, για την καταδίκη και τον χαρακτηρισμό των Αυτουργών της Σφαγής 350.000 χιλιάδων Ελλήνων του Πόντου σαν **ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ**, θα βρει δικαίωση. Η καταδίκη από μέρους σας αυτού του μεγάλου εγκλήματος ενάντια στην Ανθρωπότητα, του οποίου τις επιπτώσεις ζουν ακόμη και σήμερα οι Έλληνες του Πόντου, θα συμβάλει στην αποκατάσταση της μεγάλης ηθικής βλάβης του θύματος και του ηθικού κύρους των νόμων και των θεσμών της Διεθνούς κοινότητας. Η Απόφασή σας θα καταχωρηθεί στις Δέλτους της Παγκόσμιας Ιστορίας, σαν δείγμα ευθύνης της Παγκόσμιας Κοινότητας.

Από το Ελληνικό Κοινοβούλιο ζητάμε να συγκροτηθεί διακοινοβουλευτική επιτροπή που, μετά από συνεργασία μαζί μας, θα αφιερώσει μία ημερήσια συνεδρίαση του στην αναγνώριση της Γενοκτονίας και τον καθορισμό της 19ης Μαΐου ως **Ημέρας Μνήμης της Γενοκτονίας του Ποντιακού Ελληνισμού** και παράλληλα ζητάμε από την Ελληνική Κυβέρνηση να αναλάβει την υποχρέωση για την προώθηση του αιτήματός μας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Πιστεύουμε πως, αν είχαν αναγνωριστεί η Γενοκτονία των ΑΡΜΕΝΙΩΝ και του ΠΟΝΤΙΑΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ, δεν θα είχαμε σήμερα ΚΥΠΡΟ - ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ - ΙΜΒΡΟ - ΤΕΝΕΔΟ - ΚΟΥΡΔΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ.

Για την Οργανωτική Επιτροπή του Γ' Παγκοσμίου Συνεδρίου Ποντιακού Ελληνισμού (Θεσσαλονίκη 14-24 Μαΐου 1992)

ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΝΤΙΩΝ

19 Μάη - Ημέρα Μνήμης
και Διεκδίκησης

Η ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΝΕΟΛΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ, τρέφοντας βαθύ σεβασμό στην ελευθερία, τη ζωή, τον άνθρωπο και τη βαριά παρακαταθήκη που μας άφησαν οι πρόγονοί μας οι οποίοι έπεσαν θύματα της ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑΣ του Κεμάλ πασά και του Τούρκικου ΣΩΒΙΝΙΣΜΟΥ, νιώθουμε βαριά ευθύνη στους ώμους μας, ως ελάχιστο φόρο τιμής, να διοργανώνουμε κάθε χρόνο τις εκδηλώσεις ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ της 19ης Μαΐου.

Ως γνωστό, η ημέρα αυτή καθιερώθηκε από την Τουρκία με τον νόμο 3466, στις 20 Ιουνίου 1938, σαν ημέρα Νεολαίας. Ο Κεμάλ πασάς, την ημέρα που πάτησε στην Σαμψούντα, είπε πως ξαναγεννήθηκε· και από τότε κάθε χρόνο μεταφέρουν οι Τούρκοι νεολαίοι χάρμα στον πρόεδρο της Τουρκίας, διανύοντας απόσταση 593 χλμ., καθιερώνοντας την ημέρα αυτή σαν εθνική γιορτή με σκοπό την διαιώνιση του μίσους ενάντια στους Έλληνες.

Οι σφαγές, διώξεις, εξορίες, εκτοπίσεις, κατά την περίοδο 1916-1923, κόστισαν περισσότερο από 350.000 νεκρούς.

Η πράξη αυτής της ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑΣ έκρινε την σύγχρονη ιστορία μας και αποτέλεσε την αιτία ΕΞΟΛΟΥ και ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ από τις προγονικές εστίες μας, τον ΠΟΝΤΟ.

Υπεύθυνο για το έγκλημα της ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑΣ —το βαρύτερο σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο— είναι το Οθωμανικό Κεμαλικό Τούρκικο Κράτος. Ο Κεμάλ πασάς —εφάμιλλος του Χίτλερ εγκληματίας— πίστεψε πως «έλυσε» δια της σφαγής το ΠΟΝΤΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ.

Ο μόνος τρόπος αποκατάστασης του εγκλήματος, είναι η ΚΑΤΑΔΙΚΗ του Τούρκικου - ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΥ - Στρατοκρατικού Κράτους και η ΑΝΑΓΝΩΡΙ-

ΣΗ της ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑΣ από τους ΔΙ-ΕΘΝΕΙΣ και ΕΘΝΙΚΟΥΣ Οργανισμούς, με πρώτο το ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ.

Ναι, είναι οδυνηρή αλήθεια, που εδώ και 70 χρόνια το Ελληνικό Κράτος υιοθέτησε τη λογική της ΛΗΘΗΣ και της ΣΙΩΠΗΣ.

Την ώρα όμως που ουσιαστικά μας ζητούσαν να ξεχάσουμε την ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ, οι Τούρκοι επαναλάμβαναν τα εγκλήματα τους στην Ίμβρο, την Τένεδο, την Πόλη και την Κύπρο.

Οι άνεπαρκείς μορφωτικά πολιτικοκομματικές ηγεσίες, με την συνεχιζόμενη πολιτική στάση της ΛΗΘΗΣ, που χθες μας ζήτησαν να ξεχάσουμε ΤΟΝ ΠΟΝΤΟ, ΤΗΝ ΙΩΝΙΑ, ΤΗΝ ΠΟΛΗ, σήμερα ζητούν να ξεχάσουμε την Κύπρο και αύριο την Δυτική Θράκη και το Αιγαίο.

Αν το Τούρκικο Κράτος δεν αναγνωρίσει τα ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ, σημαίνει πως είναι έτοιμο να τα επαναλάβει.

Πιστεύουμε πως κάθε λαός έχει δικαίωμα στη ΜΝΗΜΗ. Επιλέξαμε την 19η Μαΐου σαν ημέρα ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ υπέρ των θυμάτων της ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΝΤΙΩΝ.

Η παρουσία ΟΛΩΝ στις εκδηλώσεις ΜΝΗΜΗΣ της 19ης Μαΐου είναι υποχρέωση, ως ελάχιστος φόρος τιμής προς αυτούς που σκοτώθηκαν για να ζούμε ελεύθεροι και να απολαμβάνουμε τα αγαθά της Δημοκρατίας.

Ένωση Ποντιακής
Νεολαίας Ελλάδας

19 Μαΐου 1919

Μπαίνουν οι Τσέτες σφάζοντας
όσους δεν πρόφταναν τα καϊκία,
στο λιμάνι, και έπεσε στη θάλασσα
κρατώντας κατάστηθα το βόλι.

Κωστής Μοσκόφ

Σχίζεις με λέξεις φονικές
—οστά απ' το πέτρινο κορμί του ουρα-
νού—

την ενδοχώρα της καρδιάς μου.
Στάλες της Μαύρης Θάλασσας,
τα μάτια σου,
κι οι γάζες του πελάγου
έμφυτος επίδεσμος στις σάρκες σου.

Έγινες μνήμη μου μολύβι
και πυρακτώνεις τις πληγές μου.

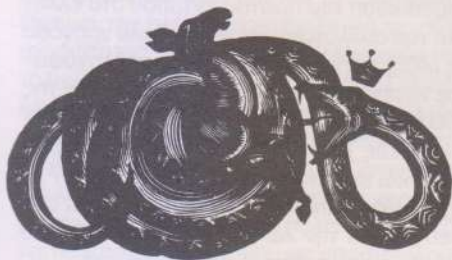
Τα μισοτελειωμένα χέρια μου
ασπρίζουν ασβεστόλιθοι,
στην έρημο,
και χάνεται η γραφή τους
με τα χρόνια.

Μόνο η λύρα απόμεινε
να σχίζει,
με τις αιμάτινες χορδές της
τις σιωπές.

Κι ένας ανεμοδείχτης,
Ρωμός πρόγονος,
να ορίζει τα σημάδια
της παρουσίας σου
Στίγματα αφής
στην πορεία του χρόνου.
Τραπεζούντα, Σοχούμι,
Τασκένδη, Άλμα-Άτα.

Εγκαύματα της Μνήμης
στους καρπούς της άνοιξης.

Χρήστος Μαχαιρίδης

Η ελληνόφωνη περιοχή της Καλαβρίας

Σημερινή κατάσταση και σχέσεις με την Ελλάδα

του Tito Squillaci*

Η ελληνόφωνη περιοχή της Καλαβρίας, σήμερα, βρίσκεται σε απόσταση περίπου 40 χλμ από το Ρήγιο, στην ιονική ακτή, και περιλαμβάνει τα χωριά Βούα, Γιαλός του Βούα, Χωριό του Ροχουδίου, Γκαλιτσανό και Νέο Ροχούδι. Κάμποσοι ηλικιωμένοι ελληνόφωνοι ζούνε επίσης στην Αμυγδαλιά, στο Βουνί και στο χωριό του Βουνίου, χωριά σχεδόν ολοκληρωτικά ελληνόφωνα μέχρι πριν από μια γενιά.

Οι κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες των χωριών αυτών είναι αρκετά δύσκολες, βρίσκονται πραγματικά σε μια από τις πιο **υπανάπτυκτες** περιοχές της Ιταλίας, και παρουσιάζουν υψηλότατο ποσοστό ανεργίας και **μετανάστευσης**. Εκτός από τον Γιαλό του Βούα και, τελευταίως, το Νέο Ροχούδι, όλα τα χωριά αυτά βρίσκονται στο εσωτερικό, όπου έχουν παραμείνει μέχρι πρό τινος σε μια γεωγραφική και ανθρώπινη κατάσταση έντονης **απομόνωσης**.

Από γλωσσολογική άποψη, τα χωριά δεν είναι πλέον ολοκληρωτικά ελληνόφωνα: έτσι υπολογίζεται κατά προσέγγιση ότι οι ομιλούντες τα ελληνικά είμαστε λίγες χιλιάδες (το πολύ-πολύ 4-5 χιλιάδες). Μόνο στο Γκαλιτσανό, χωριό με λίγες εκατοντάδες κατοίκων, και στο Ροχούδι, που αποτελείται από σχεδόν 500 οικογένειες, όλοι οι ηλικιωμένοι γνωρίζουν το ελληνικά. Στο Βούα οι ομιλούντες είναι λίγες δεκάδες, στο Γιαλό του Βούα υπάρχει ένας πυρήνας λίγων εκατοντάδων ατόμων, στο Βουνί και στην Αμυγδαλιά ελάχιστοι. Ο υπόλοιπος πληθυσμός μας ζει σκορπισμένος στο Ρήγιο, σε πολλά χωριά της ιονικής ακτής, και κυρίως στα εργοστάσια και στα μεταλλεία της Βόρειας Ιταλίας και της Ευρώπης, όπου υποχρεώθηκαν να μεταναστεύσουν.

Σε όλα τα χωριά ωστόσο η γλώσσα δεν αποτελεί πια μέσο επικοινωνίας, εκτός μεταξύ των ενήλικων και των νέων των πολιτιστικών μας συλλόγων.

Στις άλλες περιπτώσεις η συνεχής πλέον παρουσία ατόμων που δεν καταλαβαίνουν τα ελληνικά υποχρεώνει, ακόμα και τους πιο πρόθυμους, να χρησιμοποιούν τα ιταλικά ή την λατινική διάλεκτο, καθιστώντας έτσι ολοένα και πιο σπάνια την χρήση του ελληνικού ιδιώματος, ακόμα και από εκείνους που το έμαθαν σαν πρώτη γλώσσα.

Σήμερα, λοιπόν, έχουμε τρία τεράστια προβλήματα: τον περιορισμένο αριθμό των ελληνοφώνων, και κυρίως το σκόρπισμα της κοινότητας, και το γεγονός ότι η πλειοψηφία των ομιλούντων είναι, κατά το μεγαλύτερο μέρος, ηλικιωμένοι. Μπροστά σ' αυτήν την κατάσταση, η μόνη αντίδραση βρίσκεται στην καλή θέληση των ζωηρά ενδιαφερομένων, των πολιτιστικών συλλόγων και εν μέρει των περιφερειακών μας αρχών.

Ήταν αρχές του '60 όταν οι Έλληνες της Καλαβρίας άρχισαν να **αποκτούν συνείδηση** της αλλόγλωσσης κοινότητάς τους, που ήταν φορέας μοναδικών αξιών, και που κινδύνευε ωστόσο να χάσει για πάντα την μοναδική της όψη.

Ίωνικός ναός στους Λοκρούς (Φωτ. Έπ. Βρανόπουλου)

Αυτά τα στοιχεία **συγκεκριμενοποιήθηκαν** στην συγκρότηση στα 1968 του πρώτου ελληνο-καλαβρέζικου πολιτιστικού συλλόγου «*η Ιόνικα των γκρέκων της Καλαβρίας*», χάρις στην συνεργασία φοιτητών από το Γκαλιτσανό και αξιόλογων ελληνιστών (που στην συνέχεια αισθάνθηκαν ότι είναι Έλληνες) από το Ρήγιο.

Κι έτσι άρχισαν οι πρώτες δειλές δραστηριότητες: συναντήσεις με τους ενήλικες, ομιλίες, συνέδρια, συγκέντρωση λογοτεχνικού υλικού, δημοσίευση του πρώτου έντυπου στα ελληνικά (με τον ίδιο τίτλο του συλλόγου: *Η Ιονική*). Πολύ γρήγορα η «Ιονική» έθεσε τις ρίζες της σε όλα τα χωριά της ελληνόφωνης περιοχής, άρχισε να αποκτά επαφές με τους Έλληνες της Απουλίας, με τους Αλβανόφωνους της νότιας Ιταλίας, με πολυάριθμες γλωσσο-εθνικές μειονότητες, μέχρι που στις 25 Μαρτίου 1973, 50 νέοι και ενήλικες από το Γκαλιτσανό, Ροχούδι και Βούα, οδηγούμενοι από την κ. Α. Μεριανού και από τον G. Barone έφευγαν για την Αθήνα, για ένα ταξίδι όλο συγκινήσεις, και που θα έφερνε θετικά αποτελέσματα.

Το *γκρέκο* ρυάκι άρχισε, πάλι, να τρέχει προς τη θάλασσα

του κι εκεί να βρίσκει τον εαυτό του, παίρνοντας νέα ζωντάνια και ορμή.

Θεωρούμε εκείνο το ταξίδι μας έναν **ακρογωνιαίο λίθο** της **ανανεωμένης** μας σχέσης με την Ελλάδα, εφόσον αυτό υπήρξε η έκφραση μιας συνειδητοποίησης σε λαϊκό επίπεδο, και υπήρξε η πρώτη συγκεκριμένη **ένδειξη** του γεγονότος ότι Ελληνόφωνοι ξανάβρισκαν την ταυτότητά τους. Πράγματι παλαιότερα οι μόνες επαφές με την Ελλάδα ήταν μόνο κάποιου Γκαλιτσανέζου που έκανε τον διερμηνέα στο λιμάνι του Ρηγίου και οι υποχρεωτικές επαφές των στρατιωτών μας κατά τη διάρκεια του πολέμου. Σχετικά μ' αυτό, είναι σκόπιμο να υπογραμμίσουμε πως οι δικοί μας, παρ' όλες τις αντιξοότητες, θεωρήθηκαν αδελφοί, και έτσι τους συμπεριφέρθηκαν οι Έλληνες εξαιτίας της γλώσσας που μιλούσανε. Στα χρόνια μετά το 1973 οι δραστηριότητες πολλαπλασιάστηκαν και, από το εσωτερικό της «Ιόνικας» ή ανεξάρτητα απ' αυτήν, γεννιόντουσαν στα χωριά μας καινούριοι σύλλογοι, όλοι απασχολημένοι με διάφορες δραστηριότητες στο έργο της πολιτιστικής αφύπνισης των Ιταλο-ελληνικών χωριών και στην παρουσίαση των δύσκολων κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών στις οποίες αυτά τα χωριά βρίσκονταν. Από αυτούς τους συλλόγους εκείνοι που είναι σήμερα δραστήριοι είναι: Ο *Appodiafazzi* (Ξημερώνει) του Βούα, η *CU.MEL.CA.* στο Γκαλιτσανό, ο «*Γιαλλός του Βούα*» στη Μπόβα Μ., ο «*Φολκλωρικός όμιλος Εουρίτο*» στο Γιάλο του Βούα επίσης.

Μια ιδιαίτερη προσοχή οφείλουμε στο σύλλογο «*Καλαβρία*» που λειτουργεί σε επαρχιακό επίπεδο, **εμπνευσμένος** από την **ρωμιούση** της Καλαβρίας, δηλαδή από την κοινή βυζαντινή παράδοση των ελληνόφωνων, αλβανόφωνων, ρομ (των τσιγγάνων δηλαδή που προέρχονται από τα ορθόδοξα βαλκάνια) και κατά μεγάλο μέρος των ιταλόφωνων της επαρχίας μας.

(Βέβαια αυτό το θέμα αφορά μόνο τους ελληνόφωνους συλλόγους. Θα ήταν αδύνατο να αναφέρουμε όλους τους πολιτιστικούς φιλελληνικούς συλλόγους που υπάρχουν στην Καλαβρία).

Οι δραστηριότητες των συλλόγων μας είναι ποικίλες, και αφορούν διοργανώσεις συνεδρίων, ομιλίες, πολιτιστικές επαφές, βραβείο ποίησης και γλώσσας, φεστιβάλ παραδοσιακής μουσικής, αδελφοποίησης, δημοσίευσης εντύπων, μουσικές κασέτες, βιβλία γραμματικής και ποίησης, ημερολόγιο, και διάφορες σπουδές που αφορούν την παραδοσιακή μας κουλτούρα.

Κυρίως, όλοι οι σύλλογοι και οι ελληνόφωνοι δήμοι έχουν τώρα πια σταθερούς και έντονους δεσμούς με την Ελλάδα: είναι ήδη εκατοντάδες οι Ελλαδίτες που έχουν, για διάφορους λόγους, επισκεφτεί τα χωριά μας, έτσι όπως είναι εκατοντάδες οι ελληνο-ιταλοί που έχουν επισκεφτεί την Ελλάδα, και πάρα πολλοί από μας διατηρούν σχέσεις ειλικρινούς φιλίας με μεμονωμένα άτομα και πολιτιστικούς συλλόγους πέρα από το Ιόνιο. Ακόμη και οι επίσημες σχέσεις είναι πολύ καλές. Οι ελληνικές αρχές, είτε στην Ελλάδα είτε στην Ιταλία, γνωρίζουν την κατάσταση μας και τα προβλήματά μας: στην Ιταλία έχουμε την πλήρη υποστήριξη για τις πολιτιστικές μας δραστηριότητες, της έδρας νεο-ελληνικών του Ινστιτούτου Ανατολικών Σπουδών της Νάπολης, του Προξενείου της Νάπολης και της Πρεσβείας της Ρώμης: στην Ελλάδα, τα μέσα επικοινωνίας σε διάφορες ευκαιρίες αναφέρονται σε μας με συμπάθεια, έχουμε υποτροφίες για το Πανεπιστήμιο της Θεσ/νίκης και Αθήνας, για την εκμάθηση της νεοελληνικής, φιλοξενούμαστε σε κατασκηνώσεις, πολιτιστικές εκδρομές κ.λπ. Ιδιωτικοί πολιτιστικοί σύλλογοι μας υποστηρίζουν με την διοργάνωση συνεδρίων στέλνοντας βιβλία και άλλο υλικό. Εδώ και δύο

La Ionica

NOTIZIE DEI GRECI DI CALABRIA - 6 - 5.VI.1970

Tu ffilu tu Gaddicianò, tu Richudù, tu Cheriù tu Richudiù, tis Amiddalia, tu Vuni, tu Vva ce tus addu paislu dicame calà saluti ce caà-à pràmata!

DIO IOLA

Ti èchome na cànome ià ta paisla dicame? Ià protinò, thèlome naziome sta paisla, ce na ziun ta pediamma? Arte e ssònnume na ziome fola sta palèa chrònia. Echume na zitime te strate, na sonnu porpatl i màchine. Apissu, èchume na èchome mesèma i iatri ce ta fàrmaca. Apissu, te schole ce i malstri; ce ià ta pedlama pu èrchonde ste schole larga asce ta paislama, èchume na èchome ta pulmnia na tu fferu. Apissu, na èrchonde ta dinèria. Ce po cànnome? Thèlume na mas ta feru te industrie? Na te paramèni o àlogò! E industrie ziu sto mali, dona stes oscie! A thèlume na ziome, ce na ziu ta pedlama, èchume na kxiàme ta choràfia. Na zitime nerò na ta potime. Ce na òchorùme o, ti sònnume na fitèssume. Ce pi ma lleghi o ti ene càglio na fitèssume arte? I malstri te cchoràfio, pu èchun na mas istilu i Enti di Bonifica, i Ispettorati te cchoràfio ce te Casciuni tu Mesimeri. Apissu, èchume na kxiàme ta choràfia me te machine agricole. Ce po ccànnome na chorame te machine? O, ti e ssonni na camì canona, to sonnu na camì ulli paru: thelo na ipo ti èchume na cànome te sinèrgie (co-operative) ce otu sònnume na èchome acomi te afudie pu o Governo donni ste sinèrgie: diaoria ià te ffamiglio, ùneria ià ta spèrmata ce ià ta fita ce ià te machine, ecc. ecc

Η πρώτη σελίδα της μικρής εφημερίδας «Ιόνικα» που εκδίδεται από τους Έλληνόφωνους της Καλαβρίας (Φωτ. Έπ. Βρανόπουλου)

χρόνια, επίσης, το «*Ίδρυμα Λέων Λεμός*» χρηματοδοτεί μια Ελληνίδα δασκάλα, η οποία, με πολύ ενθουσιασμό, διδάσκει νεοελληνικά σε τάξεις παιδιών και ενηλίκων σε όλα σχεδόν τα χωριά μας.

Οι επαφές με την Ελλάδα είναι για μας ζωτικής σημασίας, αν και ορισμένοι βλέπουν σ' αυτές τρεις κινδύνους: **πρώτον** την διαστρέβλωση της παλαιάς ελληνικής διαλέκτου του Βούα με μοντέρνα στοιχεία, **δεύτερον**, την κατάληξη στο σωβινισμό, και **τρίτον** το να πέσουμε σ' ένα είδος πολιτιστικού αποικισμού.

Σχετικά με το πρόβλημα της γλώσσας, είναι σαφές, ότι εμείς, αν και προσπαθούμε να διατηρήσουμε την ιδιαιτερότητά μας στο εσωτερικό του ελληνικού κόσμου, δεν είμαστε ούτε θέλουμε να γίνουμε σαν ένα ζωντανό μνημείο, ή σαν ένα είδος που χάνεται και που πρέπει να διατηρηθεί όπως είναι για να ευχαριστήσει τους γλωσσολόγους. Αντίθετα αισθανόμαστε ότι είμαστε μια κοινότητα πολιτιστικά ενεργή, που έχει ανάγκη ενός σημείου αναφοράς όχι μόνο ιστορικού, ιδεατού, αλλά

σύγχρονου και συγκεκριμένου και που έχει άμεση ανάγκη να προσαρμόσει τη γλώσσα στις απαιτήσεις της σημερινής κοινωνίας και πραγματικότητας.

Γι' αυτό το σκοπό, λοιπόν, είναι βέβαιο ότι σήμερα, που είναι τελικά δυνατόν, αντλούμε από την φυσική μας πηγή: τη σύγχρονη Ελλάδα.

Με την διάλεκτό μας, όπως έχει πλουτιστεί από τις επαφές μας μαζί σας, είναι εύκολο για μας να κάνουμε σπουδές, εμπόριο, ή απλές επισκέψεις στην Ελλάδα.

Εξάλλου, οι γλωσσολόγοι έχουν πια μελετήσει σε βάθος τη γλώσσα μας, ώστε να μην ευσταθεί το επιχείρημα ότι δεν πρέπει να την χαλάσουμε ή να την ανακατέψουμε με νέα στοιχεία. Εγώ πιστεύω πως αντίθετα, αν την αφήσουμε απλοποιημένη όπως είναι, θα καταντήσει να μιλούμε στην Καλαβρία, **χάριν γραφικότητας**, στα ελληνικά, και στην Ελλάδα, με τους Έλληνες, στα αγγλικά!

Σχετικά με το δεύτερο πρόβλημα, του σωβινισμού, μολονότι μπορούμε να δεχθούμε ότι υπάρχει ο πειρασμός από σπάνιες περιπτώσεις Ελλήνων, που δεν γνωρίζουν καλά τα πράγματα, για να μας δουν ως διέξοδο σε κάποια σωβινιστικά ξεσπάσματα, όσον αφορά εμάς, θα τολμούσα να πω ότι είναι αστέιο και να το θέτει κανείς. Πέρα από επίγνωση της σημερινής παγκόσμιας πολιτικής κατάστασης και του περιορισμένου μας αριθμού, θα ήθελα πραγματικά να παρατηρήσω ότι γνωρίζουμε αρκετά καλά την ιστορία μας για να γνωρίζουμε ότι το σύγχρονο Ελληνικό κράτος δεν είναι αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε μητέρα μας: είναι κομμάτι φυσικό και πνευματικό της μεγάλης Ελληνικής Πατρίδας, του Ελληνικού ήθους, του Ελληνικού πολιτισμού και του ελληνικού δαιμονίου, αν θέλετε, που κι εμείς είμαστε. Η σύγχρονη Ελλάδα είναι εν τούτοις η μεγάλη αδελφή, προς την οποία στρεφόμεσθε με αγάπη, και από την οποία αντλούμε την ψυχική και πολιτιστική δύναμη για να διεκδικήσουμε ένα **καλύτερο Ελληνικό πρόσωπο στην ίδια μας την γη**, την γη των πατέρων μας, των Ελλήνων πατέρων μας, που την κατοικούν εδώ και 3.000 χρόνια περίπου.

Όσον αφορά το τρίτο πρόβλημα, που αναφέραμε σχετικά με τον πολιτιστικό αποικισμό, θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι είχαμε την εμπειρία ορισμένων ατόμων που σχεδίασαν εδώ στην Αθήνα, θεωρητικά, δραστηριότητες που θα πραγματοποιούσαν στην Καλαβρία, χωρίς ποτέ να συμβουλευτούν τους δικούς μας συλλόγους, και με μια πολύ επιφανειακή γνώση των προβλημάτων και των αναγκών μας. Αναμφίβολα δραστηριότητες τέτοιου τύπου, βασισμένες σε μια μονόδρομη σχέση ανάμεσα σε κάποιους που παίρνουν αυθαίρετες πρωτοβουλίες και κάποιους που δέχονται παθητικά, δεν μπορεί να είναι δεκτές, γιατί είναι κατ' ανάγκη αποκομμένες από τη δική μας πραγματικότητα και δεν αξιοποιούν την δυναμικότητά μας και τους δικούς μας πόθους. Τέτοια στάση εξάλλου προϋποθέτει ότι, εμείς στην Καλαβρία, όντες λίγοι και απομακρυσμένοι, δεν έχουμε να δώσουμε τίποτα, αλλά μπορούμε μόνο να απλώσουμε το χέρι να ζητιανέψουμε.

Τέτοιου είδους συμπεριφορές, λοιπόν, είναι λογικό ότι δεν μπορούν να γίνουν δεκτές. Εφόσον αυτό είναι σαφές, ωστόσο, θέλω να υπογραμμίσω ότι σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις οι σχέσεις με τους ελληνικούς πολιτιστικούς συλλόγους είναι βασισμένες στον απόλυτο αμοιβαίο σεβασμό, στην ειλικρίνεια και στην αγάπη. Δεν θα μπορούσα να αναφέρω όλους τους ιδιώτες και όλους τους συλλόγους με τους οποίους διατηρούμε τέτοιες επαφές, αφού αυτοί είναι πολυάριθμοι, αλλά πρέπει ωστόσο να αναφέρω τα ονόματα της κυρίας Άντζελ Μερλιανού, του κυρίου Δημήτριου Κόκκινου και ανάμεσα στους

Έλληνόφωνοι στη μικρή πλατεία του Καλλιτσινού (Φωτ. Έπ. Βρανόπουλου)

συλλόγους τον ΣΦΕΕ, σαν παράδειγμα ατόμων που από πολλά χρόνια εργάζονται για τον ελληνισμό τις Καλαβρίας με πραγματικό πάθος και ανιδιοτέλεια. Τους οφείλουμε ιδιαίτερη ειλικρινή ευγνωμοσύνη.

Μια άλλη όψη του θέματος, που πρέπει να δει κανείς, είναι ότι ο αρχαιότερος ελληνισμός της Καλαβρίας, δεν περιορίζεται στην γλώσσα, και ούτε μόνο στα χωριά που μένουν σήμερα ελληνόφωνοι: αυτά, πραγματικά, αποτελούν μόνο την κορυφή του παγόβουνου, κάτω από την οποία υπάρχει ένας ελληνισμός όχι λιγότερο σπουδαίος ή αληθινός, που περιλαμβάνει μεγάλο μέρος της περιοχής μας. Αυτός ο Ελληνισμός μαρτυρείται μέσα στους μύθους, στις παροιμίες, στη μουσική, στη χειροτεχνία (ειδικότερα στο ξύλο και στην υφαντική), στις λαϊκές παραδόσεις, στην νοοτροπία, σε αναρίθμητα τοπωνύμια και επίθετα, ακόμα και στην γραμματική δομή και στο λεξιλόγιο της λατινικής διαλέκτου, που είναι γεμάτη από ελληνικούς όρους. Όλα αυτά καθιστούν τους Έλληνες της Καλαβρίας μια γλωσσική μειονότητα, αλλά συγχρόνως και μια **πολιτιστική πλειονότητα**.

Κάθε όψη της κουλτούρας μας φαίνεται λοιπόν γεμάτη από ελληνισμό, αλλά εκτός από τον χώρο της γλωσσολογίας, που έχει μελετηθεί βαθιά, όλοι οι άλλοι χώροι πρέπει χωρίς αμβολία να ερευνηθούν πιο προσεκτικά.

Υπάρχει ωστόσο ένας ιδιαίτερος χώρος σχεδόν **ανεξερεύνητος** που αξίζει μεγίστης προσοχής: είναι ο πνευματικός και θρησκευτικός χώρος. Ως απλός παρατηρητής, θεωρώ ότι σ' αυτόν βρίσκονται τα πιο αρχαία ίχνη του ελληνισμού, χαραγμένα στον ψυχισμό μας, ανεξάρτητα από την γλώσσα που σήμερα χρησιμοποιείται: καρπός μιας μοναδικής πνευματικής εμπει-

ρίας που διάρκεσε περισσότερο από μια χιλιετία και έχει εκφραστεί δια μέσου του βυζαντινού τυπικού, που χρησιμοποιείτο στην περιοχή μας, ως γνωστόν, μέχρι και μετά το 1600.

Παράλληλα με την προσπάθεια για την ανάκτηση της πολιτιστικής μας ταυτότητας, αυτά τα χρόνια παλεύουμε για κάτι ακόμα πιο σημαντικό: για την ανάκτηση της εκκλησιαστικής μας ταυτότητας.

Από αυτή την προσπάθεια, στο εσωτερικό της καθολικής εκκλησίας του Ρηγίου και Βούα, γεννήθηκε μια μικρή κοινότητα, που προσπαθεί να ανακτήσει την δική της βυζαντινή λειτουργική κληρονομιά, ακολουθώντας το παράδειγμα των μεγάλων αγίων ασκητών ιταλο-ελλήνων της γης μας.

Ακόμα και σ' αυτό το χώρο, ή καλύτερα, περισσότερο σ' αυτό το χώρο, για να ξαναβρούμε τον εαυτό μας, στρεφόμεστε προς την Ελλάδα και προς το Άγιον Όρος, όπου ανέπαφη έχει διατηρηθεί η παράδοση των κοινών μας πατέρων.

Αυτή η δική μας εμπειρία προξένησε στην Ελλάδα την συμπάθεια πολλών ατόμων. Η δική μας μικρή κοινότητα γεννήθηκε με πνεύμα αγάπης και πραγματικής κοινότητας, και μπορεί λοιπόν να αποτελέσει στην πράξη και εν αληθεία μια γέφυρα ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση, αντίθετα από τις ουνίτικες πρακτικές οι οποίες, εξ αρχής τραυματικά γεννημένες, αποτελούν σήμερα ένα σοβαρό εμπόδιο σ' αυτό τον απαραίτητο διάλογο.

Ακόμα λοιπόν και σ' αυτό το επίπεδο, οι επαφές με την σημερινή πραγματικότητα της Ελλάδας αποτέλεσαν κίνητρο για τις αναζητήσεις μας, και μας υπέδειξαν την οδό και τους στόχους μας. Για να σας δώσω τώρα μια συγκεκριμένη εικόνα της σημασίας των επαφών μεταξύ μας και της επιρροής που αυτές έχουν στην καθημερινή μας ζωή, θα σας δώσω ένα απλό παράδειγμα: ερχόμαστε εδώ, ίσως μόνο για τουρισμό, και βλέπουμε τυχαία ένα περίεργο μουσικό όργανο, που στην Ιταλία δεν γνωρίζουμε: μας λένε ότι είναι μία λύρα! Επιστρέφουμε στο σπίτι μας, περνά ο καιρός, και μια μέρα, τυχαία, βλέπουμε στο σπίτι ενός ηλικιωμένου, **το ίδιο μουσικό όργανο**. Ανακαλύπτουμε έτσι ότι η λύρα είναι **και δική μας** και ότι υπάρχει στην Καλαβρία ένας τελευταίος οργανοπαίχτης και κατασκευαστής, ένας μόνο. Δια μέσου της Ελλάδας ανακαλύπτουμε κάτι δικό μας που πήγαινε να χαθεί για πάντα. Κάποιος νέος λοιπόν μαθαίνει να την παίζει, κάποιος άλλος να την κατασκευάζει, κι έτσι ένα άλλο κομμάτι του μωσαϊκού της όψης μας έχει, προς το παρόν τουλάχιστον, σωθεί. Το ίδιο φυσικά γίνεται και σε άλλους χώρους της ζωής.

Λοιπόν, αγαπητοί φίλοι, για να μη σας κουράσω περισσότερο, τελειώνω παραθέτοντας δύο σύντομα ποιήματα που καλύτερα από οποιαδήποτε άλλη αναφορά θα σας βοηθήσουν να νιώσετε το πραγματικό επίπεδο των σημερινών μας σχέσεων.

Το πρώτο ποίημα έχει τίτλο «*Αδελφέ από την Καλαβρία*», γράφτηκε από τον Αθηναίο Θωμά Αντωνόπουλο, και είναι αφιερωμένο στον Φράνκο Ιρίτι από τον Γιαλό του Βούα της Καλαβρίας:

ADELFOS APO TIN KALAVRIA

*Ela dosmu to chiéri su adelfé
ja na iefirosume ton cosmo
ke se tuto to smíximo
na anthisi i patrída
sto meros tis cardiàs mas.*

*Esi ferménos apò tin agría
ghi tis Kalavria
opu àplosés tis ríses tis mními*

*na mas cratàne òrthios stis thielles tu cosmu
ke emis edò na metrame
san tus chaménus sporus tu sitariù
ta adelfia pu scòrtpisan stus aiérides.*

*Ela dosmu to chieri su adelfé
na jefirosume tis dikes mas mnimes
jati tutos otopos den ine
mono i angalià mias manas,
ine ena pathos, ine enas ponos
pu mas cratài òrthius,
ine ena rogovisi jomato chimùs
ja na mestònume ti romiosini.*

*Ke eki pu i ghi den ine diki mas
adelfé apò tin Kalavria
na xeris tha se cuvalò stin mnimi mu*

andama me tin lachtàra tis ghis mu

Το δεύτερο ποίημα γράφτηκε από δικό μας ποιητή του Χωρίου του Ροχουδίου, τον Σαλβίνο Νουτσέρα, του οποίου έχουμε ακούσει και άλλα ποιήματα. Και αυτό φυσικά γράφτηκε στη δική μας παλαιά και γλυκεία γλώσσα και σ' αυτήν θα σας το παραθέσω. Ο τίτλος είναι «*Ρίζε*».

*I rize mou eminan eci
sto chuma pu irta ston cosmo
ismia me tin cardia
me tin glossa ton goneo mu
rize macrie ce palée
ti efuscóai sto chuma tu kierú
ce teglionnusi, perannonda ti thálassa,
sti Grecia.*

Μετά απ' όλα αυτά λοιπόν ένα πράγμα είναι βέβαιο, αγαπητοί φίλοι: οι ρίζες μας καταλήγουν στην Ελλάδα εδώ, και εδώ πρέπει να αναζητήσουμε και να βρούμε τους χυμούς για να ζήσουμε και να φέρουμε πάλι καρπούς. Είναι μεγάλη ευθύνη για σας τους ελλαδίτες, αλλά δεν γίνεται αλλιώς. Λοιπόν, αγαπητοί φίλοι, όπως λέμε εμείς *χεράμινα* ή, όπως λέτε εσείς: ευχαριστώ.

* Εισήγηση στα ελληνικά του ελληνόφωνου παιδίατρο κ. Τίτο Squillaci, συμβούλου του Συλλόγου Ελληνοφώνων της Bona Marina «Ο Γυαλός του Βούα» στο «Διήμερο Παρουσιάσεως της Ελληνοφωνής Καλαβρίας» που οργανώθηκε στην Αθήνα στις 30/4-1/5/1992 από τις εκδόσεις «ΑΚΡΙΤΑΣ» σε συνεργασία με το Ίδρυμα Γουλανδρή - Χορν και το Ιταλικό Μορφωτικό Ινστιτούτο Αθηνών.

Δευτέρα του Πάσχα Η σφαγή του Λάντλοου

Αναδημοσίευση από την Εφημερίδα «Εθνικός Κήρυξ»
της Νέας Υόρκης 2-3 Μαΐου, 92

Η πινακίδα δίπλα στο Colorado Highway, διαβάζει ψυχρά και διαχρονικά: Point of Interest. Next Right.

Μια δεξιά στροφή, οδηγεί σ' ένα μνημείο. Πάνω σε μια κολώνα σκαμμένα σε πέτρα απεικονίζονται ένας ανθρακωρύχος και η σύζυγός του, ενώ στα πόδια τους έχουν αποθέσει το νεκρό παιδί τους. Δίπλα, στο παγκάκι για τους ταξιδιώτες, βρίσκεται το βιβλίο των επισκεπτών, και μέσα του μπορεί κανείς να διαβάσει τις σκλαβωμένες στο χαρτί μαρτυρίες και αντιδράσεις που ο τόπος και το μνημείο αυτό σήμερα προκαλούν: «*Τα ίδια παράσιτα ελέγχουν και σήμερα την κοινωνία μας*». «*Ας ξεχάσουμε τις παλιές συγκρούσεις και διαφορές μας, και να κοιτάξουμε μπροστά*». «*Ο πατέρας μου πήρε μέρος σ' αυτόν τον πόλεμο, για να μπορέσουν οι μετέπειτα γενιές να ζήσουν καλύτερα*». Των περισσότερων επισκεπτών όμως τα συναισθήματα εκφράζονται απόλυτα από το σχόλιο ενός ταξιδιώτη από το Εντζέουντ του Νιού Τζέρσεϊ: «*Περαστικός. Τι έγινε σ' αυτό το σημείο;*».

Αν και μέχρι το πρώτο τρίτο αυτού του αιώνα το όνομα αυτής της μικρής πόλης —Λάντλοου— ήταν πασίγνωστο, σήμερα όλοι οι ιστορικοί το παραγνωρίζουν, γιατί τα συμβάντα σ' αυτό το σημείο, ανήμερα και γύρω από το ελληνικό Πάσχα του 1914, έρχονται σε κατάφωρη αντίθεση με αυτά που, οι απόγονοι των πρωταγωνιστών των συμβάντων στην περιοχή, διδάσκονται σήμερα στα αμερικανικά σχολεία. Και κάτι ακόμα πιο σημαντικό, οι πρωταγωνιστές αυτοί ήταν νιοφερμένοι Έλληνες μετανάστες.

Τα μοναδικά στοιχεία σήμερα που προδίδουν την ιστορία του Λάντλοου, είναι οι σκουρόχρωμοι λόφοι που περιτριγυρίζουν την χαράδρα που καταλήγει στο σημείο του μνημείου, καθώς επίσης και οι πρόχειρα κλεισμένες εισόδους των εγκαταλελειμμένων ορυχείων. Βλέπετε, στις αρχές του αιώνα αυτή η περιοχή είχε ίσως τα πλουσιότερα αποθέματα άνθρακα σε όλη την Αμερική.

Οι εργάτες των ορυχείων σ' αυτούς τους λόφους δούλευαν κάτω από καθαρά μεσαιωνικές συνθήκες. Για τις εταιρίες που είχαν την εκμετάλλευση αυτών των αποθεμάτων, κόστιζε λιγότερο η αντικατάσταση ενός νεκρού εργάτη, παρά η σωστή υποστήριξη της οροφής της στοάς στο ορυχείο. Επιπρόσθετα, οι εταιρίες δεν εξαέριζαν τις στοές, παρά μόνο όταν η ανθρακόσκονη γίνονταν τόσο πυκνή, ώστε τα μουλάρια που μετέφεραν τον άνθρακα δεν μπορούσαν να βρουν την έξοδο της στοάς. Ο συνδυασμός ανθρακόσκονης και φυσικών αερίων, στο μεταξύ, γίνονταν συχνότατα η αιτία εκρήξεων, με αποτέλεσμα μόνο μέσα στο 1913 να σκοτωθούν 464 ανθρακωρύχοι.

Κατά τα τέλη του καλοκαιριού του 1913, οι απαθλιωμένες συνθήκες εργασίας είχαν εξαναγκάσει τους εργάτες των ορυχείων σε ανοιχτή σύγκρουση με τις εταιρίες. Το συνδικάτο των ανθρακωρύχων (U.M.W.) τότε έστειλε στην περιοχή την θρυλική Μαίρη Χάρις, γνωστή σαν Μόδερ Τζόουνς, με σκοπό να οργανώσει τους ανθρακωρύχους. Στις 15 Σεπτέμβρη σε ομιλία

της προς τους εργάτες η 82χρονη Μάδερ Τζόουνς είπε: «*Αν είσατε τόσο φοβισιάρηδες ώστε να παλαίψετε για τα δικαιώματά σας, υπάρχουν αρκετές γυναίκες σ' αυτή τη χώρα που είναι έτοιμες να έρθουν εδώ και να σας ξυλοκοπήσουν. Αν το δίλημμα είναι απεργία ή δουλεία, τότε θα πρέπει να διαλέξετε την απεργία μέχρι που ο τελευταίος από σας θα βρεθεί στον τάφο αγωνιζόμενος*».

Μια βδομάδα αργότερα, οι 9.000 από τις 11.000 που εργάζονταν στα ορυχεία του Νότιου Κολοράντο, άρχισαν να απεργούν. Ανάμεσα στα αιτήματά τους ήταν η αναγνώριση του συνδικαλιστικού τους οργάνου, 10% αύξηση, οκτάωρη ημερήσια εργασία, και το δικαίωμα να μπορούν να ψωνίζουν για τις ανάγκες τους από μαγαζιά που δεν ανήκαν στις εταιρίες άνθρακα.

Οι εταιρίες άνθρακα αρνήθηκαν να διαπραγματευτούν με τους απεργούς. Η πρώτη τους αντίδραση ήταν η έξωση των απεργών από τα δική τους ιδιοκτησίας ξύλινα σπίτια στα οποία στεγαζόνταν οι εργαζόμενοι. Μέσα στο πρώιμο χιόνι και τις φοβερά χαμηλές θερμοκρασίες, οι απεργοί αναγκάστηκαν να καταφύγουν σε ένα πρόχειρο χωριό από σκηνές που έστησε το συνδικάτο τους. Τα πνεύματα εντάθηκαν δραματικά: Ο Τζον Ροκφέλερ, ιδιοκτήτης της μεγαλύτερης εταιρίας στην περιοχή, προμήθευσε τους φρουρούς του με καινούριας τεχνολογίας όπλα, ενώ την ίδια στιγμή οι ανθρακωρύχοι οπλίστηκαν με καραμπίνες.

Το σύνολο σχεδόν των εργαζόμενων αποτελούνταν από μετανάστες: Έλληνες, Ιταλούς, Σλάβους, Ιρλανδούς, Μοντενέγκρους, και άλλους. Για την ακρίβεια 36 διαφορετικές γλώσσες και διάλεκτοι ένωσαν ή και διαχώριζαν τους απεργούς εργάτες, ενώ λιγότεροι από το 30% μπορούσαν να συνεννοηθούν στα αγγλικά. Για πολλά χρόνια αποτελούσε πάγια τακτική των εργοδοτών η πρόσληψη μεταναστών από όσο περισσότερο διαφορετικές χώρες ήταν δυνατό, ελπίζοντας με τον τρόπο αυτό να διασπάσουν τους εργαζόμενους με βάση τις εθνικές διαφορές, έτσι ώστε η συνδικαλιστική τους οργάνωση να γίνει πρακτικά και ουσιαστικά αδύνατη.

Καθώς όμως ο χειμώνας του 1913-14 έδωσε σιγά-σιγά τη θέση του στην Άνοιξη, οι εθνικές διαφορές άρχισαν να καταρρίπτονται μέσα από την κοινότητα των προβλημάτων. Τα τραγούδια τους έγιναν κοινά, το φαγητό διεθνοποιήθηκε. τα αστεία τους ξεπέρασαν τα εθνικά στερεότυπα, και ο χορός τους κοινοτικοποιήθηκε. Οι ιδιωτικοί φρουροί της εργοδοσίας, βλέποντας αυτή την υπόσκαψη των σχεδίων τους από τις κορυφές των λόφων που είχαν καταλάβει για να επιβλέπουν τις σκηνές στις οποίες ζούσαν πια οι απεργοί, άρχισαν να ανησυχούν. Κυριακή, 19 Απριλίου του 1914, ήταν μέρα του Ελληνικού Πάσχα, η μέρα της μεγάλης σφαγής που έμεινε στην ιστορία ως η «*Σφαγή του Λάντλοου*». Ας αφήσουμε όμως τον Ζήση Παπανικόλα να μας διηγηθεί τα συμβάντα μέσα από το βιβλίο του «*Buried Unsong. Louis Tikas and The Ludlow Massacre*».

«Οι Έλληνες ήταν αποφασισμένοι να έχουν μεγαλύτερη

Πασχαλινή γιορτή απ' ό,τι οι καθολικοί συνάδελφοί τους. Είχαν προετοιμάσει το πανηγύρι με μεγάλη φροντίδα. Ο Κώστας Παπαδάκης είχε κατέβει για τη γιορτή από το Γουόλσενμπουργκ. Θυμάται ότι έβαλαν ένα αρνί στη φωτιά, κι αγόρασαν δύο βαρέλια μπύρα. Είχαν επίσης αγοράσει και ένα δώρο για τις γυναίκες — κάτι φοβερά αμερικάνικο σαν πρακτική, που πολύ το διασκέδασαν—: ρούχα γυμναστικής.

«Έτσι εκείνο το πρωί, ενώ η χώρα βρισκόταν στα πρόθυρα του πολέμου (σ.σ. με το επαναστατημένο Μεξικό), και το αρνί ψηνόταν πάνω στα κάρβουνα, στο Λάντλοου στήθηκε ένα παιχνίδι μπίτζμπολ. Ήταν οι γυναίκες συγγενείς των Ελλήνων απεργών του Λάντλοου, ντυμένες στις καινούριες τους αθλητικές στολές, ενώ οι άνδρες παρακολουθούσαν όλο φωνές και γέλια. Γύρω στις μία το μεσημέρι σχεδόν όλοι οι απεργοί πήγαν στις σκηνές των Ελλήνων για φαί και γλέντι. Μετά το φαγητό ο Λούις Τίκας [σ.σ. Πρόεδρος όλων των εργαζομένων στα ορυχεία, και πρόεδρος της Απεργιακής Επιτροπής, Κρητικής καταγωγής], ντυμένος σε κρητικές βράκες, πήρε φωτογραφίες από τις γυναίκες, ντυμένες με τις αθλητικές στολές και σε πέντε διαφορετικές πόζες όπως οι ίδιες θυμούνται. Στη συνέχεια πήγαν πίσω για ένα νέο παιχνίδι μπίτζμπολ και αυτή τη φορά οι γυναίκες είχαν τους άνδρες αντίπαλους, τους οποίους μάλιστα νικούσαν πολύ εύκολα. Ξαφνικά έκαναν την εμφάνισή τους τέσσερις οπλοφόροι φρουροί, ένας από τους οποίους ήταν καβαλλάρης. Τους πλησίασαν αρχικά οι γυναίκες, ενώ σε λίγο ένας απεργός άνδρας με ψάθινο καπέλλο και με τα χέρια απλωμένα στον αέρα άρχισε να τους φωνάζει. «Αν θέλετε να με σκοτώσετε πυροβολήστε με τώρα. Είναι η καλύτερη ευκαιρία που θα βρείτε ποτέ».

«Αργότερα το ίδιο βράδυ στην μεγάλη σκηνή, στο κέντρο του χώρου που έμεναν οι απεργοί, έγινε ένας μεγάλος χορός προς τιμήν των Ελλήνων. Ο Λούις Τίκας τη νύχτα εκείνη είχε άλλα πράγματα στο μυαλό του. Οι ιδιωτικοί φρουροί που προσπάθησαν νωρίτερα να διαλύσουν το παιχνίδι είχαν ξανάρθει στο χώρο των απεργών, ενώ κάποιος είχε ακούσει ένα ψίθυρο ότι θα προσπαθούσαν το βράδυ εκείνο να ανατινάξουν τις σκηνές των απεργών».

Κανείς δεν μπορεί να ξέρει ποιός έριξε τον πρώτο πυροβολισμό νωρίς τα ξημερώματα της Δευτέρας του Πάσχα, και ούτε παίζει κανένα ρόλο. Ιδιωτική φρουρά και οι εθνοφρουροί που είχαν καταλάβει τις κορυφές των λόφων γύρω από το χώρο διαμονής των απεργών βρισκόταν εκεί με μοναδικό στόχο την κυριολεκτική εξαφάνισή τους. «Ξαφνικά», έγραψε ο Τζον Ρίντ, που κάλυπτε δημοσιογραφικά, την απεργία, «τα πυροβόλα άρχισαν να γαζώνουν τις σκηνές των απεργών. Φοβερός πανικός ακολούθησε. Μερικές γυναίκες με τα παιδιά τους βγήκαν από τις σκηνές τρέχοντας, κατευθυνόμενες προς τους λόφους με σκοπό να προφυλαχτούν. Τις πυροβόλησαν καθώς έτρεχαν». Άλλοι πάλι προσπάθησαν να προφυλαχθούν μέσα σε μικρά ανοίγματα κάτω από τις σκηνές, τα οποία είχαν ανοίξει από πριν. Όμως και αυτό δεν τους βοήθησε, γιατί οι φρουροί έβαλαν φωτιά σε όλες τις σκηνές.

Μια μέρα αργότερα σε μια τέτοια τρύπα κάτω από μια σκηνή ανακαλύφθηκαν 11 παιδιά και δύο γυναίκες, νεκρές από ασφυξία και εγκαύματα. Η επίθεση κράτησε 12 ώρες περίπου και σύμφωνα με τα περισσότερα στοιχεία ο αριθμός των νεκρών έφτασε τους 30, ενώ στάθηκε αδύνατο να υπολογισθεί ο αριθμός των τραυματιών.

Ο Λούις Τίκας, του οποίου το πραγματικό όνομα ήταν Ηλίας Αναστάσιος Σπαντιδάκης και έφτασε στην Αμερική το 1906, σκοτώθηκε με πραγματικά τραγικό τρόπο. Συνελήφθη μαζί με δύο άλλους απεργούς από μια ομάδα εθνοφρουρών, οι οποίοι τον πήγαν στον λοχία Λίντερφελντ, που διοικούσε τις στρατιωτικές μονάδες στην περιοχή, και ήταν πασίγνωστος σαν «ο δολοφόνος των ανθρακωρύχων», από την ανάμειξή του σε προηγούμενες αιματηρές καταστολές απεργιακών κινητοποιήσεων στο Κολοράντο. Εκεί ο Λίντερφελντ κτύπησε τον Τίκα επανειλημμένα στο κεφάλι με τον υποκόπανο από το όπλο του και, αφού τον άφησε αναισθητό, διέταξε μια ομάδα στρατιωτών να τον εκτελέσουν, όπως και έγινε.

Η απεργία συνεχίστηκε μέχρι τα τέλη περίπου του 1914, με την παντελή ήττα των απεργών, και κάτω από τις συνεχείς τρομοκρατικές επιθέσεις των εθνοφρουρών. Όπως είπε η Μάδερ Τζόουνς αργότερα σε κάποιο νεοορκεζικό ακροατήριο, «οι απεργοί είχαν με το μέρος τους το Σύνταγμα, αλλά η εργοδοσία είχε τα όπλα».

Ο Έλληνας δεν είναι τίποτα χωρίς το παρελθόν του, την πολιτισμική του συνέχεια, χωρίς τις μνήμες του. Και ο Λούις Τίκας αποτελεί κομμάτι αυτής της αναγκαιότητας. Η ζωή του χάθηκε μέσα στην προσπάθειά του να ζητήσει απονομή της δικαιοσύνης, να βρει ένα κομμάτι κοινωνικής σιγουριάς, να καθιερώσει την αναγκαιότητα αυτοσεβασμού για τον εαυτό του και τους Έλληνες, Ιταλούς, Αυστριακούς και Σλάβους, που αποτέλεσαν τους φίλους και συνοδούς του σ' αυτή τη χώρα. Η ιστορία του είναι μια μικρή Ιλιάδα από την πλευρά του ηττημένου, για όλους εμάς που αποζητάμε σήμερα την κλωστή της ιστορικής μας διαχρονικότητας σ' ένα κόσμο που γνωρίζουμε μόνο μέσα από τις γραφές και εικόνες των νικητών.

Τά ἀδιέξοδα τῆς Παιδείας

Β' Μέρος

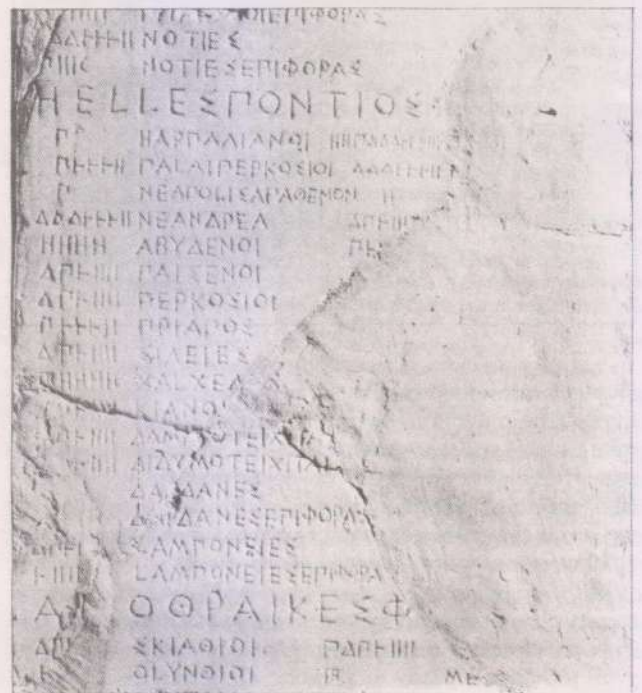
τοῦ Σαράντου Ἰ. Καργάκου

Γι' αὐτό ἐμμένω, ἐπιμένω στήν ἄποψη: νά ἐπανεέλθουν τ' Ἀρχαῖα στήν ἐκπαίδευση. Ὅταν διώχνεις τή μάνα, δύσκολο νά σοῦ μείνει τό παιδί! Δυστυχῶς δέν ἀκούσαμε τούς σοφούς προγόνους μας καί ἀκούσαμε το νεκροθάφτη τῆς Κύπρου, τόν καταχθόνιο Χένρυ Κίσειγκερ, πού συνέστησε νά καταστρέψουμε τίς βάσεις τῆς κλασσικῆς παιδείας μας. Ἐτσι ἔφυγαν τ' ἀρχαῖα Ἑλληνικά καί μαζί τους καί τά σωστά νέα ἑλληνικά. Τώρα βατταρίζουμε ἢ βαρβαρίζουμε. Δέν συνομιλοῦμε, ξενομιλοῦμε. Κάποιοι ἐνοχλήθηκαν γιά τό περιεχόμενο τῶν «*νον πέιπερς*» τοῦ πρωθυπουργοῦ καί κανεῖς μέσα στή βουλή δέν ἐνοχλήθηκε πού ὁ πρωθυπουργός εἴκοσι καί πλέον φορές ἐπανελάβε τόν βάρβαρο αὐτό κι ἀκατάληπτο σημασιολογικῶς ὄρο καί κυρίως — κυρίως λέγω — γιατί ὡς ἀρχηγός κυρίαρχου κράτους καί δὴ κράτους πού ἐδίδασε σ' ὄλους τούς λαούς τήν πολιτική γλῶσσα, χρησιμοποιοῖ στήν ἀλληλογραφία του μία ξένη γλῶσσα. Δυστυχῶς τό θεωροῦμε φυσικό. Ἐγώ τό θεωρῶ ξεπεσμό. Οὐδέεις Ἑβραῖος ἢ Ἀραβας ἡγέτης θά ἔγραφε ὡς πρωθυπουργός στόν ὁποιοδήποτε ἰσχυρό στήν ἰσχυρή γλῶσσα του. Ἀλληλογραφῶ διπλωματικῶς χρησιμοποιοῦντας τή γλῶσσα μου, σημαίνει ὅτι ἀμύνομαι ὑπέρ γλώττης καί ὑπέρ πάτρης. Δέν ὑποστέλλω τή σημασία τῆς ἐθνικῆς μου ὑπερηφάνειας. Κι ἐμεῖς δέν ἔχουμε τίποτα ἄλλο πού νά μᾶς κάνει τόσο ὑπερήφανους ὅσο τή γλῶσσα μας.

Φαίνεται ὅτι οἱ Ἕλληνες πολιτικοί ἀκολουθοῦν τούς μαθητές πού αἰσχρογραφοῦν πλέον στήν ἀγγλική. Πρόσφατα μέ δημοσίευσμά μου ὑπέδειξε στον κ. Σουφλιᾶ νά ἐκδώσει ἐγκύκλιο καί νά ὑποδεικνύει στά παιδιά: «αἰσχρογραφεῖτε ἑλληνιστί». Ἄλλ' ὁ κ. Σουφλιᾶς ἐκώφευσε. Φοβήθηκε νέες καταλήψεις, ἐπειδή μία τέτοια ἐγκύκλιος θά ἦταν προσβλητικὴ γιά τήν ἐθνικὴ γλῶσσα τῶν μαθητῶν μας, τήν... ἀγγλική!

Πολλοὶ ἐξανίστανται ὅταν μέ ἀκοῦν νά μιλῶ διαρκῶς γιά τ' Ἀρχαῖα. «Ἐδῶ ὁ κόσμος χάνεται κι ἐσύ μιλάς γιά Ἀρχαῖα», μοῦ εἶπε κάποιος πρόσφατα. Ἀκριβῶς, ἐπειδὴ ὁ κόσμος χάνεται, θέλω τ' Ἀρχαῖα. Οἱ ἀνεπτυγμένες κοινωνίες διέρχονται μιά πρωτοφανή ἰδεολογικο-πνευματικὴ καί ἠθικὴ κρίση. Τό εἶχε προβλέψει ὁ Πατροκοσμᾶς λέγοντας: «Θά ῥθει καιρός πού θά κυβερνοῦν τὰ ἄλλα καί τὰ μπάλαλα». Στό σημεῖο αὐτό τῆς ἀκαταληψίας βρισκόμαστε. Δέν ξέρομε ποιοὶ εἴμαστε, τί θέλουμε, τί ζητᾶμε. Γι' αὐτό χρειαζόμαστε τ' Ἀρχαῖα. Στό καινούργιο μου βιβλίο πού ἐπιγράφεται «*ΑΛΕΞΙΑ: γλωσσικό δράμα μέ πολλές πράξεις*» ἐκθέτω σέ 400 περίπου σελίδες τούς λόγους πού καθιστοῦν ἐπιτακτικὴ τήν ἐπαναφορὰ τῶν Ἀρχαίων στήν παιδεία μας καί στά παιδιά. Ἐδῶ, ἐνθυμούμενος τούς προγόνους μου, θά προσπαθῶ νά εἶμαι λακωνικός.

1. Τά παιδιά μας πρέπει νά ἐρμηνεύουν τούς Ἀρχαίους γιά δύο κυρίως λόγους: πρῶτον, διότι διὰ τῆς ἐρμηνείας τῶν Ἀρχαίων ἐρμηνεύονται τά πάντα. Δεύτερον, οἱ Ἀρχαῖοι διὰ τῆς ἐρμηνείας ἔχουν τό χάρισμα νά «ὀρμηνεύουν», δηλαδή νά συμ-

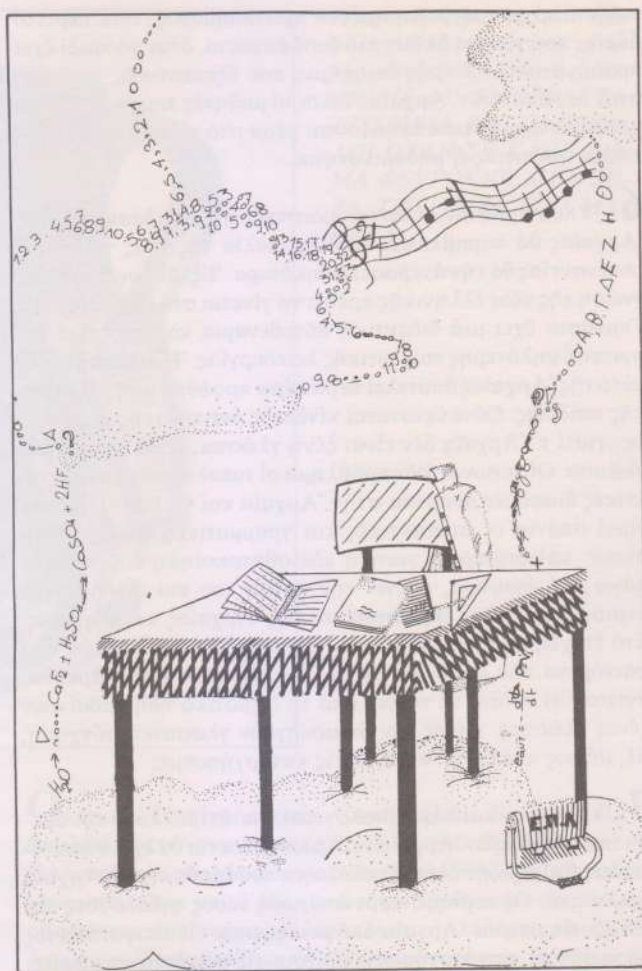
βουλεύουν γιά τά πάντα. Μιά προσπάθεια γιά δική μας ἐρμηνεία ἔχει σάν ἀντί-δωρο μιά δική τους «ὀρμηνεῖα». Μέ τό φῶς τῶν Ἀρχαίων φωτίζουμε τό σκοτισμένο πνεῦμα μας καί κάνουμε καταληπτά τά ἀκατάληπτα σημεῖα τῶν καιρῶν. Τά Ἀρχαῖα ἀπό τόν ὑπεράνθρωπο μᾶς ξαναφέρνουν στόν ἄνθρωπο. Καί μέ τή λέξη «ἄνθρωπος» ὁ Οἰδίπους ἔλυσε τό αἶνιγμα καί σκότωσε τό τέρας. Κι ἀκόμη οἱ Ἀρχαῖοι, ὅταν τούς ἐρμηνεύουμε σωστά, μᾶς ἐρμηνεύουν. Μᾶς ξεσκεπάζουν, μᾶς ξεμασκαρεύουν. Αὐτό ἐξηγεῖ καί τό γιατί οἱ πολιτικοί μας —πλὴν ἐλαχίστων— δέν θέλουν τ' Ἀρχαῖα καί τούς Ἀρχαίους. Βέβαια, ὄλοι ὑποκριτικά δηλώνουν πῶς ἀγαπᾶνε τ' Ἀρχαῖα. Ὅπως οἱ Κανίβαλοι. Γι' αὐτό καί τά... ἔφαγαν.

2. Ἡ ἐπανεισαγωγή τῶν Ἀρχαίων εἶναι ἀναγκαῖα πρωτίστως γιά λόγους ἐθνικούς. Τῆ στιγμῆ πού ἀμφισβητεῖται ἡ μακεδονικότητα τῆς Μακεδονίας, ἡ θρακικότητα τῆς Θράκης καί ἡ ἑλληνικότητα τῶν Ἑλλήνων ἀπό τούς διαφόρους Ὀζάλ. Ντυροζέλ καί λοιποὺς πράκτορες τοῦ Βατικανοῦ, εἶναι πράξη ἐθνικῆς προδοσίας ἢ ἐξορία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἀπὸ τό Γυμνάσιο. Ἐμεῖς μέ τήν ἀγνοιά μας καί τήν ἄνοιιά μας δώσαμε ὄπλα στούς ἐχθρούς. Ξέρεις ποῖός εἶσαι, ὅταν ξέρεις τούς προγόνους σου. Κι ἐμεῖς ἀγνοοῦμε τούς προγόνους μας. Ἐγίναμεν γασμοῦλοι. Ὅταν ἔθνη μεγάλα καί ἰσχυρά, πού δέν ἀπειλοῦνται ἀπὸ κανέναν, ἀγωνίζονται σθεναρά (παράδειγμα ἡ Γαλλία) νά προστατεύσουν τή γλωσσικὴ τους κληρονομιά, εἶναι ἐξωφρενικό

έμεις οί κληρονόμοι του μεγαλύτερου γλωσσικού θησαυρού, νά τόν στεροϋμε από τά παιδιά μας, μέσω μιᾶς παιδείας δῆθεν λαϊκῆς, πού ὅμως ἀποβαίνει ἀντιλαϊκή, ὅταν δέν προσφέρει στή μαθητιῶσα νεολαία τήν ὑψηλότερη ἐκφραση γλωσσικῆς παιδείας, δηλαδή τόν ἀρχαῖο λόγο καί τίς μετεξελίξεις του μέσω τῆς ἐκκλησιαστικῆς καί τῆς λογίας. Καί εἶναι τουλάχιστον ἀντιλαϊκό καί ἀντισυνταγματικό (διότι ἀντίκειται στήν ἀρχή τῆς ἰσότητος, ἄρθρο 16 τοῦ Συντάγματος), τά Ἑλληνόπουλα πού δέν πρόκειται νά προχωρήσουν στό Λύκειο, νά μήν ἔχουν καμμιά ἐπαφή μέ τά αὐθεντικά ἀρχαῖα κείμενα, πρᾶγμα πού τούς στερεῖ τή δυνατότητα νά κατανοήσουν καί ἄλλα κείμενα τῆς νεώτερης γραμματείας μας. Ἔτσι δημιουργοῦμε πολίτες β' κατηγορίας, πρᾶγμα πού ἀντίκειται καί στό ἄρθρο 4 τοῦ Συντάγματος.

3. Ἡ ἐπανεισαγωγή ἐπιβάλλεται ἀκόμη καί γιά λόγους ἐθνικοῦ γοήτρου. Εἶναι ἀδιανόητο ἔμεις, πού θηλάσαμε τόν ἀρχαῖο λόγο μέ τό μητρικό μας γάλα, πού ὁ σημερινός μας λόγος εἶναι μιᾶ φυσική ἐξέλιξη τοῦ ἀρχαίου, νά εἴμαστε σχεδόν οὐραγοί στίς κλασσικές σπουδές, στίς μόνες πού θά μπορούσαμε, μέ μικρό κόστος καί μεγάλο ζήλο, νά εἴμαστε πρωτοπόροι. Εἶναι ἀδιανόητο οἱ ξένοι, πού γι' αὐτούς τ' Ἀρχαῖα εἶναι ὄντως ξένη γλῶσσα, νά τά διδάσκουν στά παιδιά τους ἀπό τήν πρώτη γυμνασιακή τάξη κι ἔμεις νά τά ἐκτοπιζοῦμε στίς δύο τάξεις τοῦ Λυκείου (Στή Γ' Λυκείου κάνουν Ἀρχαῖα μόνον οἱ ὀλιγάριθμοι ὑποψήφιοι τῆς Γ' Δέσμης). Κι εἶναι ἀνθεθνικό —προδοτικό θά ἔλεγα— νά προτείνουν οἱ συνδικαλιστικοί φορεῖς διδασκαλία τῶν ξένων γλωσσῶν ἀπό τό Δημοτικό, καί καμμιά κομματική νεολαία —καμμιά, καμμιά, καμμιά— νά μήν ἔχει τήν ἐθνική εὐαισθησία νά προτείνει τήν ἐπιαναφορά τῶν Ἀρχαίων στό Γυμνάσιο. Ἀπλῶς θά θέσω στούς κορυβαντιῶντες «νεολαίους» (τί λέξεις!) καί συνδικαλιστικούς φορεῖς πού καθορίζουν τά ἐκπαιδευτικά πεπρωμένα μας ἕνα ἀπλό ἐρώτημα: κατά ποίαν ἔννοια ἕνα παιδί πού θά γίνε φιλολόγος, θεολόγος, νομικός, ἱστορικός κ.λπ. πρέπει νά διδάσκεται ἀπό τήν Α' Γυμνασίου μιᾶ τέραστια ὕλη μαθηματικῶν, φυσικῆς καί χημείας καί ὄχι Ἀρχαῖα Ἑλληνικά; Γιατί πρέπει ἕνας μελλοντικός φιλολόγος ἢ ἀρχαιολόγος νά κάνει 6 χρόνια μαθηματικά, φυσική κ.λπ. καί μόνο 3 (τρία) χρόνια Ἀρχαῖα Ἑλληνικά; Αὐτό δέν εἶναι ἀνισοτιμία, ἄν ὄχι ἀτιμία εἰς βάρος τῆς ἐθνικῆς μας εὐαισθησίας, ὅταν θά δοῦμε σέ λίγο τούς Τούρκους ἑλληνιστές νά εἶναι ὑπέρτεροι τῶν δικῶν μας;

4. Οἱ μεταφράσεις, πού τώρα ἀντικαθιστοῦν τή διδασκαλία ἀπό τό πρωτότυπο, παρέχουν μιάν ἀλλοιωμένη εἰκόνα τοῦ κλασσικοῦ ὕφους, μερικῆς μάλιστα γελοιοποιοῦν καί τόν ἀρχαῖο καί τόν νεοελληνικό λόγο, ὅπως ἡ βαρβαρο-μπαρόκ μετάφραση τῶν Καζαντζάκη - Κακριδῆ καί ἡ βλαχο-μπαρόκ μετάφραση τῶν Πάλλη, Ἑφταλιώτη, Σιδέρη. Πρέπει νά ποῦμε στά παιδιά τήν ἀλήθεια: αὐτό πού σᾶς προσφέρουμε σάν Ἀρχαῖα, δέν εἶναι Ἀρχαῖα, ἀλλ' ἀρχαῖος λόγος μασκαρεμένος σάν παλιάτσος σέ νεοελληνικό. Πρέπει νά ἐπανέλθουμε στή διδασκαλία ἀπό τό πρωτότυπο, χωρίς νά ἀποκλείσουμε καί τίς δόκιμες μεταφράσεις. Ὁ ἀρχαῖος λόγος δέν εἶναι μόνο περιεχόμενο, εἶναι καί ὕφος. Τό ὕφος ἐκφράζει τό ὕφος καί ἀπό τήν ἀποψη αὐτή εἶναι οὐσία. Τό νά μεταφέρουμε ὄλο τό βάρος τῆς ἀρχαιομάθειας στή μετάφραση, δέν εἶναι λύση. Ἀπεναντίας κάνουμε τή λύση πρόβλημα. Μπορεῖ τά Ἑλληνόπουλα νά διδάσκονται περισσότερο κείμενα, ἀλλ' ἡ διδασκαλία ἔχει πάρει τή μορφή «ἀναγνώσματα σέ συνέχειες». Μόνον ἡ παράλληλη διδασκαλία ἀπό πρωτότυπο καί μετάφραση συνιστᾷ λύση στό πρόβλημα. Μιά ἀνανεωμένη μάλιστα ἀντίληψη διδασκαλίας

τῆς Γραμματικῆς καί τοῦ Συντακτικοῦ, θά ἔκανε τόν νοῦ τῶν μαθητῶν πιό συνθετικό καί ἐρευνητικό. Θά δίδασκε τά παιδιά τήν τέχνη τοῦ διαγιγνώσκειν, τήν τέχνη τοῦ ὀργανῶνεν τή σκέψη. Σχετικά ὁ μέγας μαθηματικός Πουανκαρέ εἶχε πεῖ: «Ἡ συντακτική ἀνάλυση μιᾶς προτάσεως εἶναι πρότυπο ἐπισημονικῆς σκέψης».

5. Ὑπάρχουν καί καθαρά παιδαγωγικοί λόγοι πού ἐπιβάλλουν τήν ἄμεση ἐπανεισαγωγή τῶν Ἀρχαίων στό Γυμνάσιο καί ὑπό τήν μορφή τῶν «παιγνίων» στό Δημοτικό (κι ἄς μὴ βρεθεῖ κανένα Κακριδάκι, πού σάν ἀκριδάκι ἔχει ἐπικαθῆσει στήν παιδεία μας, νά μέ εἰρωνευθεῖ γιά τή λέξη «παίγνια», ὅπως εἰρωνεύτηκε κάποτε τόν Τρίτση, γιατί ἐγώ δέν εἶμαι κανένας ἀγράμματος ὑπουργός καί ὅταν λέγω «παίγνια» ξέρω τήν τεράστια παιδαγωγική σημασία τους). Ἡ ἡλικία τῶν 11-14 ἐτῶν εἶναι περισσότερο πρόσφορη γιά γλωσσική διδασκαλία. Τά παιδιά εἶναι πιό ἀπορροφητικά καί δεκτικά. Μαθαίνουν εὐκολότερα ἀπό ἕναν μαθητῆ τοῦ Λυκείου τύπου καί κανόνες. Τό ἐπιχειρήμα ὅτι τ' Ἀρχαῖα εἶναι δύσκολα γιά τό γυμνασιόπαιδο εἶναι ἔωλο. Τά μαθηματικά, ἡ φυσική καί ἡ χημεία, πού τόσο ἄλλαξαν καί ἀνέβηκαν ἀπό ἀποψη ὕλης, εἶναι πιό δύσκολα. Αὐτό δέν εἶναι λόγος νά τά καταργήσουμε. Ὁ περιορισμός τῆς διδασκαλίας τῶν Ἀρχαίων μόνον στό Λύκειο, ὁδήγησε τό μάθημα σέ ναυάγιο. Τό παιδί πρέπει νά μάθει σέ ἕξι μῆνες (τόσο διαρκεῖ οὐσιαστικά τό σχολικό ἔτος) ὅλη τήν ἀρχαῖα γραμματική καί συντακτικό, χωρίς μέχρι τότε νά ξέρει τί εἶναι ψιλῆ καί δασεῖα, τί εἶναι περισπωμένη καί ὑπογεγραμμένη. Ἔτσι τά

νιώθει, λόγω του βεβαρημένου προγράμματος, σαν περιττό βάρος, που γίνεται ακόμη πιο δυσβάστακτο, όταν το παιδί έχει προσανατολιστεί προς επιστήμες που εξεταστικώς τουλάχιστον δεν απαιτούν 'Αρχαία. Τέλος οι μαθητές που θά 'θελαν να μάθουν 'Αρχαία καταποντίζονται μέσα στο τέλμα της διδακτικής μετριότητας ή μηδαμινότητας.

6. Υποστηρίζουν οι αρχαιομάστιγες ότι η διδασκαλία της 'Αρχαίας θά παραβλάψει τη διδασκαλία της νέας γλώσσας. 'Απεναντίας θά τήν ανεβάσει υψηλότερα. 'Εξ' άλλου η πλήρης γνώση της νέας ελληνικής πρέπει να γίνεται στο Δημοτικό. Τό Γυμνάσιο έχει μια διδακτική αυτοδυναμία και αποτελεί έκφραση υψηλότερης παιδευτικής λειτουργίας. 'Η διδασκαλία σ' αυτό της 'Αρχαίας αποτελεί περαιτέρω προώθηση της γλωσσικής παιδείας. Ούτε υφίσταται κίνδυνος διανοητικής συγχύσεως, γιατί τ' 'Αρχαία δεν είναι ξένη γλώσσα, είναι η δική μας γλώσσα. Ούτε συνιστούν πρόβλημα οι τυπολογικές και συντακτικές διαφορές ανάμεσα στην 'Αρχαία και τη Νέα. Πρώτον, γιατί σπάνια οι συντακτικές και γραμματικές δομές συμπίπτουν· και δεύτερον, γιατί η ευαισθητοποίηση του παιδιού πάνω στη διαφορά, δξύνει τήν κρίση του και συνεισφέρει περισσότερο στην εκμάθηση και της 'Αρχαίας και της Νέας. Στο επιχείρημα, ότι ο μαθητής θά μπερδεύεται ανάμεσα στα φαινόμενα των «δύο» γλωσσών, 'Αρχαίας και Νέας, αρκεί ν' αντίταχθει τοῦτο: τά παιδιά από τό Δημοτικό ἤδη μαθαίνουν ξένες γλώσσες. Αὐτές δέν δημιουργοῦν γλωσσική σύγχυση; 'Η, μήπως πρέπει γι' αὐτό νά τίς καταργήσουμε;

7. Υπάρχουν και λόγοι βιολογικοί, που επιβάλλουν τήν ἄμση ἐπαναφορά τῶν 'Αρχαίων. Σέ μιά πενταετία θά ἔχουν συνταξιοδοτηθεῖ σχεδόν ὅλοι οἱ φιλόλογοι πού ἔμαθαν γερά 'Αρχαία 'Ελληνικά. Οἱ περισσότεροι ἀπό τούς νέους φιλόλογους ἐπί μιά 15ετία κάνουν 'Αρχαία ἀπό μετάφραση. Οἱ ἀποφοιτοῦντες τώρα ἀπό τά πανεπιστήμια γνωρίζουν τίς μαρωνίτειες μωρίες, ἀλλά δέν γνωρίζουν 'Αρχαία.

8. 'Η διδασκαλία 'Αρχαίων ἀπό τό Γυμνάσιο καί εἰδικῶν θρησκευτικῶν κειμένων ἀπό τό Δημοτικό θά ἐνισχύσει τά γλωσσικά ἀποθέματα τῶν παιδιῶν μας καί θά τούς ἐπιτρέψει νά οἰκειωθοῦν καί νεώτερα ὑψηλῆς ποιότητος κείμενα (λογοτεχνικά, πολιτικά, ἐπιστημονικά). Καί δέν ἐννοῶ μόνον ἕναν Παπαδιαμάντη, ἕναν Ροῦδη, ἕναν Παπαρρηγόπουλο, ἕναν Σαρίπολο, ἕναν Τρικούπη καί Βενιζέλο, ἐννοῶ καί πολύ νεώτερους συγγραφείς, ὅπως ὁ Καβάφης, ὁ Κάλβος, ὁ 'Ελύτης, ὁ 'Εγγονόπουλος καί ἀπό τούς ζῶντας ἕναν Γ. Χειμωνᾶ. Τό παιδί, διδασκόμενο τή γλώσσα τοῦ σήμερα, κατανοεῖ μόνον τά κείμενα τοῦ σήμερα καί μάλιστα ὄχι τά ἰδιαίτερος ποιοτικά.

9. Αὐτό μᾶς παραπέμπει στό τεράστιο ἐθνικό θέμα τῆς γλωσσικής πείνας. 'Ανησυχεῖ ἡ κυβέρνησις, γιατί παρά τά χιόνια, ἐξαντλοῦνται τά ὑδάτινα ἀποθέματά μας. Καί δέν ἀνησυχεῖ γιά τήν ἐξάντληση τῶν γλωσσικῶν δεξαμενῶν μας, γιά τά φαινόμενα τῆς «'Αλαλίας» καί τῆς «'Αλεξίας», πού ἔγιναν τίτλοι βιβλίων μου. Κάθε χρόνο οἱ γενικές ἐξετάσεις δείχνουν ὅτι ὁ γλωσσικός αἱματοκρίτης τῶν νέων πέφτει. Μόλις ἕνα πενήχρῳ 1% ὑπερβαίνει στήν ἐκθεση τό 18. Τό 50% τῶν ὑποψηφίων κινεῖται βαθμολογικά μεταξυ 10-13. 'Αλλά τή γλωσσική ἀτροφία διαπιστώνουν ἀκόμη καί οἱ πανεπιστημιακοὶ καθηγητές πού ἔχουν τόν ἥρωισμό νά ἐξετάζουν γραπτῶς τούς φοιτητές τους. Παλαιός μου μαθητής καί νῦν ἐπίκουρος καθηγητής τῆς 'Ιατρικῆς ἀναγκάζεται νά κάνει καί μαθήματα γραμματικῆς, γιατί ἀνέθεσε κάποτε σέ φοιτητή του νά συντάξει ἕνα ἐξιτήριο καί συνέταξε εἰσιτήριο. Τοῦ ὑπέδειξε νά συντάξει ὁ ἴδιος εἰσιτήριο εἰσαγωγῆς τῆς 'Ελληνικῆς στήν ἐντατική.

10. Υποστηρίζεται ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν 'Αρχαίων ἀπό τό Γυμνάσιο εἶναι σπατάλη χρόνου σέ μιά ἐποχή πού ὁ χρόνος εἶναι χρῆμα. 'Επ' αὐτοῦ ἀπαντῶ: ὅ,τι συνδέεται μέ τήν ἐθνική μας κληρονομιά δέν μπορεῖ ν' ἀντιμετωπίζεται μέ οικονομικά κριτήρια. Τά 'Αρχαία δέν εἶναι οικονομικό μέγεθος. 'Αν θέλουμε νά λογιζόμαστε 'Ελληνες, πρέπει νά τ' ἀντιμετωπίζουμε σάν ψυχικό γεγονός. Κι ὅμως ἡ σπουδή τῶν 'Αρχαίων δέν εἶναι καθόλου μιά ἀντι-οικονομική, ἀντιπαραγωγική ἐπένδυση. Τά 'Αρχαία καλλιεργοῦν τή συνθετική σκέψη, πού εἶναι πῶ παραγωγική, ὡς περισσότερο διανοητική, ἀπό τή σκέψη ἐνός μονόπλευρα καταρτισμένου τεχνοκράτη. Οὔτε τ' 'Αρχαία ἀποτελοῦν ἐμπόδιο στήν κατάκτηση τῶν νέων «γλωσσῶν» τῆς πληροφορικῆς καί μικροηλεκτρονικῆς. Διότι οἱ ἐπιστήμες αὐτές χρησιμοποιοῦν ἕνα διαρκῶς αὐξανόμενο καί πολλαπλασιαζόμενο λεξιλόγιο, πού ἀντλοῦν ἀπό τίς δεξαμενές τῆς 'Αρχαίας. Δουλεῦσιν κυρίως μέ ρίζες καί γι' αὐτό χρειάζονται τήν 'Αρχαία.

11. 'Ενα ἄλλο πολυχρησιμοποιημένο ἐπιχείρημα εἰς βάρος τῶν 'Αρχαίων εἶναι ὅτι ὅσο κι ἂν διδαχθοῦν, δέν μαθαίνονται. Καί ὅτι 'Αρχαία πρέπει νά μαθαίνονται ὅσοι θά γίνουν φιλόλογοι. 'Η συλλογιστική αὐτή εἶναι παρανοϊκή. Μέ τό ἴδιο σκεπτικό πρέπει νά καταργηθοῦν ὅλα τά διδασκόμενα στό Γυμνά-

Πικάσσο: 'Ηρακλής και Όμφάλη, 1950. Οί στίχοι είναι τής ποιήτριας Μάτσης Χατζηλαζάρου: ΕΜΟΡΦΑ ΤΑ ΤΖΙΤΖΙΚΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΓΡΥΛΟΙ ΟΤΑΝ ΣΕ ΚΑΘΕ ΒΗΜΑ ΦΕΥΓΟΥΝΕ ΛΙΓΑ ΞΕΡΑ ΤΡΙΞΙΜΑΤΑ ΠΙΟ ΜΑΚΡΥΑ

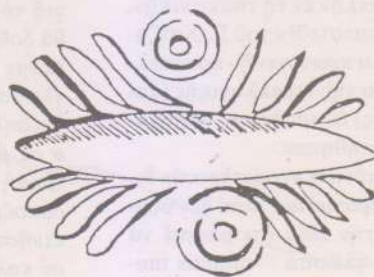
σιο μαθήματα π.χ. μουσική πρέπει νά μαθαίνουν όσοι θά γίνουν μουσικοί. Καί θρησκευτικά μόνον όσοι θά γίνουν... παπάδες!

12. Πέρα από αυτά, ή σωστή διδασκαλία τών 'Αρχαίων, δέν θά ένισχύσει μόνο τά νέα, αλλά θά συμβάλλει άποφασιστικά στην άναχαίτιση τής γλωσσικής ξενομανίας. 'Η έλληνική γλώσσα συνεχώς ύποκαθίσταται, μετατρέπεται σέ μιά τουριστική γλώσσα, σέ μιά κρεολή γλώσσα, σέ μιά γλώσσα «Πίτζιν» καί «Σιντούκ».

13. Διώχνοντας τήν 'Αρχαία, κινδυνεύει καί ή γλώσσα τής έκκλησίας μας. 'Η νέα γενιά δέν έννοεί τή γλώσσα τής λατρείας καί τά πατερικά κείμενα. Προοδευτικοί τάχα κληρικοί καί θεολόγοι προπαγανδίζουν τήν άνάγκη τής μεταφράσεως. 'Ηδη σέ σχολικό βιβλίο διαβάζουμε: «Σήμερα κρεμιέται στό ξύλο». Τώρα ποιοί χρειάζονται ξύλο ή πρέπει νά κρεμασθούν στό ξύλο, είναι μιά άλλη ιστορία. Πρός τό παρόν, στό έργο του σταυρού κρεμάται ή γλώσσα μας.

14. Προσωπικά πιστεύουμε ότι μιά άνανεωμένη αντίληψη διδασκαλίας του γλωσσικού μαθήματος μπορεί ν' άποκαλύψει μέσα από τή διαχρονική διδασκαλία τής γλώσσας, πόσο βαθύρριζο, πολύχυμο, πολύκλαδο καί πολύκαρπο δέντρο είναι ή έλληνική. Αύτή ή 'Ελληνική μόνο ως ένιαίο όλο είναι παιδαγωγικά όρθό νά διδάσκεται, χωρίς τεμαχισμούς, για νά άποδώσει καρπούς. Μιά τέτοια διδασκαλία θά προστατεύσει τή γλώσσα μας από τόν γλωσσικό ιμπεριαλισμό τής 'Αγγλικής, θά συμφιλώσει τό έλληνόπουλο μέ τήν πνευματική του παράδοση, μιά καί ουσιαστική μόρφωση σημαίνει έγκατοίκηση μέσα στή γλώσσα. Χωρίς γνώση τής έθνικής μας γλώσσας στην διαχρονική της εξέλιξη, τό έλληνόπουλο γίνεται ά-τοπο, μετανάστης στή χώρα του και τελεί υπό τήν έπήρεια κάθε λογής ξενικού πνευματικού έμβολιασμού.

Οί καιροί δέν είναι μενετοί. Είναι χαλεποί. Τά νέφη πολλών άπειλών πυκνώνουν πάνω από τόν ουράνο τής 'Ελλάδος. 'Η έλληνικότητα τής Μακεδονίας καί τής Θεσπρωτίας. 'Αμφισβητείται καί ή έλληνικότητα τής Θράκης άμφισβητείται. 'Αμφισβητείται καί ή δική μας έλληνικότητα. 'Αλλ' έμεις δώσαμε τό δικαίωμα. 'Εμείς διώξαμε τήν έλληνικότητά μας. Πουθενά άλλο τ' 'Αρχαία δέν πολεμήθηκαν μέ τέτοιο πάθος, μέ τέτοιο μίσος όσο στή χώρα μας. Οί περισσότεροι φιλόλογοι, αντί νά σταθούν στίς Θερμοπόλες του καθήκοντος, έπαιξαν τό ρόλο του 'Εφιάλτη. Συμμάχησαν μέ τούς πολιτικούς καί έδιωξαν τ' 'Αρχαία. Τώρα τ' 'Αρχαία τά χρειάζομαστε για νά διασώσουμε τά πιστήρια τής έλληνικότητάς μας. Οί πολιτικοί έχουν χρέος νά τά επαναφέρουν πάραυτα. 'Αν δέν τό πράξουν θά είναι άνάξιο τής πατρίδος. 'Η κατάρα του έθνους θά τούς συνοδεύει για πάντα. Καί γι' αυτό θά κλείσω μέ τήν τελευταία φράση τής τελευταίας έπιστολής που έστειλαν οί πολιιορκημένοι του Μεσολογγίου προς τούς απέξω 'Ελληνες ως ύστατη έκκληση βοήθειας. Τό κείμενο είχε συντάξει ό έθνομάρτυς Ρωγών 'Ιωσήφ. 'Η τελευταία φράση έλεγε: «'Εάν δέν κινηθείτε, νά όψεσθε, νά όψεσθε, νά όψεσθε». Μέ τή φράση αύτή άπευθύνομαι κι εγώ προς τούς 'Ελληνες πολιτικούς καί μέ τήν εϋθύνη του παλιού παιδαγωγού τούς λέγω: «'Εάν δέν επαναφέρετε τ' 'Αρχαία, νά όψεσθε, νά όψεσθε, νά όψεσθε».

Τσακωνική διάλεκτος: Ένα πρωτοελληνικό απολίθωμα

του Χρήστου Δάλκου

Ἡ διάλεκτος τῶν Τσακῶνων φαίνεται νά εἶναι ἡ μοναδική διάλεκτος πού γλύτωσε ἐν μέρει ἀπό τήν ἰσοπεδωτική μανία τῶν ὀπαδῶν τῆς γραμμικῆς ἐξέλιξης στήν γλῶσσα. Ἀκόμα καί ὁ «πατήρ» τῆς ἑλληνικῆς γλωσσολογίας Γ. Χατζηδάκις, ἐνῶ γιά τίς ἄλλες νεοελληνικές διαλέκτους ἀποφαίνεται ὅτι προήλθαν ἀπό τήν ἀττική διάλεκτο (μέσα ἀπό τήν διάσπαση τῆς ἑλληνιστικῆς κοινῆς), στήν τσακωνική ἀναγνωρίζει μιὰ σχετική αὐτονομία: τήν θεωρεῖ ἀνεξάρτητη ἀπόληξη τῆς δωρικῆς.

Τήν υἰοθέτηση βέβαια μιᾶς τέτοιας θεωρητικῆς ἀντιμετώπισης ἐπέβαλλαν πάνω ἀπ' ὅλα οἱ ἐξώφθαλμοι «ἄορισμοί» τῆς τσακωνικῆς π.χ. *α* ἀντί *η* (πρβλ. τσακ. *ά μάτη*-δωρ. *ά μάτηρ*-ἡ μητέρα), *ρ* στή θέση τοῦ *σ* (γραφούμενερ ἐνι τ.ε γραφόμενος εἰμι-γράφομαι), τροπή του *θ* σε *σ*, κ.ἄ.

Βέβαια, ἄλλα χαρακτηριστικά τῆς τσακωνικῆς, ὅπως πῶση τοῦ ὕγρου μεταξύ φωνηέντων (π.χ. *θάσσα* < θάλασσα), τροπή τῶν *δρ*, *θρ*, *τρ*, σέ *τσ* (*ἄτσωπο* < ἄνθρωπος), τροπή τοῦ *π* καί *τ* σέ *κ* (*ἀγάκη* < ἀγάπη, *κυφλέ* < τυφλός), ἡ περιφραστική ἀπόδοση τοῦ ρήματος (*γράφουρ ἐνι* = γράφων εἰμί), θεωρήθηκαν ἰδιομορφίες τῆς τσακωνικῆς, μιᾶς καί καμμιά δωρική καταγωγή δέν μποροῦσε νά τά ἐξηγήσει.

Μιά τέτοια «γεωμετρική» διευθέτηση τῶν πραγμάτων αἰσθανόταν τήν ἀνάγκη, κάθε φορά πού οἱ ποικίλες ὁμοιότητες (ἢ συμπτώσεις) τῶν ἄλλων νεοελληνικῶν διαλέκτων μέ τήν τσακωνική ὑπεδείκνυαν πρὸς «δωρική» κατεύθυνση, νά ἐπισημαίνη πῶς ἄλλο ἢ τσακωνική, κι ἄλλο οἱ ἄλλες νεοελληνικές διάλεκτοι. Τό «πλὴν ἐν τῇ τσακωνικῇ», ἔγινε τό σῆμα κατατεθέν τοῦ Γ. Χατζηδάκι. Τά ποικίλα πρωτογενῆ-πρωτοελληνικά στοιχεῖα τῆς νεοελληνικῆς (καί τῆς τσακωνικῆς) θεωρήθηκαν νεωτερισμοί ἢ ἀποσιωπήθηκαν.

Ἐπί πλέον, αὐτή ἡ «γεωμετρική» διευθέτηση τῶν πραγμάτων ποτέ δέν συμφιλιώθηκε μέ τήν ἰδέα ὅτι μπορεῖ νά συμβαίνει στή γλῶσσα —mutatis mu-

tandis— ὅ,τι καί στή βιολογία: νά ἐξακολουθοῦν δηλαδή νά ὑπάρχουν δίπλα στούς ἐξελιγμένους ἔμβιους ὄργανισμούς καί πρωτογενῆ μορφώματα ὅπως ἡ ἀμοιβάδα.

Κοντολογίς, ἀκόμα καί στήν περίπτωση τῆς τσακωνικῆς, ἀποκλείσθηκε ἡ πιθανότητα, ἡ σχετική συγγενεία τῆς μέ τήν δωρική νά μὴν ὀφείλεται στήν προέλευσή της ἀπ' αὐτήν, ἀλλά στήν συντηρητικότητα καί τῶν δύο διαλέκτων, πού παραπέμπει μέ διαφορετικό κατά περίπτωση τρόπο σέ καταστάσεις πού χαρακτηρίζουν τήν πρωτοελληνική. Νά εἶναι δηλαδή ἡ τσακωνική ἓνα ἰδιότυπο, πρωτοελληνικό ἀπολίθωμα.

Ἵορισμένα φωνητικά παράδοξα

Φυσικά τίς ἀποδείξεις γιά τήν ὀρθότητα μιᾶς τέτοιας παράδοξης ἀπό πρώτη ἀποψη ὑπόθεσης, δέν μπορεῖ νά τίς ἀναζητήσει κανεὶς παρά —ἀποκλειστικά σχεδόν— στὸν χῶρο τῆς φωνητικῆς.

Ἄ «ρωτακισμός», ἡ τροπή (ὅπως θεωρεῖται) τοῦ *σ* σέ *ρ*, πού θά μᾶς ἀπασχολήσῃ κατ' ἀρχήν, εἶναι ἓνα χαρακτηριστικό τῆς τσακωνικῆς πού παρατηρεῖται καί σέ ἀρχαῖες ἐπίσης διαλέκτους, ὅπως προκύπτει καί ἀπό ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες (*ἄρχουριν*, *παιρίνκ.ἄ.*), ἀλλά καί ἀπό πασίγνωστη, ἐρώτηση τοῦ Σωκράτη στὸν «Κρατύλο»: «Οἶσθα οὖν, ὅτι ἐπὶ τῷ αὐτῷ ἡμεῖς μὲν φαμεν *σκληρότης*, Ἐρετριῆς δέ *σκληρότηρ*» (434c).

Ἡ εἰρωνεία μάλιστα καί ἡ ἀντιφατικότητα τοῦ πράγματος εἶναι ὅτι ὁ Σωκράτης, μέσα ἀπὸ τίς ἀφελεῖς ἐτυμολογήσεις του, τείνει νά ἀποδέχεται κάτι γιά τό ὅποιο καί ἡ τσακωνική —ὅπως θά δοῦμε— συνηγορεῖ, καί τό ὅποιο θά ἔκαμε τίς τρίχες τῶν ἐπιστημόνων γλωσσολόγων νά ὀρθωθοῦν στά ὕψη: ὅτι δηλαδή δέν πρόκειται γιά τροπή τοῦ *σ* σέ *ρ*, ἀλλά γιά τό ἀντίθετο, γιά τήν τροπή τοῦ *ρ* σέ *σ*! («φέρει, καλῶς σοι δοκοῦμεν λέγειν, ὅτι τό *ῥῶ* τῇ *φορᾷ* καί κινήσει καί *σκληρότητι* προσέοικεν, ἢ οὐ καλῶς;»).

Ἡ τσακωνική σέ πάρα πολλές περιπτώσεις ἀκολουθεῖ τήν «ἀνορθόδοξη» πορεία (τήν τροπή τοῦ *ρ* σέ *ζ* ἢ *σ*) ἀλλά ἐδῶ θά ἀναφερθοῦμε σέ δύο χαρακτηριστικές πού μᾶς δείχνουν ὅτι ἡ τσακωνική μᾶλλον ἐτυμολογεῖ παρά ἐτυμολογεῖται ἀπό τήν καθ' ὄλου ἀρχαία ἑλληνική:

■ *κρανίδα* > *κσανίδα* > *σανίδα* (ἄ. ἐ. σανίς)

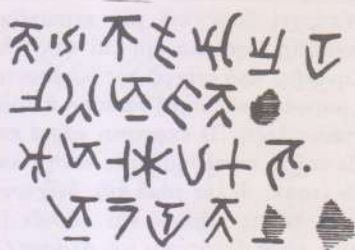
Στήν τσακωνική, «*κρανίδα*» σημαίνει τόν μικρό κλάδο, μέ τά παρακλάδια, συνήθως χωρίς φύλλα. Ἡ διευρέυνση τοῦ παρελθόντος τῆς λέξης μᾶς παραπέμπει σέ ὑποθετικό τύπο **κραμίδα* [πρβλ. τσακ. *ὁ καμῶ* (< κλαμός) = μέγας κλάδος δένδρου, *κράμα* = τό κλήμα]. Μέ τήν συνηθισμένη στήν τσακωνική, τροπή του *μ* σέ *ν*, ὀδηγοῦμαστε σέ τύπους ὅπως *κρανίδα*, *κρνανίδα*, *κσανίδα*. Ἡ χαρακτηριστική ἔκφραση πού παραθέτει ὁ Θ. Κωστάκης στό πολύτιμο λεξικό του τῆς τσακωνικῆς διαλέκτου, δέν ἐπιτρέπει νομίζω ἀμφιβολίες γιά τό

ὅτι ἡ τσακωνική «κσανίδα» εἶναι ἡ σανίδα τῆς κοινῆς καὶ αἱ «σανίδες» τοῦ Ὀμήρου: «Θά ντί κιάσου μέ νιά κσανίδα, νά μήν ποίνερε ζηνίλε» (= θά σέ πιάσω μέ μιά κ., γιά νά μήν (ξανα)κάνης ζημιές). Ἡ διαφορά ἀπ' τήν «βρεγμένη σανίδα» τῆς κοινῆς, ἔγκειται οὐσιαστικά στήν διατήρηση τοῦ ἀρχικοῦ κ. Ὅσο γιά τόν τύπο «σανίδι», τό ἀντίστοιχό του τό βρίσκουμε στό τοπωνύμιο Κρανίδι.

■ (ἔ)ρημία > ζημία (πρβλ. ρημάδι, ζημά(ι)δι = ρημάδι, ἐρείπιο, καταστραμμένο /, ρημαδιακό', ρημαδακό, ζημαϊδακό = ρημαδιακό, ρημάδι, ἐρείπιο /, ἐρημούκου > ἐξημούκου = ἐρημώνω, μένω ἢ ἀφήνω χωρίς κόσμο, χωρίς ζωή, ρημάζω, πρβλ. καί ζημιούκου, ζημιούκου = ζημιώνω). Ἡ φωνητική ἐξέλιξη ρ > ζ ἐτυμολογεῖ ὄχι μόνο τά ἀρχαιοελληνικά «ζημία», «ζημιά», «ζημιούμαι», ἀλλά — ἂν ὑποθέσουμε μιά περαιτέρω ἐξέλιξη του ζ σέ σ — καί τά ν.έ. «σημάδι», «σημαδιακός», «σημαδεύω», (πρβλ. τσακ. ἄθρεπο σεμαδάκό: ἄνθρωπος μέ σωματικό ἐλάττωμα, ἀναπηρία), μέ προφανεῖς προεκτάσεις καί στήν ἀρχαία ἑλληνική.

■ Ἡ ἐναλλαγή ντ ~ γκ (ἀνυφαντής - ἀλεφαγκή, ντύνω — γκιούκου). Ὅπως καί σέ πολλές ἄλλες περιπτώσεις «παράδοξης» φωνητικῆς συμπεριφορᾶς τῆς τσακωνικῆς, παρ' ὅλο πού οἱ συγκεκριμένες φωνητικές ἐναλλαγές χαρακτηρίζονται ὡς «ιδιομορφίες» τῆς διαλέκτου, ἐδῶ θά θεωρηθοῦν ὡς ἀντιπροσωπεύουσες τήν φωνητική συμπεριφορά ἐνός ἐκτεταμένου, ὑπόγειου, πρωτοελληνικοῦ γλωσσικοῦ ὑποστρώματος. Τό ἴδιο καί ἡ ἐναλλαγή ντ-γκ, ἡ ὁποία μᾶς βοηθάει στήν ἐτυμολόγηση δύο λέξεων τῆς ἀρχαίας, τῶν λέξεων «ἀνάγκη» καί «ἀγγεῖον».

■ Τό ἐπίρρημα τῆς κοινῆς ἀγνάντια (πρβλ. ξάγναντο, ἀγναντεύω, τσακ. ἀγνάντᾶ) πού σχετίζεται ὀψωδῆποτε μέ τό ἐνάντια (ἀρχ. ἑλλ. ἐναντίος, ἐπί τόπου: στό ἀπέναντι μέρος, ἀντικρύ, ἀντίκτρα) παρουσιάζεται στήν τσακωνική καί μέ τήν μορφή «ἀνάγκια» (ἐνάντια - ἀνάντια > ἀνάγκια). Ἡ ἐτυμολογική συσχέτιση ἀναγκαιότητος καί ἐναντιότητος, μᾶς ἀνάγει στήν σημασιολογική ρίζα ἀπ' ὅπου ξεκινώντας ἡ ἀρχαιοελληνική «ἀνάγκη», ἀπέκτησε μέσῳ τῶν συνειρμικῶν συσχετίσεων καί τῶν ποικίλων χρήσεων, μιά ευρύτητα καί πολλαπλότητα σημασιῶν, πού ἀποχρώσεις τους βέβαια συναντᾶμε τόσο στήν τσακωνική, ὅσο καί στήν εὐρύτερη κοινή νεοελληνική.

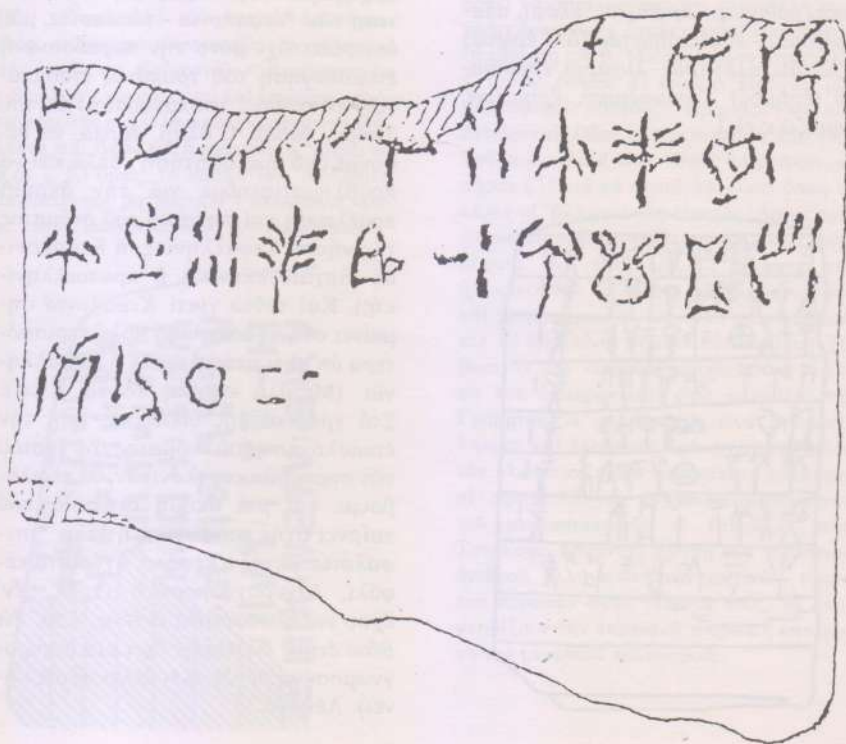

■ Ὅτι ἡ φωνητική ἐναλλαγή ντ-γκ, ὑπόκειται καί ἄλλων νεοελληνικῶν δι-αλέκτων ἀποδεικνύεται καί ἀπό τούς τύπους (δες καί λεξικό Ἄνδριώτη) ἀγκλιά (ἀντλία), ἀγκλιῶ (ἀντλιῶ). Τό τσακωνικό — καί ὄχι μόνον — «τσαγκλί» (= πῆλινο δοχεῖο νυχτός), πού ἔχει βέβαια σχέση μέ τό «ἐξαντλιῶ» (πρβλ. κρητ. ἀγλιῶ = ἀντλιῶ, ξάγλισμα καί ξαγλιῶ: ἀντλιῶ, ἀφαιρῶ τά ὑγρά δοχείου) μᾶς παραπέμπει στό *ἀγκλιό, πού μέ πτώση ὕγρου μᾶς ὀδηγεῖ στό γνωστό ἀγγεῖο (συχνή ἡ σημασία: δοχεῖο νυκτός), τό ἀρχ. ἑλλ. ἀγγεῖον. Ἡ πτώση ὕγρου καί ἡ συνακόλουθη δημιουργία δύο ἢ περισσοτέρων τύπων ἢ λέξεων μέσα στά πλαίσια μᾶς καί μόνης γλώσσας, εἶναι ἓνα φαινόμενο πού ἡ ἐνδοσυγκριτική μελέτη συχνά διαπιστώνει. (Δές καί «Ἑλλοπία» τ. 4). Ὡς ἐνδεικτικά μᾶς παρόμοια ἐξέλιξη, θά μπορούσαν ἐδῶ νά ἀναφερθοῦν τά ἀρχ. ἑλλ. πλατάσσω, πλαταγίζω, καί τά παρεμφεροῦς σημασίας, ἐπίσης ἀρχαῖα, πατάσσω, πάταγος, παταγῶ (πρβλ. ν.έ. πλαντάζω).

Πτώση ὕγρων μεταξύ φωνηέντων

Τό φαινόμενο αὐτό, στό ὁποῖο γίνεται ἀναφορά καί στόν πρόλογο (θάλασσα > θάσσα), ἐξηγεῖται μᾶλλον ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ὑπερωϊκῆς ἐκφορᾶς τῶν ὕγρων (L > u) πού παρατηρεῖται καί στίς ἀρχαίες διαλέκτους, ἰδιαίτερα στήν Κρητική (πρβλ. ἐλθεῖν-εὔθειν), στήν Κυπριακή (Ὀνάσιλος ~ Ο-να-σι-Φοσε, ἦτοι ὈνάσιΦος), ἀλλά καί στήν τσακωνική (ἀγελάδα-ἀγεοάδα, ἀγεοάδα, ἀγεβουάδα, γεάδα, γεοάδα, ἀγεβάδα, ἀγεοάδι κ.λπ.). Τό ἂν θά ἐπακολοῦθη ἡ ὄχι συναίρεση, καί ἐπομένως πλήρης ἐξαφάνιση καί τῶν τελευταίων ἰχνῶν τοῦ ὕγρου, εἶναι μιά πιθανότητα πού δέν μπορεῖ νά ἀποκλεισθῇ. Ἐτσι συμβαίνει π.χ. μέ τήν λέξη ἀλάτι (ἀβάτσι, ἀουάτσι ἀλλά καί ἄτσι, πληθ. ἄτσα).

■ Ἐτσι συμβαίνει πιστεύω καί μέ τό πρωτοελληνικό ἐπίρρημα ἀλάργα (= μακριά, μέ τοπική σημασία), καί τό ἀργά (μέ χρονική σημασία), μέσῳ τοῦ μαρτυρουμένου ἐπίσης τύπου τῆς τσακωνικῆς, «ἀάργα». Χαρακτηριστική ἡ ὁμοιότητα τοῦ συγκριτικοῦ βαθμοῦ τῶν δύο ἐπίρρημάτων: ἀλαργούτερα - ἀργούτερα (κ.ν.έ. ἀργότερα). Ἡ μετάπτωση ἀπό τήν τοπική στήν χρονική σημασία (κάτι σάν τήν διεύρυνση τῆς σημασίας τοῦ «μακρός» στό «μακρο-

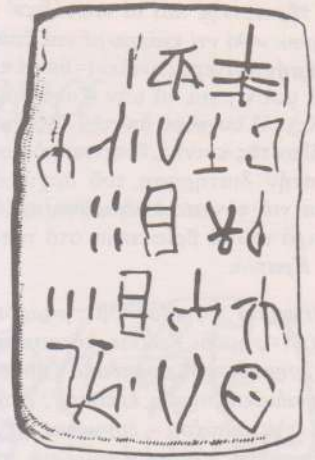
χρόνιος»), αναγκαστικά θά αναζητηθῆ σέ συνειρμούς σάν αὐτούς πού ὑποβάλλουν ἐκφράσεις ὅπως ἡ παρακάτω: Ὅνι ἀλάργα, γκανιά οὖρα πορεία ἐνί (= δέν εἶναι μακριά, καμμιά ὠρα δρόμος εἶναι). Πάντοτε ἀλλῶστε ἡ γλώσσα, σέ περίπτωση χρονικῶν προσδιορισμῶν — πού ἀπαιτοῦν ἀπό τήν φύση τους μιά κάποια ἐλάχιστη ἀφαίρεση— χρησιμοποιοῦν ὑλικό ἀντλημένο ἀπό ἄλλες πού «συγκεκριμένες» σημασιολογικές περιοχές. (Π.χ. ταχεῖα = αὔριο, ἐκ τοῦ «ταχέως» γρήγορα· βραδύ ἐκ τοῦ «βραδέως», ἀργά). Γιά τήν χρονική χρήση τοῦ «ἀλάργα» μαρτυρεῖ καί ἡ ἰσπανική — πού ἡ ἀπ' εὐθείας συσχέτισή της μ' ἓνα «πρωτορρωμανικό» στρώμα εἶναι μιά πιθανότητα πού δέν μπορεῖ νά ἀποκλεισθῆ—⁴ μέ τούς τύπους της *alargar* (= παρατείνω, μακραίνω), *largona* (= βραδύτης, ἀργοπορία, καθυστέρηση).

Βέβαια, ἡ κλασσική γλωσσολογική ἐπιστήμη, ὅπως εἶναι γνωστό, ἀνάγει τό πάγκοινο ν.ἐ. ἀλάργα, ἀλαργινός, ἀλαργεύω (ἀργεύω!) κ.λπ. στό ἰταλικό «*alla larga*» (= στό ἀνοιχτό πέλαγος), καί δέν εἶναι κἂν διατεθειμένη νά δεχθῆ ὅτι ἡ διαφορά μεταξύ τῶν ἀλαργαῖνων ~ λαργέ(ρ)νων, μπορεῖ νά ὀφείλεται σέ διαφορετική κατά τόπους ἐκφορά τῶν φωνηεντικῶν ὑγρῶν (ι' ε'), χωρίς νά χρειάζεται ἡ προσφυγή στήν λύση τῆς συνεκφορᾶς μέ προηγούμενες λέξεις πού τελειώνουν σέ -α [πρβλ. ρεβίθια, ροβίθια, ἀλλά καί ἀρβίθια (Τῆ-λος), ράθυμος - ἀράθυμος, ἐλάφι, ἀλαφιάζομαι - λάφια, ἀρωτάω (ἀ.ἐ. ἐρωτῶ) - ρωτάω, ἀλυγαριά - λυγαριά, ἐρμαδιακό (ἐρημος) - ρημαδιακό, ἐρημῶνω, ρημαζῶ κ.τ.λ.]

Ἐπάρχει ὁμως καί μιά περαιτέρω συσχέτιση (στά πλαίσια καί πάλι τῆς ἑλληνικῆς) πού δείχνει τίς διαφορετικές μορφές πού μπορεῖ νά πάρῃ ἡ πρὸς ἐξέτασιν λέξη. Ἡ ἐκφραση «ἀριά καί ποῦ» (τσακ. ἀλλιά τόαι πῆ), δείχνουν ὅτι οἱ λέξεις «ἀργά» καί «ἀριά» (= ἀραιά), εἶναι ἀλλότυποι τοῦ ἀλάργα (> ἀάργα > ἀργά > ἀριά). Πράγματι, τό «ἀριά» χρησιμοποιεῖται συχνά μέ τή σημασία «μακριά» (ὁ ἓνας ἀπό τόν ἄλλον, πρβλ. καί ν.ἐ. «ἀραιώνε» ἦτοι «ἀπομακρύνσου»), σημαίνει δηλαδή ὅ,τι καί τό «ἀλάργα» καί ταυτίζεται μέ τό ἀρχ. ἑλλ. «ἀραιός».

■ Παρόμοια πώση ὑγροῦ, ὅπως καί στά «ἀλάργα» - «ἀργά», συναντᾶμε καί στήν λέξη *τῶσαλονία ὁ, τσουφαονία, τσουφαονία (= μεγάλο κεφάλι, *κεφαλονία). Ἰδιαιτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ ἀλλότυποι «τῶσαλονία», «τῶσανία» (πρβλ. τῶσαλονία τῶο = τράγος μέ μεγάλα κέρατα, ἦγουν μέ μεγάλο κεφάλι, ἀλλά καί τῶσαλονία (= μέγανος τσοπάνης, μέ μεγάλο κοπάδι). Ἡ ὑπόψια ὅτι ἡ λέξη «τσοπάνης» μπορεῖ νά προέρχεται ἀπό τό *κεφαλονία, καί νά σημαίνει «μέγανος κεφάλι» καί ἐπίσης «ἐπικεφαλῆς, ἄρχων», κ.τ.τ., ἐπιβεβαιώνεται καί ἀπό μιά ἀπ' τίς πολλές σημασίες τῆς λέξης τῶσαλον (τῶσαλον, τῶσαλον, τῶσαλον, τσουφάλια, τσουφά): ὁ πρῶχοντας, ὁ ἀρχηγός, αὐτός πού κυβερνάει. Ἡ ταύτιση τῶν *κεφαλονία - τῶσαλονία, μᾶς ἐπιτρέπει ὄχι μόνο τήν παραδοσιακή ἐτυμολόγηση τοῦ τσοπάνος (τσομπάνος, τσοπάνης, τσοπαναράϊο) ἐκ τοῦ Τουρκ. *çoban* < σλαβ. *župan*, νά θέσουμε ὑπό ἀμφισβήτησιν⁵, ἀλλά καί νά προβληματιστοῦμε γιά τήν ἀκριβῆ προέλευση καί σημασία τοῦ ὀνόματος τῆς νήσου Κεφαλληνίας, ἢ Κεφαλονιάς (ἀρχαιοελληνική ἢ πρωτοελληνική). Καί τοῦτο γιατί Κεφαλονία σημαίνει στήν Τσακωνική πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅ,τι στήν ἀρχαία ἢ Κεφαλληνία. (Μέγανος κεφάλι, κοπάδι κ.λπ.). Στά γραφικά τῆς ὑπόθεσης περί τήν ἐτυμολόγηση τοῦ ὀνόματος τοῦ νησιοῦ τῶν συμπαθῶν κεφαλονιτῶν, θά περιλάβουμε καί μιά ἀκόμη σημασία πού παίρνει στήν τσακωνική ἡ λέξη *τῶσαλονία: μέγανος κεφάλι, ἀγύριστο κεφάλι, ἰσχυρογνωμοσύνη (πρβλ. ἐν' ἔχου νιά τσουφαονία ἐντενη, ὅ,τς' ἐν θέου ἐτήνε ἐνι ποίου: ἔχει μιά ἰσχυρογνωμοσύνη αὐτός, ὅ,τι θέλει αὐτός κάνει). Λέτε νά...;

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ: Ἡ ρωμοσύνη: Μιά πρωτοελληνική-προχριστιανική γλωσσική καί πολιτιστική πραγματικότητα.

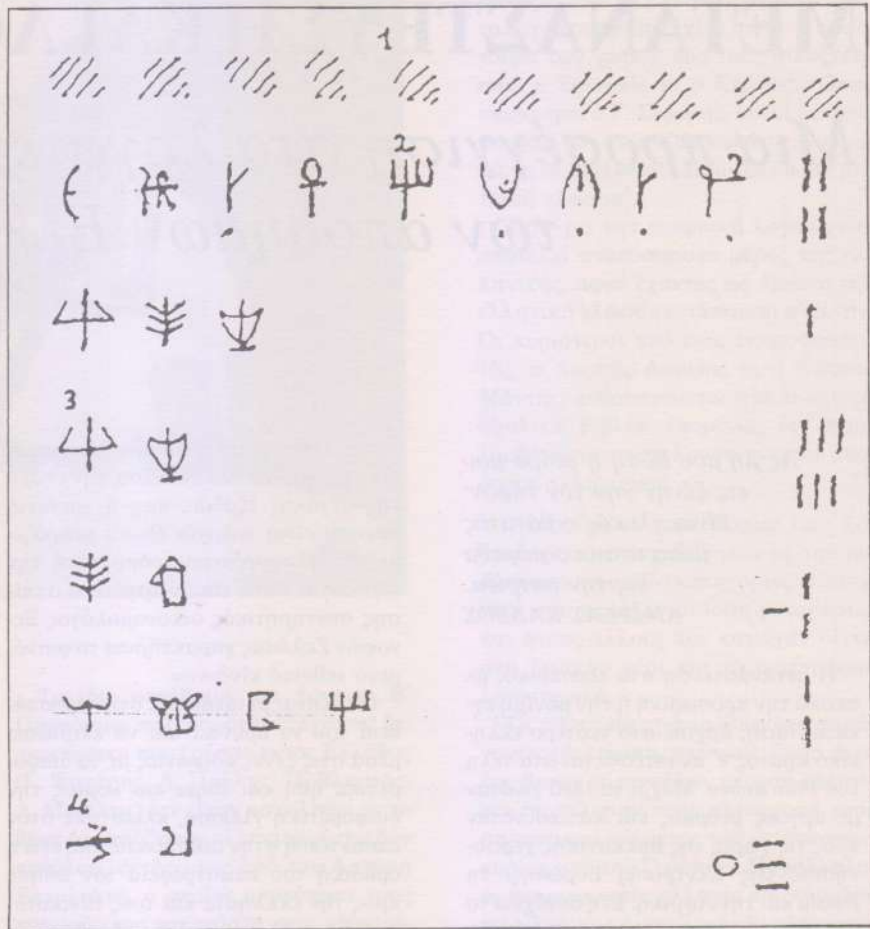
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Γι' αὐτό καί οἱ Πελασγοί — ὅπως καί ἄλλοι ἔχουν ὑποστηρίξει — ἦσαν *Πελαργοί*, (πρβλ. «τὸ Πελαργικόν, ἢ βορεία κλιτύς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀκροπόλεως», Ἀριστοφ. Ὀρν. 832, Ἡσυχ. «Πελαργικόν ἀντί τοῦ Πελασγικόν» κ.ά.), καί δέν χρειάζεται νά ἀνατρέχουμε σέ «ἀνθροπορῶντες κλάδους» (bhel-osgho), μιά ἐτυμολογία γιά τήν ὁποία ἡ «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους» γράφει: «Αὐτή ἡ ἐτυμολογία εἶναι ἀπόλυτα ἱκανοποιητική ἀπό φωνητική ἄποψη... Ἀλλά ἡ ἀναγωγή τοῦ ἔθνικοῦ Πελασγός στόν τύπο *Bheloshgo*-s ἐμεινε ἀκάλυπτη ἀπό σημασιολογική πλευρά, γιατί δέν ἀποδείχθηκε ὅτι τό ἔθνος τῶν Πελασγῶν σημαίνει «ἀνθροπορῶντες κλάδοι...» (τ. Α' σ. 360). Ἐχῶ τήν ἐντύπωση ὅτι ἡ ἐτυμολόγηση τοῦ Πελασγός ἐκ τοῦ *Πελαργός* (-ργ- > -σγ-), εἶναι ἡ μόνη ὀρθή, ὄχι μόνο ἐπειδή λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τά δεδομένα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γραμματείας, ἀλλά καί ἐπειδή ἀποδέχεται ὡς δεδομένη γιά τήν πρωτοελληνική μιά ἐναλλαγή *p>σ*, τῆς ὁποίας τά πάμπολλα ἔχνη ἀνευρίσκουμε στήν τσακωνική. Ἡ λέξη *Πελαργός* θά σημαίνει κατά τήν γνώμη μου, ὄχι τόν πλάνητα, ἀλλά τόν ὑψηλόσωμο (πρβλ. ν.ἐ. *ψηλοέλεκας*, ἀ.ἐ. *μακεδόνος*, *Μακεδόν*: ὁ ὑψηλόσωμος).
2. Πρβλ. Σ 275 *πύλαι σανίδες τ' ἐπί τῆς ἀραρυῖαι*, I 583, *σειῶν κολλητῆς σανίδας*, φ. 137 *κλίνας κολλητῆσιν εὐξέστης σανίδεσιν...* κ.ά.
3. Ἡ λέξη «ἐρμαδιακό», ἄλλων περιοχῶν (ἄς θυμηθοῦμε τό «ἐρμαδιακό καλύβι» τοῦ Γ. Ρίτσου) δείχνει τήν διαφορετική κατά τόπους ἐξέλιξη — μέσα στά πλαίσια τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς — τῶν φωνηεντικῶν ὑγρῶν.

4. Μ' ένα τέτοιο «πρωτορρωμανικό» στρώμα φαίνεται να έχουν σχέση οι ονομαζόμενες «ρωμανικές» γλώσσες, μηδὲ τῆς ἰταλικῆς ἐξαιρουμένης. Ὅταν φερ' εἰπεῖν ἡ ἰταλικὴ παρουσιάζει τὸν τύπο *fuoco* (= φωτιά, πρβλ. ἀ.ἐ. *phōs*, *φωτ-ός*, ν.ἐ. *φωτιά*, *φῶς*, *φωσάκια*), ἐνῶ ἡ λατινικὴ τὸν τύπο *focus* (= ἐστία), ἐκεῖνο πού εὐλόγα μπορεῖ νά συμπεράνη κανεῖς, εἶναι ὅτι ἡ ἰταλικὴ διατηρεῖ —ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν λατινικὴ— τὰ ἴχνη ἐνός ὑπερωικῶς ἐκφερομένου ὑγροῦ (ἤτοι: **f'oco* > *fuoco*, πρβλ. ἀ.ἐ. *φλόξ*, *φλογ-ός* ν.ἐ. *φλόγα*). Ἄρκετά πιά μέ τὸ ἰδεολόγημα τῶν γενικῶς καὶ ἀδιακρίτως «λατινογενῶν» γλωσσῶν καὶ πανταχοῦ παρουσῶν λατινικῶν ἐπιδράσεων [δὲν εἶναι παράδοξο, π.χ. ἡ νεοελληνικὴ *σοῦβλα* (*σοῦγλα*, *σοῦφλα*, *σοῦχλα*), νά μὴν παρουσιάσῃ τὸν τύπο **σοῦμπλα* ἐνῶ ὑποτίθεται ὅτι προέρχεται ἀπ' τὸ λατινικὸ *subula*]. Ἄρκετά καὶ μέ τὸ ἰδεολόγημα τοῦ «ἀναδέλφου» ἔθνους τῶν Ἑλλήνων. Ὅχι «ἀνάδελφον» ἔθνος, ἀπλῶς «ἐξάδελφον». Μέ τὴν ἔννοια ὅτι, λόγῳ τῆς πρώιμης ἀποσπάσεώς μας ἀπὸ τὸν «πρωτορρωμανικόν» κορμό, ἀναπτύξαμε μιά ἰδιαιτερότητα τὴν ὁποία καλὰ κάνουμε καὶ θέλουμε νά διατηρήσουμε, καὶ καλὰ θά κάνουν οἱ «ἐξάδελφοί» μας, λοιποὶ Εὐρωπαῖοι, νά σεβαστοῦν. Διότι σ' ἐμᾶς ἀνακαλύπταν καὶ θά ἀνακαλύπτουν καὶ στὸ μέλλον, μιά πλευρά τοῦ βαθύτερου ἱστορικοῦ, γλωσσικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ τοῦ «ἐαυτοῦ» (παρελθοντικοῦ καὶ μελλοντικοῦ).

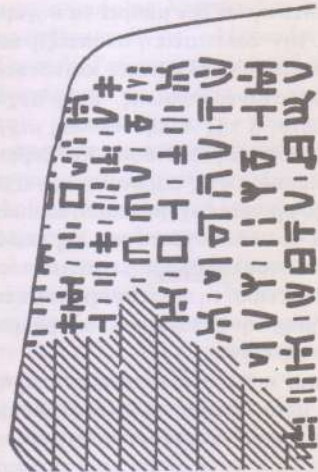
5. Σ' αὐτοὺς πού θά μᾶς καταγγείλουν ἐπὶ σωβινισμῷ, ἐπειδὴ διεκδικοῦμε ὡς ἑλληνικὴ μιά πάγκοινη στά νεοελληνικὰ λέξι πού εἴθισται νά θεωρῆται τουρκικὴ (ἀπὸ τὴν σλαβικὴ), ἀπαντᾶμε πὼς πρέπει νά τελειώσουμε ἐπὶ τέλος με τὴν τεράστια παρεξήγηση (ἠθελημένη ἢ ἀθέλητη) πού μᾶς ἔχει κάνει τόσον καιρὸ νά ἐκχωροῦμε στοὺς Τούρκους, τοὺς Σλάβους, τοὺς Ἰταλοὺς ἢ τοὺς Ἀρβανίτες, τὸν θησαυρὸ τῆς πρωτοελληνικῆς γλώσσας, τῆς ὁποίας ἡ τσακωνικὴ ἀποτελεῖ μιά ἀπ' τίς τελευταῖες ἐναπομείνουσες νησίδες. Τό ὅτι κάποτε ἡ πρωτοελληνικὴ ἐκάλυπτε ἓνα εὐρὸ τμήμα τῆς μικρασιατικῆς ἐνδοχώρας, τὸ ἀντιλαμβανόμεστε ὅταν μέ ἐκπλήξη ἀνακαλύπτουμε ὅτι ἡ λέξι τῆς τσακωνικῆς γιὰ τὸ παιδί (*καβγί*, *καμπζί*, *καμπζή*), ἐμφανίζεται σέ ἐπιγραφές ἀπὸ τὴν Λυδία («*καμβειν*», 1ος αἰ. μ.Χ.), ἀπὸ τὴν Καρία (*κόμβος*, *κομβίον*), ἀπὸ τὴν Κιλικία (*κάννης*) καὶ ἀπὸ τὴν Ταρσό καὶ τὴν Καππαδοκία (*κανβίον*). [Ἡ συσχέτιση μέ τὸ τσακωνικόν, «*καμπζί*» ἀνήκει στόν Robert, *Études Anatoliennes*, 1973, σελ. 469]. Αὐτὸ πού πρέπει νά ὑπογραμμισθῇ καὶ νά ἀξιοποιηθῇ στήν συγκριτικὴ μελέτη τσακωνικῆς-μικρασιατικῶν διαλέκτων εἶναι ὅτι ὑπάρχει μιά σχετικὴ συγγένεια (ἀλλὰ καὶ μιά σχετικὴ διαφοροποίηση) στὴν φωνητικὴ τους συμπεριφορά. (Πρβλ. τσακ. *-μπζ-* > *καππ.* *-νψ-* ἢ καὶ νεώτερο τσακ. *ἄγο*, *ἄγο* - *καππ.* *ἄβγο* = ἄλογο).

Ἄλλὰ καὶ σέ λέξεις πού θεωροῦνται τουρκικῆς, ἐνῶ εἶναι δάνεια τῆς τουρκικῆς

ἀπὸ τὴν μικρασιατικὴ ἑλληνικὴ, μποροῦμε νά παρατηρήσουμε τὰ ἴχνη φωνητικῶν ἀλλαγῶν πού προσιδιάζουν στὴν τσακωνικὴ. Π.χ. τὸ τουρκικόν *vaz-geçmek*: ἀποκάμνω (ἀόρ. *vazgestim*) παρουσιάζει τροπὴ τοῦ ρ σέ ζ (πρβλ. ν.ἐ. *βαζγεστιζ* < *βαρ(γ)ιστιζ* = βαριέμαι, κουράζομαι) καὶ ἐπομένως πρόερχεται ἀπὸ μιά ἑλληνικὴ μικρασιατικὴ διάλεκτο πού, ὅπως καὶ ἡ τσακωνικὴ, τρέπει τὸ ρ σέ ζ. Κι ὁμως, τὸ λεξικόν τοῦ Ἀνδριώτη ἀποφαίνεται: *βαζγεστιζ* = ἀποκάμνω ἀπὸ τὸ τουρκ. *vazgestim*, ἀόρ. τοῦ *vaz-geçmek*.

Γιὰ νά καταλάβουμε ποιᾶς παρεξήγησης θῆμα ἔχει πέσει τὸ περί οὐ ὁ λόγος λεξικό, ἀρκεῖ νά σημειώσουμε ὅτι στὴν λέξι *σεντούκι* ἀναγράφει, ἀποδεχόμενο ἀβασάνισια τὴν ἄποψη τοῦ A. Maidhof: μεσν. *σεντούκιν* < τουρκ. *sandık*. Κι ὁμως ὁ Ἡσυχίος μᾶς πληροφορεῖ: «*σάνδουξ... κιβατόξ*». Οὐτε κἄν ἀντιδάνειο! Οὐτε κἄν μετατροπὴ ἀπὸ τοῦς Τούρκους τοῦ *ε* σέ *α*. Ὅπως τὸ βρήκαν, τὸ πῆραν (Ἡ γιὰ νά ακριβολογῶμε: ὅπως τὸ λέγαν οἱ Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὶν τουρκέψουν, ἔτσι τὸ ἔλεγαν καὶ ἀφοῦ τουρκέψαν). Ἀπ' τὴν ἄλλη, οἱ Ἕλληνες τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, χρησιμοποιοῦσαν καὶ χρησιμοποιοῦν τὸν τύπο μέ *ε* (*σεντούκι*). Τὸ θέμα εἶναι σημαντικώτατο. Γιατί βέβαια, ἂν φερ' εἰπεῖν ἀποδειχθεῖ ὅτι ἡ γλώσσα πού ὑποκρύπτεται στίς πινακίδες τῆς Γραμμικῆς Α' τῆς Κρήτης, εἶναι πρωτοελληνικὴ καὶ ἐπομένως ἔχει σχέση μέ ὄλον τὸν γλωσσικὸ χῶρο πού κάποτε κάλυπταν οἱ πρωτοεἰλληνες (συμπεριλαμβανομένου τοῦ μικρασιατικοῦ), τί ἐμποδίζει τοὺς Τούρκους, κάνοντας χρῆση τοῦ τεράστιου ἀριθμοῦ ἑλληνικῶν ἐναλλακτικῶν τύπων πού πέρασαν στὴν γλώσσα τους, νά ὑποστηρίξουν τὴν ἀκραιφνὴ τουρκικὴ καταγωγή τοῦ μινωϊκοῦ πολιτισμοῦ;

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Μια προσέγγιση στα λογοτεχνικά πράγματα των αποδήμων Ελλήνων

του Φίλιππου Φιλίππου

*Ας μή μου δώση η μοίρα μου
εις ξένην γην τον τάφον·
είναι γλυκός ο θάνατος
μόνο όταν κοιμάμεθα
εις την πατρίδα.*

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΒΟΣ

Η μετανάστευση στο εξωτερικό, με σκοπό την προσωρινή ή την μόνιμη εγκατάσταση, άρχισε στο νεότερο ελληνικό κράτος ν' αναπτύσσεται στα τέλη του 19ου αιώνα. Μέχρι το 1880 γινόταν με αργούς ρυθμούς και κατευθυνόταν προς τις χώρες της Βαλκανικής χερσονήσου, της Κεντρικής Ευρώπης, τη Ρωσία και την Αφρική. Στη συνέχεια το νέο ρεύμα μεταναστών είχε ως προορισμό τις ΗΠΑ και προερχόταν τόσο από τον ελλαδικό χώρο, όσο κι από τα γειτονικά εδάφη που δεν ανήκαν στο ελληνικό κράτος. Από το 1992 αρχίζει νέα φάση για τη μετανάστευση εξαιτίας της Μικρασιατικής καταστροφής.

Το τελευταίο κύμα μετανάστευσης άρχισε μετά την απελευθέρωση, συνεχίστηκε κατά τον εμφύλιο και κορυφώθηκε τη δεκαετία του '60 με την μαζική έξοδο Ελλήνων προς την Γερμανία. Οι κάτοικοι της επαρχίας που δεν κατάφεραν να φύγουν στοιβάχτηκαν στην πρωτεύουσα, διογκώνοντας το πλήθος των εργατών, των υποαπασχολούμενων και των ανέργων, ενώ κάποιοι άλλοι πήραν το δρόμο της θάλασσας, ναυτολογημένοι σε πλοία του εμπορικού ναυτικού, απ' όπου αρκετοί δραπέτευσαν στα λιμάνια των ΗΠΑ.

Διάφοροι ειδικοί και μη μας σερβίρησαν τότε το παραμύθι του πολυτάξιδου και πολυμήχανου Οδυσσέα και το δαιμόνιο της ελληνικής φυλής, δίνοντας έτσι υπόσταση και περιεχόμενο στη μετανάστευτική μας ιδεολογία, «την οποία επί δεκαετίες εξέφραζε με επιμέλεια και επιδεξιότητα η Δεξιά». Η ρήση του υπουργού της συντηρητικής παρά-

ταξης και μετέπειτα πρωθυπουργού Παναγιώτη Κανελλόπουλου, την εποχή της μεγάλης εξόδου, πως η «μετανάστευση είναι ευλογία Θεού» εκφράζει με τον γλαφυρότερο τρόπο αυτή την ιδεολογία, έστω και αν αργότερα ο επίσης συντηρητικός οικονομολόγος Ξενοφών Ζολώτας χαρακτήρισε το φαινόμενο «εθνικό κίνδυνο».

Ο Έλληνας μετανάστης, στην προσπάθειά του να αμυνθεί και να επιβιώσει μέσα στις ξένες κοινωνίες με τα διαφορετικά ήθη και έθιμα και κυρίως την διαφορετική γλώσσα, κλείστηκε στον εαυτό του ή στην οικογένειά του, ενώ η ομαδική του εσωστρέφεια τον ώθησε προς την εκκλησία και τους εθνικοτοπικούς συλλόγους. Στην ξένη χώρα αναγκάστηκε ν' αποκτήσει σταδιακά κοινωνική και πολιτιστική συνείδηση, ενώ στη συνέχεια η εθνική του συνείδηση άρχισε να συμβαδίζει με την ταξική, η οποία είχε πλέον εμπεδωθεί μέσα του.

Παρά την δημιουργία εθνικών κοινοτήτων με σχολεία, εκκλησίες, ακόμη και κομματικές οργανώσεις, στις χώρες όπου κατέφυγαν, οι Έλληνες μετανάστες δεν καλλιέργησαν όσο θα 'πρεπε τον πολιτισμό. Η πνευματική ζωή των πρώτων κοινοτήτων δεν μπορεί να συγκριθεί με την πολιτιστική ανάπτυξη που παρουσίασαν οι ελληνικές κοινότητες της Κωνσταντινούπολης, στις αρχές του αιώνα, ή της Αλεξάνδρειας, μέχρι την επανάσταση του Νάσερ. Και βέβαια ο ελληνοισμός στις παροικίες του εξωτερικού κρίνεται όχι μόνο από τα οικονομικά του επιτεύγματα και τις επιδόσεις του στον εμποροβιομηχανικό τομέα, αλλά κι από τη συνεισφορά του στις επιστήμες, την εκπαίδευση, τα γράμματα και τις τέχνες.

Αν και η Ελλάδα είναι κατ' εξοχήν χώρα μεταναστών, ελάχιστα βιβλία έχουν γραφτεί για την μετανάστευση ως κοινωνικό, οικονομικό ή πολιτικό φαι-

νόμιο. Δεν έχει επίσης αναπτυχθεί μια λογοτεχνία που θα την παρουσίαζε ως μια άλλη διάσταση της ελληνικής πραγματικότητας. Πλην εξαιρέσεων, δεν συγκίνησε ούτε τους ελλαδίτες συγγραφείς, ούτε τους ίδιους τους μετανάστες, τη στιγμή που άλλες εθνότητες (π.χ. Τούρκοι στη Γερμανία) έχουν να επιδείξουν σημαντικά έργα. Ωστόσο μέσα στο κλίμα γενικής αδιαφορίας και απάθειας, κάποιοι Έλληνες και στις πέντε ηπείρους τόλμησαν να ασχοληθούν με το πρόβλημα, μετουσιώνοντάς το σε λογοτεχνική δημιουργία.

Η ελληνική λογοτεχνία της διασποράς διατήρησε όλα τα βασικά χαρακτηριστικά της μητροπολιτικής Ελλάδας, έστω κι αν παρουσιάζει καμιά φορά κάποιες ιδιοτυπίες, λόγω της επίδρασης του ξένου περιβάλλοντος. Εξάλλου οι Έλληνες διανοούμενοι του εξωτερικού διατηρούσαν πάντα στενή επαφή με τα πολιτιστικά ρεύματα της Ελλάδας², ενώ οι μνήμες και οι γνώσεις της ελληνικής παράδοσης είναι τα βασικά φορτία που κουβαλούν. Η ιστορία, η μυθολογία, η θρησκευτικότητα, είναι τα στοιχεία με τα οποία προικοδοτούν τους ήρωές τους.

Ο ελληνοισμός της διασποράς, από την Ευρώπη ως την Αυστραλία, κι από τον Καναδά ως την Χιλή, παρουσιάζει μια γνήσια ελληνικότητα και ελληνογλωσσία. Παρ' όλο που —σύμφωνα με τον Γουλιέλμο Άμποτ— ο ρόλος του πέρασε πλέον στην ιστορία, εξακολουθεί ν' αποτελεί το μεγαλύτερο τμήμα της ελληνικής αστικής τάξης. Κατά τον ίδιο συγγραφέα³ το κέντρο βάρους αυτής της τάξης βρισκόταν ακόμα και το 1960 έξω από την Ελλάδα, η δύναμή της ήταν σκόρπια στον κόσμο, ενώ μόνο ένα μικρό μέρος από αυτή την δύναμη βρισκόταν εκτός του ελλαδικού κράτους.

Τα λογοτεχνικά έργα των μεταναστών πραγματεύονται κυρίως τις προ-

Στην Άστόρια της Ν. Υόρκης

σωπικές και οικογενειακές τους σχέσεις, τη στάση τους απέναντι στους κατοίκους της χώρας που ζουν, την αβεβαιότητα της παραμονής. Ακόμα, την αλλοτριώσή τους στο ξένο περιβάλλον, τις αναμνήσεις τους από την Ελλάδα, την αφοσίωσή τους στις τοπικές παραδόσεις, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν ως ξεριζωμένοι, τα σχέδια και τα οράματά τους, την προσδοκία της επιστροφής.

Η μεγάλη έξοδος των Ελλήνων μετά την Κατοχή και τον Εμφύλιο προς κάθε γωνία της γης, είτε ως μετανάστες, είτε ως προσφυγιά, μας έδωσε τα περισσότερα και αρτιότερα λογοτεχνικά έργα, έστω και αν πολλά απ' αυτά δεν έφθασαν ποτέ στα χέρια των ελλαδιτών αναγνωστών, για λόγους ανεξάρτητους από την θέληση των δημιουργών τους.

Θα πρέπει εδώ να ξεκαθαρίσουμε κάτι: με τον όρο λογοτεχνία της μετανάστευσης εννοούμε τα έργα εκείνα που ασχολούνται με τα προβλήματα των μεταναστών κι έχουν ως βασικά τους γνωρίσματα τη μνήμη της πατρώας γης και τη νοσταλγία της επιστροφής. Δεν περιλαμβάνονται σ' αυτήν τα έργα των Ελλήνων της διασποράς, οι οποίοι ως μόνιμοι κάτοικοι εξωτερικού δεν ασχολήθηκαν με τα παραπάνω προβλήματα. Εξαιρείται έλληνες λογοτέχνες (Μ. Λουντέμης, Κ. Κοτζιάς, Ι. Δεπούνης, Α. Καμπάς, Τ. Μαλάμος, Ν. Κάλλας, Ν. Βαλαωρίτης, Σ. Χαβιαράς, Α. Σχινιάς) ζουν, έζησαν, κι έγραψαν στο εξωτερικό, χωρίς να θίγουν στα έργα τους το ζήτημα της μετανάστευσης.

Το ίδιο συνέβαινε και πριν το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, όταν εξέχοντες διανοούμενοι που ζούσαν εκτός Ελλάδος (Γ. Ψυχάρης, Α. Πάλλης, Π. Βλαστός, Λ. Μαβίλης) δεν είχαν ασχοληθεί με το θέμα του απόδημου ελληνισμού σχεδόν καθόλου, εκτός ίσως από τον Αργύρη Εφταλιώτη, ο οποίος αποτύπωσε τους καημούς του μετανάστη στις «*Νησιώτικες Ιστορίες*» και τον «*Μανώλη το Ντελμπεντέρη*» του. Τότε η μετανάστευση λεγόταν «*ξενητεμός*», ο μετανάστης «*ο ξενητεμένος*», οι ξένες χώρες «*ξενητιά*» και το αντίστοιχο ρήμα του μεταναστεύω «*μισεύω*».

Κατά το παρελθόν, οι λογοτέχνες της διασποράς, κάτοικοι πόλεων με σημαντικό ελληνικό πληθυσμό, διέπρεψαν στα γράμματα, με πρώτον και καλύτερον τον Κωνσταντίνο Καβάφη, ο οποίος υπήρξε ο κυριότερος εκπρόσωπος μιας σπουδαίας λογοτεχνίας που είχε προσδιοριστεί ως «*Αλεξανδρινή*». Ο Στρατής Τσίρκας, με τα ποιήματα, τα διηγήματα, τις μελέτες και κυρίως με την μυθιστορηματική του τριλογία «*Ακυβέρνητες πολιτείες*», υπήρξε ο δεύτερος μεγάλος αυτής της λογοτεχνίας. Ας θυμηθούμε πως η Αλεξάνδρεια μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '50 είχε μια πλούσια πνευματική ζωή, με σωματεία, ιδρύματα και έντυπα. Είχε αντικαταστήσει επάξια μια άλλη πνευματική εστία του έξω ελληνισμού: την Κωνσταντινούπολη του Ιωάννη Γρυπάρη και της Αλεξάνδρας Παπαδοπούλου⁴.

Εκτός του Καβάφη, άλλοι δύο μεγάλοι της Ελληνικής ποίησης ανατράφη-

καν έξω από την Ελλάδα, μοιλιάζοντας το έργο τους με στοιχεία από την κουλτούρα των χωρών που τους φιλοξένησαν: ο Σολωμός κι ο Κάλβος. Όπως παρατηρεί ο Γ. Σεφέρης, αυτοί οι τρεις ποιητές δεν γνώριζαν καλά τα ελληνικά, κι ως δίγλωσσοι είχαν άλλη μια μητρική γλώσσα⁵.

Όσο για την κυπριακή λογοτεχνία, αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ελληνικής, αφού έχοντας ως όργανο την ελληνική γλώσσα εντάσσεται σ' αυτήν. Οι κυριότεροι από τους εκπροσώπους της, ο Λουκής Ακρίτας κι ο Κώστας Μόντης, ανθολογούνται στα ελληνικά σχολικά βιβλία, επομένως δεν περιλαμβάνονται στους λογοτέχνες του απόδημου ελληνισμού.

Μπορούμε να κατατάξουμε τους λογοτέχνες που ασχολήθηκαν με την μετανάστευση σε δύο κατηγορίες: σ' εκείνους που υπήρξαν οι ίδιοι μετανάστες και στους άλλους που κατείχαν υλικό από δεύτερο χέρι και το μετέγραψαν λογοτεχνικά.

Τα τελευταία χρόνια διάφοροι παράγοντες (βελτίωση συνθηκών ζωής, άνοδος βιοτικού επιπέδου, μείωση ανεργίας) συντέλεσαν στην επιστροφή ενός σημαντικού τμήματος των μεταναστών, κυρίως από την Γερμανία. Παράλληλα, οι κοσμογονικές αλλαγές που τάραιξαν τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης στα τέλη της δεκαετίας του '80, δημιούργησαν κύμα φυγής των Ελλήνων που διέμεναν εκεί, είτε ως μόνιμοι κάτοικοι, είτε ως πολιτικοί πρόσφυγες. Παλιοί αντάρτες από την Τασκένδη, εγκλωβισμένοι Βορειοηπειρώτες από την Αλβανία, Πόντιοι από τις περιοχές του Καυκάσου, πλημμύρισαν την Ελλάδα.

Στην παλλινόσθησή τους δεν έπαιξαν ρόλο μόνο οι υλικοί παράγοντες, αλλά κυρίως η νοσταλγία και η εθνική συνείδηση, δηλαδή η επιθυμία για την ένταξη (ή την επανένταξη) τους σ' ένα οικείο κοινωνικό σώμα. Ατυχώς τα πράγματα δεν ήταν εύκολα γι' αυτούς και ο επαναπατρισμός τους έγινε προβληματικός, αφού αισθάνθηκαν ξένοι ή δεύτερης κατηγορίας πολίτες στην πατρίδα τους, εξαιτίας της αντιμετώπισής τους από το επίσημο κράτος και τους συμπατριώτες τους. Κατά συνέπεια, δεν είναι παράξενο που σ' αρκετούς γεννήθηκε σύντομα η επιθυμία να ξαναμεταναστεύσουν.

Εξαιτίας αντικειμενικών δυσκολιών δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία για κάποια τμήματα της λογοτεχνίας της μετανάστευσης και της διασποράς. Για παράδειγμα, αγνοούμε τα λογοτεχνικά

Κ. Καβάφης

πράγματα των Ποντίων της ΕΣΣΔ ή των Ελλήνων στις παροικίες των χωρών της Λατινικής Αμερικής, ενώ αντιθέτως γνωρίζουμε τα πάντα για τις λογοτεχνίες των ομογενών στις ΗΠΑ ή την Αυστραλία. Ο αριθμός των βιβλίων που γράφτηκαν από μετανάστες και έλληνες της διασποράς μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο είναι ανεξακριβωτος. Σύμφωνα με στοιχεία που δεν έχουν επιβεβαιωθεί, ξεπερνούν τις πέντε χιλιάδες⁴. Σ' αυτά περιλαμβάνονται μαρτυρίες, χρονικά, ταξιδιωτικά, απομνημονεύματα, μελέτες, δοκίμια, θεατρικά, ποίηση και πεζογραφία.

Η.Π.Α.

Από το 1778, όταν ένας Σκωτσέζος γιατρός με την Ελληνίδα γυναίκα του μετέφεραν στη Φλόριδα μερικές εκατοντάδες Μανιάτες για να δουλέψουν στις φυτείες, αλλεπάλληλα κύματα μεταναστών εισέρρευσαν στις Ηνωμένες Πολιτείες. Η ομαδική μετανάστευση οφειλόταν είτε σε οικονομικά αίτια, είτε σε πολιτικούς και θρησκευτικούς λόγους, κάτι που ισχύει για τους κατοίκους των αλύτρωτων περιοχών μετά την Μικρασιατική καταστροφή. Στη μεγάλη τους πλειοψηφία εκείνοι οι μετανάστες έβλεπαν ως προσωρινή τη διαμονή τους στη νέα πατρίδα, γι' αυτό και δεν προσπάθησαν να μάθουν την αγγλική γλώσσα. Έτσι, απομονωμένοι από τις άλλες εθνότητες, αναγκάστηκαν να οργανωθούν σε κοινότητες, όπου καλλιέργησαν τα ήθη και τα έθιμά τους. Σήμερα οι ομογενείς στις ΗΠΑ, πρώτης,

δεύτερης και τρίτης γενιάς, ξεπερνούν τα 2 εκατομμύρια και αποτελούν μια από τις πιο ισχυρές —οικονομικά, πολιτικά και πολιτιστικά— εθνότητες.

Η πνευματική δραστηριότητα των Ελλήνων στις ΗΠΑ ήταν, κι εξακολουθεί να είναι, ζωηρή και πλούσια. Ο ελληνοαμερικανικές εφημερίδες, από τον «Εθνικό Κήρυκα» και την «Ατλαντίδα» που ήταν οι πρώτες, ως τις σημερινές που είναι διάσπαρτες σ' όλη την χώρα, καλλιέργησαν την ελληνική γλώσσα και την εθνική συνείδηση. Δίπλα σ' αυτές εκδόθηκαν αξιόλογα λογοτεχνικά περιοδικά, που επιχείρησαν να μολιάσουν τα ελληνικά γράμματα με τα ρεύματα που αναπτύσσονταν στις ΗΠΑ και την Ευρώπη. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονται ο «Ηνίοχος» και η «Ελληνική κληρονομιά» που εξέδιδε ο Κίμων Φράιερ, ο «Αργοναύτης» του Ηλία Ζιώγα, το «Βαπόρι», το «The wire» και το «Aegean» του Ντίνου Σιώτη. Εκτός από την ποίηση και την πεζογραφία, αναπτύχθηκε και η ιστορική έρευνα, με αποτέλεσμα να βρίσκεται σήμερα στη διάθεση των αναγνωστών σημαντικός αριθμός βιβλίων. Σπουδαιότερα απ' αυτά είναι ο «Ελληνισμός στην Αμερική» του Σεραφείμ Κανούτα και οι «Έλληνες της Αμερικής» του Μπάμπη Μαλαφούρη.

Σύμφωνα με τον μελετητή Γιώργο Γιάνναρη⁵, στις ΗΠΑ γράφτηκε ένα είδος πεζογραφίας που ονομάστηκε ελληνοαμερικανικό μυθιστόρημα. Το έγραψαν Έλληνες στην αγγλική γλώσσα και οι ήρωες του είναι αποκλειστικά Έλληνες μετανάστες και οι απόγονοί τους. Ο μελετητής χωρίζει τους συγγραφείς σε δύο κατηγορίες: α) Σε όσους γεννήθηκαν εκτός Αμερικής και μετανάστευσαν εκεί, δηλαδή Ελληνοαμερικανοί πρώτης γενιάς (Καζάν, Γκατζογιάννης και άλλοι) και β) Όσοι γεννήθηκαν στις ΗΠΑ από Έλληνες γονείς ή έναν Έλληνα γονέα, δηλαδή Ελληνοαμερικάνοι δεύτερης γενιάς (Πετράκης, Τζάρβης και άλλοι).

Όλοι οι συγγραφείς γνωρίζουν λίγο πολύ την ελληνική γλώσσα. Η διγλωσσία τους επηρεάζει το έργο τους και οι άμεσες ή έμμεσες σχέσεις τους με την Ελλάδα ενισχύουν την έμπνευσή τους. Τα περισσότερα έργα τους είναι αυτοβιογραφικά και σχετίζονται με τον ελληνικό χώρο. Οι περισσότεροι απ' αυτούς θεωρούν τα βιβλία τους τεκμήρια ταυτότητας μέσα στην αμερικανική κοινωνία και γέφυρες με τις ρίζες τους.

Ως ορόσημο του ελληνοαμερικανικού μυθιστορήματος θεωρείται το βι-

βλίο της Μαίρης Βαρδουλάκη «Χρυσός στους δρόμους» (1945). Από κει και έπειτα διαφαίνεται η προσπάθεια των ελλήνων μεταναστών και των παιδιών τους να μιλήσουν μέσω των έργων τους για την καταγωγή και την εθνική τους ταυτότητα.

Ο Ηλίας Καζάν (Καζαντζόγλου) θεωρείται ο βασικότερος εκπρόσωπος των ελληνοαμερικανών συγγραφέων πρώτης γενιάς. Γεννήθηκε σ' ένα χωριό της Καισάρειας το 1913 και μετανάστευσε μικρός στις ΗΠΑ. Πέντε από τα μυθιστορημάτά του έχουν ως κύριο θέμα τους έλληνες μετανάστες. Στην τριλογία του «Αμέρικα - Αμέρικα», «Ο Ανατολίτης», και «Ο Συμβιβασμός» αφηγείται την ιστορία της οικογένειας Τοπούζογλου από τις αρχές του αιώνα ως τα μέσα του 20ου αιώνα. Στην ελληνική γλώσσα έχουν μεταφραστεί τα δύο τελευταία βιβλία.

Ο Χάρρυ Μαρκ Πετράκης, αν και είναι πασίγνωστος στις ΗΠΑ, δεν είναι γνωστός στην Ελλάδα. Γεννήθηκε στην Αμερική το 1924 από γονείς Κρητικούς μετανάστες. Στην Ελλάδα έχουν μεταφραστεί τα βιβλία του «Νικ ο Έλληνας», που έχει ως ήρωα έναν χαρτοπαίχτη κινούμενο στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής, και το «Όνειρο βασιλέων», μια ιλαροτραγωδία μ' έναν παλιό αντάρτη που προσπαθεί να επιβιώσει στις ΗΠΑ.

Σημαντικά έργα Ελλήνων συγγραφέων μένου αμετάφραστα, όπως το μυθιστόρημα «Buried unsung: Louis Tikas and the Ludlow Massacre» του Ζήση Παπανικόλα. Πρόκειται για την πραγματική ιστορία του Ρεθυμνιώτη Αναστασίου Σπαντιδάκη που είχε πρωτοστατήσει στους συνδικαλιστικούς αγώνες στα ορυχεία του Κολοράδο του 1914. Επίσης το βιβλίο του Χάρρυ Πετράκη «Days of Vengeance» με το ίδιο θέμα.

Ανάμεσα στους λογοτέχνες που έγραψαν στην ελληνική γλώσσα —αρκετοί απ' αυτούς επαναπατρίστηκαν— περιλαμβάνονται:

- Ο Γουλιέλμος Άμποτ με το μυθιστόρημα «Δημήτριος Γαβριήλ, Χρονικό του Ξενιτεμού».
- Η Ιωάννα Καρατζαφέρη με τα «Επιπλωμένα δωμάτια», «Το χαμένο κουμπό», και άλλα μυθιστορήματα.
- Ο Μήτσος Κασόλας με το δημοσιογραφικό χρονικό «Η άλλη Αμερική».
- Ο Μιχάλης Μοίρας με το μυθιστόρημα «Ο λαθραίος».
- Ο Νίκος Σπάνιας με την ποιητική

συλλογή «Αμερική».

- Ο Ντίνος Σιώτης με το μυθιστόρημα «Δέκα χρόνια κάπου: η ιστορία ενός φοιτητή στην Καλιφόρνια, οι έρωτές του και η νοσταλγία του για την Ελλάδα».
- Ο Γιώργος Παπαστάμος με το μυθιστόρημα «Το συναξάρι ενός μετανάστη».
- Ο Δημήτρης Τσαμούλης-Νέδας με τα μυθιστορήματα «Μια γυναίκα στην βροχή» και «Φυγόδοικοι ναυτικοί».
- Ο Βασίλης Μάργαρης με τα διηγήματα «Ρωμιοί μετανάστες στην Αμερική και άλλα τινά».

Συγγραφείς που έγραψαν για την μετανάστευση στις ΗΠΑ, χωρίς να έχουν υπάρξει οι ίδιοι μετανάστες, είναι:

- Ο Θανάσης Βαλτινός με το μυθιστόρημα «Το συναξάρι του Ανδρέα Κορδοπάτη».
- Ο Μπάμπης Τσικλήροπουλος με το μυθιστόρημα «Διακόσια χρόνια ξενητιάς».
- Ο Πέτρος Αφθονιάτης το μυθιστόρημα «Μετανάστες» (ο ίδιος ζούσε στην Ευρώπη).

Καναδάς

Οι πρώτοι Έλληνες που έφθασαν στον Καναδά το 1843 εγκαταστάθηκαν στο Μόντρεαλ και για εκατό χρόνια ο αριθμός του παρέμεινε περιορισμένος. Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν το μεταναστευτικό ρεύμα προς τις ΗΠΑ ελαττώθηκε εξαιτίας των περιορισμών που επιβλήθηκαν, αυξήθηκε η κίνηση προς τον Καναδά. Οι Έλληνες μετανάστες σε σύντομο διάστημα ενσωματώθηκαν στην καναδική κοινωνία και εξισώθηκαν στα πολιτικά δικαιώματα με τους υπόλοιπους πολίτες.

Παρά την πλούσια πνευματική και πολιτιστική δραστηριότητα που ανέπτυξαν, οι Έλληνες του Καναδά δεν έχουν δώσει αξιοσημείωτα λογοτεχνικά έργα. Ο πρώτος λογοτέχνης που εμφανίστηκε εκεί ήταν ο Γιώργος Βλάσης με την ποιητική συλλογή του «Ρόδα και βιολέττες» το 1928. Αργότερα ο Ηλίας Σμεράτιδος εξέδωσε το μυθιστόρημα «Ο Κώτσος στην Αμερική» κι ο Αντώνης Βαζιντάρης την ποιητική συλλογή «Ο Μετανάστης». Στον Καναδά έχουν ζήσει δύο σημαντικοί Έλληνες διανοούμενοι: ο πεζογράφος Νίκος Καχτίσης κι ο ποιητής Γιώργος Δανιήλ.

Λατινική Αμερική

Από τις αρχές του αιώνα Έλληνες μετανάστες εγκαταστάθηκαν στις χώρες

της Λατινικής Αμερικής. Στην Αργεντινή το 1935 ζούσαν γύρω στις 24.000 άνθρωποι που είχαν μεταναστεύσει εκεί από τις αρχές του αιώνα. Οι πρώτοι ήταν ναυτικοί που υπηρετούσαν σε αγγλικά πλοία, που τα εγκατέλειπαν για να πλουτίσουν στην στεριά, ορμώνον από τυχοδιωκτικό πνεύμα. Την ίδια εποχή υπήρχαν 1.000 Έλληνες στο Μεξικό που εργάζονταν στα μεταλλεία αργύρου του Μέξικο Σίτυ. Άλλοι 1.000 ζούσαν στην Χιλή, όπου ασχολούνταν με το εμπόριο ή δούλευαν στα ορυχεία χαλκού και νίτρου.

Η Λατινική Αμερική δεν υπήρξε από την αρχή στόχος των Ελλήνων μεταναστών, αποτέλεσε όμως μια λύση ανάγκης μετά την απαγόρευση της εισόδου τους στις ΗΠΑ. Το πρώτο κύμα προς αυτήν την περιοχή του κόσμου κινήθηκε μετά την Μικρασιατική καταστροφή και το δεύτερο πριν και μετά τον εμφύλιο. Το 1972 σ' ολόκληρη την Κεντρική και Νότια Αμερική ζούσαν γύρω στους

60.000 ομογενείς. Σήμερα υπάρχουν ελληνικές παροικίες στον Παναμά (γύρω στους 1.000) όπου πριν λίγα χρόνια είχε εκλεγεί πρόεδρος ελληνικής καταγωγής, στη Βενεζουέλα (γύρω στους 5.000), στη Χιλή (περίπου 1.000), στην Αργεντινή (περίπου 25.000) και στη Βραζιλία (περίπου 30.000).

Σ' αυτές τις χώρες δεν έχει υπάρξει σημαντική λογοτεχνική δραστηριότητα. Έχουν ξεχωρίσει στη Βραζιλία ο ποιητής και πεζογράφος Θέων Σπανούδης με τη συλλογή «Κρούσεις», στην Αργεντινή ο πεζογράφος Γιώργος Χουρμουζιάδης με τα διηγήματα «Κίκλοι που κλείνουν» — γεννήθηκε στη Ρουμανία, όταν αυτή η χώρα έπαιζε ρόλο μαγνήτη για τους Έλληνες μετανάστες —, στη Χιλή η Δανάη Στρατηγοπούλου, μεταφράστριά του Πάβλο Νερούδα.

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ: Ευρώπη

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΤΟΝ ΜΑΪΟ

Κοινωνία και Φύση

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

- Ελληνικό περιοδικό θεωρητικού προβληματισμού πάνω σε θέματα πολιτικής και κοινωνικής οικολογίας με διεθνή κυκλοφορία. Εκδίδεται και στα Αγγλικά και κυκλοφορεί συγχρόνως, εκτός από την Ελλάδα, στις ΗΠΑ, Καναδά, Αγγλία.
- Τακτική συνεργασία με ανάλογα περιοδικά του εξωτερικού.
- Συνεργάζονται: Janet Biehl, Murray Bookchin, Dan Chodorkoff, John Clark, Paul Ekins, Andre Gunder Frank, Κορνέλιος Καστοριάδης, Penny Kemp, James Robertson, Δημήτρης Ρουσσόπουλος, Τάκης Φωτόπουλος.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 1ου ΤΕΥΧΟΥΣ

Γενικό θέμα: Η ΠΟΛΙΣ ΚΑΙ Η ΑΥΤΟΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΗΜΕΡΑ με άρθρα των **Τάκη Φωτόπουλου** για τη σχέση άμεσης και οικονομικής δημοκρατίας, **Murray Bookchin** για την ελευθεριακή τοπική αυτοδιεύθυνση και τη σχέση γης και πόλεων, **Janet Biehl** για τις γυναίκες και τη δημοκρατική παράδοση, **J. Friedmann** για το δικαίωμα στην πόλη, **J. Clark** για την κοινωνική οικολογία, **D. Chodorkoff** για την ανάπτυξη της κοινότητας, **James O'Connor** για τη σχέση σοσιαλισμού και οικολογίας, **A. Biro** για τον τοπικό χώρο και **James Robertson** για την αναβίωση της τοπικής οικονομίας.

“Η έκδοση του *Κοινωνία και Φύση*, είναι ένα γεγονός που πρέπει να χαιρετιστεί με τον μεγαλύτερο ενθουσιασμό: θα συνιστούσα να διαβαστεί με προσοχή και με σαφή αντίληψη του πελώριου ρόλου που μπορεί να παίξει στην αποσαφήνιση των αιτιών των σημερινών οικολογικών προβλημάτων σε ό,τι αφορά την πρόταση κοινωνικών λύσεων σε αυτά. Δεν μπορώ να εκφράσω πιο έντονα την πίστη μου ότι το περιοδικό θα έχει ανυπολόγιστη αξία ως φόρουμ των ιδεών για τη σχέση κοινωνικών και οικολογικών προβλημάτων και ότι θα ικανοποιήσει μια ζωτική ανάγκη πολύ μεγάλης σπουδαιότητας”.

Murray Bookchin, μέλος διευθυντής του Ινστιτούτου Κοινωνικής Οικολογίας, Βερμόντ (ΗΠΑ).

Κοινωνία και Φύση

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ, ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ
ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ 31 Τ.Τ. 10 562 ΑΘΗΝΑ ΤΗΛ. & FAX. 3224873

Γεννάτε... γιατί χανόμαστε;

της Νίκης Ορφανουδάκη

Οι τραγικές διαστάσεις του δημογραφικού μας προβλήματος επισημάνθηκαν πρόσφατα στη Βουλή, ενώ η γείτονάς μας δεν παραλείπει να μας υπενθυμίζει τη δημογραφική της ευρωστία και το ετοιμοπόλεμο που αυτή συνεπάγεται. Πράγματι το έθνος βρίσκεται στο χείλος του γκρεμού, αφού ο μέσος όρος γεννήσεων ανά γυναίκα ήταν 1,5 παιδιά το 1991, ενώ για να αναπληρωθούν οι γενεές, ένα ζευγάρι πρέπει να αποκτήσει τουλάχιστον τρία παιδιά. Την τελευταία δεκαετία οι γεννήσεις μειώθηκαν κατά 37,1%, κατά 6,2% αυξήθηκαν οι θάνατοι και μόνο 0,2% αυξήθηκε ο πληθυσμός¹. Ενώ μέχρι σήμερα οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα αποτελούν το 13,9 του πληθυσμού της, το 2.020 το ποσοστό αυτό θα πλησιάζει το 20%. Παράλληλα, οι ειδικοί εκτιμούν ότι στις τρεις δεκαετίες που ακολουθούν ο αριθμός των παιδιών θα μειωθεί τουλάχιστον κατά 204 χιλιάδες².

Συνέπεια λοιπόν αυτής της κατάστασης είναι να αντιμετωπίζει το ελληνικό έθνος τον κίνδυνο του αποπληθυσμού και τα αποτελέσματά του, δηλαδή τη διόγκωση της αναλογίας των ηλικιωμένων και των υπερηλικών, την οικονομική ανισορροπία, την αύξηση των διοικητικών δαπανών, την ερήμωση των ακριτικών περιοχών, τον πολιτιστικό και κοινωνικό μαρασμό, την εξαφάνιση.

Οι περισσότεροι συμφωνούν στα αίτια του προβλήματος και προβάλλουν ως τα σημαντικότερα από αυτά τις αλλαγές στους ρόλους των δύο φύλων, τη μόρφωση των γυναικών και τη γυναικεία απασχόληση. Πράγματι οι γυναίκες, που αποτελούσαν το στυλοβάτη της ελληνικής οικογένειας, μπήκαν στην παραγωγή είτε

Έργο του Γ. Μόραλη

γιατί αναγκάστηκαν από τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες είτε γιατί αποκτώντας μόρφωση επεδίωξαν τη χειραφέτησή τους. Πρόσφατες έρευνες έχουν δείξει ότι «η γυναικεία απασχόληση φαίνεται να επιδρά αρνητικά στη γονιμότητα»³ και ότι «... αν λάβουμε υπόψη τις στάσεις για τους ρόλους των δύο φύλων, αναμένεται να εργασθούν μελλοντικά οι γυναίκες οι οποίες έχουν ριζοσπαστικές τάσεις για τους ρόλους των δύο φύλων. Οι γυναίκες αυτές είναι εκείνες που αποκτούν και λιγότερα παιδιά, γιατί το μελλοντικό ευκαιρικό κόστος για πολλά παιδιά είναι πολύ υψηλό»⁴. Η χρησιμοποίηση

επίσης αποτελεσματικών αντισυλληπτικών μεθόδων για τον έλεγχο της γονιμότητας καθώς και η διάδοση και η νομιμοποίηση των αμβλώσεων δυσχεραίνουν το ζεπέραςμα του ορίου των δύο παιδιών.

Είναι χαρακτηριστικό λοιπόν ότι οι περισσότεροι προβάλλουν ως αιτίες του δημογραφικού μας προβλήματος εκείνες που είναι πιο ανόδυνες γι' αυτούς. Έτσι, παράλληλα με την είσοδο της γυναίκας στην παραγωγή, αναφέρεται και η άνοδος του βιοτικού και πολιτιστικού επιπέδου, η εξέλιξη των νοσοτροπιών και των ηθών, η χαλάρωση της θρησκευτικής πίστης και η ιατρική πρόοδος. Αντίθε-

τα αποσιωπώνται, γιατί αυτά απαιτούν τη λήψη άμεσων μέτρων, τα οικονομικά αίτια, τα οποία η εκάστοτε αντιπολίτευση ξεχνάει όταν γίνεται αυτή κυβέρνηση. Πράγματι, η παραμέληση της κοινωνικής πρόνοιας και της υγειονομικής περίθαλψης, καθώς και η διατήρηση των οικογενειακών επιδομάτων σε απαράδεκτα χαμηλά επίπεδα, κάνουν την απόκτηση παιδιών για τους μισθωτούς «μια περιττή πολυτέλεια». Εξάλλου «... στη σύγχρονη οικογένεια η παρουσία του παιδιού αντιπροσωπεύει άμεση και έμμεση δαπάνη... Η δαπάνη είναι ιδιαίτερα επιβαρυντική για μια μικροαστική οικογένεια που φιλοδοξεί να προσδώσει στους απογόνους της υψηλότερο υλικό και μορφωτικό επίπεδο από το δικό της»⁵.

Τι θα πρέπει να κάνουμε λοιπόν για να μη γίνει η Ελλάδα «χώρα γερόντων»; Οι λύσεις που προτείνονται συχνά είναι η απαγόρευση των αμβλώσεων, η μειωμένη χρήση αντισυλληπτικών μεθόδων και η επιστροφή των γυναικών στο σπίτι. Υποστηρίζεται δηλαδή, και από πολλούς ως προς τα άλλα προοδευτικούς ανθρώπους, ότι το να ξαναγίνουν οι γυναίκες «βασίλισσες της κουζίνας» μπορεί να αποτελέσει ένα βήμα προς τη λύση του δημογραφικού μας προβλήματος. Ποιός όμως εν ονόματι του καλού του έθνους μπορεί να καταδικάσει το μισό από αυτό (τις γυναίκες) στην απομόνωση, τη ρουτίνα και την οικονομική εξάρτηση της νοικοκυράς; Ποιός θα φροντίσει για τη διανομή δωρεάν ψυχοφαρμάκων στις γυναίκες που θα πάσχουν από το «σύνδρομο της νοικοκυράς»;

Είναι αλήθεια ότι η ανατροφή ενός παιδιού είναι μία από τις δημιουργικότερες αλλά και τις σκληρότερες εργασίες. Απαιτεί πολλές ώρες αφοσίωσης σ' αυτήν, γερά νεύρα και τεράστια υπομονή. Αυτά τα χαρακτηριστικά όμως δεν αποτελούν μόνο γνωρίσματα των γυναικών, αλλά μπορούν κάλλιστα να είναι και γνωρίσματα των αντρών, όπως άλλωστε έχει αποδειχθεί από την ενασχόλησή τους με άλλους τομείς της δημόσιας και της ιδιωτικής ζωής. Γιατί λοιπόν η ανατροφή των παιδιών να θεωρείται αποκλειστικά γυναικείο έργο; Η

ταύτιση της βιολογικής με την κοινωνική μητρότητα καθιστά απαγορευτική τη συμμετοχή των γυναικών στο δημόσιο βίο, συντελεί στη δημιουργία του δημογραφικού προβλήματος και στερεί εν τέλει από τους άντρες μια από τις μεγαλύτερες χαρές της ζωής, τη χαρά της ανατροφής των παιδιών τους. Μόνο αν πιστέψουμε ότι ο μισός πληθυσμός της γης είναι ανίκανος να αλλάξει τις πάνες ενός μωρού, μπορούμε να αποκλείσουμε την ισότιμη συμμετοχή του στην ιδιωτική ζωή και να δεχτούμε τον περιορισμό των γυναικών στο ρόλο της μητέρας-νοικοκυράς.

Το σύνθημα λοιπόν «γεννάτε, γιατί χανόμαστε» με οποιοδήποτε κόστος, βρίσκει όλο και περισσότερες αντίθετες τις γυναίκες, που συνήθως επιλέγουν παράλληλα με την ανατροφή ενός παιδιού να συμμετέχουν έστω και άνισα στο δημόσιο βίο. Είναι χαρακτηριστικό το ότι η επιλόχεια κατάθλιψη είναι πολύ πιο έντονη στις γυναίκες που γεννούν το δεύτερο ή το τρίτο παιδί τους, γιατί απλούστατα νοιώθουν ότι η ζωή τους «έχει τελειώσει» λόγω της αποκλειστικής ευθύνης τους για την ανατροφή των παιδιών.

Θα πρέπει επομένως να παραδεχτούμε ότι η επιστροφή των γυναικών στο σπίτι και η μεταβολή τους σε μηχανές αναπαραγωγής μπορεί να είναι μία πολύ καλή λύση για το πρόβλημα της ανεργίας και για το δημογραφικό, αποτελεί όμως ταυτόχρονα και τη χειρότερη λύση για τις ίδιες τις γυναίκες, οι οποίες δε φαίνονται διατεθειμένες να επιστρέψουν στο παρελθόν.

Ετσι στα πλαίσια της σύγχρονης πυρηνικής οικογένειας είναι απαραίτητη η ισότιμη συμμετοχή των αντρών στην ανατροφή των παιδιών. Παράλληλα θα ήταν ευχής έργον τα παιδιά να μεγαλώνουν σε κοινότητες ανθρώπων, όπως και στο παρελθόν της ελληνικής υπαίθρου. Απαιτούνται όμως τεράστιες κοινωνικές αλλαγές για να γίνει κάτι τέτοιο στα αστικά κέντρα, πράγμα που δε φαίνεται να είναι εφικτό προς το παρόν.

Τα οικονομικά μέτρα και οι άδειες θα έπρεπε λοιπόν να αφορούν και στα δύο φύλα, έτσι ώστε να ενθαρρύνονται και οι άντρες να νοιώθουν υπεύθυνοι για τα παιδιά τους. Παρόλα αυτά σήμερα οι άδειες και τα επιδόματα που λαμβάνουν οι γυναίκες βρίσκονται σε τόσο χαμηλά επίπεδα, που δεν είναι ούτε καν αξία λόγου. Έτσι όχι μόνο δεν επεκτείνονται οι κοινωνικές παροχές στις οικογένειες με παιδιά, αλλά «... στην Ελλάδα, αντίθετα με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οι γυναίκες που εργάζονται διατηρούν την απασχόλησή τους μέχρι ένα συγκεκριμένο σημείο της ζωής τους, όπως είναι ο γάμος ή η γέννηση του πρώτου τους παιδιού, αλλά στη συνέχεια σταματούν χωρίς να επανέρχονται στην αγορά εργασίας»⁶.

Οί 'Αδελφές' φωτογραφία της Όλγας Καρύδη

Είναι απαραίτητη λοιπόν η μέριμνα για την επανένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας και ταυτόχρονα η δημιουργία βρεφονηπιακών σταθμών από το κράτος ή από τους ίδιους τους ενδιαφερόμενους, έτσι ώστε τα ζευγάρια να μπορούν δωρεάν να εμπιστεύονται τα παιδιά τους κατά τη διάρκεια του ωραρίου εργασίας τους.

Είναι απαραίτητη λοιπόν η μέριμνα για την επανένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας και ταυτόχρονα η δημιουργία βρεφονηπιακών σταθμών από το κράτος ή από τους ίδιους τους ενδιαφερόμενους, έτσι ώστε τα ζευγάρια να μπορούν δωρεάν να εμπιστεύονται τα παιδιά τους κατά τη διάρκεια του ωραρίου εργασίας τους.

Στο χρονικό διάστημα που μεσολάβησε από τη λήψη παρόμοιων μέτρων από άλλες ευρωπαϊκές χώρες, φάνηκε

ότι το δημογραφικό πρόβλημα δεν είναι δυσεπίλυτο. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα της Γαλλίας, που ήταν η πρώτη χώρα που εδώ και διακόσια περίπου χρόνια γνώρισε το φαινόμενο του εκούσιου περιορισμού της γεννητικότητας και επίσης ήταν η πρώτη από τις καπιταλιστικές χώρες που συστηματοποίησε τη δημογραφική πολιτική της. Οι δαπάνες για τα οικογενειακά επιδόματα αντιπροσωπεύουν το 5% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος της Γαλλίας. Έχει καθοριστεί κατώτατο οικογενειακό εισόδημα για την οικογένεια με τρία παιδιά και ειδικό οικογενειακό φορολογικό καθεστώς, ασύγκριτα πλεονεκτικότερο από τις φορολογικές απαλλαγές. Υπάρχει επίσης ειδική προστασία της οικογένειας κατά την εκπαίδευση των παιδιών, θεσμική «κατ' οίκον» βρεφική προστασία, προσαρμοσμένες ετήσιες άδειες και ωράριο εργασίας για τους μισθωτούς γονείς και επιμήκυνση της άδειας μητρότητας από τέσσερις σε έξι μήνες⁷.

Αποτελεσματική δημογραφική πολιτική, αν εξαιρέσει κανείς τα μέτρα που προσκρούουν στην ατομική ελευθερία, ασκήθηκε και από τις χώρες της πρώην Ανατολικής Ευρώπης. Δίνονταν υψηλά οικογενειακά επιδόματα, δάνεια με ελαστική εξόφληση σε περίπτωση τεκνογονίας, μακροχρόνιες άδειες και ιδιόκτητες κατοικίες με έκπτωση μέχρι και 45%⁸.

Η αντιμετώπιση επομένως του δημογραφικού προβλήματος της χώρας μας απαιτεί την άμεση λήψη οικονομικών μέτρων και ταυτόχρονα την αλλαγή της νοοτροπίας των αντρών, οι οποίοι επιβάλλεται να συμμετέχουν ισότιμα στην ιδιωτική ζωή, ανατρέφοντας τα παιδιά τους και συμμετέχοντας στις οικιακές εργασίες. Η δημογραφική αποτελεσματικότητα επίσης απαιτείται να μην έρχεται σε σύγκρουση με τα ατομικά δικαιώματα των πολιτών. «Η ελευθερία της τεκνοποιίας έχει λόγο ύπαρξης μόνο στην περίπτωση που κάθε ζευγάρι είναι ελεύθερο να καθορίζει τη γονιμότητά του. Αντίθετα η πολιτική ενθάρρυνσης της γεννητικότητας μπορεί και αυτή να συνεισφέρει στην έκφραση της ελευθερίας των ζευγαριών, αλλά μόνο όταν έχει ως στόχο να διευκολύνει το έργο αυτών που επιθυμούν να αποκτήσουν παιδιά»⁹.

Έργο του Γ. Μόραλη

Ο κίνδυνος λοιπόν μαρασμού και εξαφάνισης του ελληνικού έθνους μπορεί να εκλείψει με την άσκηση δημογραφικής παρέμβασης, η οποία δεν πρέπει να στερεί το έθνος από τη δημιουργικότητα του μισού πληθυσμού του, απομονώνοντάς τον στην οικογενειακή ζωή. Απαιτείται μια ευρύτερη πολιτική για την προαγωγή της υγείας, τη βελτίωση των συνθηκών ζωής και την εξέλιξη του γυναικείου κινήματος, έτσι ώστε το σύνθημα «γεννάτε, γιατί χανόμαστε» να αποκτήσει ουσιαστικό περιεχόμενο.

Παραπομπές

1. «Ελευθεροτυπία» Παρασκευή 8 Νοεμβρίου 1991, σελ. 6

2. «Τα Νέα», Σάββατο 25 Ιανουαρίου 1992, σελ. 24

3. Χάρη Συμεωνίδου, «Απασχόληση και γονιμότητα των γυναικών στην περιοχή της Πρωτεύουσας», Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 1990, σελ. 34.

4. ό.π. σελ. 63

5. Νίκος Πολύζος, «Δημογραφική πρόκληση — Υπογεννητικότητα και γήρανση στην Ελλάδα», Εξάντας, Αθήνα 1981, σελ. 74.

6. Χάρη Συμεωνίδου, ό.π. σελ. 102

7. Νίκος Πολύζος, ό.π. σελ. 181-182

8. Νίκος Πολύζος, ό.π. σελ. 185, 186, 187.

9. Jacques Vallin «Ο πληθυσμός της γης» Μετάφραση Γ. Σερελέα, Gutenberg, Αθήνα 1989, σελ. 123.

Ἡ «ἐλλοπία» κυκλοφορεῖ ταυτοχρόνως στήν Ἀθήνα, Θεσσαλονίκη, ὑπόλοιπη Ἑλλάδα καί Κύπρο. Στήν ἐπαρχία καί τήν Κύπρο διακινεῖται ἀπό τά κατά τόπους πρακτορεῖα. Στήν Ἀθήνα, Θεσσαλονίκη καί Κύπρο (ἐκτός ἀπό τήν μέσῳ πρακτορείου διακίνηση) μπορεῖτε νά τή βρεῖτε στά παρακάτω σημεῖα πώλησης:

ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ ΑΘΗΝΩΝ:

«ΠΑΡΟΥΣΙΑ» Σόλωνος 94
«ΘΕΜΕΛΙΟ» Σόλωνος 84
«ΠΥΡΙΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ» Σόλωνος και Ἰπποκράτους 16
γωνία
«ΔΩΔΩΝΗ» Ἀσκληπιῦ 3
«ΓΡΗΓΟΡΗΣ» Σόλωνος 71
«ΤΟΛΙΔΗΣ», Σόλωνος 71
«ΕΣΤΙΑ» Σόλωνος 60
«ΕΝΔΟΧΩΡΑ» Σόλωνος 62
«ΑΙΟΛΟΣ» Σόλωνος 114
«ΜΗΝΥΜΑ» Σόλωνος 83
«ΠΟΛΙΤΕΙΑ» Ἀσκληπιῦ 1
«ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ» Γραβιάς 3-5
«ΚΟΜΜΟΥΝΑ» Θεμιστοκλέους 37
«ΒΙΒΛΙΟΓΟΝΙΑ» Ἀκαδημίας 57
«Α-Ω ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ» Ἀκαδημίας 57 Στοά
«ΚΑΡΑΒΙΑΣ - ΡΟΥΣΣΟΠΟΥΛΟΣ» Ἀκαδημίας 58
«ΒΑΒΕΛ» Π. Γενναδίου 5
«ΧΝΑΡΙ» Κιάφας καί Ἀκαδημίας
«ΠΑΡΑΠΕΝΤΕ» Ἰπποκράτους 52
«ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ» Ἰπποκράτους 15ε
«ΠΙΤΣΙΛΟΣ» Σοφοκλέους 4
«LIBRO» Π. Ἰωακείμ 8 (Κολωνάκι)
«ΝΙΚΟΛΑΚΗΣ» Γ' Σεπτεμβρίου 91

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Περιοδικό «ἐλλοπία» Χαβρίου 3,
Ἀθήνα, τηλ. 3241.039

ΑΛΛΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ:

«ΑΚΡΟΚΕΡΑΜΟ» Ἀχ. Παράσχου 123 (Γκύζη)
«ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ» Λ. Ἐθνικῆς Ἀντιστάσεως 96
(πρώην λεωφ. Βασ. Ὀλγας) (Δάφνη)
«ΗΧΩ» Λ. Κηφισίας 39 (Ἄμπελόκηποι)
«ΚΙΒΩΤΟΣ» Δραγάτη 1 (Πειραιῆς)
«ΛΥΜΠΕΡΗΣ» Παπαβασιλείου 7 (Μαρκόπουλο)

ΠΕΡΙΠΤΕΡΑ:

Βερανζέρου & Ἀκαδημίας, Πλ. Κάνιγγος
Πλ. Ὀμόνοιας 18
Πλ. Ὀμόνοιας καί Σταδίου 65
Σόλωνος 66
Λ. Βουλιαγμένης 212 - Πλ. Καλογήρων Δάφνη
Ἰμμητοῦ 3, πλατεῖα Ἰμμητοῦ
Πλ. Ἐθνικῆς Ἀντιστάσεως 3-5, Ἄνω Ἡλιούπολη
Κοτσιᾶ 1, Κάτω Ἡλιούπολη

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ:

«ΛΟΞΙΑΣ» Ἰσαύρων 7
«ΡΑΓΙΑΣ» Τσιμισκή 41
«ΙΑΝΟΣ» Ἀριστοτέλους 7
«ΜΑΛΛΙΑΡΗΣ» Ἀριστοτέλους 9
«ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ» Προξένου Κορομηλά 38
«ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΑΚΗΣ» Ἐγνατία 150
«ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΑΚΗΣ» Ἀριστοτέλους 4
«ΕΝΤΥΠΟ» Πατριάρχου Ἰωακείμ 4
«ΛΩΤΟΣ» Καστριτσίου 11
«ΗΡΟΔΟΤΟΣ» Ἰωάννου Μιχαήλ 2
«ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ» Ἀριστοτέλους 7
«ΒΑΝΙΑΣ» Ἀρμενοπούλου 26
«ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ» Καμβουνίων 6
«ΚΕΝΤΡΙ» Δημ. Γούναρη 22
«ΜΗΝΥΜΑ» Δέλλιου 6

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Ἐναλλακτικό Βιβλιοπωλεῖο
«ΠΡΑΞΗ» Ἀρμενοπούλου 24, Ροτόντα, Θεσ/νίκη, τηλ.
20.23.49

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ ΚΥΠΡΟΥ:

«ΑΙΓΑΙΟΝ» Ἐκτωρος 40 Λευκωσία
«ΑΜΑΡΑΝΤΟΣ» Δαμασκηνοῦ 12 Λευκωσία

ἡ φωνή της

ΟΜΟΝΟΙΑΣ

Ο Ἑλληνισμός της
Ἀλβανίας εἶναι ἀπο-
φασισμένος ν' ἀγω-
νισθεῖ μέχρι ν' ἀπο-
κτήσει ὅλα τα νόμιμα
δικαιώματά του.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

(Μια απόπειρα πλουραλιστικού ορισμού)

του Θόδωρου Ζιάκα

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ ΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΕΘΝΟΣ

Τί είναι το έθνος; Το ερώτημα μοιάζει από τα πιο δύσκολα και υπομιλάζεται κανείς ότι ο λόγος είναι κυρίως πολιτικός, αφού σε όποιον καλύπτεται από τον ορισμό πρέπει να του αναγνωριστούν συγκεκριμένα δικαιώματα: αυτοδιάθεσης, ανεξάρτητης κρατικής συγκρότησης κ.λπ.

Ένας τυπικός τρόπος να αποφύγετε την αναγνώριση των εθνικών δικαιωμάτων είναι να ορίσετε την ουσία του έθνους σαν άθροισμα αυθαίρετα επιλεγμένων «χαρακτηριστικών», ώστε να αποκλείονται αυτοί που δεν τα συγκεντρώνουν¹. Ένας άλλος τρόπος είναι να επικαλείται κανείς τις αντιφατικές γνώμες των «ειδικών», για να ισχυρισθεί πως δεν υπάρχει αντικειμενικός ορισμός της ουσίας του έθνους και να παραπέμψει το θέμα της αναγνώρισης των εθνικών δικαιωμάτων στις επιστημονικές καλένδες. Ή κάτι ακόμα πιο απλό: ισχυρίζεστε ότι το έθνος είναι «φαντασίωση» και ξεμπερδεύετε.

Βεβαίως δεν είναι μόνο πολιτικοί οι λόγοι που κάνουν δυσχερή τον ορισμό της ουσίας του έθνους. Είναι και θεωρητικοί. Πολλοί πιστεύουν ότι δεν μπορεί να υπάρξει επιστημονικός ορισμός και αντιμετωπίζουν το θέμα με σκεπτικισμό και αγνωστικισμό². Αλλά πώς μπορεί να είναι ορθή η αγνωστικιστική θέση; Τα έθνη δεν είναι διανοητικά φαντάσματα. Είναι συλλογικές υποστάσεις που δρουν μέσα στην ιστορία. Οι ενέργειές τους έχουν απτά αποτελέσματα και συγκροτούν μια «ουσία», την ουσία του έθνους. Η υπαρκτότητα των ενεργειών δηλώνει υπαρκτότητα ουσίας, η δε υπαρκτότητα ουσίας δυνατότητα ορισμού.

Οι θεωρητικές δυσκολίες για την προσέλαση στην ουσία του έθνους ασφαλώς υπάρχουν. Μπορούν όμως να αποδοθούν όχι σε κάποιο ανεπάρκαστο γνωσιολογικό φραγμό, αλλά σε ανεπάρκεια προβληματικής. Στις κυρίαρχες θεωρίες για το έθνος μπορούμε να εντοπίσουμε ένα διπλό μεθοδολογικό λάθος:

α) Ενδιαφέρονται κυρίως για το **έθνος-κράτος** και παρακάμπτουν το πρόβλημα της εθνότητας. Περιορίζουν έτσι το εθνικό φαινόμενο μόνο στην ευρωπαϊκή εμπειρία.

β) Ξεκινούν από το ερώτημα «τι **ενώνει** τους ανθρώπους σε έθνη;» και όχι από το ερώτημα «τι **διαφοροποιεί** τις ανθρώπινες ομάδες σε έθνη;». Στο κέντρο της προσοχής τους θέτουν την εθνική ενότητα και όχι την εθνική ετερότητα³.

Αλλά πριν το έθνος αποκτήσει κράτος και υπάρξει με τη μια ή την άλλη κρατική μορφή, υφίσταται ως **εθνότητα**. Το ερώτημα «τι είναι έθνος;» προϋποθέτει το ερώτημα: **τι είναι εθνική ετερότητα;** Η διαφορά είναι λεπτή αλλά ουσιώδης. Εμφανιζόμενη στο επίπεδο των σχέσεων μεταξύ ομάδων η εθνική ετερότητα δεν μπορεί να περισταλεί σε εσωτερικό γνώρισμα των μελών τους (σαν «κοινός παρανομαστής» ατομικών ιδιοτήτων, σαν κάποιο είδος αυστηρά εσωτερικού «ενοποιητικού δεσμού»).

Στην παρούσα μελέτη θα χρησιμοποιήσουμε ως αφετηρία παραδείγματα ιστορικότερα του ευρωπαϊκού και θα συγκεντρώσουμε την προσοχή μας στην εθνική ετερότητα.

Είναι η εθνική ετερότητα μια ειδική μορφή συλλογικής ετερότητας; Η απάντηση είναι θετική και η ορθότητά της αποδεικνύεται από την εξέταση των ακόλουθων ερωτημάτων: α) Ανάγεται η εθνική ετερότητα σε άλλες μορφές συλλογικής ετερότητας; β) Μπορεί να θεωρηθεί ως αποκλειστικά «υποκειμενικό» γεγονός; Και γ) μπορεί να αναχθεί στις σχέσεις των τάξεων ή στις σχέσεις με τη φύση;

Η εθνική ετερότητα και οι άλλες μορφές συλλογικής ετερότητας

Η εθνική ετερότητα δεν ταυτίζεται με την κρατική, τη θρησκευτική, τη γλωσσική, τη φυλετική, ή την ταξική ετερότητα:

α) Η εθνότητα δεν προϋποθέτει κοινότητα κράτους, άρα η εθνική ετερότητα δεν ανάγεται σε κρατική ετερότητα. Μπορεί να υπάρξει και χωρίς κράτος (π.χ. οι έλληνες επί τουρκοκρατίας, οι εβραίοι για πολλούς αιώνες), ή με πολλά κράτη (έχουμε σήμερα δύο ελληνικά κράτη, ενώ στην αρχαιότητα όσα και οι πόλεις-κράτη). Αντίστροφα ένα κράτος μπορεί να περιλαμβάνει πολλές εθνότητες (αν είναι αυτοκρατορία, ομοσπονδία, ή απλώς έχει μειονότητες).

β) Η εθνότητα δεν προϋποθέτει κοινότητα θρησκείας, άρα η εθνική ετερότητα δεν ανάγεται σε θρησκευτική ετερότητα. Κάθε εθνότητα περιλαμβάνει θρησκευόμενους και άθρησκους και συνήθως περισσότερα του ενός θρησκευόμενα. (Οι Έλληνες άθρησκοι παραμένουν έλληνες, άσχετα αν οι θρήσκοι ταυτίζουν τον ελληνισμό με την δική τους θρησκευτικότητα, ή οι «άθεοι» θεωρούν τη χριστιανική θρησκεία άρνηση της ελληνικότητας. Η κυριαρχία του μανιχαϊστικού φρονήματος σε μια εθνότητα, κυριαρχία που διχάζει την εθνότητα σε απολύτως εχθρικά «στρατόπεδα», δεν αίρει την κοινή εθνική αναφορά). Αντίστροφα: οι θρησκείες καλύπτουν συνήθως πολλά έθνη (μια χαρακτηριστική εξαίρεση είναι ο ιουδαϊσμός).

γ) Η εθνότητα δεν προϋποθέτει οπωσδήποτε κοινότητα γλώσσας, άρα η εθνική ετερότητα δεν ανάγεται σε γλωσσική ετερότητα. Η εθνότητα μπορεί να μιλάει πολλές μητρικές γλώσσες (σε μας μιλούσαν αρβανίτικα, βλάχικα, ολαβομακεδονικά). Η πολυγλωσσία χαρακτηρίζει συνήθως τα έθνη διασποράς. Αντίστροφα: η ίδια γλώσσα μπορεί να μιλιέται από διαφορετικές εθνότητες⁴.

δ) Η εθνότητα δεν προϋποθέτει κοινότητα φυλής, άρα η εθνική ετερότητα δεν ανάγεται σε φυλετική ετερότητα. Η φυλή με τη γενική έννοια (λευκή, μαύρη κ.λπ.) καλύπτει πολλά έθνη. Με τη στενή έννοια (αρκετά προβληματική άλλωστε) υπεισέρχεται στη σύσταση των εθνών και τα κάνει μωσαϊκά φυλών. Τα έθνη εμφανίζονται στην ιστορία ως **υπέρβαση της**

φυλετικής κλειστότητας (π.χ. οι «δώδεκα φυλές του Ισραήλ», ή οι φυλές εκ των οποίων συγκροτήθηκε η ελληνική εθνότητα — Ίωνες, Αιολείς, Δωριείς, αλλά και «Πάμφυλοι»)⁵.

ε) Η έννοια της εθνότητας δεν ταυτίζεται με την έννοια «λαός», άρα η εθνική ετερότητα δεν ανάγεται σε «ετερότητα λαού». Θεωρούμενος κοινωνιολογικά ο λαός περιλαμβάνει τις κυριαρχούμενες τάξεις ενός «κοινωνικού σχηματισμού». Θεωρούμενος πολιτιστικά περιλαμβάνει το δημόσιες στοιχεία των παραδόσεων. Από τη σκοπιά της θρησκείας, «λαός» είναι το σύνολο των πιστών που δεν είναι κληρικοί (θρησκευτικό «πλήρωμα» = «κλήρος και λαός»). Όπως και αν ορισθεί ο λαός, τίποτα δεν αποκλείει να περιλαμβάνει ανθρώπους διαφορετικών εθνοτήτων. Η άρχουσα τάξη, οι λόγιοι, ο κλήρος, δεν ανήκουν στον λαό. Σημαίνει όμως αυτό ότι δεν ανήκουν στο έθνος; Μόνο ιδεολογικοί μανιχαίοι θα μπορούσαν να το υποστηρίξουν. [Αν στην έννοια «λαός» συμπεριλάβουμε, όπως κάνουν μερικοί, τις άρχουσες και τις αρχόμενες τάξεις του έθνους, δεν κερδίζουμε τίποτα, γιατί απλώς μετονομάζουμε το έθνος σε λαό. Η σύγχυση αυτή είναι, παρ' υμίν, και συνταγματικά κατοχυρωμένη⁶].

στ) Η εθνότητα δεν προϋποθέτει οπωσδήποτε κοινότητα εδάφους, άρα η εθνική ετερότητα δεν μπορεί να αναχθεί σε ιστορική σχέση με ένα συγκεκριμένο εδαφικό χώρο. Απόδειξη: η ύπαρξη εθνών διασποράς.

Η αναγωγιστική σκέψη, αρνούμενη να αναγνωρίσει την εθνική ετερότητα ως **αυτόνομη μορφή συλλογικής ετερότητας**, συχνά καταφεύγει στις εναπομένουσες επιλογές: Την ταύτιση της εθνικής ετερότητας με ένα καθορισμένο **άθροισμα** άλλων μορφών συλλογικής ετερότητας. Ή την ταύτιση της εθνικής ετερότητας με το αόριστο άθροισμα «όλων των μορφών» (το «ολοκλήρωμα») της συλλογικής ετερότητας. Όμως και οι δύο επιλογές δεν αποτελούν παρά εισαγωγή της κλίνης του Προκρούστη στο εθνικό ζήτημα. Γιατί ενδέχεται να έχουμε εθνότητες που δεν θα συγκέντρωναν τα καθορισμένα «χαρακτηριστικά» (πρώτη περίπτωση — παράδειγμα οι εβραίοι σε σχέση με τον σταλινικό ορισμό). Ενδέχεται επίσης να υπάρχουν εθνότητες που δεν θα ήταν «πλήρεις» ολόκληρες κοινωνικών σχέσεων, ώστε να περιλαμβάνουν το «σύνολο» των μορφών συλλογικής ετερότητας (δεύτερη περίπτωση — π.χ. οι αθίγγανοι).

Αν εξετάσουμε συγκεκριμένα ιστορικά παραδείγματα, εύκολα μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι ανάμεσα στις διάφορες μορφές συλλογικής ετερότητας κάποια παρουσιάζει **ιδιαιτερή σημασία** για την εθνική ομάδα. Τέτοια είναι στους εβραίους η **θρησκευτική ετερότητα**. Οι εβραίοι συσπειρώθηκαν σ' αυτήν και διατήρησαν την εθνική τους ετερότητα, παρά το γεγονός ότι έχασαν για αιώνες το έδαφος, τη γλώσσα, το κράτος, την ενιαία οικονομία, δηλαδή αυτά που θεωρούνται συνήθως ως «εθνο-προσδιοριστικά» στοιχεία. (Επαναλαμβάνω ότι η **ιδιάζουσα σημασία** της θρησκείας στους εβραίους δεν σημαίνει ταύτιση έθνους και θρησκείας, αφού η εβραϊκή εθνότητα περιλαμβάνει και τα μη θρησκευόμενα μέλη της). Αντίστοιχη είναι και η περίπτωση των ελλήνων. Ανάλογα με τις συνθήκες, συσπειρώνονται είτε στη **γλωσσική** είτε στη **θρησκευτική** ετερότητα (ή και στις δύο) και διασώζουν την εθνική τους ετερότητα. Μία ή περισσότερες συγκεκριμένες μορφές συλλογικής ετερότητας, μπορούν να παίξουν, λοιπόν, το ρόλο του «εδάφους αναδίπλωσης» για την εθνική ετερότητα.

Διατυπώνουμε συνεπώς την πρόταση ότι η **εθνική ετερότητα πρέπει να είναι αυτόνομη μορφή συλλογικής ετερότητας, με την παράδοξη ιδιότητα να μπορεί να αναπαράγεται συνδέοντας την επιβίωσή της με τη μια ή την άλλη από τις λοιπές μορφές συλλογικής ετερότητας.**

Ο «μιγαδικός» χαρακτήρας της εθνικής ετερότητας

Είναι η εθνική ετερότητα υποκειμενικό βίωμα ή αντικειμενικό γεγονός;

Το ερώτημα αφορά το γενικότερο πρόβλημα της σχέσης ιδεολογικού και πραγματικού. Δεν είναι βέβαια κατάλληλος ο χώρος για μια επαρκή ανάλυση της σχέσης αυτής⁷. Θα υποστηρίξουμε απλώς την άποψη ότι η ιδεολογία είναι ασεδιάλυτα συνυφασμένη με την πραγματικότητα. Ότι είναι συγχρόνως υποκειμενικό και αντικειμενικό γεγονός· βίωμα υποκειμενικό, αλλά και υλικότητα, εκφραζόμενη σε κοινωνικές πρακτικές, ιδεολογικούς μηχανισμούς και θεσμούς. Η ιδεολογία αντανάκλα και διέπει τη σχέση του υποκειμένου με τα άλλα υποκείμενα. Διέπει και αντανάκλα τη σχέση του υποκειμένου με το σύνολο των συνθηκών της ύπαρξής του. Η σχέση αυτή είναι φαντασική και πραγματική συγχρόνως, οπότε το ιδεολογικό έχει **«μιγαδικό»** χαρακτήρα. Δεν περιλαμβάνει μόνο αυτό που είναι το υποκείμενο, αλλά κι αυτό που θα ήθελε ή δεν θα ήθελε να είναι. Δεν είναι μόνο «συνείδηση», αλλά και «ασυνείδητο», «απωθημένο», ρεαλισμός και ψευδαισθήση, όνειρο και όραμα. Καθώς αφορά τη σχέση του υποκειμένου με τον εαυτό του και τον κόσμο, δεν υπάρχουν ανθρώπινη ενέργεια και ανθρώπινο έργο, «χημικώς καθαρά» από «ιδεολογικές προσμίξεις». Η ιδεολογία διαποτίζει κάθε ενέργεια του υποκειμένου. Αντικειμενοποιείται στα δημιουργήματά του και χρωματίζει ολόκληρο τον πολιτισμό του. Αν σ' αυτή τη βάση εκλάβουμε την εθνική ετερότητα ως γεγονός ιδεολογικό, τότε θα υφίσταται, κατ' ανάγκην, και ως γεγονός αντικειμενικό, πολιτισμικό. Και αντιστρόφως.

Η αποκλειστικά «υποκειμενική» θεώρηση της εθνότητας, ανάγει την εθνική ετερότητα σε γεγονός «φαντασικό», δηλαδή όχι πραγματικό-μιγαδικό, σε ανεξέλεγκτη υποκειμενική πεποίθηση και δοξασία («είσαι ό,τι δηλώσεις»). Δεν μπορεί όμως να εξηγήσει, γιατί υπάρχουν διαφορετικές συλλογικές «δοξασίες» και κυρίως γιατί αυτές συμπυκνώνουν ένα τόσο τρομερό συγκινησιακό δυναμικό, ικανό για ασύλληπτα κατορθώματα, αφ' ενός, και εξ' ίσου ασύλληπτα εγκλήματα, αφ' ετέρου. Στην ίδια αδυναμία προσκρούει και η «αντικειμενική» θεωρία, η οποία επιχειρεί να περιστείλει την εθνική ετερότητα στις αντικειμενοποιήσεις της.

Ο κοινωνιοκεντρικός και ο φυσιοκεντρικός αναγωγισμός

Στη μαρξιστική σκέψη (η οποία κάθε άλλο παρά εξαφανίστηκε με την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού), η εθνική ετερότητα υπόκειται σε μια κοινωνιοκεντρική και σε μια φυσιοκεντρική αναγωγή.

Σύμφωνα με την πρώτη, η εθνική ετερότητα είναι υποκειμενική ψευδαίσθηση και συγχρόνως παθολογικό κοινωνικό σύμπτωμα, που δεν έχει θέση στην ιδεώδη (αταξική) κοινωνία. Προκύπτει δε από την πάλη των τάξεων και από ορισμένες διαδικασίες οικονομικής ολοκλήρωσης (π.χ. δημιουργίας αγορών). Είναι το «πομπάδες συμπλήρωμα δικαίωσης» του κράτους, η «θρησκεία του κράτους».

Έχουμε δειξει σε άλλες μελέτες⁸, ότι οι αντιλήψεις αυτές αναιρούνται από την ιστορική εμπειρία του μαρξισμού, αλλά και από την ίδια τη θεωρητική του εξέλιξη. Αναδεικνύοντας την οντολογική αλήθεια, ότι το ιδεολογικό επίπεδο, ενώ συγχωνεύεται με το οικονομικό και το πολιτικό, είναι σχετικά αυτόνομο, η εξέλιξη του μαρξισμού ανέτρεψε την κοινωνιοκεντρική αναγωγή της εθνικής ετερότητας σε ψευδαίσθηση, που πηγάζει από την πονηρία των πολιτικών και των οικονομικών συμφερόντων.

Ως ανυπόστατη πρέπει επίσης να κριθεί και η θέση του αυστριακού σοσιαλιστή Ότο Μπάουερ, ότι η εθνική ετερότητα αντανακλά έναν «εθνικό χαρακτήρα», δημιουργημένο από την ιστορική επανάληψη της σχέσης μιας ομάδας με τις συνθήκες ύπαρξής της, όπου η **σχέση με τη φύση** παίζει ένα

κυρίαρχο ρόλο. Ο μεταβολισμός της ύλης με τη φύση δεν μπορεί να θεωρηθεί σαν «πηγή» της εθνικής ετερότητας, εφόσον έχουμε παραδείγματα διατήρησης της εθνικής ετερότητας παρά την έλλειψη μόνιμης σύνδεσης με ένα καθορισμένο έδαφος και παρά την αλλαγή των **τρόπων παραγωγής**, μέσω των οποίων διαμεσολαβείται, πάντα, η σχέση με τη φύση⁹.

Η εθνική ετερότητα ως πολιτισμική ετερότητα

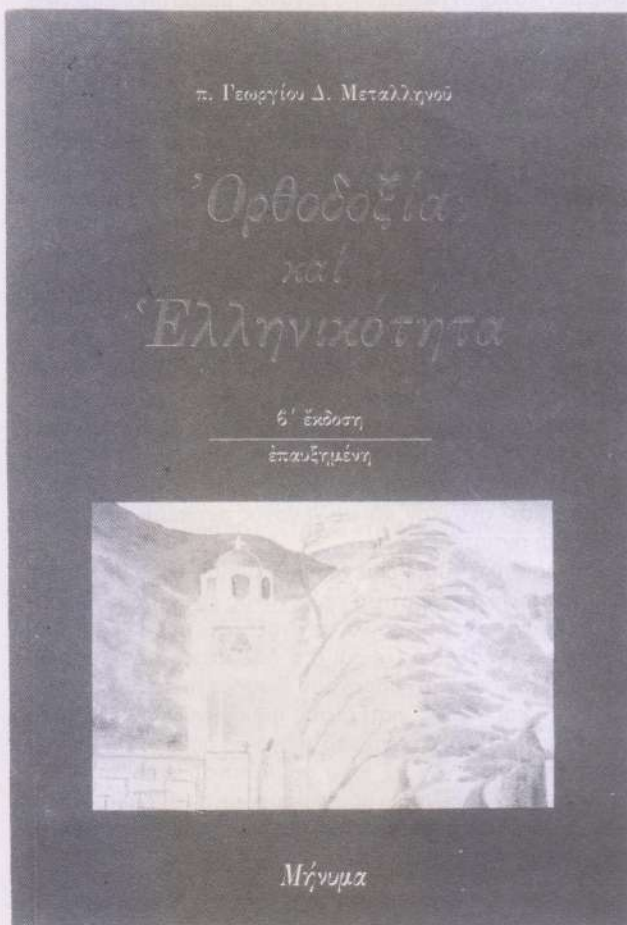
Ως φαινόμενο «μιγαδικό» η εθνική ετερότητα έχει αντικειμενική έκφραση. Είναι επομένως ετερότητα πολιτιστική. (Στην έννοια «πολιτιστική» περιλαμβάνουμε το σύνολο της κοινωνικής ενέργειας και όχι μόνο τον ελάχιστο εκείνο αριθμό «εκδηλώσεων» που εν Ελλάδα ευφημιστικώς αποκαλούμε «πολιτιστικές»). Θεωρούμενη αορίστως ως **πολιτιστική** η ύπαρξη της εθνικής ετερότητας καθίσταται νοητή μόνο μέσα σε «περιβάλλον» **πολιτιστικού πλουραλισμού**¹⁰. (Ο σύγχρονος κοσμοπολιτισμός, που προωθεί την πολιτιστική ομογενοποίηση, τυποποίηση και ομοιομορφία, θα έπρεπε επομένως να αναγνωρισθεί ως το αντίθετο της εθνικής ετερότητας).

Μπορούμε ωστόσο να παρατηρήσουμε ότι η εθνική ετερότητα, ενώ έχει πολιτιστικό χαρακτήρα, δεν εξαντλείται σε πολιτιστική. Δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια «κρίσιμη» ποσότητα πολιτιστικών διαφορών που, άμα συγκεντρωθεί, προκύπτει η γέννηση της εθνικής ετερότητας. Μια αίσθηση εθνικής ετερότητας μπορεί να ξεπηδήσει από ένα σχετικά «ομογενοποιημένο» πολιτιστικό έδαφος και η εμφάνισή της να συνοδευτεί από τη γέννηση τεράστιων πολιτιστικών διαφορών. Αντιθέτως μπορούμε να παρατηρήσουμε την ύπαρξη εθνικών διαφοροποιήσεων και σε περιπτώσεις όπου δεν υφίστανται ιδιαίτερα σημαντικές πολιτιστικές διαφορές. Επίσης: πολύ σημαντικές πολιτιστικές διαφορές δεν καταλήγουν οπωσδήποτε σε εθνική διαφοροποίηση.

Το πρόβλημα λύνεται μόνο αν πίσω από τις πολιτιστικές διαφορές αναγνωρίσουμε την ύπαρξη των υποκειμένων. Μόνο αν τις δούμε σαν αποτέλεσμα δημιουργικής, δηλαδή μη αιτιοκρατικά-μηχανιστικά αναγόμενης δράσης. Η εισαγωγή του υποκειμένου μας επιτρέπει να ιδούμε τη διαφοροποίηση της εθνικής ετερότητας από τις άλλες μορφές συλλογικής ετερότητας. Αυτές αναφέρονται μόνο στις ενέργειες του υποκειμένου. Δεν το περιλαμβάνουν, όπως η εθνική ετερότητα.

Η εθνική ετερότητα έχει πολιτιστικό χαρακτήρα, αλλά περιλαμβάνει και τη βίωση της όποιας πολιτιστικής ιδιαιτερότητας, βίωση που υπόκειται σε επεξεργασία και γίνεται «εθνική συνειδηση». «**Η εθνική συνειδηση είναι επεξεργασμένη μορφή κουλτούρας**», λέει πάρα πολύ εύστοχα ο Φρανς Φανόν. Βίωση όμως και συνειδητοποίηση από **ποιόν**; Το κοινό βίωμα και η συνειδηση «ταυτότητας», είναι σε θέση να δημιουργούν «**συλλογικό υποκειμένο**»; Και τι θα πει «συλλογικό υποκειμένο»; Είναι το έθνος «**συλλογικό υποκειμένο**»;

Η αίσθηση και η συνειδητοποίηση κάποιας συλλογικής ετερότητας, προϋποθέτει πάντοτε τη συνάντηση και αντιπαράθεση με τον «**Άλλο**». Αν επομένως το έθνος είναι συλλογικό υποκειμένο τότε, έναντι τίνος είναι; Σε ποιο μέτρο μπορεί να θεωρηθεί η εθνική ετερότητα ως προϊόν «συνειδητοποίησης» της πολιτιστικής ιδιαιτερότητας, λόγω συνάντησης, σχέ-

σης/αντίθεσης, μεταξύ διαφορετικών πολιτιστικών δρόμων; Μπορεί να αναγνωριστεί η εθνική ετερότητα ως γεγονός συνάντησης ανθρώπινων συνόλων, των οποίων η ιδιαίτερη πολιτισμική θέσμιση τα έχει μετατρέψει σε συλλογικά υποκείμενα;

Να μερικά από τα ιδιαίτερες «δύσπεπτα» ερωτήματα που εγείρει η προσέγγιση στο πρόβλημα του ορισμού του έθνους.

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ: Το έθνος ως φορέας του κοινού λόγου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. « Έθνος είναι η ιστορικά διαμορφωμένη, σταθερή κοινότητα ανθρώπων, που εμφανίστηκε πάνω στη βάση της κοινότητας της γλώσσας, του εδάφους, της οικονομικής ζωής και της ψυχρούσυνθεσης που εκδηλώνεται στην κοινότητα του πολιτισμού».

(Ι. ΣΤΑΛΙΝ: «Ο μαρξισμός και το εθνικό ζήτημα». Άπαντα τ. 2 σ. 334).

2. «Η ιδέα του έθνους είναι προϊόν αλόγου μυστικής ανάγκης και δεν συλλαμβάνεται λογικώς». (Π. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ: «Η κοινωνία της εποχής μας» σ. 85. Αθήνα 1932).

Κατά τον ΓΕΡ. ΚΑΚΛΑΜΑΝΗ «... οι έννοιες "λαός" και "έθνος" δεν είναι, ούτε και πρέπει να είναι, επιδεκτικές ορισμού». Στην έννοια του έθνους «υπεισέρχεται ένας νέος παράγοντας, που καθιστά την αδυναμία ορισμού προφανή: ότι η έννοια «έθνος» είναι η έννοια της πολιτισμικής πραγμάτωσης στην ιστορία — η έννοια του «αντικειμενικού πνεύματος» του Hegel —, η αξιολόγηση και κατανόηση (με τη φιλοσοφική σημασία του όρου, Ver-stehen) της οποίας γίνεται πάντοτε από το παρόν. Δηλαδή καμία έννοια παρελθόντος και «έθνους» δεν υπάρχει, αν δεν υπάρχει «παρόν» στους λαούς. Γι' αυτό ακριβώς και μόνο αξιολογικώς (δηλαδή κάτι που κυρίως «δεν είναι» και όχι κάτι που «είναι») μπορεί να «ορισθεί» το έθνος... Ο όρος δηλαδή είναι στοιχείο αποκλεισμού και αρνήσεως μέσα από μια αξιολογική οργάνωση του παρόντος». («Η Ελλάς ως Κράτος Δικαίου» σ. 174-176).

Όμως λίγο πιο κάτω σπεύδει να δώσει έναν «θετικότερο» ορισμό του έθνους ως «απάτης». «"Έθνος" είναι το χερουλί της κουτάλας. Και εμφανίζεται κάθε φορά που θα γίνει επίθεση κατά του δημοσίου προπολογισμού, έως και του αραβοσίτου συμπεριλαμβανομένου».

3. Βλ. Β. ΚΟΡΟΒΙΝΗ — Θ. ΖΙΑΚΑ: «Αναζητώντας μια θεωρία για το έθνος». Εκάτη. Αθήνα 1988. MOMMSEN-MARTINY: «Εθνοικισμός, Εθνικό Ζήτημα» και BURIAN-MOMMSEN: «Έθνος-Κράτος». (Συγκριτική εγκυκλοπαίδεια σ. 116 και 204. Εκδ. Κοραής Αθήνα 1976). ΕΤΙΕΝ ΜΠΑΛΙΜΠΑΡ — ΙΜΜΑΝΟΥΕΛ ΒΑΛΕΡΣΤΑΪΝ: «Φυλή-Έθνος-Τάξη». (Ο Πολίτης Αθήνα 1991).

4. Ο νεοελληνικός εθνοικισμός ταύτισε την ελληνική ταυτότητα με την ελληνική γλώσσα. Εξ ου και η ιδιαίτερη σημασία του «γλωσσικού ζητήματος» στην ιστορία του ελλαδικού κράτους. Η ταύτιση της ελληνικότητας με την ελληνοφωνία είχε καταστρεπτικές συνέπειες γιατί μετέτρεπε την απόκλιση από την κυρίαρχη γλωσσική «νόρμα» (την καθαρεύουσα) σε αμφισβήτηση της ελληνικότητας. Οι γλωσσικές ιδιαιτερότητες μεταμορφώνονταν σε «εθνικές» και οι αντίστοιχοι πληθυσμοί υποβιβάζονταν σε μειονότητες «εθνικώς υπόπτων φρονημάτων». Ασκήθηκε έτσι μια παράλογη καταπίεση πάνω στον ελληνικό λαό ώστε να χρησιμοποιεί μόνο την καθαρεύουσα. Καταστρεπτικότερη ήταν η καταπίεση που ασκήθηκε στους αρβανίτες, τους βλάχους και τους σλαβόφωνους, που εξαναγκάζονταν να απαρνηθούν το ιδιαίτερο γλωσσικό τους ιδίωμα.

5. Αποτελεί εδώ και δεκαετίες εδραιωμένη πεποίθηση στο χώρο των «προοδευτικών» ότι ο ελληνικός εθνοικισμός είναι ρατσιστικός εξ ορισμού. Βεβαίως ως ιδεολογία ο εθνοικισμός εισάγεται από τη Δύση και είναι φυσικό να φορτίζεται από τα εκεί διαμορφωθέντα περιεχόμενα. Επειδή όμως δεν είναι η πραγματικότητα του έθνους που εισάγεται αλλά η αντίληψη γι' αυτό, τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά. Τα «εξ ορισμού» δεν ισχύουν, χρειάζεται συγκεκριμένη έρευνα και μελέτη για να βρεθεί ποιο ακριβώς είναι το ειδικό βάρος του εθνικού ρατσισμού στο νέο ελληνισμό.

Ενδείξεις: α) Η κληροδοτημένη από τον περασμένο αιώνα κυρίαρχη

περί «ελληνικής φυλής» λεξιλαγνεία. β) Η αποκάλυπτη φυλετική αναφορά των διάφορων ακροδεξιών εθνικιστικών ομάδων. γ) Το «σύνδρομο Φαλεμεράου» (μας κατατάρταξε τόσο η θεωρία του ότι στις φλέβες μας δεν ρέει «καθαρό» αρχαιοελληνικό αίμα, ώστε η εθνική μας ιστοριογραφία γεννήθηκε από την ανάγκη αναιρέσής του). δ) Η μαζική κυριαρχία της φυλετικής νοηματοδότησης (αν ρωτήσεις τον απλό κόσμο στο δρόμο, θα πάρεις την απάντηση ότι είμαστε Έλληνες επειδή **καταγόμαστε** από τους αρχαίους Έλληνες και όχι επειδή μετέχουμε της ελληνικής παιδείας).

Αντενδείξεις: α) Η λαϊκή αντίληψη, αν και διατυπώνεται ως φυλετική, στην πραγματικότητα (στη βιωματική της υπόσταση) δεν έχει σε όλες τις περιπτώσεις ρατσιστικό περιεχόμενο (έχει και πολιτιστικό). β) Η εθνική μας ιστοριογραφία (Παπαρηγόπουλος κ.λπ.), παρ' ότι γεννήθηκε από αντίθεση σε ένα ρατσιστικό επιχείρημα, δεν είναι θεωρητικά ρατσιστική. Θεμελιώνει τη διαχρονική συνέχεια του ελληνικού έθνους (αρχαίου-βυζαντινού-συγχρόνου) κυρίως σε πολιτισμικά κριτήρια (γλώσσα, ήθη και έθιμα κ.ά.). γ) Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο αυθεντικότερος εκφραστής του νεοελληνικού εθνοικισμού, δεν είχε ρατσιστική αντίληψη για το έθνος (πίστευε στη θεωρία, ότι κριτήριο προσδιορισμού του έθνους είναι η εθνική συνείδηση).

6. Η § 2 του άρθρου 1 του Συντάγματος λέει: «Θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία». Η δε § 3: «Άπασαι αι εξουσίαι πηγάζουν εκ του λαού, υπάρχουν υπέρ αυτού και του έθνους και ασκούνται ως ορίζει το Σύνταγμα».

Η αδυναμία διάκρισης των εννοιών «έθνος» και «λαός» προκαλεί ένα απεριγράπτο θεωρητικό κομφούζιο στη φιλολογία για το φαινόμενο του εθνοικισμού. (Πρβλ. το προαναφερθέν «Φυλή-Έθνος-Τάξη» που είναι, σημειωτέον, από τα καλύτερα).

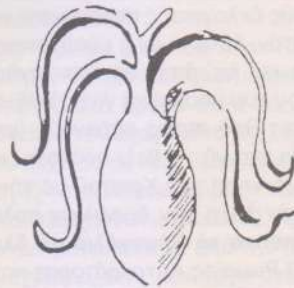
7. Για περισσότερα βλ. Θ. ΖΙΑΚΑ: «Εθνοικισμός και αριστερά» σ. 135-138 και 202. Πελεκάνος. Αθήνα 1990.

8. «Αναζητώντας μια θεωρία για το έθνος» και «Εθνοικισμός και αριστερά».

9. Ο φυσιοκεντρικός αναγωγισμός είναι κυρίαρχος στους λογοτεχνικούς και καλλιτεχνικούς κύκλους μας και εμφανίζεται με τη μορφή μιας ιδιαίτερης μεταφυσικής του «ελληνικού χρώματος». Η ελληνική εθνική ετερότητα ανάγεται στην ιδιαιτερότητα της ελληνικής ατμόσφαιρας, της γης και των ακρογιαλιών. Η «ελληνικότητα» πηγάζει από το «ύφος της γης μας», η οποία κατά έναν τρόπο μαγικό μετατρέπεται εμάς τους βαρβάρους καταπατητές της σε Έλληνες.

(Βλ. Δ. ΤΖΙΟΒΑ: «Οι μεταμορφώσεις του εθνοικισμού και το ιδεολογικό της ελληνικότητας στο Μεσοπόλεμο». Οδυσσεύς, Αθήνα, 1989).

10. Ο πολιτιστικός πλουραλισμός είναι πρωταρχική ζωτική ανάγκη. Πλήρης εξαφάνιση των διαφορών είναι κάτι το εντελώς αφύσικο και απάνθρωπο. Άλλωστε, αν υπάρχει κάποιος «γενικός νόμος», αυτός είναι η διαφορά. Ακόμα και δυο σταγόνες νερό δεν είναι πραγματικά ίδιες. Τα ανθρώπινα σύνολα υπεισέρχονται στην ιστορία σαν υποκείμενα και δεν ενεργούν πάντα με τον ίδιο σπωδότη τρόπο. «Υποκείμενο» σημαίνει, πριν απ' όλα, απροσδιοριστία επιλογών και δημιουργία. Επομένως πηγή ετερότητας. Η πολιτιστική ετερότητα και πολλαπλότητα θα έπρεπε, ως εκ τούτου, να θεωρούνται σαν κάτι το φυσικό και αναμφισβήτητο. Όμως δεν συμβαίνει. Η σκέψη μας είναι «ταυτιστική». Ζητά παντού την ταυτότητα. Η ετερότητα της φαινοί σαν αίνιγμα.

Τό Βυζάντιο σάν «μήτρα» ἔθνοποιητικῶν διαδικασιῶν

ΜΕΡΟΣ Α'

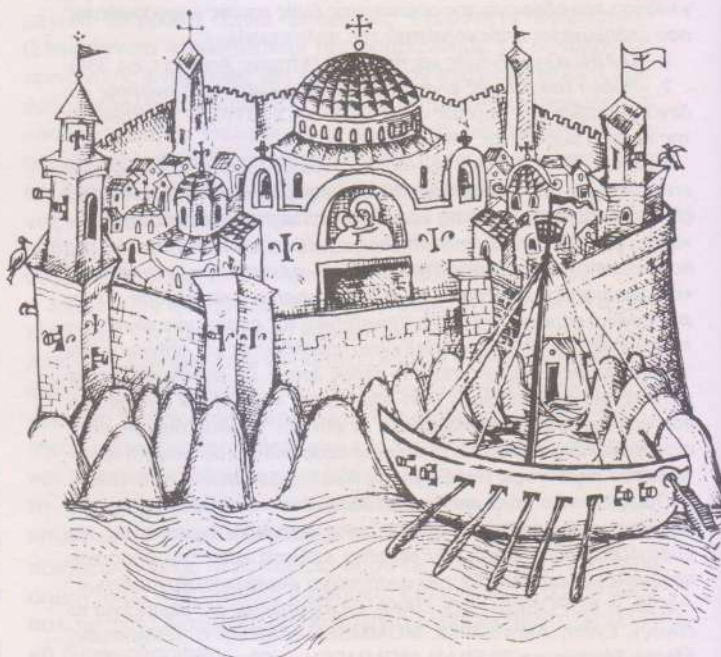
Ἵψεις τῆς διαδικασίας μορφοποίησης τῶν νοτιοσλάβων σέ συντεγαγμένα ἔθνη καί τῆς «μεταστοιχείωσης» τοῦ ἀρχαίου σέ νέο Ἑλληνισμό.

τοῦ Βαγγέλη Κοροβίνη

Σέ προηγούμενο ἄρθρο τό Βυζάντιο ὀριοθετήθηκε σάν ἓνας δοσιματικός κοινωνικός σχηματισμός ἀπέναντι στή μεσαιωνική φεουδαρχική Εὐρώπη καί σέ ἄλλες δοσιματικές ἐπικράτειες. Αὐτός ὁ τρόπος προσέγγισης τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας εἶναι «συγχρονικός», μέ τήν ἔννοια ὅτι διάφορες παράμετροι (ὅπως αὐτές πού σχετίζονται μέ τήν ἱστορική διαδρομή καί τίς τύχες τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τήν μορφοποίηση τῶν διαφόρων βαρβαρικῶν φύλων σέ ἔθνη ἢ τή διαδικασία ἀποσαφήνισης τοῦ δόγματος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας) ἀντιμετωπίζονται ἀποκλειστικά ἀπό τήν σκοπιά τῶν ἐμποδίων καί προβλημάτων πού δημιουργοῦν ἢ τῶν ἐρεισμάτων πού παρέχουν στήν κοινωνική συνοχή καί ἀναπαραγωγή ἑνός συγκεκριμένου κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ. Καί μόνο τό γεγονός, ὁμως, ὅτι γιά παράδειγμα ἡ διαδικασία ἐκχριστιανισμοῦ τῶν σλάβων καί μορφοποίησης τους σέ ἔθνη ὑπερβαίνει κατά πολύ, ὡς ἱστορικό γεγονός μέ διαχρονική ἐμβέλεια καί σημασία, τό ἀρχικό πλαίσιο ἐκτύλιξης καί ἀναφορᾶς τῆς, καθιστᾶ θεμιτό καί νόμιμο ἓναν ἄλλο τρόπο προσέγγισης τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, πού ἀναδεικνύει τήν αὐτόνομη σημασία τέτοιου εἴδους διαδικασιῶν καί τήν ἀδυναμία πλήρους τουλάχιστον ἀναγωγῆς των στίς ἀπαιτήσεις ἀναπαραγωγῆς μιᾶς συγκεκριμένης κοινωνικῆς ὁλότητας.

Ἀνοίγει κατά συνέπεια ἓνα νέο πεδίο ἀποτίμησης τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, αὐτό πού ἔχει νά κάνει — γιά νά γίνει χρήση ἑνός πεπαλαιωμένου ὄρου — μέ τήν «ἱστορική» του «ἀποστολή». Βέβαια μιᾶ τέτοια «ἱστορική ἀποστολή» (στό βαθμό πού μπορεῖ νά ὀριοθετηθεῖ καί νά ἀνιχνευθεῖ) μπορεῖ νά ἀνασυγκροτηθεῖ μόνον ἐκ τῶν ὑστέρων, διότι ἂν ἀντιμετωπισθεῖ σάν ἓνα καταγωγικό σπέρμα πού καρποφορεῖ στή συνέχεια παρά τά ἐμπόδια καί τίς ἱστορικές δοκιμασίες, ἔλλοχεύει ὁ κίνδυνος τῆς προσχώρησης καί υἱοθέτησης τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδεολογίας, τοῦ ἴδιου τοῦ πλαισίου ἰδεολογικῆς δικαίωσης τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας. Ἀπ' αὐτήν τήν ἀποψη κρίνεται σκόπιμη μιᾶ σύντομη ἀναφορά στά στοιχεῖα πού συγκροτοῦν τήν αὐτοκρατορική ἰδεολογία.

Σύμφωνα μ' αὐτήν ὁ αὐτοκράτορας εἶναι «θεόσταλος». Ὁ Θεός ἐμπνέει τοὺς ἐκλογικούς παράγοντες νά ἐκλέξουν αὐτόν καί μόνον αὐτόν, ἔστω κι ἂν ἡ εὐαρέσκεια τοῦ Θεοῦ δέν χαρίζεται μόνιμα καί ἐφ' ἅπαξ σέ ἓναν ἄνθρωπο, διότι στή διαδρομή τοῦ βίου του μπορεῖ νά γίνει ἀνάξιός τῆς. Σέ ἀντιστοιχία μέ τόν ἓνα Θεό στούς οὐρανοὺς ὑπάρχει μόνον μιᾶ ὑπέρρατη ἐξουσία στή γῆ. Ἡ θεία πρόνοια ἔκανε νά συμπέσουν χρονικά ἡ γέννηση τοῦ Χριστοῦ μέ τήν κυριαρχία τοῦ Αὐγούστου καί τήν λήξη τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ὥστε νά διαδοθεῖ ἀπρόσκοπτα τό Εὐαγγέλιο σέ ὅλα τά ἔθνη τῆς «οἰκουμένης». Ὁ Ρωμαῖος Αὐτοκράτορας κατά συνέπεια εἶναι ἡ μόνη νόμιμη ἀρχή πάνω στή γῆ. Σ' αὐτόν τόν αὐτοκράτο-

ρα δέν μπορεῖ νά ἀντιστοιχεῖ παρά μόνον μιᾶ «οἰκουμενική» αὐτοκρατορία. «Οἰκουμενική» μέ τήν ἔννοια ὅτι ἀφετηρία τῆς μπορεῖ νά εἶναι ὁ *Orbis Romanus* ἀλλά νομιμοποιεῖται νά συμπεριλάβει στά πλαίσια τῆς ὅλον τόν γνωστό τότε κόσμο, ἢ ἐν πάση περιπτώσει ὅτι, ἀνεξάρτητα ἀπό τήν γεωγραφική τῆς ἔκταση, **στήν ἰεραρχία τῶν ἐπιγείων ἐξουσιῶν ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτορας ἔρχεται πρῶτος**.¹

Τά γνωρίσματα αὐτά τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδεολογίας προῦπηρχαν. Τά ἔφερε γιά πρώτη φορά στό προσκήνιο ἓνας κλάδος τῆς Ἑλληνιστικῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας πού βάσισε τήν προβληματική του στήν ἰδέα ἑνός «θεοῦ ἀνδρός», ἑνός ἡγεμόνα μέ χαρισματική προσωπικότητα. Τά πραγμάτωσε ἡ Ρώμη μέ τήν «ἀποθέωση» τοῦ αὐτοκράτορα, ἀρχικά μετά θάνατον καί στή συνέχεια καί ἐν ζωῇ, καί τά «ἐκχριστιάνισε» ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας. Στήν πραγματικότητα τό μόνο νέο στοιχεῖο πού προσκόμισε ὁ «ἐκχριστιανισμός» τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδεολογίας εἶναι ὅτι κατ' ἀρχήν ἔδωσε διέξοδο στήν κρίση νομιμοποίησης πού γνώρισε τό ρωμαϊκό αὐτοκρατορικό ἀξίωμα τόν 3ο αἰῶνα μ.Χ., λόγω τοῦ σφετερισμοῦ καί τῆς μονοπώλησης τοῦ δικαίωματος ἀνάδειξης τοῦ αὐτοκράτορα ἀπό τόν στρατό. Δέν μπορεῖ νά ἀγνοηθεῖ, ἐξάλλου, ἡ ἐντονώτερη κατοχύρωση τῶν «πρωτείων» τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορα καί τῆς «μοναδικῆς ἱστορικῆς ἀποστολῆς» τοῦ Βυζαντίου, στήν ὁποία ὁδήγησε ὁ «ἐκχριστιανισμός» τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδεολογίας.²

Ἐπισημάνθηκε ἤδη ὁ κίνδυνος υιοθέτησης τῆς αὐτοκρατορικής ἰδεολογίας σάν ὁδηγοῦ γιά τήν ἀνασυγκρότηση τῶν διαχρονικῆς ἐμβέλειαις ἐξελιξῶν τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας. Ἡ υιοθέτηση τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰδεολογίας δέν θά σηματοδοτοῦσε μόνον τήν παραίτηση ἀπό κάθε δυνατότητα κριτικῆς ἀποτίμησῆς τοῦ Βυζαντίου, ἀλλά τελικά δέν θά ἄφηνε καί κανένα σχεδόν περιθώριο νά διαφανοῦν (ὅπως θά δοῦμε σέ ἐπόμενο ἀρθρο) **τά ὅρια τοῦ νέου τύπου ἰδεολογικῆς κατοχύρωσῆς τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας**³ καί νά ἀναδειχθεῖ στήν αὐτονομία καί τήν ἰδιαιτερότητά της καί μιά ἄλλη πλευρά τοῦ Χριστιανισμοῦ στήν Ὁρθόδοξη ἐκδοχή του. Ἡ Ὁρθόδοξία μέ τόν δικό της τρόπο (ὅπως καί ἄλλες σωτηριολογικές θρησκείαι καί Χριστιανικές ὁμολογίες) **δέν ὑπῆρξε μόνον πρόφαση καί «συμπλήρωμα δικαίωσης» κατεστημένων ἐξουσιῶν**, ἀλλο καί σύνολο ἰδεωδῶν, ἀξιῶν, προτύπων, μέ βάση τά ὁποῖα βελτιώνονταν, ἐξυψώνονταν καί «ἐξιδανικεύονταν» ἢ τρέχουσα ἱστορική πραγματικότητα.

Ἡ παραδοσιακή νεοελληνική ἱστοριογραφία, ἐπειδὴ (μεταξύ τῶν ἄλλων) ἀγνοεῖ τή διάκριση ἀνάμεσα στίς δύο πλευρές τῆς Ὁρθόδοξιας ὡς Ἰδεολογίας (καί ἐν γένει παρακάμπει ἢ προκαθορίζει λόγῳ σκοπιμοτήτων **τή διαλεκτική ἰδανικῶν / πραγματικῶν** πού εἶναι ουσιαστική τοῦ κοινωνικοῦ γεγονότος), πολώνεται μεταξύ δύο ἀντιτιθεμένων κατευθύνσεων ἀποτίμησῆς τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, σέ ὅτι ἀφορᾶ τό πρόβλημα τοῦ ἐθνισμοῦ καί τῶν δογματικῶν ἐρίδων. Σύμφωνα μέ τήν **πρώτη**, ἄν παρουσιάζει κάποιο ἐνδιαφέρον ἢ ἐνασχόληση ἐν γένει μέ τό Βυζάντιο, αὐτό περιορίζεται καί **ἐξαντλεῖται στή μελέτη τῶν δύο βυζαντινῶν «ἀναγεννήσεων»**, τῆς πρώτης πού σημειώθηκε ἐπί Μακεδόνων καί τῆς δευτέρας, τῆς Παλαιολογείας, στό μέτρο πού τά μορφωτικά αὐτά κινήματα σηματοδοτοῦν ἀντίστοιχες ρήξεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέ τόν «σκοταδισμό τοῦ Μεσαίωνα», ἐπανασύνδεσή του μέ τό ἀρχαιοελληνικό του παρελθόν καί προετοιμασία τῆς Δυτικῆς ἀναγέννησῆς. Ἡ **δευτέρα** κατεύθυνση ἀποτίμησῆς τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας ἀντιμετωπίζει τό πρόβλημα ἀπό τή σκοπιά τοῦ προοδευτικοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς νομοθεσίας, τῆς διοικήσῆς ἀλλά καί τοῦ δόγματος τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ὅπως ἰσχυρίζεται. **Ὁ ἐλληνισμός παρουσιάζεται σάν ἕνας νέος περιούσιος λαός**, πού μέ τόν ἐκχριστιανισμό του κατέστη «κοσμοκράτορας» καί «φωτοδότης» τῶν βαρβάρων.

Παρακάμπτοντας πρὸς τό παρόν τό ζήτημα πού ἀφορᾶ τή διαπλοκή τῶν χριστολογικῶν ἐρίδων μέ τή διαμόρφωση μιᾶς αὐτοδύναμης συριακῆς (στά ἀραμαϊκά) γραμματείας καί τίς ἀπαρχές μιᾶς κοπτικῆς, θά γίνεαι προσπάθεια νά δοθεῖ ἀπάντηση σέ δύο ἐρωτήματα μπροστά στά ὁποῖα ἡ παραδοσιακή νεοελληνική ἱστοριογραφία στέκεται ἀμήχανη ἢ ἀδιάφορη, ἀνάλογα μέ τίς ἰδεολογικές της προϋποθέσεις. **Γιατί στή διάρκεια τοῦ 11ου αἰῶνα μιά πρὶν ἀπό λίγο «κραταιά» καί σχεδόν «πλήρως ἐξελληνισμένη» αὐτοκρατορία ὑπέστη πλήγματα ἀπό τά ὁποῖα ποτέ στήν οὐσία δέν μπόρεσε νά συνέλθει καί γιατί, παρά ταῦτα, τό «Βυζάντιο ἐπεβίωσε μετά τό Βυζάντιο», μέ τή μορφή μιᾶς κοινοπολιτείας ὀρθοδόξων ἐθνῶν;**

Τό μοιραῖο σημεῖο στροφῆς γιά τό Βυζάντιο δέν ἦταν ἡ τουρκική ἐπίθεση κατά τόν 11ο, τό 14ο καί 15ο αἰῶνα, οὔτε ἡ λατινική κατά τόν 12ο καί 13ο αἰῶνα, ἀλλά μιά αὐστηρά «ἐνδογενής» σύγκρουση πού προηγήθηκε ὄλων αὐτῶν, **ὁ παρατεταμένος Βυζαντινοβουλγαρικός πόλεμος (977-1019)**. Ἡ σύρραξη αὐτή δέν ἔληξε παρά μόνον ὅταν ἡ Βουλγαρία στερήθηκε τῆς αὐτόνομης πολιτικῆς της ὑπόστασης καί τό Βυζάντιο ἀποσταθεροποιήθηκε σέ τέτοιο βαθμό⁴, ὥστε ἡ ἦττα (λίγες δεκαετίαι ἀργότερα) στό Μάντζικέρτ τό 1071 ἀπό τοὺς Σελτζούκους Τούρκους καί ἡ κατάληψη τοῦ Μπάρι τό ἴδιο ἔτος

ἀπό τοὺς Νορμανδοὺς νά μὴν προβάλλουν τόσο αἰφνίδιες καί ἀναπάντεχες, ὅσο τίς παρουσιάζει ἡ παραδοσιακή νεοελληνική ἱστοριογραφία. Τί κρύβεται πίσω ἀπ' αὐτήν τήν παρατεταμένη σύγκρουση;

Ἦδη στά τέλη τοῦ 7ου αἰῶνα μ.Χ. δημιουργεῖται τό **πρῶτο Βουλγαρικό Κράτος**. Τό κράτος αὐτό ἦταν ἔργο ἑνός τουρανοκικοῦ νομαδικοῦ λαοῦ, τῶν Βουλγάρων, πού ἡ στρατιωτικὴ τους ὑπεροχή πάνω στοὺς σλάβους (φορεῖς μιᾶς μεταναστευτικοῦ τύπου γεωργίας) τοὺς κατέστησε ἰκανοὺς νά δημιουργήσουν ἕνα ἰσχυρό χανάτο στά νότια τοῦ Δούναβη⁵. Ὁ κύριος ὄγκος τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς τῆς ἐπικράτειας ἦταν ἐλεύθεροι σλάβοι ἀγρότες, φόρου ὑποτελεῖς στοὺς τουρανοὺς κυριάρχους. Οἱ Βούλγαροι εἶναι οἱ πρῶτοι βάρβαροι πού προσηλιτίστηκαν στόν Χριστιανισμό στά τέλη τοῦ 9ου αἰῶνα.

Μαζί ὅμως μέ τόν Χριστιανισμό **ὁ Βόρις «εἰσήγαγε» ἀπό τό Βυζάντιο καί τήν ἀρχή τῆς ἀπόλυτης ἐξουσίας**. Μετά τό βάπτισμά του, παραμερίζοντας τοὺς Βογιάρους, τράβηξε ὡς τίς τελευταῖες συνέπειές της τήν αὐτοκρατορική ἰδεολογία, ἀναδεικνύοντας ἔκτοτε σέ πάγια καί κατευθυντήρια ἀρχή τῆς Βουλγαρικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς **τήν προσπάθεια νά ἀνέλθει στόν θρόνο τῆς Κων/λῆς ὁ Βούλγαρος Τσάρος**. Τό Βυζάντιο, μέ τήν σειρά του, πιστό κι αὐτό στήν αὐτοκρατορική ἰδέα, ὅπως ἔδειξαν καί προηγούμενες τῆς τελικῆς ρήξης φάσεις τῶν Βυζαντινο-βουλγαρικῶν σχέσεων, δέν παραιτήθηκε ποτέ ἀπό τήν ἐπιδίωξή του **νά μετατρέψει τή Βουλγαρία σέ μιά ἀπλή ἐπαρχία του**. Σέ ὅτι ἀφορᾶ τώρα τοὺς ολαβικούς πληθυσμούς τῆς δυτικῆς βαλκανικῆς (πού στερημένοι ἀπό τό κρίσιμο σημεῖο ἐκκίνησης γιά πολιτική ἐνοποίηση, πού προσφέρει ἡ παρουσία μιᾶς νομαδικῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας, ἀνέπτυξαν πολὺ βραδύτερα ἕνα μεταφυλετικό πολιτικό σύστημα) καί στήν περίπτωση αὐτή, **οἱ Σέρβοι** τόν 14ο αἰῶνα, κατά παρόμοιο τρόπο μέ τοὺς Βούλγαρους νωρίτερα, θεώρησαν ὅτι ὁ μόνος κατάλληλος τίτλος γιά τοὺς ἡγεμόνες των ἦταν αὐτός τοῦ «Βασιλέως τῶν Σέρβων καί Αὐτοκράτορος τῶν Ρωμαίων»⁶.

Τά «μεγαλοϊδεατικά» χαρακτηριστικά, βέβαια, τοῦ ἐθνισμοῦ τῶν νοτιοσλάβων καί οἱ μεγαλεπίβολες πολιτικές των ἐπιδιώξεις (πού ὑπῆρξαν ἀναντίστοιχες πρὸς τήν ἰσχνή βάση στήριξης τῶν σχεδίων τους) δέν ἐξαντλοῦν κατά κανένα τρόπο τήν πολιτισμική ἰδιαιτερότητά των καί τήν ποικιλία τῶν ἐθνικῶν τους στρατηγικῶν. Ἐδῶ γίνεται λόγος γιά τοὺς **ἡγεμονικούς** τῶν ἐθνισμούς, αὐτοὺς πού διαμορφώνονται ἢ προωθοῦνται σάν συνειδητῆς κατευθύνσεις πολιτισμικῆς ἀνάπτυξης ἀπό τήν πλειοψηφία τῆς διανοήσῆς των καί ἀξιοποιοῦνται ἀπό τίς πολιτικές ἡγεσίες γιά τή διαμόρφωση ἐθνικῶν στρατηγικῶν. Τά ἔθνη σάν συλλογικά πολιτισμικά ὑποκείμενα ἀποτελοῦν **συναρθρώσεις διαφόρων ἐθνισμῶν** καί ὁ ἡγεμονικός τῶν ἐθνισμός δέν ἀναδεικνύει τό συνολικό πολιτισμικό τους δυναμικό. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἀπ' αὐτήν τήν ἄποψη ἡ ἀνάδυση, στά πλαίσια τῆς αἵρεσης τῶν **Βογομίλων**, ἑνός λόγου ἀντίπαλου πρὸς τόν καθεστωτικό⁷.

Τήν ἴδια στιγμή περίπου, ἐν πάσει περιπτώσει, πού διαμορφώνονται οἱ ἐθνισμοὶ τῶν νοτιοσλάβων, ὀλοκληρώνεται καί μιά ἄλλη διαδικασία (πού στό ἀρθρο αὐτό θά μᾶς ἀπασχολήσει ἀπλῶς τό τελικό καί μόνον ἐξαγόμενό της), ἡ διαδικασία μετασχηματισμοῦ τοῦ ἀρχαίου σέ νέο Ἑλληνισμό. Ἡ πρώτη Βυζαντινὴ ἀναγέννηση (ὁ «ἐγκυκλοπαιδισμός» τοῦ Λέοντα τοῦ Φιλοσόφου, τοῦ Πατριάρχη Φώτιου καί τοῦ Ἀρέθα) τοῦ 9ου καί τοῦ 10ου αἰῶνα ἀντιμετωπίσθηκε ἀπό τήν παραδοσιακή νεοελληνική ἱστοριογραφία, εἴτε σάν ἔργο ἀνθρωπιστῶν λογίων πού σηματοδοτεῖ τήν ρήξη τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέ τόν «σκοταδισμό τοῦ Μεσαίωνα», εἴτε σάν λαμπρὴ ἐπιβεβαίωση καί κορύ-

Ἡ αυτοκράτειρα Θεοδώρα μετὴν ἀκολουθία τῆς σέ ψηφιδωτό τοῦ 6ου αἰ. στὸν Ἅγιο Βιτάλιο τῆς Ραβέννας

φωση τοῦ πλήρους ἐξελληνισμοῦ τοῦ Βυζαντίου, τῆς μετατροπῆς του σὲ μία Ἑλληνοχριστιανικὴ Αὐτοκρατορία. Ἡ χρησιμοποίηση ὁμως τοῦ ὄρου ἀναγέννηση γιὰ τὸ μορφωτικὸ κίνημα γιὰ τὸ ὅποιο γίνεται λόγος (ὅπως καὶ γιὰ τὸ ἐπόμενο ἐπὶ Παλαιολόγων) εἶναι καταχρηστικὴ.

Ἡ μελέτη τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γραμματείας, κατ' ἀρχὴν, ἦταν ἀδιάκοπη στὸ Βυζάντιο. Συνεχίσθηκε ἀκόμη κι ὅταν οἱ εἰκονομάχοι αὐτοκράτορες εὐνόησαν μιά χρησιμοθηρικὴ ἐκπαίδευση σύμφωνη μὲ τὸ κρατιστικὸ πνεῦμα τῶν μεταρρυθμίσεών τους⁸.

Ὁ ἀναμφισβήτητος ἐξελληνισμός, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, τῆς ἀρχουσας τάξης τῆς αὐτοκρατορίας κατὰ κανένα τρόπο δὲν ἀναδεικνύει στὴν ὀλότητά του τὸ φαινόμενο στὸ ὅποιο ἤδη ἀναφερθήκαμε, τὴ μεταστοιχείωση τοῦ ἀρχαίου σὲ νέο Ἑλληνισμό. Δὲν βρισκόμαστε, κατὰ συνέπεια, οὔτε ἐνώπιον τῆς «ἀνάστασης» ἐνός ἀπὸ μακροῦ «ἀποθανόντος», οὔτε μπροστὰ στὴν αὐτοκρατορικὴ περίοδο τοῦ βίου τῆς «αἰώνιας Ἑλλάδος».

Οἱ ἀπαρχές τῆς ιστορικῆς ἀνασύνταξης τοῦ Ἑλληνισμοῦ —τὴν ὀλοκλήρωση τῆς ὁποίας μαρτυροῦν ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 9ου αἰῶνα τὸ ὄχι πιά στενὰ φιλολογικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ κλασσικὰ γράμματα, ἡ σχηματισμένη δημῶδες ἐκφραση καὶ ἡ διαμόρφωση μιᾶς ἑλληνορθόδοξης συνείδησης⁹— θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὴν ἀπάντηση τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ στὸ περίφημο μορφωτικὸ διάταγμα (ἐδικτο) τοῦ αὐτοκράτορα Ἰουλιανοῦ, μὲ τὸ ὅποιο ἀπαγορευόνταν ἡ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας γραμματείας στοὺς Χριστιανούς. Ὅποιος «ἐλληνίζει», λέει, δὲν εἶναι καὶ δὲν πρέπει νὰ εἶναι κατ' ἀνάγκην

εἰδωλόλατρες. Ἀπλὰ καὶ μόνον ὁμιλεῖ κατ' ἀρχὴν Ἑλληνικά. Ὁ Ἰουλιανὸς δὲν ἐπιδιώκει νὰ ἀποκόψει τοὺς Χριστιανούς ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρικὴ γραμματεία, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἴδια τους τὴ γλῶσσα, τὸ ἴδιο τὸ ἐθνικὸ παρελθὸν τῶν περισσότερων ἀπ' αὐτούς¹⁰.

Ὁ Ἰουλιανὸς προσπάθησε νὰ θέσει, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τίς ὁποῖες ἀγαθές προθέσεις του, τὸν Ἑλληνισμό μπροστὰ σ' ἓνα ἀμείλικτο δίλημμα. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐκαλεῖτο εἴτε σὲ μιά ἀγὼνη «φυγὴ πρὸς τὰ πίσω» εἴτε, στὴν περίπτωσι πού δὲν συμμορφώνονταν μ' αὐτὴν τὴν ἐπιλογή, σὲ ἐθνικὸ ἀποχρωματισμὸ καὶ ἀφασία.

(Κατὰ ἀνάλογο τρόπο οἱ Εὐρωπαιοκεντρικὲς προσεγγίσεις τῆς πολιτιστικῆς ἀκμῆς πού σημειώθηκε ἐπὶ Μακεδόνων καὶ Παλαιολόγων, σύμφωνα μὲ τίς ὁποῖες βρισκόμαστε μπροστὰ στὴν ἐπανασύνδεση τοῦ Ἑλληνισμοῦ μὲ τὸ ἀπωθήμενο ἀρχαιοελληνικὸ του παρελθὸν καὶ στὴν προετοιμασίαν τῆς Δυτικῆς ἀναγέννησης, παραπέμπουν σὲ μιά «φυγὴ πρὸς τὰ ἐμπρός», στὴν ἀκριτὴ υἱοθέτησι μιᾶς, νόμιμης μὲν ἀλλὰ ὅπωςδήποτε ὄχι καθολικοῦ κύρους, ἐρμηνείας τῆς ἀρχαιοελληνικῆς κληρονομίας, τῆς δυτικῆς).

Σὲ ὅτι ἀφορᾷ, τώρα, τὸ πρόβλημα τῆς λεγόμενης διγλωσσίας, θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι οὐδέποτε προκάλεσε στὸ Βυζάντιο τίς πολιτικὲς περιπλοκές πού τὸ συνόδευσαν στὴν σύγχρονη Ἑλλάδα. Ἀπὸ ἐνωρίς οἱ συγγραφεῖς χρησιμοποιοῦν τὴν ἀπτική διάλεκτο, τὴν ἐλληνιστικὴ κοινὴ καὶ τὴν δημῶδη, ἀνάλογα μὲ τὸ λογοτεχνικὸ εἶδος πού ὑπηρετοῦν· καὶ συχνὰ **στὸ ἴδιο κείμενο εἶναι παρούσες καὶ οἱ τρεῖς συνιστώσες** (στοὺς διαλόγους, γιὰ παράδειγμα, χρησιμοποιεῖται ἡ δημῶ-

δης, ενώ στα μή διαλογικά μέρη οι λόγιες συνιστώσες της 'Ελληνικής). Ο άπτικισμός, σαν κίνημα που πρωτοεμφανίστηκε στην έλληνιστική περίοδο, σε αντίθεση με τον καθαρευουσιασισμό, δέν ήταν προγονόπληκτος και έλιτίστικός. Δέν επεδίωκε να ίσοπεδώσει την πολυμορφία των διαλέκτων της έλληνικής. Έπειδή τά Έλληνικά μέ την μορφή της Έλληνιστικής κοινής είχαν γίνει ή Lingua Franca της «οίκουμένης» και κινδύνευε να χαθεί ή πρόσβαση όχι μόνον των Έλλήνων αλλά και όλων των λαών στον πλούτο των κλασικών γραμμάτων, όρθώθηκε σαν έξισσοροπητική (και όχι άνασταλτική της εξέλιξης της γλώσσας) δύναμη ή φιλολογική δραστηριότητα των λογίων της Έλληνιστικής περιόδου¹¹.

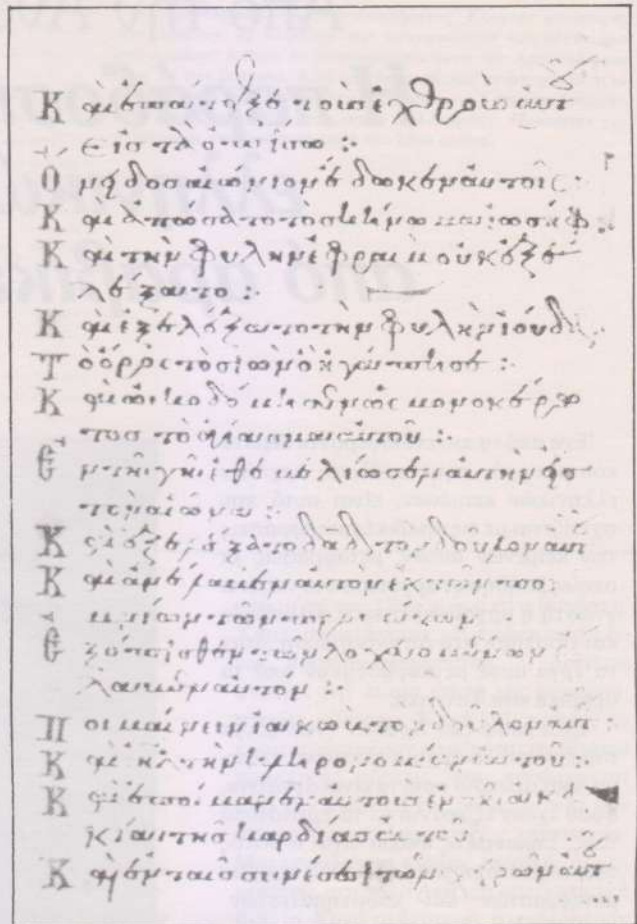
Η «ειρηνική συνύπαρξη» λόγιας και δημώδους, καθώς και ή, έκ παραλλήλου προς την άκμή της καλλιέργειας των κλασικών γραμμάτων, διαμόρφωση μιας σαφούς Έλληνορθόδοξης συνείδησης, μαρτυρούν λοιπόν την γέννηση του νέου Έλληνισμού και συνδέονται εύθέως μέ την συντριβή της εικονομαχίας.

Η χρονική συνάφεια των δύο διαδικασιών, της όλοκλήρωσης του μετασχηματισμού του άρχαιου σε νέο Έλληνισμό και της συντριβής της εικονομαχίας, είναι άναμφισβήτητη. Έκκρεμεί όμως ή άνάδειξη της διαπλοκής των, αλλά και ή άνάδειξη του αυτόνομου περιεχομένου και της αυτόνομης σημασίας αυτής της δογματικής έριδας, πού θά προσεγγισθεί σε επόμενο άρθρο. Κατά τον ίδιο τρόπο ό έκχριστιανισμός των νοτιοσλάβων άποτελεί τό ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο όποιο έκδηλώνεται ή διαδικασία μορφοποίησης των σε συντεταγμένα έθνη (δημιουργία του κυριλλικού άλφαβήτου και ιδιαίτερη άντιμετώπιση του έθνικού ζητήματος από την Άν. Έκκλησία έν σχέσει μέ την Δυτική πού μέχρι την Β΄ Βατικάνεια σύνοδο επέμενε στην άποκλειστική χρήση της λατινικής στή λατρεία).

Μέ την όλοκλήρωση της μεταστοιχείωσης του Έλληνισμού και την εμφάνιση στο προσκήνιο της Ιστορίας των νοτιοσλαβικών έθνών, λήγει έν πολλοίς ή «ιστορική άποστολή» του Βυζαντίου σαν μήτρας έθνοποιητικών διαδικασιών. Είναι αυτή άκριβώς ή έπιτυχημένη άπόληξη της «ιστορικής άποστολής» του Βυζαντίου πού κρύβεται πίσω από την άποσταθροποίηση του Χριστιανικού αυτού πολυεθνικού κράτους. Την ίδια στιγμή πού οι ήγεμονικοί έθνισμοί των νοτιοσλάβων στοχεύουν στον θρόνο της Κων/πολης, ό Έλληνισμός παύει πλέον να συνδέει την ιστορική του συνέχεια μέ την πάση θυσία έπιβίωση της Αυτόκρατορίας, πού μάταια προσπαθεί από έδω και στο έξής να άναπαραχθεί σαν ένα ύπερεθνικό ρωμαϊκό άπολίθωμα¹².

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ: Οι άντικρουόμενες στρατηγικές άνασύνταξης του Έλληνισμού στις νέες συνθήκες.

ΠΗΓΕΣ

1. H. G. Beck, «Η Βυζαντινή Χιλιετία», «Μ.Ι.Ε.Τ.», Άθήνα 1990, σελ. 105-115 και Γιάννης Καραγιαννόπουλος, «Τό Βυζαντινό κράτος», Έκδόσεις «Ερμής», Άθήνα 1988, Τόμος Α΄, σελ. 21-29 καθώς και Σπήβεν Ράνσιμαν, «Ο Βυζαντινός πολιτισμός», Έκδόσεις «Γαλαξία - Έρμείας», Άθήνα 1969, σελ. 69-90.
2. H. G. Beck, ό.π., σελ. 105-115.
3. H. G. Beck, ό.π., σελ. 119-146.
4. G. Ostrogorsky, «Ιστορία του Βυζαντινού κράτους», Έκδόσεις «Στέφανος Βασιλόπουλος», Άθήνα 1979, Τόμος Β΄, σελ. 180-197 και 205-241.
5. W.H. McNeill «Ιστορία της ανθρώπινης κοινωνίας», Έκδόσεις «Α. Καραβία», Άθήνα 1969, σελ. 504, και Γιάννης Καραγιαννόπουλος, ό.π., Τόμος Β΄, σελ. 68, καθώς και Σπήβεν Ράνσιμαν, ό.π., σελ. 312-338.
6. Γιάννης Καραγιαννόπουλος, ό.π., Τόμος Α΄, σελ. 184-200, και Σπήβεν Ράνσιμαν, ό.π.
7. S. Runciman, "First Bulgarian Empire", σελ. 190-196.
8. P. Lemerle, «Ο πρώτος Βυζαντινός Ούμανισμός» «Μ.Ι.Ε.Τ.», Άθήνα 1981, σελ. 71-101, και S. Runciman, «Η τελευταία Βυζαντινή άναγέννηση», Έκδόσεις «Δόμος», Άθήνα 1980, σελ. 34-35.
9. Στέλιος Ράμφος, «Η πολιτεία του Νέου Θεολόγου», Έκδόσεις «Κέδρος», Άθήνα 1981, σελ. 25.
10. H. G. Beck, ό.π., σελ. 36.
11. ό.π., σελ. 202-208.
12. Στέλιος Ράμφος, ό.π., σελ. 31.

Από την Ανατολή στη Δύση Η παράδοση των αρχαίων ελληνικών κειμένων από αραβικές μεταφράσεις

του Χρήστου Λάζου

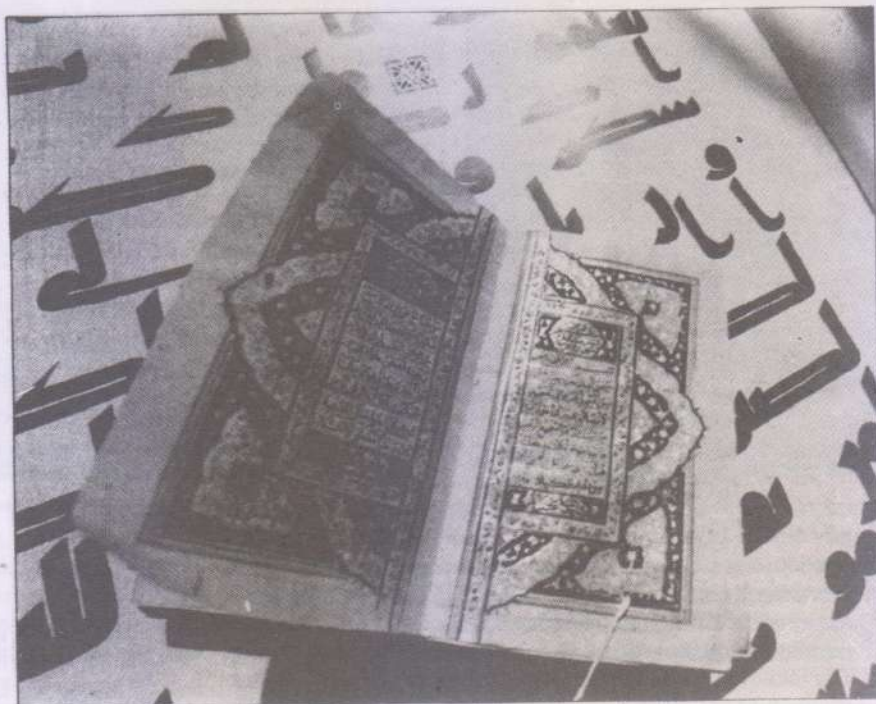
Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα θέματα που αφορούν την παράδοση αρχαίων ελληνικών κειμένων, είναι αυτό που σχετίζεται με τις αραβικές μεταφράσεις των κειμένων αυτών, μεταφράσεις οι οποίες βοήθησαν αργότερα στο να γίνει γνωστή η αρχαία ελληνική φιλοσοφία και επιστήμη στη Λατινική Δύση, όταν τα έργα αυτά μεταφράστηκαν από τα αραβικά στα λατινικά.

Έτσι μέσω των Αράβων γνωρίζουμε σήμερα πολλά αρχαία ελληνικά κείμενα, από τα οποία αρκετά είναι άγνωστα, αφού έχουν εξαφανιστεί τα πρωτότυπά τους. Σημαντικός ακόμα είναι ο ρόλος στη συμμετοχή μιας πλειάδας αράβων μεταφραστών και υπομνηματιστών στην υπομνημάτιση των αρχαίων ελληνικών κειμένων, γεγονός που βοήθησε αρκετά στη σύγχρονη έρευνα την προσπάθεια αποκατάστασης των κειμένων αυτών στην αρχική τους μορφή.

Η διαδικασία αυτή, που πρέπει να θεωρείται ένα πολύ αξιόλογο πολιτισμικό γεγονός, δεν έχει μελετηθεί επισταμένα στη χώρα μας, εκτός από σπάνιες εξαιρέσεις¹, ενώ αντίθετα στο εξωτερικό έχει γίνει αντικείμενο έντονου ενδιαφέροντος και ανάλογης έρευνας. Τα τελευταία μάλιστα χρόνια στην έρευνα αυτή προστέθηκαν και άραβες μελετητές δίνοντας μια άλλη διάσταση στο θέμα. Εν ολίγοις η ελληνική βιβλιογραφία έχει πολύ λίγα να παρουσιάσει γύρω από το τόσο ενδιαφέρον αυτό θέμα, στο οποίο πιστεύω ότι υπάρχουν πολλά και σημαντικά να ειπωθούν.

Ο Ρόλος των Νεστοριανών και οι συριακές μεταφράσεις

Όταν στα 431 η Γ' Οικουμενική Σύνοδος, που έγινε στην Έφεσο, αποκέρυξε τις δοξασίες του Νεστορίου και τον καθαίρεσε, δεν γνώριζε φυσικά ότι με την πράξη της αυτή θα έδινε ώθηση σε μια πολύ αξιόλογη φιλολογική προσπά-

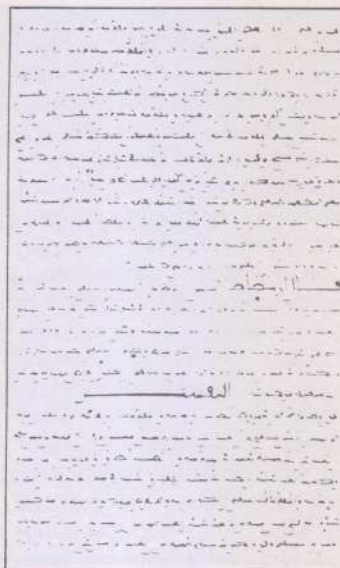
θεια. Οι Νεστοριανοί, λάτρεις της παιδείας, κατέφυγαν στην Έδεσσα της Μεσοποταμίας, όπου ίδρυσαν φιλοσοφική και ιατρική σχολή, που άκμασε μέχρι το 482, οπότε αναγκάστηκαν να εκπατριστούν μετά από το διωγμό εναντίον τους που διέταξε ο αυτοκράτορας Ζήνωνας. Κατέφυγαν στο εσωτερικό της Μεσοποταμίας και στην Περσία: στα 498 μετέφεραν την έδρα τους στη Σελεύκεια και Κτησιφόντα επί του Τίγρη και στα 762 στη Βαγδάτη.

Εδώ πρέπει να αναφερθεί ότι το κράτος των Σασσανιδών (Περσών) είχε εξελληνισθεί σε τόσο μεγάλο βαθμό, ώστε η ελληνική παιδεία και κουλτούρα να θεωρούνται απαραίτητες. Και στο σημείο αυτό διακρίνουμε τη βαθιά επίδραση, που άσκησε στις ανατολικές αυτές περιοχές ο ελληνισμός του Αλέξανδρου αλλά και των επιγόνων, που από

την Ινδία περνούσε στα ελληνοβακτριανά εδάφη και από εκεί συνέκλινε προς την Περσία και τη Συρία. Περιοχές με αισθητά έντονη ελληνική επιρροή, ιδιαίτερα αφότου ο χριστιανισμός εδραιώθηκε εκεί βαθιά. Όταν στα μέσα του 6ου αιώνα οι Νεστοριανοί ίδρυσαν ιατρική σχολή στη Νίσιβη της Μεσοποταμίας και στη Τζούντι-Σαπούρ (Jundi-Shapur) ή Γκούντι - Σαπούρ, στην επαρχία του Khuzistan (Σουσιανή) άρχισαν να μεταφράζονται στα συριακά πολλά ελληνικά έργα που αφορούσαν τα μαθηματικά και την ιατρική. Οι Σασσανίδες βασιλείς εκτιμούσαν ιδιαίτερα την ελληνική ιατρική και σ' αυτό συνετέλεσε πολύ η σχολή της Jundi-Shapur. Ο πληθυσμός της Jundi-Shapur περιλάμβανε μεγάλο αριθμό Ελλήνων οι οποίοι μετά την ήττα του Βαλεριανού στα 260 μ.Χ. είχαν αιχμαλωτιστεί και

είχαν σταλεί να κτίσουν τη Σαντουρβάν (Shadurwan) κατά μήκος του ποταμού Ντζαγιέλ (Duzayl). Από τους αιχμαλώτους, οι πιο μορφωμένοι — αρχιτέκτονες, μηχανικοί και φυσικοί — στάλθηκαν σε τρεις πόλεις για να ζήσουν εκεί σύμφωνα με τα ήθη και τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις. Μια από αυτές ήταν η Jundi-Shāpur², που ιδρύθηκε από τον Σασσανίδα Shāpur A' (241-272 μ.Χ.), ενώ η ακαδημία της πόλης ιδρύθηκε από τον Khosrau Anōsharvān (Χοσρό Ανοσαρβάν) το 531 μ.Χ. Η σχολή αυτή έφτασε σε μεγάλη δόξα στη διάρκεια της βασιλείας του Nushirwān (Νουσιρβάν) του Δίκαιου (Χοσρόης στα ελληνικά και Κίρσα στα αραβικά) στο διάστημα 531-579. Ανάμεσα σ' αυτούς που μετέφρασαν πολλά ελληνικά κείμενα στα περσικά (πεχλεβί) και συριακά ήταν ο Σύριος μονοφυσίτης Σέργιος. Ακόμα τρεις Νεστοριανοί γιατροί αξίζουν να μνημονευθούν για παρόμοια προσφορά: ο Στέφανος Εδεσσαίος, Τριβούνος ο Παλαιστίνιος και ο Ουράνιος εκ Συρίας³. Σημαντική μορφή ήταν ο Νεστοριανός Ρῥδḥā (Προμπά) που μετέφρασε τα έργα του Αριστοτέλη, *Κατηγορίες, Περί Ερμηνείας και Αναλυτικά πρότερα*, από το 450 μ.Χ.⁴. Η πιο αξιόλογη προσωπικότητα των Συριων λόγιων της προϊσλαμικής εποχής είναι ο Σέργιος από τα Rēsh āinā (Θεοδοσιόπολη), που ως μεταφραστής υπήρξε πολυγλωσσώτατος. Σπούδασε στην Αλεξάνδρεια και αργότερα έγινε επίσκοπος στα Resh āinā. Έκανε πολλές μεταφράσεις ελλήνων συγγραφέων όπως του Ιπποκράτη, Γαλήνου, Πορφύριου, Θεμιστίου κ.ά., καθώς και των Αριστοτελικών έργων *Όργανο, Κατηγορίες, Περί ερμηνείας, Αναλυτικά πρότερα* κ.ά.⁵.

Μία άλλη εστία, όπου καλλιεργήθηκε η ελληνική επιστήμη, ήταν η πόλη Harrān (Κάρρες στην Οσοροκινή) της Μεσοποταμίας, όπου εκτός της ιατρικής καλλιεργήθηκαν και άλλες επιστήμες όπως τα μαθηματικά, η αστρολογία, η αλχημεία. Έτσι έχουμε τρεις εστίες όπου η ελληνική επιστήμη αναπτύχθηκε και επέδρασε αργότερα στους Άραβες: Τα κέντρα της Συρίας και Μεσοποταμίας με τη δραστηριότητα των Νεστοριανών, τη Jundi-Shapur και το Harrān. Ο Max Meyerhof⁶ διατυπώνει μian άλλη άποψη για την αλυσιδωτή μεταφορά της ελληνικής γνώσης στους Άραβες: από την ειδωλολατρική Αθήνα στην εκχριστιανισμένη Αλεξάνδρεια, κατόπιν στην Αντιόχεια την εποχή του Ομάρ Β', από την Αντιόχεια στο Harrān και από εκεί στη Βαγδάτη.

Ο Αριστοτέλης υπήρξε ο αγαπημένος Έλληνας φιλόσοφος των Αράβων. Η πληθώρα των μεταφράσεων του έργου του στα αραβικά μπορεί να συναγωνιστεί αυτή του Αρχιμήδη και ίσως να την ξεπερνά. Εδώ σελίδα αραβικού χειρογράφου από το Μεγάλο Υπόμνημα και παράφραση των Ύστερων Αναλυτικών του Αριστοτέλη, που έκανε ο Αβερρόης. Πρόκειται για αντίγραφο ανώνυμου γραφέα του 13ου αιώνα.

Όποια οδό όμως κι αν ακολούθησε αυτή η γνώση για να μεταβιβαστεί, χρειάστηκε ταυτόχρονα και η επίδειξη ανεξιθρησκείας εκ μέρους των Αράβων, για να αποδώσει. Είναι πράγματι πολύ σημαντικό το γεγονός, ότι οι Άραβες καταχτητές όλων αυτών των περιοχών επέδειξαν μοναδική ανοχή απέναντι στους κατακτημένους και έτσι έγινε κατορθωτό το φαινόμενο της μετάβασης της γνώσης, αφού στην κύρια εστία, τη Συρία και τη Μεσοποταμία, συνεχίστηκαν — αν δεν εντάθηκαν — οι μεταφράσεις επιστημονικών συγγραμμάτων από τα ελληνικά στα συριακά. Αυτό είναι σημαντικό γεγονός γιατί από τα συριακά θα μεταφραστούν στη συνέχεια στα αραβικά τα ελληνικά έργα, κυρίως στη διάρκεια της βασιλείας των Ομαγιαδών και Αβασσιδών. Όπως γράφει και ο Paul Lemerle: «Ήδη από τα τέλη του 8ου αιώνα αναπτύσσεται μεγάλη μεταφραστική κίνηση από τα συριακά στα αραβικά, δηλαδή στην πραγματικότητα από τα ελληνικά στα αραβικά με τη μεσολάβηση της συριακής γλώσσας. Στην ιστορία είναι πολύ λίγα τα παραδείγματα μιας τόσο ομαδικής μετάδοσης ολόκληρης παιδείας επιστημονικής και φιλοσοφικής»⁷.

Μπορούμε, λοιπόν, να οριοθετήσουμε τις χρονικές συντεταγμένες αυτής της μετάδοσης γνώσεων προσδιορίζοντας την σε δύο κύριες φάσεις. Η πρώτη είναι αυτή που αρχίζει από τη στιγμή που τη διακυβέρνηση του μουσουλμανικού κράτους παίρνει η δυναστεία των Ομαγιαδών και τελειώνει με την εμφάνιση των Αβασσιδών (661-750 μ.Χ.). Η δεύτερη φάση αρχίζει με την εμφάνιση των Αβασσιδών και τελειώνει κάπου

στα μέσα του 12ου αιώνα στη Βαγδάτη. Όπως σημειώνεται: «Η πρώτη φάση είναι προπαρασκευαστική· η δεύτερη ανοίγει την κύρια φάση της μεταφραστικής κίνησης. Κατά την πρώτη, το κύριο ενδιαφέρον στρέφεται σε θέματα πρακτικής φύσεως, που προέρχονται από την περιοχή της ιατρικής και των απόκρυφων ελληνοιστικών επιστημών. Μεταφράζονται κυρίως ιατρικά, αλχημικά, αστρολογικά και αστρονομικά βιβλία. Κατά τη δεύτερη, το ενδιαφέρον των μεταφραστών ευρύνεται και αγκαλιάζει όλους τους τομείς των επιστημών του ελληνικού και ελληνοιστικού κόσμου. Μεταφράζονται κείμενα που προέρχονται τόσο από την περιοχή των φυσικών επιστημών, όσο και από την περιοχή των λεγόμενων επιστημών του πολιτισμού. Συγγράμματα αρχαίων ελλήνων φιλοσόφων, αλλά και σπουδαίων ελληνοιστικών λογίων, κάνουν τώρα για πρώτη φορά την εμφάνισή τους στη λογοτεχνία του αραβοϊσλαμικού κόσμου»⁸.

Οι ιστορικές πηγές των μεταφράσεων

Για την καταγραφή των μεταφράσεων αυτών διαθέτουμε σήμερα τρεις βασικές πηγές απ' όπου αντλούμε πολύτιμα ιστορικά, λογοτεχνικά κ.λπ. στοιχεία:

1) Ο περίφημος «Κατάλογος» (Kitāb al-Fihrist) του Ibn an-Nadīm (Ίμπν-αν-Ναντίμ), όπου ο συγγραφέας παραθέτει κατάλογο των μεταφραστών και μια γενική επισκόπηση των αριστοτελικών πραγματειών και υπομνημάτων, που 'χουν μεταφραστεί ως την εποχή του.

2) Το βιογραφικό λεξικό «*Ιστορία των σοφών*» (Ta 'rīkn al-Hukamā) του Ibn al-Qiftī (Ίμπν.αλ.Γκιφτί), που περιγράφει χριστιανούς, μουσουλμάνους, Άραβες, Έλληνες, Πέρσες και Ινδούς λόγιους.

3) Το περίφημο έργο του Ibn abī Usaibīā (Ίμπν.αμπί.Γουσεμπία) «*Πηγές πληροφοριών περί των τάξεων των φυσικών*» (Uḡūn al-anbā tabaqāt al-attibbā). Το έργο αυτό είναι σπουδαίο γιατί, εκτός από τις άφθονες πηγές και πληροφορίες που ενσωματώνει, περιέχει ακόμα «... Το υλικό όλου του αραβικού αριστοτελισμού, από την έναρξη του Ισλάμ ως τον ιγ' αιώνα»⁹.

Αυτά αναφορικά με τις παλιότερες πηγές. Στη σύγχρονη ιστορία πρέπει να πούμε ότι η έρευνα στον τομέα αυτό είναι πολύ νέα, αφού η προσπάθεια του Margolliouth πάνω στην *Ποιητική* του Αριστοτέλη άρχισε το 1887 και τελείωσε το 1911. Νέα έκδοση της *Ποιητικής* σχολιασμένη ικανοποιητικά έκανε ο T. Katsch τα 1928 και η εκτεταμένη προσπάθεια του Γάλλου ιησουίτη M. Bouyges στην έκδοση της σειράς *Bibliotheca Arabica Scholasticorum*, που άρχισε στη Βηρυτό στα 1953. Ακόμα πιο σύγχρονες είναι οι προσπάθειες που καταβάλλουν δύο Άραβες ερευνητές: ο Σύρος Khalil Georr (Χαλίλ Γκορ) και ο Αιγύπτιος Abdarrahmān Badanī, (Αμπαραχμάν Μπατανί), κυρίως πάνω στο αριστοτελικό έργο, γενικά, το μεταφρασμένο στα αραβικά¹⁰.

Η μεταφραστική δραστηριότητα στη διάρκεια της δυναστείας των Ομαγιαδών

Η πρώτη, όπως την χαρακτηρίσαμε προηγουμένως, αυτή φάση της εξάπλωσης της αρχαίας ελληνικής γνώσης στον αραβικό κόσμο, πρέπει να θεωρηθεί σαν το προπαρασκευαστικό στάδιο, στη διάρκεια του οποίου η Ελληνική σκέψη έγινε γνωστή στους Άραβες με διάφορους τρόπους. Κυριότερος από αυτούς είναι οι, από δεύτερο χέρι, μεταφράσεις ελληνικών έργων, κυρίως από τα συριακά. «Η συνηθισμένη μέθοδος ήταν η εξής: Έλληνες ή Σύροι μεταφραστές απέδιδαν πρώτα το ελληνικό κείμενο στη συριακή, ή επεξεργάζονταν τα κείμενα των παλαιότερων συριακών μεταφράσεων και έπειτα οι κάτοχοι της αραβικής το μεταγλώττιζαν στα αραβικά. Και όπως είπαμε, ανάμεσα στους πρώτους αυτούς μεταφραστές δε συναντούμε αραβικό ή ισλαμικό όνομα.

Όλοι ήταν εκκλησιαστικοί άνδρες νεοστοριανοί και μονοφυσίτες ή ορθόδοξοι μοναχοί, με μοναδική, αλλά αμφίβολη, εξαίρεση τον περσικής καταγωγής Ibn al-Muqaffa και τον υιό του...»¹¹.

Πέρα από αυτά, στην πρώτη περίοδο οι Άραβες δείχνουν μια ανεξίτηρη στάση απέναντι στο γεγονός της επαφής με τη γνώση ενός «άπιστου» πολιτισμού. Να μη ξεχνάμε ότι είναι η περίοδος της θρησκευτικής έξαρσης και των έντονων διαφορών ακόμα και μέσα στους κόλπους του αραβικού κόσμου. Παρ' όλα αυτά όμως, αν και δεν συνηγόρησαν —επίσημα τουλάχιστον— για τη μεταφραστική διαδικασία των ελληνικών κειμένων, δεν έβαλαν κανένα απαγορευτικό περιορισμό, αλλά σιωπηρά την ανέχτηκαν. Ίσως ενδόμυχα οι Ομαγιαδές χαλίφες επιθυμούσαν την «επαφή», πόσο μάλλον όταν η επαφή αυτή άνοιγε νέους ορίζοντες στους ίδιους και στον αραβικό κόσμο γενικά, παρωθούμενοι ταυτόχρονα από τους διανοούμενους άραβες που συνεχώς αυξάνονταν. Σημαντικό ρόλο στην όλη αυτή υπόθεση έπαιξαν οι διάφοροι χριστιανοί διανοούμενοι - ελληνιστές που υπηρετούσαν σε πολλούς Άραβες αξιωματούχους είτε ως σύμβουλοι είτε —κυρίως— ως γιατροί. Και γνωρίζουμε από διάφορες πηγές τη μεγάλη εκτίμηση που έτρεφαν οι χαλίφες για τους γιατρούς. Έτσι από μια «δυναμική» θέση οι χριστιανοί γιατροί μπόρεσαν να διαμορφώσουν ένα κλίμα κατάλληλο και να επηρεάσουν πολλούς Άραβες για μια στροφή και επαφή με τον ελληνικό κόσμο. Ένας από αυτούς τους γιατρούς, ο Ibn Athāl (Ίμπν.Αθάλ) υπηρέτησε ως προσωπικός γιατρός του πρώτου χαλίφη των Ομαγιαδών Muāwīya (Μουαβίγια) (661-680). «Με τους γιατρούς και τους άλλους διανοούμενους που εργάζονταν στην αυλή των χαλιφών και με την επικοινωνία με άλλους μορφωμένους υπήκοους των κατακτημένων ελληνικών πληθυσμών, δεν άργησαν οι Άραβες, που διψούσαν για μάθηση, ακόμη και μερικοί ομαγιαδές χαλίφες, να γνωρίσουν τη σπουδαιότητα και την πρακτική σκοπιμότητα της ιατρικής, των αλχημείας και των άλλων φυσικών επιστημών»¹².

Το μεταφραστικό έργο στη διάρκεια της δυναστείας των Αβασσιδών (750-1258)

Το ενδιαφέρον των Αράβων για την ελληνική γνώση είχε άμεση σχέση με τη μεταφορά της πρωτεύουσάς τους:

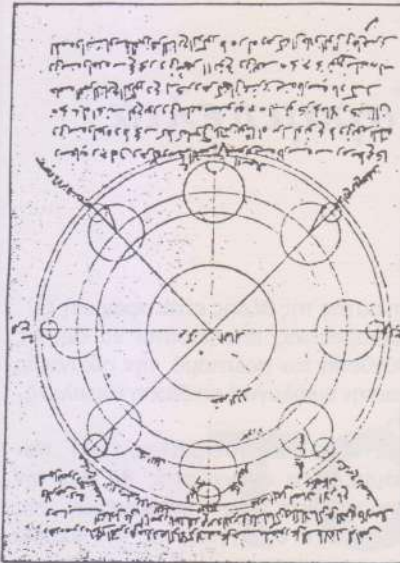
αυξανόταν όσο περισσότερο προσέγγιζαν στον ελληνικό ή εξελληνισμένο χώρο. Έτσι, όταν οι Ομαγιαδές μεταφέρουν την πρωτεύουσά τους από τη Μεδίνα στη Δαμασκό, το ενδιαφέρον αυτό συναντά τη σιωπηλή αποδοχή και συγκατάβαση τους. Τώρα οι Αβασσιδές μεταφέρουν την πρωτεύουσα από τη Δαμασκό στη Βαγδάτη, γεγονός που τους εγκαθιστά στο κέντρο μιας περιοχής άμεσα «ελεγχόμενης» από την ελληνική παιδεία, γνώση, κοινωνικές συνθήκες, παράδοση κ.λπ.¹³.

Οι Αβασσιδές, προερχόμενοι από την περσική Ανατολή, έντονα διαποτισμένοι από την ελληνική παράδοση της εκτεταμένης εκείνης ελληνικής κατάκτησης από την εποχή του Αλεξάνδρου και των Επιγόνων, όταν κατέλαβαν την εξουσία βρέθηκαν ήδη μπρος στο τετελεσμένο, που είχε δημιουργηθεί στη διάρκεια της βασιλείας των Ομαγιαδών: Μια ισχυρή τάξη διανοουμένων που είχαν εξοικειωθεί και διψούσαν για περισσότερο επαφή με τον ελληνικό πολιτισμό. Έτσι δεν άργησαν να γίνουν οι πρωτεργάτες μιας πολιτισμικής ανταλλαγής, μοναδικής στην παγκόσμια ιστορία, στη διάρκεια της οποίας ένα μεγάλο τμήμα της ελληνικής παιδείας πέρασε μεταφρασμένο στα χέρια τους. Μεταφράστηκαν όλα σχεδόν τα έργα του Αριστοτέλη, του Αρχιμήδη, των Νεοπλατωνικών και πλήθος άλλων έργων, που θα δούμε στη συνέχεια. Παράλληλα θα εμφανισθούν Άραβες λόγιοι που θα μείνουν στην ιστορία σαν οι μεγαλύτεροι διανοητές και φιλόσοφοι του αραβικού κόσμου.

Στη χρονική αυτή περίοδο της αβασσιδικής κυριαρχίας μπορούμε να διακρίνουμε κάποιες περιόδους, στη μεταφραστική αυτή πλημμυρίδα, περιόδους σχετικές και όχι άμεσα οριοθετημένες, όπως: α) από την έναρξη της δυναστείας των Αβασσιδών έως την αναρρίχηση του χαλίφη al-Māmūn (756-813), β) την περίοδο διακυβέρνησης του al-Māmūn έως το 900 και γ) από το 900 έως το τέλος της Αβασσιδικής κυριαρχίας, δηλαδή, το 1258. Η έξαρση των μεταφράσεων παρουσιάστηκε κυρίως στη β' περίοδο, όταν βασίλευε ο φωτισμένος χαλίφης al-Māmūn.

Α' περίοδος: 750-813

Το μεταφραστικό έργο της περιόδου αρχίζει όταν ο Συρο-Χριστιανός γιατρός και φιλόσοφος Jurzīs Ibn Bachtīshō (Χουρτζί Ίμπν.Μπακτισό) κλήθηκε από τον Αβασσιδή χαλίφη al-Mansūr

‘Αραβικό χειρόγραφο του 14ου αιώνα. ‘Ανήκει σέ έργο του ‘Ιμπν ‘Αλ-Σατίρ και αναφέρεται στη γεωκεντρική θεωρία του Πτολεμαίου. Έδω δείχνει τίς θέσεις της Σελήνης γύρω από τή Γή. Τό χειρόγραφο βρίσκεται στην ‘Οξφόρδη (άριστερά). ‘Αραβικό χειρόγραφο αναφερόμενο στό έργο του Εὐκλείδη (δεξιά).

(754-775) στη Βαγδάτη σαν προσωπικός γιατρός. Η επιρροή του Bachtishō και της οικογένειάς του ήταν μεγάλη αφού «... η οικογένεια αυτή έδωσε την πρώτη μεγάλη ώθηση στη μεταβίβαση των ελληνικών γραμμάτων στον μουσουλμανικό κόσμο και κυριάρχησε στην αυλή των χαλιφών ως την εποχή του al-Māmūn, όταν τα σκήπτρα της μεταφραστικής κίνησης τα πήρε στα χέρια του ο πρῶτανος των μεταφράσεων, ο νεστοριανός Humain ibn Ishāq (Χουμαϊν Ιμπν Ισάκ)¹⁴. Τον Bachtishō διαδέχθηκαν στη σειρά, ένας μαθητής του, ο γιός του Bachtishō, ο εγγονός του Γαβριήλ και ο απόγονός του Ibn Masuya (Ιμπν Μασούγια).

Ο Θεόδωρος Abū Qurra (Αβουκαράς) είναι αυτός που μετέφρασε αρκετά έργα του Αριστοτέλη, όπως το *Όργανο* και τα *Αναλυτικά πρότερα*, και ο σύγχρονός του νεστοριανός Abū Zakaryā Yūhannā ή Yahyā ibn al-Bitriq, που επονομάστηκε και «μεταφραστής». Ο al-Bitriq υπήρξε ο μεγαλύτερος μεταφραστής αυτής της περιόδου και μετέφρασε έργα του Ιπποκράτη, Γαληνού, το αστρολογικό έργο του Πτολεμαίου, *Τετράβιβλος*, τα *Μετεωρολογικά* του Αριστοτέλη, καθώς και το *Περί Ουρανού*, *Περί τα ζώα ιστορίες*, *Περί ψυχής* και το ψευδεπίγραφο *Περί Κόσμου*. Άλλος περίφημος μεταφραστής αυτής της περιόδου είναι ο Ibn Nā'imah που μετέφρασε το έργο του Πλωτίνου, *Θεολογία του Αριστοτέλη*. Ο Ustath al-Rāhid («Ευστάθιος: Μοναχός») είναι αυτός που πρώτος μετέφρασε διάφορα έργα απευθείας από

το πρωτότυπο στα αραβικά, όπως το έργο του Αριστοτέλη *Μετά τα φυσικά* για λογαριασμό του φιλοσόφου al-Kindī.

Η αξιόλογη αυτή προσπάθεια μετάφρασης ελληνικών κειμένων κατέστησε πρωταρχική ανάγκη τη αναζήτησή τους.

Γνωρίζουμε ότι ο χαλίφης Harun al-Rashid έστειλε πράκτορες για να αγοράζουν ελληνικά έργα τα οποία κατόπιν μετέφραζε στα αραβικά. Μερικές από τις μεταφράσεις αυτές αφορούν τα μαθηματικά και την αστρονομία και έγιναν από τον αστρονόμο Ibrahim al-Fazari, όπως π.χ. το έργο Siddhanta και το μαθηματικό Ya'qub ibn Tariq. Μεταφράστηκαν η *Μεγίστη Σύνταξις της Αστρονομίας* του Κλαύδιου Πτολεμαίου με την αραβική ονομασία «Kitab al-Mazisti» και τα *Στοιχεία* του Ευκλείδη¹⁵.

Η Siddhanta, που στηρίχτηκε κυρίως πάνω στο έργο του Ευκλείδη, έγινε με προτροπή του Jāfar Ibn Barmak, πρώτου συμβούλου του χαλίφης Harun al-Rashid, και ο ίδιος παρότρυνε επίσης στη μετάφραση του έργου του Πτολεμαίου. Η όλη διαδικασία των μεταφράσεων έγινε κάτω από την επίβλεψη του Sahl ibn Rabban at-Tabari, ενός εβραίου λόγιου από τη Μερβ. Το γεγονός αυτό όμως αμφισβητείται και θεωρείται γέννημα της προπαγάνδας των Περσών, αφού άλλα στοιχεία μας πληροφορούν ότι τη γενική εποπτεία όλης αυτής της φιλόλογικής δουλειάς είχε ο al-Hajjaj ibn Yusuf Ibn Matar al-Hasib (πέθανε το 827)¹⁶.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτής

της περιόδου, που αποτελεί σημαντικό σημείο αναφοράς, είναι το γεγονός ότι, επειδή οι Άραβες δεν είχαν δική τους ορολογία, πολλές ελληνικές λέξεις μεταφέρθηκαν, σχεδόν, αυτούσιες στα αραβικά, με αποτέλεσμα να παρεισφρήσει στη γλώσσα τους μια κάποια ελληνική επιρροή που δυστυχώς δεν διατηρήθηκε μέχρι σήμερα, ήταν όμως πολύ χρήσιμη στις μεταφράσεις των ελληνικών έργων από το πρωτότυπο. Έτσι η ρητορική λέγεται *ḡitūriyah*, η διαλεκτική *dialūqīqīyah*, ο συλλογισμός *sluḡismūs*, η επαγωγή *ifāghhughī*, η πολιτεία *fulitīyah*, οι *Κατηγορίες* του Αριστοτέλη *Qāṭī(ā)ghhuriyās*, το *Περί Ερμηνείας* *Bārīrmī(ā)niyās*, τα *Αναλυτικά* *Anūlūtīqā*, τα *Τοπικά* *Tūbīqā*, η *Εισαγωγή* (του Πορφύριου) *Isāghūjī* κ.λπ.¹⁷.

Όλα αυτά συνέβησαν στη διάρκεια της βασιλείας των δύο πρώτων Αβασσιδών, του al-Mansūr (754-775) και Hārūn al-Rashīd (786-809). Στη διάρκεια αυτής της πρώτης περιόδου οι αραβικές γνώσεις πλουτίστηκαν σε πολλούς τομείς, όπως η αστρονομία, ιατρική, μαθηματικά κ.λπ., όμως η κορύφωση αυτής της γνώσης θα λάβει χώρα στην επόμενη περίοδο που αρχίζει με τη βασιλεία του φωτισμένου χαλίφη al-Ma'mūn.

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ: Β' Περίοδος και ο «Οίκος της Σοφίας»

Σημειώσεις - Παραπομπές

1. Βλ. Γρηγορίου Δ. Ζιάκα, *Ο Αριστοτέλης στην αραβική παράδοση*, Θεσ/νίκη, 1980.
2. Stuart Fleming "Islamic Science in Baghdad: A Greek inheritance", *Archaeology*, July-August 1985, σελ. 61.
3. I.N. Δάμπαση, «Οι Νεστοριανοί εκ των ιδρυτών της ιατρικής και Φιλοσοφικής Σχολής εν Περσία», *Παρνασσός*, τόμ. 10', αρ. 3 (Ιούλιος - Σεπτέμβριος 1977), σελ. 392-394.
4. Στο ίδιο, 28.
5. Γρηγ. Δ. Ζιάκα, 27.
6. Max Meyerhof, "New Light on Hunain ibn Ishāq and his Period", *ISIS*, 8 (1926) 685-724.
7. Paul Lemerle, *Ο πρώτος Βυζαντινός Ουμανισμός*, (ειδικά στο Β' κεφάλαιο), σελ. 33. Αθήνα 1985.
8. Γρηγ. Δ. Ζιάκα, 31.
9. Στο ίδιο, 18.
10. Βλ. γενικά εις E.S. Kennedy, *Studies in the Islamic Exact Sciences*. American University of Beirut, 1983.
11. Γρηγ. Δ. Ζιάκα, 31-32.
12. Στο ίδιο, 34.
13. Βλ. γενικά A.I. Sabra, "The Scientific Enterprise", in *The World of Islam: Faith, People, Culture*, edited by Bernard Lewis, Alfred A. Knopf, Inc. 1976.

Ο προφήτης, το πετρέλαιο και... ο κορμοράνος του Γιώργου Καραμπελιά

Εξάντας, 1992

Το νέο βιβλίο του Γιώργου Καραμπελιά, που έχει σαν αφορμή του τον πόλεμο στον Κόλπο, αποτελεί μια δουλειά σφαιρικής θεώρησης της σημερινής «νέας τάξης» πραγμάτων.

Επιχειρεί μια τεκμηριωμένη ανίχνευση των λόγων που υπαγόρευσαν τον πόλεμο στον Κόλπο. Η Μέση Ανατολή εξακολουθεί να είναι το επίκεντρο των μεγάλων αντιθέσεων του καιρού μας (ό,τι «... ήταν τα Βαλκάνια για την Ευρώπη, μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, έστω και αν τα σημερινά Βαλκάνια... διεκδικούν και πάλι τη θέση τους»).

Στη θεώρηση των εξελίξεων στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής, ο Γ. Καραμπελιάς αναδεικνύει την εξαιρετική σημασία του Κουρδικού, του νέου Παλαιστινιακού της συγκυρίας. Ασχολείται επίσης με την αναβάθμιση της Τουρκίας και τις συνέπειες στην περιοχή μας. «*Αν η κατάληψη της Κύπρου, οι συνακόλουθες απαιτήσεις στο Αιγαίο και τη Θράκη, η παρέμβαση στη Βουλγαρία, καθώς και η αίτηση εισόδου στην ΕΟΚ, σημάδεψαν τη «δυτική πολιτική» του Τούρκικου επεκτατισμού και την επιστροφή, με νέο τρόπο, στις παραδόσεις της οθωμανικής πολιτικής, η κρίση της Σοβιετικής Ένωσης και ο πόλεμος του Κόλπου μπορεί να σηματοδοτήσουν κάτι αντίστοιχο σε σχέση με την "ανατολική" πολιτική της.*»

Ερευνά με συστηματικό τρόπο το πρόβλημα του πιο σημαντικού, του στρατηγικού προϊόντος της εποχής μας, του πετρελαίου. Του πετρελαίου πάνω στο οποίο έχει δομηθεί ο σύγχρονος (καταναλωτικός) πολιτισμός και τα πρότυπα ζωής του σήμερα. Μάλιστα ο Γ. Καραμπελιάς βλέπει στον πόλεμο του Κόλπου τη σύγκρουση δυο στρατηγικών για το πετρέλαιο.

Στο βιβλίο ερευνάται η κεντρική σύγκρουση του καιρού μας, η σύγκρουση Βορρά-Νότου, από την άποψη της οικολογικής και πολιτισμικής κρίσης, της κρίσης προτύπου. Η τοποθέτηση του συγγραφέα είναι καθαρή: Η επέκταση του σημερινού Δυτικού (και

καπιταλιστικού) προτύπου δεν είναι δυνατόν να γίνει ο κανόνας του κόσμου· μια τέτοια προοπτική στα όριά της σημαίνει καταστροφή του πλανήτη. Στο θεμελιώδες ερώτημα της σχέσης ανάπτυξης-υπανάπτυξης (του χάσματος Βορρά-Νότου) ο Γ. Καραμπελιάς συνοψίζει: «... Από την άποψη της τάσης, είναι αλήθεια ότι ο καπιταλισμός είναι ένα δυναμικό και επεκτεινόμενο σύστημα και δεν γνωρίζει υλικά και γεωγραφικά όρια στην επέκτασή του, το συγκεκριμένο (όμως) σοσιαλ-καπιταλιστικό μόρφωμα που κυριαρχεί σήμερα έχει οικονομικά και γεωγραφικά και οικολογικά όρια στην επέκτασή του...».

Σ' αυτή την διερεύνηση Βορρά-Νότου ο συγγραφέας δίνει ιδιαίτερη σημασία στον Ισλαμισμό. Ο ισλαμικός κόσμος «περιβάλλει» άλλωστε το Βορρά. Είναι από τα πράγματα ο μεγάλος συνομιλητής και αντίπαλος του πλούσιου κόσμου της Δύσης. Εξαιρετική θέση στο βιβλίο καταλαμβάνει το ισλαμικό φαινόμενο και ο αναπτυσσόμενος ριζοσπαστικός ισλαμισμός. Να τονίσουμε εδώ ότι η δουλειά αυτή, που στηρίζεται σε μεγάλης έκτασης βιβλιογραφία, καταφέρνει να προσεγγίσει το Ισλάμ και να δώσει τη μεγάλη σημασία του. Και στην αξιολόγηση του Ισλαμισμού και των φουνταμενταλιστικών φαινομένων που σαρώνουν τον κόσμο, ο συγγραφέας έχει τη δική του άποψη. Θεωρεί ότι δεν είναι δυνατή η επίλυση των προβλημάτων του τρίτου κόσμου στα πλαίσια, μόνο, των παραδοσιακών και θρησκευτικών πλαισίων. Οι εποχές που οι λύσεις δίνονταν σ' αυτά τα πλαίσια έχουν παρέλθει για το σύνολο του κόσμου. «... Μια νέα αντίληψη για τον κόσμο δεν μπορεί να είναι μαγικοθρησκευτική, έστω και αν χρειαστεί να βυθιστεί στην παράδοση πολιτισμών και λαών για να αντιμετωπίσει την εργαλειο-ορθολογικότητα του παγκόσμιου καπιταλισμού...».

Στόχος του βιβλίου είναι η υποστήριξη μιας ζωτικής για την ύπαρξη του πλανήτη θέσης. Δεν μπορεί να επιβιώσει ο κόσμος χωρίς να αλλάξουν ριζικά οι σχέσεις Βορρά-Νότου. Η υποστήρι-

ξη αυτής της θέσης είναι σφαιρική. Ο Γ. Καραμπελιάς αποπειράται να δει ως σύνθεση τον πολιτισμό, την οικονομία και την οικολογική επιβίωση του πλανήτη..

Στις σελίδες του βιβλίου του Γ. Καραμπελιά ο αναγνώστης θα δει τον υποστηρικτή «των κολασμένων της γης». Έχει ο συγγραφέας την παιδεία και την εμπειρία των ιδεών που έθρεψαν την αλληλεγγύη και την αγάπη προς το απέραντο μωσαϊκό των εθνών, των πολιτισμών και των παραδόσεων του τρίτου κόσμου. Ο αναγνώστης ριγεί μπροστά στην σπατάλη της ανθρωπίνης ζωής, την εξαθλίωση δισεκατομμυρίων ανθρώπων, που συνοδεύεται από την καταστροφή του πλούτου της ανθρωπότητας, του πολιτισμού και της φύσης.

Η βαθεία αγάπη του Γ. Καραμπελιά για τον τρίτο κόσμο, που είναι μόλις στη γειτονιά μας (εδώ δίπλα μας είναι οι Κούρδοι, οι Παλαιστίνιοι, οι λαοί της Ανατολικής Ευρώπης) δεν είναι ένας απλός ρομαντισμός. Αν καταγγέλλει τις ευθύνες του κόσμου του Βορρά, του ιμπεριαλισμού, νοηματοδοτεί τον πατριωτισμό μας και ταυτόχρονα μας δίνει τη δύναμη της αλληλεγγύης, της κατανόησης και του σεβασμού των πολιτισμών των εθνών.

Απέναντι στο μονοδιάστατο του Δυτικού κόσμου, απέναντι στο μονισμό και την ισοπέδωση, προβάλλει τον πλουραλισμό, την ανοχή και την κατανόηση, στον άνθρωπο, στους λαούς, στα έθνη. Η υποστήριξη του τρίτου κόσμου είναι ζήτημα πολιτισμού, στάσης ζωής, αλλά και επιλογή για την επιβίωση του κόσμου μας.

Δημήτρης Καλουδιώτης

ΤΟΥΜΑΣΗΣ

ΝΑΥΤΙΚΑ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ Ε.Π.Ε.

**Αυτομέδοντος 3, 116 35 Αθήνα
Τηλ.: 7015.656 Fax.: 7015.086 ΤΙχ.: 210780**

Περιεχόμενα

- 1 Εισαγωγικό Σημείωμα
3 Καφενείο «Η ωραία Ελλοπία»
Δημήτρης Καλουδιώτης
- ΚΥΠΡΟΣ**
- 7 Το Κυπριακό και η νέα κινητικότητα
8 Η Ελληνική Τηλεόραση (ET-1) στην ημικατεχόμενη Κύπρο
10 Κύπριοι δάσκαλοι στην υπηρεσία του ελληνισμού της Μακεδονίας
*Δημήτρης Καλουδιώτης
Γιώργος Τζίβας
Κωστής Κοκκινόφτας*
- ΒΑΛΚΑΝΙΑ**
- 12 Βαλκανικές αντιφάσεις (Με αφορμή το Α' Διεθνές Πανεπιστημιακό Βαλκανολογικό Συνέδριο)
15 Το Μακεδονικό ζήτημα στο σύγχρονο Βαλκανικό χώρο
20 Η γένεση του Μακεδονικού ζητήματος, ο Μακεδονικός Αγώνας και η διεθνής διπλωματία (1870-1980)
*Ξανθίπη Καραγεώργη
Κων/νος Βακαλόπουλος
Ευστάθιος Φακιολάς*
- ΒΟΡΕΙΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ**
- 24 Νομικές και ιστορικές διαστάσεις του Βορειοηπειρωτικού ζητήματος (Β' Μέρος - τελευταίο)
Κώστας Χατζηναντιού
- ΤΟΥΡΚΙΑ**
- 28 Το Τουρκικό διαστημικό πρόγραμμα
30 Χριστιανικές αποκαλύψεις στη σύγχρονη Τουρκία
*Ηλίας Κουσκουβέλης
Βλάσης Αγτζίδης*
- ΠΟΝΤΙΑΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ**
- 32 Το Παγκόσμιο ποντιακό συνέδριο
Βλάσης Αγτζίδης
- ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ**
- 38 Η ελληνόφωνη περιοχή της Κάλαβρίας
42 Δευτέρα του Πάσχα: η σφαγή του Λάντλουου
Tito Squillaci
- ΠΑΙΔΕΙΑ - ΓΛΩΣΣΑ**
- 44 Τα αδιέξοδα της Παιδείας (Β' Μέρος - τελευταίο)
48 Τσακωνική διάλεκτος: ένα πρωτοελληνικό απολίθωμα.
*Σαράντος Καργάκος
Χρήστος Δάλκος*
- ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ**
- 52 Μετανάστευση και λογοτεχνία. Μια προσέγγιση στα λογοτεχνικά πράγματα των αποδήμων Ελλήνων
Φίλιππος Φιλίππου
- ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ**
- 56 Γεννάτε... γιατί χανόμαστε;
Νίκη Ορφανουδάκη
- ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΘΝΟΣ**
- 60 Το πρόβλημα του έθνους (Μία απόπειρα πλουραλιστικού ορισμού). Α' Μέρος: Τι δεν είναι έθνος
Θόδωρος Ζιάκας
- ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ**
- 64 Το Βυζάντιο σαν «μήτρα» εθνοποιητικών διαδικασιών
68 Από την Ανατολή στη Δύση. Η παράδοση αρχαίων ελληνικών κειμένων από αραβικές μεταφράσεις
*Βαγγέλης Κοροβίνης
Χρήστος Λάζος*
- ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ**
- 72 Ο Προφήτης, το πετρέλαιο και... ο κορμοράνος του Γιώργου Καραμπελιά.
Γιώργος Καραμπελιάς